

Dny práva 2012 – Days of Law 2012

Část VII. - Trestněprávní a procesní alternativy
v trestním právu individuálním a kolektivním

Masarykova univerzita

Brno, 2013

ELEKTRONICKÝ MONITORING JAKO PROSTŘEDEK KE SNÍŽENÍ POČTU VĚZEŇSKÉ POPULACE

LUCIE BOLEDOVIČOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá kvantitativní analýzou přeplněnosti českých věznic, jež představuje hlavní důvod zavádění alternativních sankcí a opatření, a to nejen v České republice. V této souvislosti se zaměřuje na elektronický monitoring, který má dle platné právní úpravy sloužit zejména jako jeden z prostředků kontroly výkonu trestu domácího vězení. Pozornost je věnována rovněž možným způsobům jeho technického zajištění.

Key words in original language

Elektronický monitoring; domácí vězení; kontrola; přeplnění věznic.

Abstract

This paper deals with the quantitative analysis of Czech prison overcrowding which represents the main reason for the introduction of alternative sanctions and measures, not only in Czech Republic. The paper focuses on electronic monitoring as one of the means of control of house arrest according to Czech legislation in force. Attention is also paid to possible ways of its technical implementation.

Key words

Electronic monitoring; house arrest; control; prison overcrowding.

1. ÚVOD

Překročená ubytovací kapacita věznic a pro stát dlouhodobě neúnosná nákladnost vězeňského systému jsou jedněmi z hlavních příčin rozšiřování sankčního systému o tzv. alternativní či komunitní sankce. Český systém trestů byl v poslední době (s účinností od 1. 1. 2010) obohacen o trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, patřící mezi tzv. hmotněprávní alternativy, a s účinností od 1. 9. 2012 byla zavedena specifická forma odklonu od standardního trestního řízení neboli procesněprávní alternativy – dohoda o vině a trestu.

Tento příspěvek* sleduje vývoj počtu vězněných osob za posledních devatenáct let, zejména odsouzených k trestu odnětí svobody, u nichž

* Příspěvek byl vypracován v rámci projektu specifického výzkumu pro rok 2012 s názvem Alternativy v trestním právu (MUNI/A/0929/2011).

se blíže zabývá jejich skladbou dle vybraných kritérií (délka trestu, trestné činy, podmíněné propuštění). Příspěvek dále zkoumá přeplněnost českých věznic prostřednictvím kvantitativní analýzy využitelnosti vězeňských ubytovacích kapacit. V souvislosti se zaváděním nových alternativních sankcí, jejichž cílem je snížit počet osob ve výkonu trestu odnětí svobody, se zaměřuje na elektronický monitoring, který v různých státech plní různé funkce. Nejčastěji je využíván jako prostředek kontroly výkonu domácího vězení, které může nabývat různých podob. V zahraniční odborné literatuře bývá pojem elektronický monitoring používán často jako synonymum k pojmu domácí vězení, vzhledem k jejich vzájemné propojenosti a neoddelitelnosti při využívání technologicky pokročilých zařízení.¹

2. PŘEPLNĚNOST ČESKÝCH VĚZNIC

2.1 VĚZNĚNÉ OSOBY

K 31. 12. 2011 činil index vězeňské populace České republiky 220 vězněných osob na 100 000 obyvatel, což představuje v porovnání se stavem k 31. 12. 2010 (cca 208 vězňů na 100 000 obyvatel) značný nárůst. Dle údajů *International Centre for Prison Studies* se Česká republika nachází na žebříčku indexu vězeňské populace evropských států velmi vysoko, na 11 místě z 56. V celosvětovém měřítku zaujímá český stát 61. pozici z celkového počtu 221 srovnávaných států.²

Dle údajů obsažených ve statistických ročenkách Vězeňské služby České republiky dochází od roku 1993 k meziročnímu zvyšování celkového počtu vězněných osob (s výjimkou období let 1999 až 2002), což je důsledkem meziročního růstu počtu osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody (dále rovněž VTOS), resp. počtu odsouzených nastupujících VTOS, zatímco počty vazebně stíhaných vykazují dlouhodobě spíše klesající tendenci (s výjimkou posledních tří let, kdy lze zaznamenat mírný vzestup). Meziroční vývoj počtu vězněných osob od roku 1993 do roku 2011 (dle stavu k 31. 12. daného roku) uvádí následující tabulka.

¹ Např. Bales, W. et al. *A Qualitative and Quantitative Assessment of Electronic Monitoring* [online]. The Florida State University, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010 [cit. 27. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.criminologycenter.fsu.edu/p/pdf/EM%20Evaluation%20Final%20Report%20for%20NIJ.pdf>>. Killias, M., Gilliéron, G., Kissling, I., Villettaz, P. Community Service Versus Electronic Monitoring – What Works Better? Results of a Randomized Trial. *British Journal of Criminology*, 2010, vol. 50, no. 6, pp. 1155-1170. Lappi-Seppala, T. *Crime Prevention and Community Sanctions in Scandinavia* [online]. UNAFEI, 2008 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No74/No74_06VE_Seppala2.pdf>.

² Na základě údajů k různým datům roku 2012. Blíže viz *The World Prison Brief* [online]. International Centre for Prison Studies, 2012 [cit. 10. 11. 2012]. Dostupné z: <http://prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_stats.php>.

Tabulka č. 1: Vývoj počtu vězněných osob k 31. 12.

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Obvinění	7 810	8 828	8 000	7 887	7 736	7 125	6 934	5 967	4 583
Odsouzení	8 757	9 925	11 508	12 973	13 824	14 942	16 126	15 571	14 737
Celkem	16 567	18 753	19 508	20 860	21 560	22 067	23 060	21 538	19 320

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Obvinění	3 384	3 409	3 269	2 860	2 399	2 254	2 402	2 360	2 443	2 613
Odsouzení	12 829	13 868	15 074	16 077	16 179	16 647	18 100	19 374	19 449	20 541
Celkem	16 213	17 277	18 343	18 937	18 578	18 901	20 502	21 734	21 892	23 154

Zdroje: *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2000* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 11. 5. 2012]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/?dokumenty=2>, s. 9. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2011* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>, s. 104.

2.1.1 ODSOUZENÍ K VTOS

Při pohledu na skladbu odsouzených ve věznicích podle délky uloženého trestu k 31. 12. posledních tří let (2009 až 2011) je patrné, že nejvyšší podíl vězňů vykonával trest odnětí svobody ve výměře jednoho až dvou let, přičemž další v pořadí byla výměra od 9 do 12 měsíců odnětí svobody. Tento stav vyplývá rovněž ze skladby odsouzených k témuž datu v letech 1999-2007 (při dostupnosti údajů od roku 1999). Vysoký podíl vězňů odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody³ podtrhuje skladba odsouzených v letech 2004-2007 a 2009, kdy TOS v trvání 3 až 6 měsíců zaujímal 3. či 4. místo. Na druhou stranu od roku 2005 lze zaznamenat pokles podílu odsouzených k trestu odnětí svobody v délce do 3 měsíců, který mezi

³ Za krátkodobý TOS je zde považován trest ve výměře do 1 roku odnětí svobody.

roky 1999 až 2004 vzrostl z 1,15 % na 3,58 % a v roce 2011 činil pouhých 1,55 %.⁴

Pro rok 2011 je dále ve statistické ročence VS ČR dostupná skladba odsouzených podle vybraných trestných činů (k 31. 12.). Nejčetněji jsou zastoupeni odsouzení, kteří spáchali trestný čin krádeže, dále maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání, loupeže, porušování domovní svobody a zanedbání povinné výživy. Podíl odsouzených ve VTOS, kteří neměli žádnou předchozí zkušenost s výkonem trestu odnětí svobody, dosahoval téhož dne 37 % a již jedenkrát se ve výkonu trestu nacházelo 22 % odsouzených.⁵

V roce 2011, jakož i v roce 2009 bylo měsíčně podmíněně propuštěno průměrně 1,7 % odsouzených (v průměru cca 342 měsíčně v roce 2011 a 332 v roce 2009), v roce 2010 pak 1,9 % (přibližně 365) odsouzených.⁶ Množství podmíněně propuštěných však nebyla dostatečná pro snížení celkového stavu odsouzených ve věznicích, neboť počet osob měsíčně nastupujících VTOS, zejména v první polovině roku, převyšoval počet osob, které tento trest vykonaly či byly z jiného důvodu propuštěny na svobodu (včetně podmíněného propuštění).

2.2 VYUŽITÍ UBYTOVACÍCH KAPACIT

Podle ustanovení § 17 odst. 6 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, musí v ubytovací místnosti určené pro ubytování více odsouzených připadat na jednoho odsouzeného ubytovací plocha nejméně 4 m². Výjimka je připuštěna pouze v případě, že celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož základního typu v rámci republiky překročí stanovenou kapacitu věznic, tedy plochu alespoň 4 m² na jednoho odsouzeného. Ustanovení o ubytovací kapacitě bylo do vyhlášky začleněno její novelou č. 378/2004 Sb. s účinností od 1. 7. 2004. Statistické údaje Vězeňské služby ČR týkající se stavu využití ubytovacích kapacit věznic tedy vycházejí pravidelně od roku 2004 ze

⁴ *Statistiky* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 23. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/>>.

⁵ *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2011* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>, s. 84-85.

⁶ Vlastní výpočet na základě průměrného počtu podmíněně propuštěných a průměrného počtu odsouzených v kalendářním měsíci dle údajů z měsíčních statistik a statistických ročenek VS ČR. *Statistiky* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 23. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/>>.

stanovené ubytovací kapacity 4 m² na osobu, již lze považovat za měřítko přeplněnosti věznic.⁷ Kolektivní ubytování je přitom pro české věznice charakteristické (jednolůžkových pokojů je nepatrná menšina).

Průměrná využitelnost ubytovacích kapacit všech věznic, vypočítaná na základě dat o průměrné ubytovací kapacitě věznic a o průměrném počtu vězňů za daný rok, dostupných pro období let 2009 až 2011, činila v roce 2009 112,5 %. Věznice určené pro výkon vazby však v tomto roce stanovenou kapacitu v průměru ani nenaplnily (94,1 %), na rozdíl od překročené kapacity věznic určených pro výkon trestu odnětí svobody (115,3 %). Jak vyplývá z tabulky č. 2, v roce 2010 klesla celková průměrná přeplněnost věznic na 111,4 %, a to díky poklesu průměrné využitelnosti věznic pro výkon trestu na 113,2 %, na což mělo bezpochyby vliv meziroční navýšení ubytovací kapacity těchto věznic v průměru o cca 307 osob. Průměrná využitelnost ubytovacích kapacit vazebních věznic naproti tomu za současného snížení kapacity o 66 osob vzrostla na 98,6 %. Ani další navýšení průměrné ubytovací kapacity věznic pro výkon TOS v roce 2011 nezabránilo mírnému nárůstu celkové průměrné využitelnosti věznic na 113 %. Příčinou je snížení průměrné ubytovací kapacity vazebních věznic na straně jedné a mnohem vyšší průměrný počet vězňů (obviněných i odsouzených) na straně druhé.⁸

Tabulka č. 2: Průměrná využitelnost ubytovacích kapacit (vč. nemocnic)⁹

⁷ V roce 2003 činila ubytovací kapacita 4,5 m², v roce 2002 pak 4 m² a v roce 2001 pouhých 3,5 m².

⁸ Srov. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2011* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>, s. 34-35. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2010* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>, s. 27, *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2009* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>, s. 28.

⁹ Jelikož statistická ročenka pro rok 2011 obsahuje údaje o stavu vězněných osob pouze včetně vězeňských nemocnic, byla za účelem srovnatelnosti zkoumána data zahrnující rovněž průměrné kapacity a průměrné stavy vězněných v nemocnicích. Je však třeba mít na paměti, že zahrnutí dat týkajících se nemocnic má za následek snížení celkové průměrné využitelnosti ubytovacích kapacit o cca 0,7 % a v případě VTOS až o 1,7 % (skutečná přeplněnost věznic jako takových tedy může být vyšší). Jelikož bylo možné vyjmout z výpočtů detenční ústav, nezahrnuje tabulka č. 2 vzhledem k dalšímu zkreslení výsledků data vztahující se k detenčnímu ústavu.

	2009	2010	2011
Kapacita VV	2 567	2 501	2 450
Kapacita VTOS	16 867	17 174	17 871 ¹⁰
Kapacita celkem	19 434	19 675	20 321
Obvinění	2 415	2 465	2 567
Odsouzení	19 440	19 449	20 386
Počet vězňů celkem	21 855	21 914	22 953
Využitelnost VV (v %)	94,1	98,6	104,8
Využitelnost VTOS (v %)	115,3	113,2	114,1
Využitelnost celkem (v %)	112,5	111,4	113,0

Zdroje: viz pozn. č. 8.

2.2.1 VYUŽITÍ KAPACIT VĚZNIC PRO VTOS

V průměru činila v roce 2011 průměrná přeplněnost věznic pro výkon trestu 111,3 %, což je méně než v letech předcházejících (114 % v roce 2009 a 111,9 % v roce 2010).¹¹ Co se týče jednotlivých věznic, variabilita průměrné využitelnosti ubytovacích kapacit napříč věznicemi byla ve všech třech zkoumaných letech spíše nízká (v roce 2011 činila směrodatná odchylka 13,5 %).¹² Mezi nejvíce přeplněné věznice (s průměrnou využitelností kapacit vyšší než 132 %) patřily v roce 2011 Věznice Kuřim, Vazební věznice Litoměřice a Věznice Plzeň. V případě Věznic Drahonice a Nové sedlo, které se řadily k nejpřeplněnějším v předchozích dvou letech, využitelnost jejich ubytovacích kapacit klesla mezi roky 2009 a 2011 o více než 10 %. Naopak nejméně přeplněnými se v roce 2011 staly Věznice Karviná, Vazební věznice Teplice a Vazební věznice Praha – Ruzyně. Tyto věznice patřily k nejméně přeplněným rovněž v letech 2010 a 2009.

¹⁰ Jedná se o údaj zjištěný součtem průměrných stavů ubytovacích kapacit všech věznic pro VTOS v roce 2011 (údaj uvedený v tabulce zkoumané statistiky tomuto součtu neodpovídá, neboť nezahrnuje kapacitu nemocnic a detenčního ústavu, přestože data předmětných věznic tyto kapacity zahrnují) po odečtení kapacity detenčního ústavu.

¹¹ Data opět zahrnují nemocnice, bez nemocnic činí aritmetický průměr průměrné využitelnosti všech věznic pro VTOS 114,9 % v roce 2009 a 112,5 % v roce 2010.

¹² Kdyby bylo možné vyjmout z výpočtu nemocnice, byla by směrodatná odchylka nižší. Jedná se o vlastní výpočty na základě dat ze statistických ročenek Vězeňské služby ČR uvedených v poznámce č. 8.

K 31. 12. 2011 se největší podíl odsouzených nacházel ve věznicích s ostrahou (48,2 %) a ve věznicích s dozorem (41,8 %), zatímco ve věznicích se zvýšenou ostrahou vykonávalo trest pouhých 5,8 % odsouzených a ve věznicích s dohledem 3,5 % odsouzených. Při srovnání podílů odsouzených v jednotlivých typech věznic za posledních deset let lze vyzorovat pozvolný nárůst podílu odsouzených ve věznicích s dozorem a naopak pokles podílu odsouzených ve věznicích s ostrahou (i se zvýšenou ostrahou).¹³ Jelikož nejjobsazenější věznice představují věznice typu dozoru a ostrahy, není divu, že mezi nejpréplněnější věznice patří právě ty, které se profilují jako věznice typu dozoru či ostrahy, případně kombinující oba typy.

3. ELEKTRONICKÝ MONITORING

Elektronický monitoring byl do české trestněprávní úpravy zaveden jako prostředek kontroly výkonu trestu domácího vězení a povinnosti zdržovat se v určené době ve svém obydlí nebo jeho části během stanovené části zkušební doby, navazující na počátek zkušební doby, uložené při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.¹⁴ Podobu samostatného trestu má elektronický monitoring (resp. domácí vězení) rovněž v Anglii a Walesu (v rámci komunitního trestu). V některých státech je využíván také jako alternativa k uvalení vazby (např. Itálie nebo Francie).

V řadě států však plní převážně funkci způsobu výkonu trestu odnětí svobody nebo jeho části jako tzv. front-door nebo back-door alternativa. V případě tzv. front-door alternativy může odsouzený za zákonem stanovených podmínek vykonat uložený trest odnětí svobody, a to krátkodobý (např. v délce nejvýše 6 měsíců ve Švédsku) nebo krátkodobý až střednědobý (např. ve Francii v délce nejvýše 2 let, v Itálii v maximální délce 2 let, v případě určitých kategorií odsouzených v délce až 4 let a ve stanovených výjimečných případech i TOS přesahující tuto výměru nebo v Belgii v délce nejvýše 3 let), mimo věznici (zpravidla ve svém obydlí). Elektronický monitoring jako back-door alternativa bývá uplatňován pro výkon konce trestu odnětí svobody (např. v Anglii a Walesu, v Belgii nebo Francii a v případě schválení domácího vězení po nastoupení VTOS i v Itálii),

¹³ *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2011* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>, s. 78. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2010* [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>, s. 74.

¹⁴ Dle ustanovení § 334b trestního řádu zajišťuje kontrolu výkonu trestu domácího vězení Probační a mediační služba ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, a to prostřednictvím detekce pohybu odsouzeného nebo namátkové kontroly probačního úředníka.

před podmíněným propuštěním (např. v Belgii nebo Francii) nebo v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (např. ve Švédsku).

3.1 VYSVĚTLENÍ POJMU A HISTORICKÝ EXKURS

Elektronický monitoring spočívá ve využití elektronického zařízení za účelem sledování pohybu určité osoby, přičemž jeho konkrétní funkce je závislá na použité technologii. Tradičně je elektronický monitoring využíván ve spojení s domácím vězením, v rámci něhož je obviněný či odsouzený povinen se v určité denní či noční době zdržovat na určitém místě. Provozovatelem systému elektronického monitoringu, který zajišťuje montáž a demontáž zařízení a sleduje informace o pohybu odsouzeného a případném porušení podmínek výkonu domácího vězení, může být probační služba (např. ve Švédsku či Finsku)¹⁵ nebo soukromá společnost (např. ve Velké Británii¹⁶ nebo na Floridě¹⁷). V závislosti na použité technologii lze rozlišovat dva základní druhy elektronického monitoringu – radiofrekvenční monitoring a GPS monitoring (bližší vysvětlení těchto technologií obsahují podkapitoly 3.2 a 3.3).

První experimenty s elektronickým monitoringem byly prováděny ve Spojených státech amerických na Harvardské univerzitě v roce 1964. Není proto žádným překvapením, že byl poprvé zaveden právě v USA. Prvním státem vůbec, který pro celé své území legislativně upravil a následně aplikoval domácí vězení (*community control*) pro dospělé pachatele jako alternativu k trestu odnětí svobody, byla Florida v roce 1983 (*Correctional Reform Act 1983*). Kvůli potřebě diferenciací výkonu tohoto trestu, spočívající v zajištění různých úrovní intenzity sledování pro odlišné odsouzené pachatele, a díky rozvoji radiofrekvenční technologie se stal hlavním diferenciačním kritériem právě elektronický monitoring. Ve státě Florida byl tedy v roce 1987 elektronický monitoring uzákoněn jako další metoda

¹⁵ Srov. Lappi-Seppala, T. *Crime Prevention and Community Sanctions in Scandinavia* [online]. UNAFEI, 2008 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No74/No74_06VE_Seppala2.pdf>, p. 46.

¹⁶ Od roku 2005 jsou provozovateli elektronického monitoringu v Anglii a Walesu společnosti G4S a Serco. Nové smlouvy s těmito společnostmi nabývají účinnosti od dubna 2013. Srov. *It's Complicated: The Management of Electronically Monitored Curfews* [online]. HM Inspectorate of Probation, 14. 6. 2012 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/inspectorate-reports/hmiprobation/joint-thematic/electronic-monitoring-report-2012.pdf>>, p. 15.

¹⁷ Od 1. 7. 2012 do 30. 6. 2015 je na Floridě provozovatelem elektronického monitoringu společnost 3M Electronic Monitoring, Inc. Viz *Contract C2745* [online]. Florida Department of Corrections, 2012 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.dc.state.fl.us/business/contracts/c2745.pdf>>.

sledování odsouzených v domácím vězení (*community control*) a v roce 1988 začalo Floridské oddělení náprav (*Florida Department of Corrections*; FDOC)¹⁸ tzv. radiofrekvenční monitoring užívat.¹⁹ O deset let později byl pak elektronický monitoring na Floridě rozšířen o GSM monitoring pro odsouzené, kteří představují větší nebezpečí pro společnost a které je v komunitě zapotřebí více sledovat.²⁰

3.2 RADIOFREKVENČNÍ MONITORING

Systém radiofrekvenčního monitoringu je založený na vysílání radiové frekvence. Slouží pouze k monitorování přítomnosti či nepřítomnosti odsouzeného v určeném obydlí a ve srovnání s GPS monitoringem představuje méně nákladnou formu elektronického monitoringu. Technické zařízení umístěné na těle odsouzeného (tzv. náramek) vysílá nepřetržitě signál, k jehož zachycení slouží přijímač, který je obvykle umístěn v obydlí odsouzeného. Přijímač se ale může vyskytovat i ve vozidle probačního úředníka, kde přijímá signál, pouze když se nachází v jeho dosahu, proto lze takto provádět pouze namátkové kontroly.²¹ Častější jsou případy přijímače umístěného v obydlí odsouzeného, který následně skrze telefonní linku předává centrálnímu počítači v monitorujícím centru informace o ztrátě signálu, jakmile se odsouzený s náramkem ztratí z dosahu přijímače v době, kdy je povinen se v jeho dosahu nacházet.²²

Radiofrekvenční monitoring může být aktivní či pasivní. Aktivní varianta spočívá v nepřetržitém monitoringu odsouzeného způsobem uvedeným výše. Pasivní varianta zahrnuje náhodné telefonáty

¹⁸ *Florida Department of Corrections* je třetím největším státním vězeňským systémem v USA, zahrnující i probační službu.

¹⁹ Bales, W. et al. *A Qualitative and Quantitative Assessment of Electronic Monitoring* [online]. The Florida State University, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010 [cit. 27. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.criminologycenter.fsu.edu/p/pdf/EM%20Evaluation%20Final%20Report%20for%20NIJ.pdf>>, p. 21.

²⁰ Srov. Padgett, K. G., Bales, W. D., Blomberg, T. G. Under surveillance: an empirical test of the effectiveness and consequences of electronic monitoring. *Criminology & Public Policy*, vol. 5, no. 1, 2006, p. 67.

²¹ Srov. Killias, M., Gilliéron, G., Kissling, I., Villettaz, P. Community Service Versus Electronic Monitoring – What Works Better? Results of a Randomized Trial. *British Journal of Criminology*, 2010, vol. 50, no. 6, p. 1158. Ball, R. A., Huff, C. R., Lilly, J. R. *House Arrest and Correctional Policy: Doing Time at Home*. Newbury Park : Sage Publications, 1988, pp. 77-78.

²² Bales, W. et al. *A Qualitative and Quantitative Assessment of Electronic Monitoring* [online]. The Florida State University, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010 [cit. 27. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.criminologycenter.fsu.edu/p/pdf/EM%20Evaluation%20Final%20Report%20for%20NIJ.pdf>>, p. 21.

odsouzenému, iniciované počítačovým programem, jejichž cílem je ověření přítomnosti odsouzeného v obydlí v době, kdy by se v něm měl nacházet. Odsouzený je povinen hovor přijmout a potvrdit svou přítomnost přiložením náramku (vysílače) k ověřovací skříňce (verification box) připojené k telefonu nebo odpovídáním na otázky s cílem ověření jeho hlasu.²³

3.3 GPS MONITORING

Technologie GPS neboli global positioning system představuje mnohem modernější technologii než je radiová frekvence. Ke sledování odsouzeného a zaměření jeho pozice je využívána bezdrátová satelitní síť. Odsouzený má na svém těle opět umístěný náramek, který ale komunikuje se sledovacím zařízením (tzv. monitoring tracking device), jež musí odsouzený rovněž neustále nosit při sobě. Ve sledovacím zařízení je přitom zabudovaný mobilní telefon, prostřednictvím něhož toto zařízení komunikuje se satelitem, který vypočítá pozici odsouzeného, a vysílá signál monitorujícímu centru. Za pomoci počítačového softwaru lze nastavit geografické oblasti, do kterých má odsouzený zakázán vstup nebo ve kterých se naopak musí zdržovat.²⁴

GPS monitoring je také možné dále dělit na aktivní a pasivní. V případě aktivního GPS sledování jsou sledovacím zařízením vysílány informace o místě pobytu odsouzeného v reálném čase. Monitorující centrum tak obdrží upozornění o porušení podmínek výkonu trestu okamžitě. Zatímco v případě pasivního GPS sledování je pohyb odsouzeného během dne sice monitorován, data jsou však ukládána a posílána monitorujícímu centru až následujícího dne. Monitorující centrum dostane k dispozici informace o místech pobytu odsouzeného za posledních 24 hodin, tedy i o případném porušení podmínek výkonu trestu, až zpětně. Dle zkušeností ze státu Florida se systém pasivního GPS monitoringu potýká s vysokým počtem falešných poplachů a celkovou vyšší nákladností ve srovnání s aktivním GPS monitoringem.²⁵

²³ Srov. Ball, R. A., Huff, C. R., Lilly, J. R. *House Arrest and Correctional Policy: Doing Time at Home*. Newbury Park : Sage Publications, 1988, p. 78. Ščerba, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011, s. 327.

²⁴ Bales, W. et al. *A Qualitative and Quantitative Assessment of Electronic Monitoring* [online]. The Florida State University, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010 [cit. 27. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.criminologycenter.fsu.edu/p/pdf/EM%20Evaluation%20Final%20Report%20for%20NIJ.pdf>>, p. 22.

²⁵ Tamtéž, p. 22.

3.4 ELEKTRONICKÝ MONITORING V ČESKÉ REPUBLICE

V České republice není v současné době kontrola výkonu trestu domácího vězení zajišťována za pomoci elektronického kontrolního systému, jak předpokládá ustanovení § 334b trestního řádu. Dne 3. 3. 2010 sice Ministerstvo spravedlnosti ČR zveřejnilo zadávací řízení na provozovatele elektronického monitoringu, přičemž vítěz měl získat tuto dvoumiliardovou zakázku na dobu 10 let, avšak dne 4. 8. 2010 rozhodl tehdejší nový ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil o zrušení tohoto zadávacího řízení. Rozhodnutí odůvodnil jednak tím, že Úřad pro ochranu hospodářské soutěže vydal předběžné opatření, kterým Ministerstvu spravedlnosti ČR jakožto zadavateli uložil zákaz uzavřít smlouvu, a dále tím, že zadávací dokumentace vykazuje podstatné nedostatky, kvůli nimž jsou nabídky po věcné a cenové stránce vzájemně neporovnatelné a podle hodnotících kritérií nebylo možné objektivně vybrat ekonomicky nejvýhodnější nabídku.²⁶

Ministerstvo spravedlnosti ČR již nové výběrové řízení z finančních důvodů nevyhlásilo. Ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil považoval za hranici ekonomické výhodnosti elektronického monitoringu počet 500 odsouzených k trestu domácího vězení. Na druhou stranu však ministerstvo na jaře roku 2012 zvažovalo vyhlášení menšího výběrového řízení na dodávku malého počtu elektronických náramků za účelem vyzkoušení elektronického kontrolního systému.²⁷

Veřejnou zakázku malého rozsahu na zkušební provoz a pronájem 25 monitorovacích zařízení nakonec vypsala v rámci experimentu s příznačným názvem „Elektronický monitoring“, podporovaného Ministerstvem spravedlnosti ČR, Probační a mediační služba. Zvítězila v ní společnost 3M, která je jedním největších dodavatelů elektronických náramků na světě. Počátkem srpna roku 2012 byl zahájen zkušební provoz těchto monitorovacích zařízení ve všech osmi soudních krajích, a to za dobrovolné účasti odsouzených k trestu domácího vězení a odsouzených k trestu odnětí svobody, kteří byli z výkonu tohoto trestu podmíněně propuštěni, a současně jim byla

²⁶ Blíže viz. *Ministerstvo spravedlnosti vyhlašuje zadávací řízení na elektronický monitoring odsouzených* [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 3. 3. 2010 [cit. 22. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5280&d=311253>>.

Rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ze dne 24. ledna 2011, č. j. S363/2010/VZ-18898/2010/520/DŘí. Dostupné z: <<http://www.compet.cz/verejne-zakazky/sbirky-rozhodnuti/9662/>>.

²⁷ Srov. *Ministerstvo chce nakoupit náramky pro domácí vězně* [online]. Probační a mediační služba České republiky, 17. 5. 2012 [cit. 22. 8. 2012]. Dostupné z: <<https://www.pmscr.cz/aktuality/vse/>>.

uložena povinnost, aby se v určené době zdržovali ve svém obydlí nebo jeho části.²⁸

Testovací období by mělo probíhat po dobu 4 měsíců, tedy do konce listopadu roku 2012. V prosinci by pak mělo být celkově vyhodnoceno naplnění cílů experimentu, neboli zjištění technologické způsobilosti, bezpečnostní odolnosti a finanční náročnosti elektronického monitoringu v podmínkách České republiky za účelem realizace jeho širšího využití v praxi. Uskutečnění experimentu bylo inspirováno aplikací elektronického monitoringu ve skandinávských zemích, kde PMS plní jak roli provozovatele monitorovacího systému, tak i vykonává probační činnost ve vztahu k odsouzenému.²⁹

Elektronický monitoring, realizovaný v rámci zmíněného experimentu, probíhá ve formě radiofrekvenčního monitoringu. Probační úředníci připevnili odsouzeným na nohu náramek (vysílač) a doprostřed jejich obydlí namontovali přijímač (přístroj s telefonním sluchátkem, na nějž je však voláno pouze při technické závadě) a podle časového období, v němž se má odsouzený zdržovat v obydlí, nastavili čas monitoringu. Probační úředníci mají na starosti i demontáž přijímače a vysílače, společnost 3M pouze zajistila dodání vybavení a poskytuje probačním úředníkům poradenství. Komunikace přijímače s operačním střediskem (monitorujícím centrem v rámci PMS) je uskutečňována přes mobilní telefonní síť prostřednictvím jediného operátora. Operační středisko pak přeposílá získané informace o porušení podmínek výkonu trestu či opatření příslušnému středisku PMS. Okolnosti porušení jsou následně zjišťovány osobním kontaktem probačního úředníka s odsouzeným. Elektronický monitoring přitom stále doplňují namátkové kontroly probačního úředníka.³⁰

4. ZÁVĚR

Během posledních devatenácti let rok od roku narůstal celkový počet vězněných osob, především osob odsouzených k trestu odnětí svobody, a v souvislosti s tím jsou každoročně navyšovány ubytovací kapacity věznic určených pro výkon tohoto trestu. Tato opatření však

²⁸ Srov. *Ministerstvo spravedlnosti spustilo ve spolupráci s Probační a mediační službou zkušební provoz elektronického monitoringu odsouzených* [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 31. 7. 2012 [cit. 22. 8. 2012]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5795&d=324060>.

²⁹ Viz tamtéž a *Jak ulevit českým věznicím se zamýšlí vedení resortu spravedlnosti* [online]. Probační a mediační služba České republiky, 21. 8. 2012 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/aktuality/jak-ulevit-ceskym-veznicim-se-zamysli-vedeni-resortu-spravedlnosti>.

³⁰ Tyto informace byly získány na základě rozhovoru s probačním úředníkem Mgr. Zdeňkem Němcem.

nejsou vzhledem k současné průměrné přeplněnosti věznic o nejméně 13 % maximální využitelnosti ubytovacích kapacit dostačující, stejně tak jako se na snížení počtu vězňů výrazně nepodílí četnost podmíněně propuštěných. Poměrně vysoký podíl vězněných osob přitom představují odsouzení ke krátkodobým trestům odnětí svobody, u nichž hmotněprávní úprava upřednostňuje ukládání trestů alternativních a mezi nimi i trestu domácího vězení.

Jedním z hlavních mechanismů zajištění kontroly výkonu trestu domácího vězení se měl stát elektronický kontrolní systém, jehož provozovatel však nebyl předem vybrán, aby mohl být výkon trestu domácího vězení efektivně zajištěn od samého počátku, a tudíž ani předem neproběhl žádný testovací provoz elektronického monitoringu, jako například v Německu nebo ve Švýcarsku. Výběrové řízení na provozovatele elektronického kontrolního systému bylo vyhlášeno až tři měsíce po zavedení nového druhu trestu, avšak kvůli podstatným vadám bylo o pět měsíců později zrušeno. Po celou dobu tak musí kontrolu dodržování podmínek výkonu TDV zabezpečovat Probační a mediační služba prováděním namátkových kontrol. A teprve nyní, více než dva a půl roku po zavedení TDV, probíhá v České republice experiment elektronického monitoringu, a sice radiofrekvenčního monitoringu (v aktivní podobě nepřetržitého sledování přítomnosti a nepřítomnosti v obydlí), který je vzhledem k jeho způsobu fungování a nižší nákladnosti pro potřeby České republiky vhodnější než GPS monitoring.

S efektivitou způsobu zajištění kontroly výkonu trestu domácího vězení je úzce spjata četnost ukládání tohoto trestu jakožto alternativy ke krátkodobým a střednědobým TOS českými soudy. Otázkou však zatím zůstává, zda případné častější ukládání trestu domácího vězení bude mít vliv na snížení vězeňské populace, když na rozdíl od úpravy v jiných státech, která fakticky umožňuje výkon trestu odnětí svobody v obydlí odsouzeného, česká úprava samostatného trestu domácího vězení výslovně nestanovuje, aby jej soud uložil v případě, kdy by jinak ukládal trest odnětí svobody. Existuje zde tedy možnost tzv. *net-widening*³¹ neboli využívání trestu domácího vězení jako alternativy k jiným alternativním trestům (např. k podmíněnému trestu odnětí svobody), čímž by se tento trest na snížení přeplněnosti českých věznic nepodílel.

Literature:

- Bales, W. et al. A Qualitative and Quantitative Assessment of Electronic Monitoring [online]. The Florida State University, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010 [cit. 27.

³¹ Podstata konceptu *net-widening* spočívá v rozšíření aplikace trestů alternativních k trestu odnětí svobody na pachatele, kteří by jinak k trestu odnětí svobody odsouzení nebyli, resp. na pachatele, kteří by v minulosti nebyli potrestáni vůbec.

8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.criminologycenter.fsu.edu/p/pdf/EM%20Evaluation%20Final%20Report%20for%20NIJ.pdf>>.
- Ball, R. A., Huff, C. R., Lilly, J. R. House Arrest and Correctional Policy: Doing Time at Home. Newbury Park : Sage Publications, 1988.
 - Contract C2745 [online]. Florida Department of Corrections, 2012 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.dc.state.fl.us/business/contracts/c2745.pdf>>.
 - It's Complicated: The Management of Electronically Monitored Curfews [online]. HM Inspectorate of Probation, 14. 6. 2012 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/inspectorate-reports/hmiprobation/joint-thematic/electronic-monitoring-report-2012.pdf>>.
 - Jak ulevit českým věznicím se zamýšlí vedení resortu spravedlnosti [online]. Probační a mediační služba České republiky, 21. 8. 2012 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<https://www.pmscr.cz/aktuality/jak-ulevit-ceskym-veznicim-se-zamysli-vedeni-resortu-spravedlnosti>>.
 - Killias, M., Gilliéron, G., Kissling, I., Villettaz, P. Community Service Versus Electronic Monitoring – What Works Better? Results of a Randomized Trial. British Journal of Criminology, 2010, vol. 50, no. 6, pp. 1155-1170.
 - Ministerstvo chce nakoupit náramky pro domácí vězně [online]. Probační a mediační služba České republiky, 17. 5. 2012 [cit. 22. 8. 2012]. Dostupné z: <<https://www.pmscr.cz/aktuality/vse/>>.
 - Ministerstvo spravedlnosti spustilo ve spolupráci s Probační a mediační službou zkušební provoz elektronického monitoringu odsouzených [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 31. 7. 2012 [cit. 22. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5795&d=324060>>.
 - Ministerstvo spravedlnosti vyhlašuje zadávací řízení na elektronický monitoring odsouzených [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 3. 3. 2010 [cit. 22. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5280&d=311253>>.
 - Monitoring sentence [online]. Criminal Sanctions Agency, 2012 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.rikosseuraamus.fi/56449.htm>>
 - Lappi-Seppala, T. Crime Prevention and Community Sanctions in Scandinavia [online]. UNAFEI, 2008 [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No74/No74_06VE_Seppala2.pdf>.
 - Padgett, K. G., Bales, W. D., Blomberg, T. G. Under surveillance: an empirical test of the effectiveness and consequences of

electronic monitoring. *Criminology & Public Policy*, vol. 5, no. 1, 2006, pp. 61-92.

- Rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ze dne 24. ledna 2011, č. j. S363/2010/VZ-18898/2010/520/DŘi. Dostupné z: <<http://www.compet.cz/verejne-zakazky/sbirky-rozhodnuti/9662/>>.
- Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2000 [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 11. 5. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/?dokumenty=2>>.
- Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2009 [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>.
- Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2010 [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>.
- Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2011 [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>.
- Statistiky [online]. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství [cit. 23. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/>>.
- Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011.
- The World Prison Brief [online]. International Centre for Prison Studies, 2012 [cit. 10. 11. 2012]. Dostupné z: <http://prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_stats.php>.
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Contact – email
170103@mail.muni.cz

PROCEDURAL ISSUES REGARDING THE CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL PERSONS IN HUNGARY

SZILVIA DOBROCSI

Faculty of Law, Károli Gáspár University of the Reformed church in
Hungary, Budapest

Abstract in original language

Write an abstract in a language of the paper, if it is not English, otherwise in your mother tongue. Range 5-7 lines.

Key words in original language

Write keywords in the language of the contribution here.

Abstract

The Hungarian legal system never provided for the criminal liability of legal persons before. Legal persons were to be fined for their violations of law with civil or administrative law measures, but nothing more could be done before act CIV of 2001 entered into force. Criminal law cannot interpret this concept; even though we cannot be sure of the contrary even today.

Key words

legal persons, criminal liability, corporation, Hungary, European Union

1. HISTORICAL OVERVIEW

The Hungarian legal system never provided for the criminal liability of legal persons before. Legal persons were to be fined for their violations of law with civil or administrative law measures, but nothing more could be done before act CIV of 2001 entered into force.¹ Criminal law cannot interpret this concept; even though we cannot be sure of the contrary even today. Legal literature considered the introduction of this institution necessary since the 18th century, but it was realised only eight years ago.

The most often cited reason for introducing the criminal liability of legal persons is the obligation coming from the European Union.²

¹ The new regulations entered into force on 1 May 2004, on the day when Hungary joined the European Union

² SÁRKÖZY, TAMÁS: *Büntetőjogi intézkedés szervezetekkel szemben?* [*Criminal law sanctions against organisations?*] In: Sárközy Tamás: *Kormányzás, civil társadalom, jog*. Budapest, 2004. pp 194-205

However, after thorough investigation we may observe that the EU has never imposed any obligation, only made some recommendations for its members to punish the illegal activities of legal persons in some ways other than civil and administrative procedures – for example with criminal law tools. None of the documents set forth explicit obligation.³ The frequent mentioning of this, however, in itself gave proper and generally accepted reason for the preparation of the regulations the relevance of which otherwise is difficult to reason, explain and put into practice.

In addition to the formulation of criminal law provisions the establishment of criminal procedural rules also imposed great difficulties. It is obvious that no matter how good a criminal law rule is, the establishment of a similarly appropriate procedural regime is at least as important, because even the best criminal law rules are impossible to execute without a proper procedural framework.

It seems that in the issue of the criminal law sanctioning of legal persons – proving the worries expressed earlier in legal literature⁴ – the legislator did not manage to establish efficient procedural rules. The regulation is incomplete, imprecise and disregards the fact that the present criminal procedure law regime may be interpreted primarily with regard to a natural person accused. It results from the subsidiary nature of act IV of 2001 on measures applicable against legal entities in criminal proceedings (hereinafter referred to as: Jszt.) that in addition to its rules the provisions of act XIX of 1998 on criminal procedure (hereinafter referred to as: CPC), as background legislation shall also be observed, which may cause great difficulties if certain rules are related exclusively to natural persons.

The rights of the legal person during the procedure, the scope of principles and guarantees protecting the organisations are vague. Even though the Jszt. orders the application of the CPC, this does not provide help in defining the position of the legal person in the procedure, to determine whether the generally accepted fundamental principles, among others the presumption of innocence, the prohibition of self-incrimination shall entitle the legal person and how the rule of the burden of proof shall be properly interpreted. Due to the deficiencies of procedural regulations its right to good reputation may be harmed and its interests may be violated due to the enforcement of the principle of publicity. In addition to problems related to procedural rule further regulations of the procedure are also imperfect, which all together hamper the realisation of efficient and fair procedure.

³ Sárközy Tamás: Büntetőjogi intézkedés szervezetekkel szemben? In. Sárközy Tamás: Kormányzás, civil társadalom, jog. Budapest, 2004 p 194

⁴ See Erdei Árpád: Hogyan lehet terhelt a jogi személyből avagy a jogi felfogás változásának ára, Békés Imre Ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs) ELTE ÁJK Budapest, 2000, 251. oldal

The Jszt. contains the rules of the criminal law sanctioning of the legal persons in one act, it is a „code-like” regulation. It contains criminal law and procedural law rules and regulates all aspects of this special procedure.

2. INTERNATIONAL OVERVIEW

No. R (88) 18. recommendation of the European Council published in 1988 expressly favours the introduction of rules for the criminal law liability of legal persons. It mentions possibilities to solve problems of criminal law but lacks any ideas for procedural solutions. The European model code, the Corpus Juris Europae published in 1997 formulated criminal law rules and related procedural provisions for the protection of financial interests of the European Union.⁵

For the members of the European Union the EU prescribed the establishment of the system for the criminal law sanctioning of legal persons as „obligation”⁶ Some countries – due to their traditions and dogmatic background – has not introduced such regulations, despite the fact that majority of legal scholars favour the criminal law liability of legal persons.⁷ Other countries have had – for the same reason – well established and properly operating system for long.

Procedural approach to the criminal liability of legal persons

The legal person, as entity cannot have liability of its own as consequence of its actions, as it does not have the necessary will and ability to act. In its case it is only possible to consider abstract ways of responsibility. This statement is true for all cases when the court sanctions the legal person, let its responsibility be inherited or objective. The officials, employees of the legal person are natural persons who may be punished for their actions – the organisation itself cannot be subject to criminal responsibility.

The legal person may be included into the criminal procedure and finally may be sanctioned – among other possibilities – if a natural person accused is found guilty for the commission of a deliberate offence which caused any kind of advantage for the legal person. The perpetrator shall be connected to the legal person in any ways described in the Jszt. According to the main idea of the legislator, the

⁵ DELMAS-MARTY, MIREILLE-VERVAELE, J.A.E.: The Implementation of the Corpus Juris in the Member States. Vol. 1. Foreword Intersentia, 2000, Antwerpen, Groningen, Oxford

⁶ Second Protocol on the liability of legal persons, confiscation, money laundering and cooperation between member states drawn up by Council Act of 19 June 1997 – OJ C22 of 19.7.97

⁷ HEFENDEHL, ROLAND: Corporate Criminal Liability: Model Penal Code Section 2.07 and the Development in Western Legal Systems. Buffalo Criminal Law Review. Vol 4:283/2000. pp 283-300

fate of the legal person shall be tied to that of the natural person accused. In exceptional cases also objective form of responsibility may be applied if the accused dies before the end of the procedure or is considered to be insane. In such cases it may be sanctioned in lack of the determination of the criminal responsibility of the accused.

In Europe majority of those countries which provide for the criminal law sanctioning of legal persons applies the rules of the procedure against natural person perpetrators also for legal persons. This is a simple solution, obviously some rules applicable for natural persons – such as personal presence at evidence procedures, declaration in person, etc. – cannot be interpreted with regard to legal persons (or in some cases are exercised by the legal representative of the legal person). This approach, however, raises several questions which fundamentally influence the position, rights of the legal person and the execution of procedural guarantees, and for which this solution does not provide proper answer.

However, there are some exceptions, there are some European countries in which the legislator considered the special procedural requirements of legal persons and tried to reflect these in the regulations, with more or less success. The main issues are the position of the legal person, the definition and execution of its procedural rights. Like the Hungarian legislator, also the foreign lawmakers tried to regulate upon the peculiarities. But no specific procedural regime has been made especially for legal persons.

In France the legal person may proceed as accused with its own rights, therefore the French criminal procedure code contains some – though not many – rules regarding the legal persons, primarily about competence, subpoena, the representation of the legal person, the filing of changes and the delivery of sentence.⁸

The regulation does not go into details in the Netherlands, the criminal procedure code contains specific provisions regarding the representation of the legal person and the delivery of court decisions.⁹

In Denmark the criminal procedure code – like to before mentioned ones – contains only few provisions regarding legal persons. It only provides for the representation and subpoena of the legal person.¹⁰

⁸ Chapter XVIII of the French CPC regulates special procedural rules applicable in procedures against legal persons as special procedure (Article 706-41 – 706-46.)

⁹ Fantoly Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi felelőssége. Budapest, HVG-ORAC, 2008 p 215

¹⁰ Fantoly Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi felelőssége. Budapest, HVG-ORAC, 2008 p 218

The German criminal procedure code has some provisions about procedural rules applicable for legal persons if administrative measures shall be applied against the legal person. It contains rules about competence and presence at evidence procedures.¹¹

The Estonian criminal procedure code, which was modified in 2012, states in its article 36 that the legal person accused shall participate in the criminal procedure via a member of the board of directors (or its similar organ) and this person may fully exercise the rights of the accused defined in law, including the right to confession in the name of the legal person.¹²

In Norway the criminal procedure code only contains few regulations about the legal person accused, it says that if the accused is a legal person, the rights of the accused defined in law shall be exercised by its legal representative.¹³

3. PROCEDURAL PROBLEMS IN THE HUNGARIAN REGULATION

In Hungary criminal procedure cannot be conducted directly against the legal person, but only against a natural person accused, and the legal person may participate in the procedure due to the „criminal relationship” between the accused and the organisation, required by law. In the past few years, however, not many procedures have been initiated against legal persons, there is no relevant practice. The main reason for this on the one hand, is that the criminal liability of legal persons does not fit into the legal system, and, on the other hand is that even though it has been introduced, the related procedural regulations are rather vague, and they do not provide proper guidance about the initiation and conduct of the procedure. The position and rights of the legal person are not clear, therefore the uncertainties of law enforcers are understandable.

3.1 The initiation of the procedure

1. According to article 12 para (1) of the Jszt. the legal person may be included into the procedure if „measures may be applied” against it. The court does not provide any guidelines regarding the level of certainty which shall be necessary for the prosecutor (or the court) to include the legal person into the procedure. The existence of the conditions is difficult to prove, sometimes it is impossible. The notion

¹¹ Strafprozeßordnung (StPO), Vierter Abschnitt Verfahren bei Festsetzung von Geldbuße gegen juristische Personen und Personenvereinigungen

¹² <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>

¹³ Act of 22 May 1981 No. 25 relating to Legal Procedure in Criminal Cases (Straffeprosessloven, The Criminal Procedure Act with subsequent amendments, most recently by Act of 17 July 1998 No. 56), Chapter 8, Art. 84.a

of „suspicion” is clear, but it is a question where the threshold of it is in case of legal persons. There is no element of crime the existence of which should be proven, there is no guilt about which certainty shall be reached. The conditions of including the legal person into the criminal procedure are not clarified as much as in cases of natural persons.

2. According to the reasoning of the Jszt. the legal person does not stand in the position of the accused in the procedure, its position is different from that of the accused, it only shares its fate. The reasoning points out correctly that the Jszt. does not make attempt to define the procedural position of the legal person, but it declares the procedural position of its defender and its rights.¹⁴

Therefore, it is necessary to define the procedural position of the legal person. It is absurd that a participant of the criminal procedure who may be eventually sanctioned has vague procedural position. According to the provisions of the CPC it is not an accused but it is also not „other participant”¹⁵ of the procedure, as it is excluded by the law.

The Jszt. does not go into details about the rights of the legal person, and the general provisions of the CPC – partly due to the ambiguity of the procedural position, partly because of problems of terminology – cannot be used, as those entitle only natural persons participating in the procedure.

Furthermore, it is not clear from the act what rights entitle and obligations burden the organisation and its representative during the procedure.

3.2 The presumption of innocence and the prohibition of self-incrimination

According to civil law which contains the basic provisions regarding the existence of the legal person it shall have the same rights as natural persons, except for those rights which are related to the specific nature of the natural person. This approach shall be followed also in criminal procedure. However, some principles – among others guarantees of deprivation of personal freedom defined in the Fundamental Law – cannot be properly interpreted. At the same time, however, the right to defence, to fair trial, to the use of the mother tongue, the presumption of innocence and the prohibition of self-incrimination. In lack of the necessary criminal procedural provisions, and in lack of analogy in criminal law, the mentioned rights cannot be interpreted.

¹⁴ See: the general part of the ministerial reasoning of the act.

¹⁵ Other participant is the person whose rights or interests are or may be affected by any decision made during the criminal procedure.

The latter requirement basically means that the accused shall not be forced to provide evidence against itself. In case of the legal person this would mean mainly the declarations of the legal person's representative, as other means of evidence may be collected through legal ways (e.g. house search, seizure, secret information gathering, etc.). However, it does not turn out clearly from the provisions of the Jszt. whether this prohibition shall be enforce also regarding the legal person, whether the presumption of innocence may be interpreted about the legal person and whether the requirement of *in dubio pro reo* shall be applied in its cases.

If the legal person may be sanctioned in the criminal procedure it shall be entitled to rights with which it can protect its position. The Jszt. does not state whether the legal and procedural representative of the legal person shall be obliged to hand over evidences carrying information which may be detrimental to the legal person. Neither of them shall be entitled to refuse participation as witness – with regard to information about the legal person, maybe forming basis of its sanctioning – because the Jszt. does not provide any regulations about this and the rules of the CPC cannot be applied. It is a rather significant deficiency, because the obligation to participate as witness places both the legal person and its legal representative into exigency, and questions the fairness of the procedure.¹⁶ It is also not clear whether the representative of the legal person is entitled to use its own mother tongue in the procedure, the lack of which may be detrimental. In the era of multinational companies it may be assumed that the representative of the legal person does not speak Hungarian.

As result of the above mentioned questions emerge regarding the contents and framework of the obligation to provide data about the legal person. It is not clear whether the legal person – in case of its actual or possible inclusion into the procedure – shall be obliged to provide any evidence, document or data. Obviously, the public, accessible documents of the legal persons are available also for the authorities. However, it is a question whether the legal persons shall be obliged to provide evidence in support of the procedure against the accused which may endanger and worsen its own position in case of its participation.

There is another aspect which may be also considered. If the prohibition of self-incrimination is enforceable for legal persons, it shall not be obliged to provide data, or it can decide which information it wishes to share with the authorities. This may result in the possibility that the legal person does not provide useful information in the procedure against the accused, moreover, it may withhold some which could prove the guilt of the accused. Therefore the legal person may become a determinative player of the procedure,

¹⁶ In the previously mentioned German and Dutch procedural model the representative is not obliged to participate as witness.

as it may happen that the (legally) withheld information may lead to the acquittal of the accused.

With regard to the presumption of innocence another remark is that regardless of the above mentioned the Jszt. shows that the presumption of innocence shall not be taken too seriously. Article 10 obliges the prosecutor to inform the court of registration about the initiation and conduct of the criminal procedure, as well as about the indictment. The court registers the content of the notification into the public register, and does this in the phase of the procedure when it is still questionable whether the legal person is really connected to the case and will be sentenced at all. In this sense the information obligation of the prosecutor is not in harmony with the presumption of innocence.

Nevertheless the contradiction of the above mentioned situation is obvious. In lack of information obligation „innocent and naive” people trusting the court register would get into business relationship with the legal person and could suffer damages later as result of the sanctioning. It is not possible to choose the right approach, only to weigh interests related to the formulation of the regulations. However, the above mentioned system is doubtful, as it completely disregards the obvious interests of the (not yet sanctioned) legal person.

3.3 The right to good reputation

In case of legal persons the protection of good reputation mainly means the protection of the trust and impressions regarding the business reputation of the legal person. If the legal person is included into the criminal procedure but it proves to be unsuccessful and the legal person is not sanctioned, the procedure shall be terminated. The legal person is not sanctioned but it shall bear all difficulties and consequences of the procedure. This is not the same in case of natural persons accused and acquitted.

If the court terminates the procedure because the legal person cannot or shall not be sanctioned, the legal person may carry on its activities as earlier. If it is able to do so. Because the fact of the procedure may harm the reputation of the legal person so much that it might not be able to continue its activities any more. Moreover, the court does not state that the legal person did not participate in the commission of the crime, it does not acquit the legal person, just terminates the procedure against it quietly. The legal person is not able to seek any remedy for the harm caused by the procedure, as the CPC does not allow for indemnification, even though in some cases it would be reasonable, like in the case of the accused.¹⁷

¹⁷ Even though the CPC is background legislation, similarly to several provisions the rules on indemnification cannot be used by legal persons, because their terminology and notions all refer to the natural person accused.

3.4 Right to defence and the position of the legal representative

The Jszt. does not oblige the legal representative of the legal person to be present at every court hearing. The legal person cannot protect its interests on its own, it needs its representative to proceed on its behalf. In lack of the „defender” of the legal person its representative may act on behalf of the legal person, but it may happen – as also the law mentions it – that the legal representative of the legal person is the accused in the criminal procedure, and shall not act in relation with the legal person at all. In such cases – in lack of „defender” – the legal person may be left alone in the courtroom.

3.5 Principle of publicity

The court hearing is public, regardless of the participation of legal persons in the procedure. As result of the principle of publicity the members of society may follow the procedure and may get to know the evidences. This, however, may greatly harm the interests of the legal person, as business secrets, confidential information may also be published, and during the evidence procedure the members of the public may get to know information which should not be disclosed to them under general circumstances.

Despite this the legal person may not request the exclusion of the public. The Jszt. does not deal with this issue, while the provisions of the CPC do not list the legal person (and its representatives) among those who are entitled to request closed hearing.

3.6 Unfinished procedures

The criminal procedure affects the fundamental rights of the accused, this is why the procedure shall be held among limits. One of the guarantees ensuring this is the rule of law, which is declared in the Fundamental Law, regardless of the criminal procedure. This also provides for legal certainty through the notion of legal force, which ensures the final closure of the procedure. This is how the completion of the procedure in time may be ensured, as well as the final nature of decisions.

However, in some cases the Jszt. forgets about the closure of the procedure against the legal person. Article 18 para (2) states that in case of the acquittal of the accused the court does not have to make any statements about the legal person. It is a strange situation, because the procedure against the legal person is not closed at all. The Jszt. practically forgets about the legal person.

4. SOME SUGGESTIONS

1) The definition of the position of the legal person

The defining of a position is a difficult task, but it is certainly necessary in order to properly place the legal person in the procedure aiming at its sanctioning. The legal person is a client in the procedure,

who may be sanctioned, but it is not an accused, therefore the rights of the accused do not entitle the legal person. According to the present regulations the legal person cannot exercise any rights which are not listed in the Jszt., because the CPC does not contain any provisions about legal persons and criminal law prohibits analogy. Unless legal person receives its own position in the procedure, its rights and obligations cannot be clearly defined.

2) Exclusion of the public

It is obvious that just like in cases of other persons participating in the procedure secrets and confidential information may be touched upon the publication of which would be against the interests of the legal person. Therefore it would be reasonable to add the legal representative of the legal person to the list of people defined in the CPC, who are entitled to initiate the exclusion of the public, or to insert a line about it into the Jszt.

3) Regulation of the participation of the representative as witness and the obligation of handing over evidence

It shall be stated clearly whether the (defender or legal) representative of the legal person may refuse to participate as witness. Regarding the „defender” the answer is definitely positive, as the defender of the accused shall not be heard as witness about information which it received during its work with the accused. The representative of the legal person can perform its tasks properly, in line with its conscience and the professional rules if there is no obligation to act as witness.

The situation of the legal representative of the legal person is somewhat different, as it will be probably affected by the criminal procedure as accused, and as such it cannot be obliged to give statement. It is not clear whether it can withhold also information related to the legal person, or only those which are directly related to its own situation. The best solution would be to exempt the legal representative of the legal person from acting as witness and answering questions related to the role of the legal person in the crime. The employees, workers, partners of the legal person would be obliged to act as witnesses according to the general rules, naturally.

4) Closing of the procedure and the contents of the judgment

The requirement of legal security requests that the procedure against the legal person shall be terminated by the court even if it does not apply any sanctions despite those set forth in the indictment. It is important also for the protection of the rights and interests of the legal person, because this way the final decision of the court will prove that no sanctions were applied against it in the criminal procedure. Moreover, the indictment contains the reference of the prosecutor to the application of a sanction, therefore – as it is bound by the indictment – the court shall not remain silent about it.

5) The harmonisation of related laws

Even though the regulations regarding the legal persons are not new any more, it seems that some fields have not been harmonised with the criminal law and criminal procedure law regulations. Perhaps upon the criticism¹⁸ formulated in the past years among the provisions about the transformation of legal persons now there are some new regulations prohibiting the dissolution of the legal person if there is an ongoing criminal procedure against it.

There are some more problems – as examples – regarding the CPC:

a) The Jszt. does not refer to the rules of exclusion of the CPC, which results in the fact that the rules of exclusion do not apply to the representative, employees of the legal person or their relatives. Therefore the legal representative of the legal person, its employees, partners of the legal person, their relatives may proceed as judge, prosecutor or member of the investigation authority. The exclusion of such persons shall be regulated among the objective reasons for exclusion.

b) According to the Jszt. the legal representative of the legal persons shall be subject to provisions relevant for defenders. However, majority of articles 44-50 cannot be interpreted with regard to legal persons, because they define rights in the relationship of the defender and the accused. It is not clear whether these are applicable also for the legal representative of the legal person.

A good law in itself cannot guarantee proper procedure, but a bad one cannot do so for sure. If the Jszt. wanted to draw parallel between the situation and the rights of the accused and the legal person it could have done so with one sentence. It did not do so, therefore the provisions of the Jszt. and the CPC shall be interpreted and applied in themselves.

Literature:

- Delmas-Marty, Mireille-Vervaele, J.A.E.: The Implementation of the Corpus Juris in the Member States. Vol. 1. Foreword Intersentia, 2000, Antwerpen, Groningen, Oxford
- Dobrocsi, Szilvia: Bizonytalanságok és kérdőjelek – A jogi személy a büntetőeljárásban. [Uncertainties and questions – The legal person in criminal procedure.] Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Ph.D Kiadványa. 2006
- Erdei Árpád: Hogyan lehet terhelt a jogi személyből avagy a jogi felfogás változásának ára, Békés Imre Ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs) ELTE ÁJK Budapest, 2000, p 251

¹⁸ Vö. DOBROCSI, SZILVIA: *Bizonytalanságok és kérdőjelek – A jogi személy a büntetőeljárásban. [Uncertainties and questions – The legal person in criminal procedure.]* Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Ph.D Kiadványa. 2006

- Fantoly Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi felelőssége. Budapest, HVG-ORAC, 2008
- Fantoly Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi felelősségének megítélése az Európai Unióban. Collega. Szakmai folyóirat joghallgatók számára. 6/2001, pp 8-26
- Hefendehl, Roland: Corporate Criminal Liability: Model Penal Code Section 2.07 and the Development in Western
- Sárközy, Tamás: Büntetőjogi intézkedés szervezetekkel szemben? [Criminal law sanctions against organisations?] In. Sárközy Tamás: Kormányzás, civil társadalom, jog. Budapest, 2004. pp 194-205

Contact – email
dobrocsi.szilvia@kre.hu

DOHODA O VINĚ A TRESTU JAKO NOVÝ ZVLÁŠTNÍ ZPŮSOB TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

MARKÉTA FILIPOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek pojednává o novém zvláštním způsobu českého trestního řízení, a to o dohodě o vině a trestu. Rozebrána je stávající právní úprava, je porovnávána se slovenskou právní úpravou tohoto institutu, kterou se nechal český zákonodárce při vytváření české právní úpravy inspirovat, a shrnut je rovněž názor odborné veřejnosti.

Key words in original language

Dohoda o vině a trestu; zvláštní způsoby trestního řízení

Abstract

The article is dealing with plea bargaining - the new special form of the Czech criminal procedure. The current law is analysed, it is compared to plea bargaining in Slovakia, because the Slovak law served as inspiration for the Czech lawmaker, and the opinions of legal experts are analysed.

Key words

Plea bargaining; special forms of criminal procedure

Novela Trestního řádu účinná od 1. září 2012 zavedla do českého trestního procesu nový institut dohody o prohlášení viny a přijetí trestu. Český zákonodárce se přitom nechal inspirovat v zahraničí u států, které dohody o vině a trestu v různých formách ve svém trestním právu procesním využívají, hlavní inspirací přitom bylo českému zákonodárci Slovensko. V tomto článku proto bude pojednáno nejen o nové české úpravě, ale popsána a porovnána bude rovněž slovenská úprava dohody o vině a trestu.

1. DOHODA O VINĚ A TRESTU V ČESKÉ REPUBLICE

1.1 Úvod

Dne 1. ledna 2010 nabyl účinnosti zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále také jen jako „trestní zákoník“ nebo „TZ“). Vzhledem k této rekodifikaci trestního zákoníku počítá zákonodárce i s rekodifikací zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), (dále také jen jako „trestní řád“ nebo „TR“). Ke komplexní rekodifikaci trestního řádu však doposud nedošlo a současný trestní řád je tak zatím upravován pouze dílčími novelami.

Nicméně k dispozici je věcný záměr¹, který byl předložen k veřejné diskuzi dne 12. června 2007², schválen dne 20. srpna 2008 usnesením vlády č. 966 a který vymezuje základní principy a cíle nového trestního řádu. Tento věcný záměr nového trestního řádu si klade za cíl mimo jiné i zrychlení trestního řízení ve všech jeho stádiích, výrazné zvýšení aktivity procesních stran v řízení před soudem, posílení procesních práv poškozeného a zvýšení ochrany obětí trestných činů a účinné zajištění jejich práv.³ Těchto cílů chce zákonodárce dosáhnout kromě úpravy stávajících institutů trestního práva i zavedením některých institutů pro české právo procesní zcela nových. Jedná se např. o řízení o soukromé žalobě, řízení o subsidiární žalobě a zejména o řízení o dohodě o prohlášení viny a přijetí trestu, pro kterou je používána legislativní zkratka „dohoda o vině a trestu“, a ke které zákonodárce nyní přistoupil.

1.2 Účel úpravy

Nejčastěji uváděným důvodem nutnosti a vhodnosti zavedení dohody o vině a trestu do českého právního řádu je snaha o zrychlení a zefektivnění trestního řízení. Předkládací zpráva Ministerstva spravedlnosti k věcnému záměru nového trestního řádu⁴ uvádí, že platná právní úprava nevyužívá všech možností, aby zajistila obviněnému v plném rozsahu právo na rychlý a spravedlivý proces, jehož součástí je i právo na to, aby trestní věc obviněného byla projednána v přiměřené lhůtě. Proto je třeba hledat další nástroje, které by vedly k jeho zrychlení a zefektivnění. Právě tímto nástrojem má být dohoda o vině a trestu jako nový typ zvláštního řízení, které bude skutečně pružné a efektivní, bude respektovat práva obviněného

¹ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). *Justice.cz – Oficiální server českého soudnictví: Rekodifikace trestního práva procesního* [online]. [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4980&d=281460>>

² VANTUCH, Pavel. Nový návrh na dohodu o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. *Trestní právo*. 2011, č. 9, s. 4.

³ Věcný záměr trestního řádu – hlavní principy navrhované rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz – Oficiální server českého soudnictví: Rekodifikace trestního práva procesního* [online]. [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4980&d=281460>>

⁴ Předkládací zpráva Ministerstva spravedlnosti k věcnému záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). *Justice.cz – Oficiální server českého soudnictví: Rekodifikace trestního práva procesního* [online]. [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4980&d=281460>>

a bude obsahovat záruky zabránění zneužití tohoto institutu. Její další výhodou má být ochrana obětí trestných činů (poškozených), kteří budou chráněni před sekundární viktimizací, neboť nebudou muset opakovaně svědčit před soudem.⁵ V neposlední řadě je pak uváděno i očekávané snížení nákladů hrazených státem, výši těchto úspor však nelze předem vyčíslit.⁶

V nejobecnější rovině je podstatou dohody o vině a trestu prohlášení viny obviněným a následně sjednání dohody o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem, popřípadě i poškozeným. Tuto dohodu následně schvaluje soud. V různých právních úpravách jsou podmínky a způsoby uzavírání dohody o vině a trestu různé a i návrhy a zavedení tohoto institutu se v českém právním prostředí postupně vyvíjely a modifikovaly.

1.3 Vývoj

1.3.1 První etapa - Prohlášení viny obžalovaným

První tendence směřující tímto směrem lze pozorovat již v roce 2005. Dne 30. listopadu 2005 byl Poslaneckou sněmovnou schválen vládní návrh na novelizaci některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku, který počítal i s vytvořením nového čtvrtého oddílu trestního řádu nazvaného Řízení o prohlášení viny obžalovaným.⁷ Nejedná se sice o institut shodný s dohodou o vině a trestu, neboť zde nedochází k dohodě mezi státním zástupcem a obžalovaným, která je předkládána ke schválení soudu, ale obžalovanému je zde dána možnost, aby prohlásil, že uznává svou vinu. Učiní-li obžalovaný prohlášení v řízení, v kterém je obžalován ze zvlášť závažného zločinu, soud nerozhoduje na základě prohlášení viny obžalovaného, ale přihlédne k němu ve prospěch obžalovaného při rozhodnutí ve věci. Obžalovaný, který prohlásil svou vinu a není obžalován ze zvlášť závažného zločinu, je oprávněn podat návrh na vydání odsuzujícího rozsudku, ve kterém musí uvést, zda se cítí být vinen skutkem popsáním v obžalobě, zda souhlasí s jeho právním posouzením nebo zda navrhuje jiné vymezení skutku nebo právní posouzení, a jaký výrok o trestu, ochranném opatření nebo o náhradě škody navrhuje. Soud pak může přijmout návrh obžalovaného a po prohlášení viny vyhlásit odsuzující rozsudek bez provedení dokazování nebo jen s omezeným rozsahem dokazování, pokud okolnosti spáchání trestného činu nevzbuzují pochybnosti, státní

⁵ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). *Justice.cz – Oficiální server českého soudnictví: Rekodifikace trestního práva procesního* [online]. [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4980&d=281460>>, s. 104.

⁶ tamtéž, s. 112.

⁷ Návrh zákona o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku, Senátní tisk č. 220 pro Páté funkční období (2004-2006).

zástupce s návrhem obžalovaného učiněným na základě prohlášení viny bez výhrad souhlasí a účelu řízení již bylo dosaženo přesto, že hlavní líčení nebude provedeno v celém rozsahu. V rozsudku soud uvede výrok o vině v souladu s návrhem obžalovaného, s kterým vyslovil souhlas státní zástupce. Soud není vázán návrhem obžalovaného, pokud jde o druh a výměru trestu, druh ochranného opatření a výši nároku na náhradu škody.⁸

Tento návrh byl nakonec zamítnut Senátem a Poslanecká sněmovna již pak Senátem vrácený návrh nepřijala. Nicméně i přes jisté rozdíly mezi oběma instituty jsem přesvědčena, že se jedná o počátek cesty k institutu dohody o vině a trestu tak, jak se nyní objevil v novele trestního řádu. Ostatně profesor Oto Novotný ve svém článku „Je naše trestní právo v krizi?“⁹ k záměru zavést do našeho právního řádu institut prohlášení obžalovaného o vině uvádí, že pokud by byl uvedený návrh zákona v Parlamentu schválen, zřejmě by to otevřelo cestu i k oficiálnímu vyjednávání a dohodě mezi obžalovaným a státním zástupcem, kterou by posléze schválil soud a o níž se mluví v anglosaské právní oblasti jako o tzv. „plea bargaining“. Za významné také považuji, že odborná veřejnost na tento návrh reagovala v odborné literatuře svými připomínkami, které se pak nepochybně odrazily v nové úpravě.¹⁰

1.3.2 Druhá etapa - Dohoda o vině a trestu v návrhu z roku 2008

Přímo pojem dohoda o vině a trestu tak, jak je tento institut obecně chápán, byl v českém právním prostředí poprvé použit v již zmíněném věcném záměru trestního řádu z roku 2007. První podrobnější úpravu dohody o vině a trestu pak můžeme nalézt ve vládním návrhu zákona z roku 2008.¹¹ Tento návrh je již v mnohém shodný s návrhem současným, o kterém bude pojednáno dále. Významné změny a rozdíly mezi těmito návrhy budou uvedeny v souvislosti s výkladem o

⁸ K tomuto návrhu blíže VANTUCH, Pavel. K návrhu na prohlášení obžalovaného o vině. *Trestní právo*. 2006, č. 12, s. 5-15.

⁹ NOVOTNÝ, Oto. Je naše trestní právo procesní v krizi? *Trestní právo*. 2006, č. 7-8, s. 29.

¹⁰ Např. názor docenta Pavla Vantucha vyjádřený ve výše uvedeném článku „K návrhu na prohlášení obžalovaného o vině“, že obžalovaný nemůže sám dospět ke kvalifikovanému právnímu posouzení skutku, ani k návrhu, jaký má soud vynést výrok o trestu, ochranném opatření nebo náhradě škody. Docent Pavel Vantuch zde vytýká absenci povinnosti profesionální obhajoby, která byla již do následujících návrhů úpravy dohody o vině a trestu zapracována.

¹¹ Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, Sněmovní tisk 574/0 pro 5. volební období (2006-2010).

současném návrhu. Návrh z roku 2008 na zavedení dohody o vině a trestu nebyl v Poslanecké sněmovně předložen do třetího čtení.

1.3.3. Třetí etapa – Dohoda o vině a trestu v současnosti

Své účinnosti se dočkal až návrh třetí, předložený bývalým ministrem spravedlnosti Jiřím Pospíšilem a účinný od 1. září 2012.¹²

Až do 31. srpna 2012 bylo trestní stíhání před soudy možné pouze na základě obžaloby nebo návrhu na potrestání, s výše zmíněnou novelou je zde nově možnost třetí, a to právě dohoda o vině a trestu. První změnou, ke které v souvislosti se zavedením dohody o vině a trestu došlo, je tak změna § 2 odst. 8 trestního řádu, který byl odpovídajícím způsobem upraven¹³. Systematicky řadí věcný záměr dohodu o vině a trestu do nově navrhované části druhé, hlavy čtvrté mezi tzv. zvláštní způsoby řízení spolu s řízením proti mladistvému, řízením o soukromé žalobě, řízením o subsidiární žalobě, řízením proti uprchlému a řízením po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu. Nejedná se tak o jeden z odklonů, odklony mají být upraveny zvlášť v hlavě čtvrté téže části a mělo by se jednat o řízení o podmíněném zastavení trestního stíhání, řízení o podmíněném zastavení trestního stíhání s dohledem a řízení o narovnání. Z výčtu odklonů má naopak zmizet trestní příkaz, který se má stát způsobem rozhodnutí soudu. Některými autory je dohoda o vině a trestu přesto označována za odklon,¹⁴ což však považují za nesprávné, jednak z výše uvedeného důvodu plánované systematiky trestního řádu, ale i z logiky věci. Účelem odklonů podle současné právní nauky je sice stejně jako u dohody o vině a trestu rychlejší a efektivnější vyřízení k tomu vhodných věcí, avšak smyslem odklonů je také „dosáhnout specifického resocializačního a výchovného účinku na pachatele (mladistvého), a to bez vydání stigmatizujícího rozhodnutí o vině a trestu“.¹⁵ O odklonech tak není rozhodováno rozsudkem, kdežto dohoda o vině a trestu ústí právě ve vydání odsuzujícího rozsudku obsahující výrok o vině a trestu.

¹² Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Sněmovní tisk 510/0 pro 6. volební období (od 2010),

¹³ 2 odst. 8 věta byla nahrazena větou „Trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby, návrhu na potrestání nebo návrhu na schválení dohody o prohlášení viny a přijetí trestu (dále jen „dohoda o vině a trestu“), které podává státní zástupce.“

¹⁴ např. KUČERA, Pavel a PTÁČEK, Michal. Několik úvah nad institutem dohody o vině a trestu v českém pojetí. *Trestní právo*. 2009, č. 7 - 8, s. 5.

¹⁵ MUSIL, Jan; KRATOCHVÍL, Vladimír; ŠÁMAL, Pavel aj. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2007. s. 832.

Dohodu o vině a trestu je možné sjednat, jestliže výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že skutek se stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný. Jednání o dohodě o vině a trestu zahajuje v takovém případě státní zástupce na návrh obviněného nebo i bez takového návrhu (§175a, odst. 1). Sjednání dohody o vině a trestu může iniciovat také soud. V souladu se zněním § 186 písm. g) předseda senátu nařídí předběžné projednání obžaloby, má-li za to, že vzhledem k okolnostem případu by bylo vhodné sjednání dohody o vině a trestu. Jedná tak sice zejména na základě návrhu státního zástupce nebo obviněného, avšak k tomuto přesvědčení může předseda senátu (nebo samosoudce viz § 314c a 314d) dojít i sám. Tato úprava byla zařazena v zájmu rychlosti řízení a dosažení jeho účelu i v případě, že obviněný projeví vůli k uzavření dohody o vině a trestu až po podání obžaloby.¹⁶ V předběžném projednání soud zjistí stanoviska státního zástupce a obviněného k uzavření dohody o vině a trestu a podle toho buď dá státnímu zástupci přiměřenou lhůtu k pokusu o uzavření dohody o vině a trestu nebo ve věci nařídí hlavní líčení (§ 187, odst. 4).

Podmínkou sjednání dohody o vině a trestu je prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, pokud na základě opatřených důkazů a dalších výsledků přípravného řízení nejsou důvodné pochybnosti o pravdivosti jeho prohlášení. Dohodu o vině a trestu sjednává státní zástupce s obviněným za přítomnosti obhájce (§ 175a, odst. 3). Zde se dostáváme ke zcela zásadnímu bodu, který byl v odborné literatuře hojně diskutován a na který bylo stručně poukázáno již výše, a to povinná účast obhájce při sjednávání dohody o vině a trestu. Kromě § 175a, odst. 3 s touto otázkou souvisí ještě znění § 36 o nutné obhajobě, kde se do odstavce 1 doplnilo písmeno d) tak, že obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení při sjednávání dohody o vině a trestu. Z důvodové zprávy ke zmíněnému § 36 odst. 1, písm. d) se dozvídáme, že důvodem nutné obhajoby při sjednávání dohody o vině a trestu je skutečnost, že „v případě, kdy se v přípravném řízení sjednává dohoda o vině a trestu, se ze strany obviněného předpokládá podávání kvalifikovaného návrhu trestu, případně ochranného opatření, a návrhu na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, což předpokládá dostatečné právní znalosti v oblasti trestního práva a zejména s ohledem na skutečnost, že obsah sjednané dohody je klíčový z hlediska konečného rozhodnutí soudu ve věci, je zapotřebí, aby obviněný měl při sjednávání dohody o vině a trestu vždy obhájce, který by účinně hájil jeho práva a poskytoval mu potřebnou právní pomoc. Náklady spojené s nutnou obhajobou při sjednávání dohody o vině a trestu by měly být vyváženy očekávaným efektem snížení počtu odvolání proti rozsudku prvoinstančního soudu, neboť schválí-li soud

¹⁶ Důvodová zpráva k Vládnímu návrhu na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Sněmovní tisk 510/0 pro 6. volební období (od 2010), s. 41.

dohodu o vině a trestu tak, jak byla mezi státním zástupcem a obviněným sjednávána, není odvolání proti rozsudku přípustné.¹⁷

Nelze si nevšimnout, že tato argumentace je podobná té, kterou již v roce 2006 uvedl docent Pavel Vantuch ve svém již výše zmíněném článku „K návrhu na prohlášení obžalovaného o vině“, a není tak s podivem, že právě požadavek nutné obhajoby je odbornou veřejností prakticky bez výjimky přijímán kladně.¹⁸

Významnou roli při uzavírání dohody o vině a trestu hraje také poškozený. Ten je vyrozumíván o jednání o dohodě o vině a trestu a nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu má možnost uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích, jež mu byla trestným činem způsobena, nebo vydání bezdůvodného obohacení, které bylo na jeho úkor získáno (§ 175a, odst. 2). Státní zástupce při sjednávání dohody o vině a trestu na zájmy poškozeného dbá. Je-li poškozený sjednávání dohody o vině a trestu přítomen, vyjádří se zejména k rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Dohodu o vině a trestu lze sjednat i bez přítomnosti poškozeného. Pokud však poškozený nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení již uplatnil a k jednání se nedostaví, může státní zástupce za poškozeného s obviněným rozsah a způsob náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení dohodnout a to až do výše poškozeným uplatněného nároku (§ 175a, odst. 5). Poškozený se tak nemusí s obviněným při sjednávání dohody o vině a trestu vůbec setkat, což významně přispívá k cíli stanovenému Ministerstvem spravedlnosti a to sice k zabránění sekundární viktimizace oběti trestného činu. Zde se jedná o ustanovení, které v předchozím návrhu z roku 2008 obsaženo nebylo. Podle mého názoru se jedná o posun pozitivní, neboť na jeho základě státní zástupce při sjednávání dohody o vině a trestu neusiluje pouze o uzavření dohody s obviněným, ale zohledňuje i zájmy poškozeného. Pokud přesto ke sjednání dohody o náhradě škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení nedojde, navrhne státní zástupce soudu, aby odkázal poškozeného s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních (§175b, odst. 1). Někteří autoři¹⁹ navrhuji, aby uzavření dohody bylo možné jen se souhlasem poškozeného, čímž by byl obviněný motivován alespoň k částečné sanaci způsobené škody, či alespoň k omluvě poškozenému. Je jistě nezbytné brát ohled

¹⁷ Důvodová zpráva (cit. v předchozí pozn. pod čarou),.

¹⁸ vedle docenta Pavla Vantucha např. také KUČERA, Pavel a PTÁČEK, Michal. Několik úvah nad institutem dohody o vině a trestu v českém pojetí. *Trestní právo*. 2009, č. 7 - 8, s. 4, kteří doplňují, že povinná přítomnost obhájce může zejména v počátcích aplikace dohody o vině a trestu zvýšit využitelnost tohoto institutu, který dosud není v povědomí laické veřejnosti.

¹⁹ ŠABATA, Karel a RŮŽIČKA, Miroslav. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství*. 2009, č. 6, s. 12.

na názor poškozeného, obávám se však, že takováto podmínka by mohla vést k vydírání obviněného poškozeným, a proto se k zavedení obligatorního souhlasu poškozeného nepřikláním.

V případě, že ke sjednání dohody o vině a trestu nedojde, provede o tom státní zástupce záznam do protokolu; v takovém případě se k prohlášení viny učiněnému obviněným v dalším řízení nepřihlíží (§ 175a, odst. 7). Z toho vyplývá, že je zde zásadní rozdíl mezi prohlášením obviněného o spáchání skutku, který je trestným činem, učiněným obviněným za účelem dosažení dohody o vině a trestu, a doznáním. V případě, že ke sjednání dohody o vině a trestu nedojde, nelze prohlášení obviněného v dalším řízení použít jako důkaz.

V souladu s ustanovením § 175a odst. 8 nelze dohodu o vině a trestu sjednat v řízení o zvlášť závažných zločinech. V této otázce došlo při schvalování novely k jistým posunům. Podle původního návrhu z roku 2008 by bylo možné sjednat dohodu o vině a trestu pouze v řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.²⁰ Později došlo k významnému rozšíření okruhu trestných činů a dohodu o vině a trestu by bylo možné sjednat o trestných činech uvedených části druhé hlavy IX (trestné činy proti bezpečnosti České republiky, cizího státu a mezinárodní organizace) a hlavy XIII trestního zákoníku (trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy), a dále v řízení o trestných činech, kterými byla nebo měla být způsobena úmyslně smrt, nejde-li o trestný čin zabití (§ 141 trestního zákoníku) nebo o trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 trestního zákoníku). Nakonec byl okruh trestných činů upraven způsobem uvedeným výše. Jedná se patrně o nejdiskutovanější část celé úpravy. Původní navrhované znění z roku 2008 bylo odbornou veřejností často kritizováno jako příliš omezující. JUDr. Vladimír Král toto omezení označil za hlavní překážku širokého využívání nového institutu v praxi, neboť za situace, kdy by byla dohoda možná jen ohledně trestných činů projednávaných samosoudcem, byla by mezi jinými zvláštními způsoby řízení (trestní příkaz, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, zjednodušené řízení) pro svoji pracnost na okraji zájmu. Z toho důvodu ve svém článku „Dohoda o vině a trestu v návrhu novelizace trestního řádu“²¹ navrhl nelimitovat možnost sjednání dohody o vině a trestu trestní sazbou, ale zvažovat negativní výčet trestných činů, u nichž je uzavření takové dohody vyloučeno (jako např. trestné činy proti životu nebo lidské důstojnosti, u nich by převážily etické důvody). Ještě k širšímu pojetí dohody na všechny trestné činy se ze stejných důvodů ve svém článku „Dohoda o

²⁰ § 175, odst. 1 vládního návrhu z roku 2008.

²¹ KRÁL, Vladimír. Dohoda o vině a trestu v návrhu novelizace trestního řádu. *Právní rozhledy*. 2008, č. 20, s. II.

vině a trestu“²² přikláněli Mgr. Simona Brňáková a Mgr. František Korbel, Ph.D., kteří se podíleli na tvorbě návrhu zákona.²³ Současné znění je tak jakýmsi kompromisem mezi původním návrhem z roku 2008 a těmito názory.

Dojde-li k sjednání dohody o vině a trestu, státní zástupce podá soudu v rozsahu sjednané dohody návrh na schválení dohody o vině a trestu. Nedošlo-li však přitom k dohodě o náhradě škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení, státní zástupce na tuto skutečnost v návrhu na schválení dohody o vině a trestu soud upozorní (§ 175b, odst. 1).

Návrh na schválení dohody o vině a trestu přezkoumá předseda senátu a podle jeho obsahu a obsahu spisu nařídí veřejné zasedání k rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu, nebo rozhodne o odmítnutí návrhu na schválení dohody o vině a trestu pro závažné procesní vady, nebo nařídí předběžné projednání návrhu (§ 314o odst. 1). Předběžné projednání návrhu se nařizuje, má-li předseda senátu za to, že věc patří do příslušnosti jiného soudu, věc má být postoupena jinému orgánu podle § 171 odst. 1 trestního řádu, jsou dány okolnosti odůvodňující zastavení trestního stíhání podle § 173 odst. 1 trestního řádu nebo jeho přerušení podle § 173 odst. 1 trestního řádu, anebo okolnosti odůvodňující podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu nebo schválení narovnání podle § 309 trestního řádu (§ 314p). O návrhu na schválení dohody o vině a trestu rozhoduje soud ve veřejném zasedání. Veřejné zasedání se koná za stálé přítomnosti obviněného a státního zástupce, poškozený se o konání veřejného zasedání vyrozumí (§ 314q, odst. 1). „Účast obhájce v tomto řízení není na rozdíl od přípravného řízení nutná, neboť v tomto řízení již nelze sjednanou dohodu měnit z hlediska dohodnutého trestu nebo jiných otázek a v řízení vystupuje soud, který přiměřenost a spravedlivost sjednané dohody posuzuje i z hlediska obviněného.“²⁴ Ve veřejném zasedání státní zástupce přednese návrh na schválení dohody o vině a trestu, poté se k návrhu vyjádří obviněný, zejména k otázce zda sjednané dohodě rozumí, zda prohlášení o tom, že spáchal skutek, pro který je stíhán, učinil dobrovolně a bez nátlaku a zda jsou mu známy všechny důsledky sjednání dohody o vině a trestu (§ 314q, odst. 2 a 3). Toto je důležité zejména proto, že obviněný se sjednáním dohody vzdává práva na projednání věci v hlavním líčení a v zásadě i práva napadnout

²² BRŇÁKOVÁ, Simona a KORBEL, František. Dohoda o vině a trestu. *Trestněprávní revue*. 2008, č. 9, s. 274. (tento článek je s drobnými úpravami dostupný též v systému ASPI).

²³ Tento názor sdílejí i další autoři, např. ŠABATA, Karel a RŮŽIČKA, Miroslav. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství*. 2009, č. 6, s. 11.

²⁴ VANTUCH, Pavel. Nový návrh na dohodu o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. *Trestní právo*. 2011, č. 9, s. 11.

rozsudek odvoláním.²⁵ Možnost vyjádřit se dostane poté i poškozený, je-li přítomen (§ 314q, odst. 4). Dokazování soud neprovádí, ale považuje-li to za potřebné, může vyslechnout obviněného a opatřit potřebná vysvětlení (§ 314q, odst. 5). Státní zástupce může vzít návrh na schválení dohody o vině a trestu zpět až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě (§ 314o, odst. 5).

Soud může rozhodnout o skutku, jeho právní kvalifikaci, trestu a ochranném opatření pouze v rozsahu uvedeném v dohodě o vině a trestu. O nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení rozhoduje soud v rozsahu uvedeném v dohodě o vině a trestu, pokud s ní poškozený souhlasí, nebo pokud dohodnutý rozsah a způsob náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení odpovídá řádně uplatňovanému nároku poškozeného (§ 314r, odst. 1). Soud má tak prakticky pouze dvě možnosti: dohodu schválí, aniž má možnost ji sám nějak modifikovat, nebo dohodu neschválí. Soud nemůže do sjednané dohody nijak aktivně zasahovat, např. navrhopvat změny sjednaného trestu. Z tohoto pravidla existuje pouze jediná výjimka. Soud může na základě návrhu státního zástupce obviněnému uložit ochranné opatření i v případě, že toto nebylo v dohodě o vině a trestu sjednáno. Na tuto možnost však musí být obviněný předem upozorněn. Bez tohoto upozornění může státní zástupce navrhnout uložení ochranného opatření pouze v případě, že důvody pro uložení ochranného opatření vyšly najevo až po podání návrhu na schválení dohody o vině a trestu soudu (§ 175a, odst. 4).

Pokud soud dohodu o vině a trestu schválí, učiní tak odsuzujícím rozsudkem, ve kterém uvede výrok o schválení dohody o vině a trestu, výrok o vině a trestu, případně ochranném opatření a výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení, to vše v souladu s dohodou o vině a trestu (§ 314r, odst. 4). Co do nároku poškozeného nebo jeho části, ohledně které nedošlo k dohodě, odkáže poškozeného na občanskoprávní řízení. V souladu se zněním § 314r odst. 2 soud dohodu neschválí (rozhodne usnesením o odmítnutí návrhu na schválení dohody), je-li nesprávná nebo nepřiměřená, anebo zjistí-li, že došlo k závažnému porušení práv obviněného při sjednávání dohody o vině a trestu (např. při sjednávání dohody nebyl přítomen obhájce, prohlášení viny bylo vynucené atp.). V takovém případě věc vrátí do přípravného řízení, ke sjednané dohodě ani k prohlášení obviněného o vině se v dalším řízení nepřihlíží, což však nevylučuje sjednání nové dohody o vině a trestu (§ 314s).

Odvolání proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu lze podat pouze v případě, že takový rozsudek není v souladu

²⁵ Důvodová zpráva k Vládnímu návrhu na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Sněmovní tisk 510/0 pro 6. volební období (od 2010), s. 30.

s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce soudu navrhl. Poškozený může podat odvolání pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení, ledaže soud schválil dohodu v podobě, s níž poškozený souhlasil (§ 245). Právní úprava připouští pro řízení skončené schválením dohody o vině a trestu i mimořádný opravný prostředek, a to obnovu řízení. Na obnovu řízení, jež bylo ukončeno pravomocným rozsudkem soudu o schválení dohody o vině a trestu se bez dalšího použijí ustanovení upravující obnovu řízení pouze s jedinou výjimkou, a to že v souladu s ustanovením § 288, odst. 1 se věc v případě, kdy byla povolena obnova, vždy vrací do přípravného řízení.

V souvislosti se změnou § 63 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) nelze dohodu o vině a trestu sjednat v řízení ve věci mladistvého, který nedovrší osmnáct let věku. Z důvodové zprávy²⁶ se dozvídáme, že možnost sjednání dohody o vině a trestu v řízení ve věcech mladistvých je třeba vyloučit, neboť u mladistvých pachatelů je zapotřebí upřednostnit výchovný vliv řízení na mladistvého a uvážlivý výběr vhodného opatření specializovaným soudcem nad rychlostí řízení.

Pro úplnost ještě doplňuji, že zákon rovněž vylučuje sjednání dohody o vině a trestu v řízení proti uprchlému.

V zákonné úpravě dohody o vině a trestu není počítáno s možností snížení trestní sazby z důvodu uzavření této dohody. Právě příslib mírnějšího trestu je však v zahraniční praxi nejčastější motivací obviněného k přistoupení na dohodu o vině a trestu. S možností snížení dolní hranice trestní sazby počítá např. i slovenská právní úprava a o této problematice bude pojednáno v kapitole zabývající se právě slovenskou právní úpravou.

1.4 Názory odborné veřejnosti

Již od počátku úvah o zavedení tohoto institutu do českého právního řádu budí dohoda o vině a trestu u odborné veřejnosti rozporuplné reakce a lze najít jak její příznivce, tak i zásadní odpůrce. „Stoupenci dohod o vině a trestu jsou zejména mezi soudci a státními zástupci, kteří v těchto dohodách spatřují možnost zásadního zrychlení řízení i snížení vlastního pracovního zatížení. ... Odpůrci dohod o vině a trestu jsou zejména mezi teoretiky a nemalou částí advokátů, obhájců ve věcech trestních.“²⁷ Někteří autoři však advokáty řadí spíše do řad

²⁶ Důvodová zpráva k Vládnímu návrhu na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Sněmovní tisk 510/0 pro 6. volební období (od 2010), s. 46.

²⁷ VANTUCH, Pavel. Dohoda o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. *Trestní právo*. 2009, č. 11, s. 5.

zastánců dohody o vině a trestu s tím, že „schválená dohoda o vině a trestu a předcházející řízení bude obviněnými hodnocena zpravidla více pozitivně, než řízení před soudem ukončené rozsudkem a obvinění mohou činnost obhájců vnímat jako aktivnější.“²⁸

1.4.1 Argumenty pro zavedení dohody o vině a trestu a polemika s nimi

Jak již bylo řečeno, má dohoda o vině a trestu své příznivce i své odpůrce. Zastánci dohody o vině a trestu zdůrazňují jako výhodu zejména již zmíněné zrychlení a zefektivnění trestního řízení, které významně uleví přetížené soudní soustavě a jak soudci, tak státní zástupci, budou mít díky tomu více prostoru pro řešení závažných trestných činů.²⁹ Přiměřená rychlost řízení je jednou z podmínek práva na spravedlivý proces a nepřiměřené průtahy v trestním řízení jsou porušením práv zaručených čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Rovněž § 2 odst. 4 trestního řádu stanoví, že trestní věci musí orgány činné v trestním řízení projednávat co nejrychleji. Průtahy v řízení totiž značně snižují jeho účinnost, časem dochází k oslabení hodnoty důkazů, vytrácí se vztah mezi trestným činem a trestem a tím se snižuje výchovné i preventivní působení trestního řízení, neúměrně dlouho se udržuje stav, kdy obviněný, který je považován za nevinného, musí snášet zásahy do svých práv a svobod atp. Jsou uváděny i další výhody tohoto institutu, jako zmírnění konfliktního rázu trestního řízení a tím zmírnění stresu trestním řízením nutně vyvolaného jak na straně pachatele, tak na straně oběti, a může též zvýšit naději na nápravu pachatele. K tomu má přispívat i zvýšení aktivity procesních stran v trestním řízení.³⁰ Předpoklad větší aktivity procesních stran však nemusí být správný. Existují názory, že namísto toho, aby byla posílena role obviněného při dojednávání dohody o vině a trestu, tento se naopak stane pouze objektem vyjednávání mezi

²⁸ HORKÁ, Kateřina. Věcný záměr nového trestního řádu – odklony a dohodovací řízení. *Státní zastupitelství*. 2011, č. 3, s. 5.

²⁹ např. VANTUCH, Pavel. Nový návrh na dohodu o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. *Trestní právo*. 2011, č. 9, s. 5. HORKÁ, Kateřina. Věcný záměr nového trestního řádu – odklony a dohodovací řízení. *Státní zastupitelství*. 2011, č. 3, s. 9.

³⁰ K tomu blíže MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu. In *Sborník z Mezinárodní vědecké konference Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy)*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 79 a násl. Publikováno též pod názvem Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, č. 1, s. 3 a násl., a v upravené verzi také jako Dohody o vině a trestu – ano či ne? In: *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 177.

profesionálními obhájci, státním zástupcem a soudem.³¹ V neposlední řadě je to zabránění sekundární viktimizace oběti trestného činu a další argumenty uvedené již výše v podkapitole pojednávající o účelu zavedení dohody o vině a trestu do českého právního řádu.

1.4.2. Argumenty proti zavedení dohody o vině a trestu a polemika s nimi

V souvislosti s uvedeným argumentem nutnosti zavedení dohody o vině a trestu za účelem efektivnějšího prosazování práva na spravedlivý proces je zajímavé, že naopak odpůrci dohody o vině a trestu argumentují právě tím, že zavedením dohody o vině a trestu dochází k významným zásahům do základních zásad trestního procesu, jako jsou zásada materiální pravdy, zásada volného hodnocení důkazů, zásada veřejnosti, bezprostřednosti, ústnosti a tvorby přesvědčení na základě projednání. Zejména porušení posledně jmenované zásady pak vede k ukládání neadekvátně mírných trestů. S tímto tvrzením do jisté míry souhlasím, dle mého názoru jedině detailní popis skutku, jeho okolností a souvislostí, motivace pachatele atp. mohou být podkladem pro uložení přiměřeného a spravedlivého trestu. Výhoda, že detaily spáchání trestného činu nemusí být u soudu znova opakovány, se tak stává zároveň i nevýhodou tohoto institutu. Zásada materiální pravdy je zásadou zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, soud musí při rozhodování vycházet ze zjištění skutečného děje, z obsahově správných faktů a není vázán nepravdivým doznáním obviněného stejně, jako není vázán pouze důkazními návrhy obviněného. Podkladem rozhodnutí mohou být pouze nepochybně pravdivě zjištěné skutečnosti, nikoliv pouze skutečnosti, které jsou pravděpodobné.³² Někteří autoři proto uvádějí, že zásadě materiální pravdy nelze dostat dohodou o vině a trestu a může být splněna pouze pomocí řádného dokazování v hlavním líčení. To má souvislost s tím, že pro účely dohody o vině a trestu je přiznávána největší důkazní váha prohlášení obviněného o tom, že se cítí být viněn skutkem, který je mu kladen za vinu, což je chápáno jako porušení zásady volného hodnocení důkazů. V této souvislosti je některými autory používán výraz „korunní důkaz“ ve smyslu principu středověkého inkvizičního procesu *cofessio corona probationum*.³³ Často je také zmiňována problematika věrohodnosti takového prohlášení, protože při uzavírání dohod se obviněný ocitá v psychickém tlaku možnosti využití menšího zla, což může vyústit v nepravdivé doznání vedoucí k justičnímu omylu. S těmito názory nemohu souhlasit. Pokud soud

³¹ VANTUCH, Pavel. Dohoda o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. *Trestní právo*. 2009, č. 11, s. 8.

³² JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha : Leges, 2011. s. 150.

³³ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu. In *Sborník z Mezinárodní vědecké konference Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy)*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 85.

prohlášení obviněného neuvěří, neboť dospěje k závěru, že toto prohlášení není dostatečně podloženo výsledky vyšetřování nebo o něm na základě dosud opatřených důkazů existují důvodné pochybnosti, může soud vyslechnout obviněného a opatřit potřebná vysvětlení. Pokud má soud i nadále pochybnosti, dohodu o vině a trestu neschválí. Ostatně v tomto směru dohoda o vině a trestu stejně nepřináší nic nového. Dle názoru JUDr. Antonína Draštíka, předsedy trestního senátu Nejvyššího soudu ČR,³⁴ i dnes v běžném procesu, pokud se pachatel k trestnému činu dozná a nejsou zde další důkazy, bude na základě tohoto svého doznání odsouzen. Doznání je koneckonců i předpokladem schválení narovnání. S problematikou doznání a zásady materiální pravdy se tak české soudnictví potýká již nyní a dohoda o vině a trestu v tomto směru nepřináší žádný zásadní průlom. Porušení zásady bezprostřednosti, ústnosti a veřejnosti je spatřováno v tom, že podstatná část sjednávání dohody probíhá v přípravném řízení mezi státním zástupcem a obviněným. Je však třeba poznamenat, že i v současné právní úpravě existují z těchto zásad výjimky, např. ve zjednodušeném řízení před samosoudcem nebo v řízení o trestním příkazu, provedení důkazu mimo hlavní líčení, za určitých okolností vyloučení veřejnosti z jednání či čtení výpovědí svědků a znalců aj.³⁵

Porušována je prý také zásada rovnosti občanů před zákonem, neboť trest ukládaný po uzavření dohody je pravidelně podstatně mírnější než v případech, kdy k uzavření dohody nedošlo. Záleží přitom vždy na vůli státních orgánů, zda bude dohoda uzavřena či nikoliv. „Za jinak stejných podmínek (stejná závažnost činu, stejné možnosti nápravy a stejné poměry pachatele) dochází k tomu, že jsou uloženy rozdílné tresty (mírnější – přísnější)“, což podle profesora Jana Musila neodpovídá ústavněprávně zaručené rovnosti občanů před zákonem.³⁶

Vedle toho je také zpochybňována jedna z hlavních motivací zavedení dohody o vině a trestu, a to sice ulevit soudní soustavě od časové ztráty způsobené projednáváním jednoduchých případů v hlavním líčení, aby soudci i státní zástupci mohli věnovat více času složitým případům. Jenže podle profesora Jana Musila³⁷ je základní motivací

³⁴ DRAŠTÍK, Antonín. *Rozhovor o problematice dohody o vině a trestu* ze dne 13. března 2012.

³⁵ Blíže k tomu např. CÍSAŘOVÁ, Dagmar; FENYK, Jaroslav; GRIVNA, Tomáš a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha : ASPI, 2008. s. 76 a násl.

³⁶ tamtéž, s. 86.

Blíže k rovnosti občanů před zákonem např. FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. 2. doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2004. s. 83 a násl.

³⁷ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu. In *Sborník z Mezinárodní vědecké konference Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy)*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 80.

k vyvolání dohadvacího řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení vznik složité důkazní situace, spočívající zejména v tom, že důkazy jsou rozporné, mezerovité nebo nedostatečně věrohodné, takže k odstranění těchto důkazních deficitů by bylo zapotřebí provádět další rozsáhlé dokazování. Velmi často se jedná o případy skutkově velmi komplikované a žádná strana si vlastně není jistá tím, jak proces nakonec dopadne. Jedná se tedy spíše o jakýsi „obchod se spravedlností“, o vyvažování možných zisků a ztrát tak, aby výsledek uspokojil všechny strany.

Někteří odpůrci dohody také uvádějí, že institut dohody o vině a trestu otevírá dveře ke korupci, kdy si obviněný bude od státního zástupce „kupovat“ mírnější tresty. Dohoda tak údajně povede ke vzniku korupčního prostředí, v této souvislosti jsou používána i označení jako „kabinetní justice“. Tyto námitky však nebývají nijak podloženy a osobně se nedomnívám, že by dohoda o vině a trestu vytvářela nový prostor pro korupci.

V neposlední řadě se pak jedná o námitky „ideologické“. Jednak je to tvrzení, že dohoda o vině a trestu nepatří do kontinentálního práva.³⁸ Tuto námitku však tehdejší ministr Pospíšil vyvracel tím, že i jiné země s kontinentálním právním systémem, jako např. Slovensko, Polsko, Německo nebo Itálie, tento institut s úspěchem zavedly. Předkládací zpráva ministerstva spravedlnosti³⁹ pak uvádí, že skutečnost, že je české trestní řízení tradičně spojeno s inkvizičním procesem románsko-germánského systému, by neměla být na překážku citlivému přebírání zkušeností a případně i některých osvědčených institutů obžalovacího sporného systému common law. Tato argumentace se shoduje i s názory JUDr. Pavla Šámala,⁴⁰ že je možné provádět zdokonalení obou právních systémů cestou účelného přejímání pozitivních prvků každého z nich.

2. DOHODA O VINĚ A TRESTU NA SLOVENSKU

2.1 Úvod

Na Slovensku byla dohoda o vině a trestu („dohoda o vine a treste“) zavedena zákonem č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok, s účinností od 1. ledna 2006 a slovenskou politickou scénou je její zavedení

³⁸ z těchto důvodů se zavedením dohody o vině a trestu nesouhlasilo ministerstvo zahraničních věcí, viz ČT24. Pospíšil: *Dohoda o vině a trestu zkrátí trestní řízení*. [online] 27. září 2011 [cit. 1. listopadu 2012], Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/137629-pospisl-dohoda-o-vine-a-trestu-zkrati-trestni-rizeni/>>

³⁹ Předkládací zpráva Ministerstva spravedlnosti (cit. v pozn. pod čarou č. 4)

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství CODEX Bohemia, 1999. s. 16-18.

hodnoceno velice kladně. Bývalý slovenský ministr spravedlnosti Daniel Libšic dokonce považuje zavedení dohody o vině a trestu na Slovensku za nejúspěšnější reformu svého funkčního období.⁴¹ Od jejího zavedení počet případů, které byly vyřešeny touto formou, každoročně stoupá.

rok	2006 ⁴²	2007 ⁴³	2008 ⁴⁴	2009 ⁴⁵	2010 ⁴⁶	2011 ⁴⁷
podaných obžalob	22 468	24 583	24 826	26 908	26 653	25 109
obžalovaných osob	27 523	29 926	30 070	32 266	30 920	30 232
podaných návrhů na dohodu o vině a trestu	2 916	5 328	6 039	7 209	7 619	8 012
z toho ve věcech mladistvých	341	567	704	691	702	809
počet soudem schválených dohod o vině a trestu	1 924 66%	4 642 87%	5 455 90%	6 547 91%	7 206 96%	7 625 95%
z toho ve věcech mladistvých	281 82%	487 86%	616 88%	673 97%	659 94%	756 93%

pozn. procentuální výsledky zaokrouhlovány na celá čísla

⁴¹ Týden.cz. *Pospíšil: Dohoda o trestu uleví státu, ne zločincům* [online]. 27. září 2011 [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné z : <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/pospisil-dohoda-o-trestu-ulevi-statu-ne-zlocincum_213246.html>

⁴² *Štatistická ročenka o činnosti prokuratury Slovenskej republiky za rok 2006* [online]. s. 25 - 27 a 60 [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné z : <<http://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-prehľad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2006-1e01.html>>

⁴³ *Štatistická ročenka o činnosti prokuratury Slovenskej republiky za rok 2007* [online]. s. 25 - 27, 59 [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné z : <<http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>>

⁴⁴ *Štatistická ročenka o činnosti prokuratury Slovenskej republiky za rok 2008* [online]. s. 25 - 27 a 59 [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné tamtéž

⁴⁵ *Štatistická ročenka o činnosti prokuratury Slovenskej republiky za rok 2009* [online]. s. 25 - 27 a 59 [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné tamtéž

⁴⁶ *Štatistická ročenka o činnosti prokuratury Slovenskej republiky za rok 2010*. [online]. s. 25, 27 a 59 [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné tamtéž

⁴⁷ *Štatistická ročenka o činnosti prokuratury Slovenskej republiky za rok 2011*. [online]. s. 25 - 27 a 59 [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné tamtéž

Právě slovenská úprava byla ze zahraničních úprav hlavní inspirací pro současnou právní úpravu v České republice. O tom svědčí nejen to, že v některých částech je znění novely prakticky shodné s úpravou v Trestnom poriadku, ale také často zmiňovaná inspirace slovenskými zkušenostmi v důvodové zprávě. V neposlední řadě o tom svědčí také výroky bývalého ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila v médiích odkazující právě na Slovensko jako na stát, který dohodu o vině a trestu do svého právního řádu s úspěchem zavedl.⁴⁸ I přes tento silný vliv a inspiraci slovenskou úpravou se v některých významných bodech česká úprava od té slovenské zásadně liší.

2.2 Právní úprava a její porovnání s úpravou českou

Důvody pro zavedení dohody o vině a trestu na Slovensku jsou více méně stejné, jako jsou důvody uváděné pro zavedení dohody o vině a trestu u nás, zejména zjednodušení a zefektivnění trestního řízení, požadavek na zkrácení doby jeho trvání a odlehčení soudům. Podle důvodové zprávy k Trestnému poriadku je účelem nové právní úpravy dosáhnout toho, aby cca 80 % projednávaných věcí bylo ukončeno odklonem.⁴⁹ Právě mezi odklony je pak dohoda o vině a trestu systematicky zařazena; jedná se tedy o specifický postup, který se odlišuje od standardního hlavního líčení a spočívá ve zjednodušení řízení. Není však alternativou k potrestání, neboť toto řízení zpravidla vyústí ve vyhlášení odsuzujícího rozsudku a uložení trestu.⁵⁰ Dalšími odklony jsou podmíněčné zastavení trestního stíhání („podmienečné zastavenie trestného stíhania“), podmíněčné zastavení trestního stíhání spolupracujícího obviněného („podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného“), smír („zmier“) a trestní příkaz („trestný rozkaz“).

Dohoda o vině a trestu je ve slovenském právním řádu upravena v ustanoveních § 232 až § 233 a § 331 až 335 Trestného poriadku, podrobnosti o podmínkách a postupu státního zástupce (prokurátora) při řízení o dohodě o vině a trestu upravuje vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 619/2005 Z. z. Pro úplnost je ještě třeba dodat § 39 zákona č. 300/2005 Z. z., Trestného zákona, který upravuje možnost snížit dolní hranici trestní sazby v řízení o dohodě o vině a trestu.

Podmínky pro zahájení jednání o dohodě o vině a trestu mezi prokurátorem a obviněným jsou uvedeny v § 232 odst. 1 Trestného poriadku a jsou prakticky totožné s českou úpravou. Výsledky vyšetřování musí dostatečně odůvodňovat závěr, že skutek je trestným

⁴⁸ např. *O trestu by se mohli obžalovaní dohodnout se státním zástupcem* [online]. Český rozhlas 1 Radiožurnál [cit. 1. listopadu 2012]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/988103>

⁴⁹ PROKEŠ, Jaromír. Praktické problémy aplikácie inštitútu dohody o vine a treste. *Justičná revue*. 2011, č. 12. s. 1611.

⁵⁰ IVOR, Jaroslav a kolektiv. *Trestné právo procesné*. 2. vydání. Bratislava : Nakladatelství IURA EDITION, 2010, s. 583 .

činem a že jej spáchal obviněný, který se ke skutku přiznal, uznal vinu a důkazy nasvědčují pravdivosti jeho přiznání. Prokurátor může zahájit jednání o uzavření dohody o vině a trestu jak na podnět obviněného, tak i bez takového podnětu. Písemně vyzve obviněného a další oprávněné osoby, aby se vyjádřili k možnému zahájení jednání o uzavření dohody.⁵¹ Již v druhém odstavci tohoto paragrafu však narážíme na první zásadní rozdíl, a to sice na skutečnost, že na Slovensku je možno dohodu o vině a trestu sjednat i s mladistvým, což v České republice není možné (viz výše). Dohodu s mladistvým však nelze uzavřít, pokud s ní nesouhlasí zákonný zástupce mladistvého nebo jeho obhájce. K jednání o dohodě o vině a trestu s mladistvým je rovněž předvoláván státní orgán péče o mládež.⁵² Dalším naprosto zásadním rozdílem je, že Trestný poriadok nestanoví nutnou obhajobu pro obviněného sjednávající s prokurátorem dohodu o vině a trestu. Poškozený se o jednání o dohodě o vině a trestu vyrozumívá, jeho postavení v jednání však Trestný poriadok nijak dále neupravuje a žádná další práva mu nepřiznává. Pouze pokud v rámci dohody o vině a trestu nedojde k dohodě o náhradě škody, prokurátor navrhne, aby soud poškozeného odkázal s nárokem na náhradu škody (nebo jeho částí) na občanské soudní nebo jiné řízení. Proto lze říci, že oproti slovenskému vzoru je postavení poškozeného v jednání o dohodě o vině a trestu posíleno, když ten se k části dohody ohledně náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení vyjadřuje a i pokud není jednání přítomen, prokurátor dbá na jeho zájmy a snaží se uzavřít dohodu i ohledně vypořádání nároků poškozeného. Oproti české úpravě je v odst. 4 téhož paragrafu navíc upravena situace, kdy v rámci jednání o uzavření dohody obviněný uzná vinu za spáchání stíhaného skutku v plném rozsahu, avšak k dohodě o trestu nedojde. Prokurátor v takovém případě podá obžalobu, ve které uvede skutek, ke kterému se obviněný přiznal, jeho právní kvalifikaci, to že obviněný svou vinu uznal a požádá soud, aby zahájil hlavní líčení, rozhodl o trestu a dalších výrocích, které mají podklad ve výroku o vině. Odstavec 5 pak upravuje situaci, kdy obviněný uzná vinu jen z části. V takovém případě podá prokurátor obžalobu soudu, který provede hlavní líčení v rozsahu, ve kterém obviněný svou vinu neuznal a rozhodne o vině i trestu. Obě tyto situace v české úpravě zahrnuté nejsou, v případě že nedojde ke sjednání dohody o vině a trestu, k prohlášení viny učiněnému obviněným se v dalším řízení nepřihlíží. Obsahové náležitosti dohody o vině a trestu jsou upraveny v odst. 7 a jsou prakticky shodné s náležitostmi české dohody o vině a trestu, kde je navíc doplněno ještě prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán a který je předmětem sjednané dohody o vině a trestu (§175a odst. 6 písm. e). Pokud dojde k uzavření dohody o vině a trestu

⁵¹ MANDALÍK, Radoslav. *K inštitútu konania o dohode o vine a treste*. Justičná revue. 2006, č. 11, s. 1611.

⁵² ASPI [automatický systém právních informací]. Komentář k zákonu č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok. Wolters Kluwer Česká republika. [cit. 1. listopadu 2012].

mezi obviněným a prokurátorem, podá prokurátor soudu návrh na schválení této dohody (§ 233 Trestného poriadku). Návrh přezkoumá předseda senátu podle jeho obsahu a podle obsahu spisu a buď určí termín veřejného zasedání na rozhodnutí o návrhu dohody o vině a trestu nebo návrh odmítne, pokud zjistí závažné porušení procesních předpisů, nebo pokud je navrhovaná dohoda zřejmě nepřiměřená. Pokud se jedná o dohodu o vině a trestu ohledně zločinu, za který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby vyšší než osm let, nerozhoduje o zřejmě nepřiměřenosti trestu předseda senátu sám, ale rozhoduje v neveřejném zasedání celý senát. Poté, co případné usnesení o odmítnutí návrhu na schválení dohody o vině a trestu nabude právní moci, věc se vrací do přípravného řízení (§ 331). To nebrání prokurátorovi, aby se pokusil o uzavření nové dohody.⁵³ Oproti této úpravě dává česká úprava předsedovi senátu ještě další možnost a to sice nařídít předběžné projednání návrhu (§ 314o odst. 1 písm. c) a § 314p novely). Samotné řízení o schválení dohody o vině a trestu se koná ve veřejném zasedání, na rozdíl od české úpravy musí být na zasedání stále přítomen obhájce obviněného, pokud ho obviněný má. Prokurátor přednese návrh dohody, poté se soud dotazuje obviněného formou předem stanovených otázek, aby se ujistil, že obviněný řízení rozumí, byl řádně poučen a s touto formou řízení souhlasí. Na všechny stanovené dotazy musí obviněný odpovědět kladně, jinak soud dohodu o vině a trestu neschválí. Soud neprovádí žádné dokazování⁵⁴ a na rozdíl od české úpravy není ve slovenské úpravě dána soudu ani možnost vyslechnout obviněného a opatřit potřebná vysvětlení. Rovněž není zákonem stanovena možnost poškozeného, aby se ve veřejném zasedání ke sjednané dohodě vyjádřil. Soud rozhoduje o dohodě o vině a trestu jako o celku, sám nemůže dohodu změnit. Nicméně pokud dohoda není zřejmě nepřiměřená, avšak soud ji nepovažuje za spravedlivou, oznámí své výhrady stranám, které mohou navrhnout nové znění dohody o vině a trestu, za tímto účelem soud přeruší na potřebný čas veřejné zasedání. Tato možnost českým soudům dána není. Dalším podstatným rozdílem je, že slovenská úprava na rozdíl od české vůbec nepřipouští proti rozsudku, kterým soud schválí dohodu o vině a trestu, odvolání. Dovolání je přípustné pouze v případě, že bylo závažným způsobem porušeno právo na obhajobu. Rozsudek tak nabývá právní moci vyhlášením (§ 333 a § 334). Zákon neuvádí, že rozsudek musí obsahovat informaci, že se jedná o rozsudek, kterým se schvaluje dohoda o vině a trestu. Ojediněle se tak vyskytly rozsudky, které tuto formulaci neobsahují, a tudíž se neliší od rozsudků, kterými soud rozhodl v hlavním líčení.⁵⁵ Naprosto zásadním rozdílem oproti

⁵³ *ASPI* [automatický systém právních informací]. Komentář k zákonu č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok. Wolters Kluwer Česká republika. [cit. 1. listopadu 2012]

⁵⁴ IVOR, Jaroslav a kolektiv. *Trestné právo procesné*. 2. vydání. Bratislava : Nakladatelství IURA EDITION, 2010, s. 782.

⁵⁵ MANDALÍK, Radoslav. K inštitútu konania o dohode o vine a treste. *Justičná revue*. 2006, č. 11, s. 1612.

české úpravě je to, že na Slovensku není použití dohody o vině a trestu nijak omezeno druhem trestného činu ani výší trestní sazby. Dohodu o vině a trestu je tak možno uzavřít o jakémkoliv trestném činu včetně například vraždy. Je znám případ, kdy krajský prokurátor v Trenčíně uzavřel dohodu s obviněným trestně stíhaným za vraždu v souběhu s porušováním domovní svobody. Za vraždu je podle § 145 odst. 1, 2 písm. a) až e) slovenského trestního zákona možno uložit trest odnětí svobody v délce trvání dvacet až pětadvacet let či doživotí. Vzhledem k tomu, že se obviněný přiznal a se státním zástupce uzavřel dohodu o vině a trestu, byl mu uložen trest v délce trvání osmnácti let, protialkoholní léčení a náhrada škody.⁵⁶ V tomto ohledu plně souhlasím s českou úpravou a jsem přesvědčena, že dohodu o vině a trestu nelze aplikovat na všechny trestné činy, zejména ne na závažné trestné činy proti lidskému životu, lidskosti, míru a na válečné trestné činy, a to z důvodů etických, morálních a kulturních. Omezení rozsahu trestných činů v české úpravě je rovněž vstřícným krokem vůči některým odpůrcům dohody o vině a trestu, kteří dohodu principiálně odmítají právě z toho důvodu, že pachatel takových trestných činů by neměl být „smluvní stranou“, ale trest za spáchaný skutek by na něj měl být uložen státem z jeho vrchnostenského postavení a spravedlnost by měla být nastolena, nikoliv sjednána.⁵⁷

2.3 Uzavření dohody jako důvod pro mimořádné snížení trestu

Uzavření dohody o vině a trestu může být v souladu s § 39 odst. 2 písm. d) a odst. 4 důvodem pro mimořádné snížení trestu pod dolní hranici trestní sazby, a to až o jednu třetinu, přičemž u trestných činů vyjmenovaných v odstavci 3 téhož paragrafu (např. úkladná vražda, genocida, terorismus) nesmí být uložen trest odnětí svobody na dobu kratší než dvacet let. V této souvislosti je třeba poznamenat, že Slovensko má obecně přísnější trestní zákon, údajně jeden z nejprísnejších v celé Evropské unii.⁵⁸ Proto je možné mimořádně snížit zákonem stanovený trest a trest přesto bude stále plnit svou funkci. Nicméně i na Slovensku se ozývají hlasy, že v aplikační praxi dochází u závažnějších trestných činů k ukládání příliš mírných trestů nevyjadřujících závažnost trestného činu a do legislativního procesu tak byla navržena novela Trestného zákona, která by § 39 odst. 4 upravila tak, že mimořádné snížení dolní hranice trestní sazby by v rámci uzavření dohody o vině a trestu bylo možné pouze o jednu

⁵⁶ BRŇÁKOVÁ, Simona a KORBEL, František. Dohoda o vině a trestu. *Trestněprávní revue*. 2008, č. 9, s. 274. (tento článek je s drobnými úpravami dostupný též v systému ASPI)

⁵⁷ NOVOTNÝ, Oto. Je naše trestní právo procesní v krizi? *Trestní právo*. 2008. č. 7 – 8, s. 30.

⁵⁸ ŠABATA, Karel a RŮŽIČKA, Miroslav. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství*. 2009, č. 6, s. 11.

čtvrtinu.⁵⁹ V České republice, kde jsou zákonem stanovené trestní sazby o poznání mírnější, by pravděpodobně další snižování trestu vedlo k trestům neadekvátně mírným. To je zřejmě také důvod, proč znění novely nezahrnuje žádnou specifickou úpravu mimořádného snižování trestů v rámci dohody o vině a trestu a obviněné v tomto případě nijak nezvýhodňuje. Otázkou však je, zda bude za těchto okolností obviněný k uzavření dohody o vině a trestu motivován. Jak již bylo zmíněno, právě jisté úlevy ve výši trestu jsou v zahraniční praxi nejsilnější motivací pro obviněného, aby na dohodu o vině a trestu přistoupil. Pokud je český trestní zákoník ve stanovených trestech poměrně mírný, soudy často ukládají tresty spíše při dolní hranici trestní sazby a zákon snížení dolní hranice trestní sazby v rámci dohody o vině a trestu neumožňuje, nezbývá mnoho, co by obviněného k dohodě o vině a trestu skutečně motivovalo. Domnívám se, že i přes absenci hmotněprávní úpravy umožňující snížení trestu, bude v praxi státní zástupce přeci jen při navrhování trestu obviněnému, který je ochoten ke sjednání dohody a trestu, shovívavější. Kromě toho i mnoho pachatelů trestných činů, nikoliv jen stát, má zájem na rychlejším, snazším a levnějším vyřízení své trestní věci, vždyť přibližně v 50 % případů trestné činnosti se pachatel k trestnému činu dozná, u bagatelních trestných činů se doznává dokonce přes 75 % pachatelů.⁶⁰

2.4 Zásada oportunitity a uvážení prokurátora

Institut dohody o vině a trestu dává prokurátorovi pravomoc rozhodnout, zda zahájí jednání o uzavření dohody o vině a trestu. Toto rozhodnutí je třeba učinit uvážlivě a důkladně, aby bylo zabezpečeno správné a vhodné využití dohody o vině a trestu, jejíž výsledek bude prospěšný pro obviněného, stát i soudnictví. Za účelem vytvoření správného názoru prokurátor zvažuje různé okolnosti, zejména pak kritéria uvedená v § 4 a § 5 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 619/2005 o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu, tj. ochotu obviněného spolupracovat při vyšetřování jiných obviněných, (kriminální) minulost obviněného, povahu a závažnost trestného činu, projevenou lítost a pocit viny obviněného, jeho ochotu převzít zodpovědnost za své jednání, zájem na rychlém a přiměřeném skončení trestní věci, pravděpodobnost usvědčení obviněného v soudním řízení, pravděpodobný dopad soudního řízení na svědky, pravděpodobný trest nebo jiné důsledky v případě, že obviněný bude usvědčen v soudním řízení, veřejný zájem, na základě kterého by se

⁵⁹ MAGVAŠIOVÁ, Anna a ČENTÉŠ, Jozef. Poznatky z aplikácie konania o dohode o vine a treste. In: *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 177.

⁶⁰ Beck-online : *Vláda souhlasí se zavedením dohody o vině a trestu*, [online], 3. října 2011 [citováno 1. listopadu 2012], dostupné z: <<http://www.beck-online.cz/vlada-souhlasí-se-zavedením-dohody-o-vině-a-trestu/>>

měl případ projednat v soudním řízení na základě obžaloby podané prokurátorem, náklady soudního řízení, potřebu zabránit opožděnému skončení jiných rozpracovaných trestních věcí, dopad dohody na právo poškozeného a ochotu obviněného nahradit škodu, kterou způsobil trestným činem.⁶¹ Jedná se o demonstrativní výčet. Podle názoru JUDr. Milana Filička⁶² je však nepřipustné, aby taková kritéria byla stanovena pouze vyhláškou a měla by být stanovena přímo v zákoně. I tento názor by mohl být inspirací českému zákonodárci. Je nepochybně vhodné taková kritéria stanovit a bylo by je tak možno zakomponovat přímo do příslušné novely.

2.5 Názory slovenské odborné veřejnosti

Ani po šesti letech od doby, kdy byla dohoda o vině a trestu na Slovensku uvedena do praxe, není slovenská odborná veřejnost v názoru na tento institut jednotná. V odborných časopisech však převažují ohlasy spíše pozitivní⁶³ a i z uvedených čísel statistiky je zřejmé, že tento institut se na Slovensku ujal a je akceptován nejen prokurátory a soudy, ale i obviněnými (velké množství návrhů bylo iniciováno právě obviněnými).⁶⁴

Samozřejmě, že se v praxi vyskytují problémy, které zákonodárce nepředvídal a které bude třeba řešit buď novelou stávající úpravy, nebo sjednocením praxe judikaturou soudů. Mezi nejčastější výtky patří skutečnost, že skutečně tato praxe pomáhá odbřemenění soudů, na druhou stranu ale zvyšuje zatíženost prokurátorů vzrůstající administrativní agendou a nutností osobního vyjednávání s obviněným a dalšími osobami.⁶⁵ Uváděny jsou také případy, kdy obhajoba zneužívá jednání o dohodě k oddalování rozhodnutí ve věci a za naprosto zásadní nedostatek považují situace, kdy v rámci snahy o co největší zrychlení řízení prokurátoři a soudy nemají zájem prověřovat přiznání obžalovaného a nehledají tedy pravdu a

⁶¹ blíže k těmto kritériím RAJNÍČ, Marek. Skutočnosti, ktoré zvažuje prokurátor pri konaní o dohode o vine a treste. *Justičná revue*. 2008, č. 10. s. 1391 – 1398.

⁶² FILIČKO, Milan. Dohoda o vine a treste. *Justičná revue*. 2006, č. 8 – 9, s. 1117.

⁶³ např. PROKEINOVÁ, Margita. ve své knize *Odklony v trestnom konaní*, Bratislava : Univerzita Komenského, 2007, na s. 60 vyjadřuje negativní postoj k tomuto institutu a je skeptická k využívání tohto institutu v praxi, avšak ve svém novějším článku *Mimoradne zníženie trestu v konaní o dohode o vine a treste*. *Justičná revue*. 2009, č. 4, na s. 552 již uvádí, že její obavy byly neopodstatěné.

⁶⁴ ŠRAMEL, Bystrík. Prokurátor a vplyv nových prvkov rekodifikovaného slovenského Trestného poriadku na jeho činnosť. *Trestní právo*. 2011, č. 2. s. 28.

⁶⁵ tamtéž

spravedlnost, ale pouze osobu na potrestání.⁶⁶ Ostatně touto problematikou se zabývá již profesor Jan Musil,⁶⁷ který povinnost soudu zkoumat před schválením dohody, zda okolnosti spáchání trestného činu nevzbuzují pochybnosti o pravdivosti doznání, označuje za „zbožné přání zákonodárce“, když podle něj realita justiční praxe ve všech zemích, kde jsou dohody zavedeny, přesvědčivě ukazuje, že takové ověřování pravdivosti doznání se buď vůbec nekoná, nebo je zcela formální.

3. ZÁVĚR

Právní úprava dohody o vině a trestu se zdá být detailně propracovaná, odbornou veřejností je hodnocena spíše kladně. Odpůrci většinou odmítají dohodu o vině a trestu obecně, nikoliv proto, že by právní úprava měla zásadní vady. Pokud jde o průlom do zásad trestního práva a trestního řízení, jedná se o zásady, ze kterých již tak jako tak nyní existují výjimky a dohoda o vině a trestu nepřináší v tomto směru žádné zásadní změny. Oceňuji opatrný přístup zákonodárce k zavedení tohoto institutu, zejména v podobě omezení uzavírání dohody o vině a trestu pouze na vymezený okruh trestných činů, je pouze otázkou do budoucna, zda se dohoda o vině a trestu osvědčí a případně bude možno rozšířit její použití na větší okruh trestných činů. Kladně hodnotím rovněž zákonodárcem stanovené pojistky proti zneužití tohoto institutu, zejména nutnou obhajobu. Hlavně v těchto dvou bodech spatřuji pozitivní odchýlení od vzorové slovenské úpravy.

Přestože se jedná, dle mého názoru, o institut, který skutečně může ulevit soudům a zrychlit a zlevnit řízení, doporučuji uvážlivé využívání dohod o vině a trestu. Myslím si, že není žádoucí následovat příkladu USA, kdy je dohodou řešena naprostá většina případů a její používání je prakticky neomezené. I slovenskou snahu o to, aby bylo některým z odklonů včetně dohody o vině a trestu řešeno kolem 80 % všech případů, považuji za přehnanou. V tomto směru je třeba, aby zejména státní zástupci důkladně zvažovali, zda je použití dohody pro daný případ vhodné a zda je v konkrétním případě uzavření dohody o vině a trestu nejvhodnější alternativou pro vyřízení konkrétní věci. Primárním cílem vždy musí být volba nejvhodnější varianty tak, aby bylo co nejlépe dosaženo účelu řízení jak pro stát, tak pro poškozeného i obviněného. Je třeba mít stále na paměti, že se jedná o alternativní způsob řízení, který není vhodný pro všechny případy a že základním způsobem trestního procesu je stále řádné trestní řízení, jehož vrcholem je klasické hlavní líčení.

⁶⁶ PIDA, Juraj. Dohoda o vine a treste v slovenskom trestnom konaní. *Právnik*. 2011, č. 4. s. 408.

⁶⁷ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu. In *Sborník z Mezinárodní vědecké konference Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy)*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 80

Literature:

Právní předpisy a legislativní návrhy

- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Sněmovní tisk 510/0 pro 6. volební období (od 2010)
- Návrh zákona o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku, Senátní tisk č. 220 pro Páté funkční období 2004-2006.
- Předkládací zpráva Ministerstva spravedlnosti k věcnému záměru trestního řádu.
- Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád).
- Věcný záměr trestního řádu – hlavní principy navrhované rekodifikace trestního práva procesního.
- Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Sněmovní tisk 510/0 pro 6. volební období (od 2010).
- Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, Sněmovní tisk 574/0 pro 5. volební období (2006-2010)
- Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 619/2005 Z.z.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 300/2005 Z.z., Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 301/2005 Z.z., Trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Knižní publikace

- CÍSAŘOVÁ, Dagmar; FENYK, Jaroslav; GŘIVNA, Tomáš a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha : Nakladatelství ASPI, 2008. ISBN: 978-80-7353-348-5
- FILIP, Jan. Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. 2. doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2004. ISBN 978-80-210-2592-1

- IVOR, Jaroslav a kolektiv. Trestné právo procesné. 2. vydání. Bratislava : Nakladateľství IURA EDITION, 2010. ISBN: 978-80-8078-309-9
- JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha : Leges, 2011. ISBN: 978-80-87212-92-2
- MUSIL, Jan; KRATOCHVÍL, Vladimír; ŠÁMAL, Pavel a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2007. ISBN: 978-80-71792-16-1
- PROKEINOVÁ, Margita. Odklony v trestnom konaní, Bratislava : Univerzita Komenského, 2007. ISBN: 978-80-7160-197-5
- ŠÁMAL, Pavel. Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. 1. vydání. Praha : Nakladatelství CODEX Bohemia, 1999. ISBN: 978-80-85963-89-2

Články

- BRŇÁKOVÁ, Simona a KORBEL, František. Dohoda o vině a trestu. Trestněprávní revue. 2008, č. 9, s. 274. ISSN: 1213-5313
- FILIČKO, Milan. Dohoda o vine a treste. Justičná revue. 2006, č. 8 – 9. ISSN: 1335-6461
- HORKÁ, Kateřina. Věcný záměr nového trestního řádu – odklony a dohádovací řízení. Státní zastupitelství. 2011, č. 3. ISSN: 1214-3758
- KUČERA, Pavel a PTÁČEK, Michal. Několik úvah nad institutem dohody o vině a trestu v českém pojetí. Trestní právo. 2009, č. 7 – 8. ISSN: 1211-2860
- KRÁL, Vladimír. Dohoda o vině a trestu v návrhu novelizace trestního řádu. Právní rozhledy. 2008, č. 20. ISSN: 1210-6410
- MAGVAŠIOVÁ, Anna a ČENTÉŠ, Jozef. Poznatky z aplikácie konania o dohode o vine a treste. In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008.
- MANDALÍK, Radoslav. K inštitútu konania o dohode o vine a treste. Justičná revue. 2006, č. 11, s. 1611. ISSN: 1335-6461
- MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu. In Sborník z Mezinárodní vědecké konference Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2008.

- MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu (Absprachen) v Německu. Právnick. 2008, č. 3. ISSN: 0231-6625
- NOVOTNÝ, Oto. Je naše trestní právo procesní v krizi?. Trestní právo. 2006, č. 7-8. ISSN: 1211-2860
- PIDA, Juraj. Dohoda o vine a treste v slovenskom trestnom konaní. Právnick. 2011, č. 4. ISSN: 0231-6625
- PROKEINOVÁ, Margita. Mimoradne zníženie trestu v konaní o dohode o vine a treste. Justičná revue. 2009, č. 4. ISSN: 1335-6461
- PROKEŠ, Jaromír. Praktické problémy aplikácie inštitútu dohody o vine a treste. Justičná revue. 2011, č. 12. ISSN: 1335-6461
- RAJNIČ, Marek. Skutočnosti, ktoré zvažuje prokurátor pri konaní o dohode o vine a treste. Justičná revue. 2008, č. 10. ISSN: 1335-6461
- ŠABATA, Karel a RŮŽIČKA, Miroslav. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. Státní zastupitelství. 2009, č. 6. ISSN: 1214-3758
- ŠRAMEL, Bystrík. Prokurátor a vplyv nových prvkov rekodifikovaného slovenského Trestného poriadku na jeho činnosť. Trestní právo. 2011, č. 2. ISSN: 1211-2860
- VANTUCH, Pavel. Dohoda o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. Trestní právo. 2009, č. 11. ISSN: 1211-2860
- VANTUCH, Pavel. K návrhu na prohlášení obžalovaného o vině. Trestní právo. 2006, č. 12. ISSN: 1211-2860
- VANTUCH, Pavel. Nový návrh na dohodu o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. Trestní právo. 2011, č. 9. ISSN: 1211-2860

Elektronické prameny

- ASPI [automatický systém právních informací]. Komentář k zákonu č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok. Wolters Kluwer Česká republika.
- Beck-online : Vláda souhlasí se zavedením dohody o vině a trestu, [online], 3. října 2011. Dostupné z: <<http://www.beck-online.cz/vlada-souhlasí-se-zavedením-dohody-o-vine-a-trestu/>>
- ČT24. Pospíšil: Dohoda o vině a trestu zkrátí trestní řízení. [online] 27. září 2011. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/137629-pospisil-dohoda-o-vine-a-trestu-zkrati-trestni-řízení/>>
- O trestu by se mohli obžalovaní dohodnout se státním zástupcem. [online] Český rozhlas 1 Radiožurnál. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/988103>

- Týden.cz. Pospíšil: Dohoda o trestu uleví státu, ne zločincům. [online]. Dostupné z : <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/pospisil-dohoda-o-trestu-ulevi-statu-ne-zlocincum_213246.html>

- Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2006 - 2011. [online]. Dostupné z : < <http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>>

- Záznam z jednání 32. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky dne 9. prosince 2011, [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/032schuz/s032128.htm>>

Pozn.: článek je upraveným a aktualizovaným výtažkem z autorčiny diplomové práce FILIPOVÁ, M. Dohoda o vině a trestu v zahraničí jako inspirace pro českou právní úpravu. 2012. 57 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Věra Kalvodová.

Contact – email

F.Marketa@seznam.cz

ZÁKONNOST' DOKAZOVANIA PRI APLIKÁCIÍ INŠTITÚTU SPOLUPRACUJÚCEHO OBVINENÉHO

VLADIMÍR GAJDIČIAR

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Predkladaný príspevok pojednáva o vplyve aplikácie inštitútu spolupracujúceho obvineného na zákonnosť celého trestného dokazovania. V úvode sú vymedzené základné zásady začatia trestného konania, ako zásada oficiality, legality a oportunity. Následne je prezentovaný stručný popis aktuálnej českej a slovenskej legislatívnej úpravy inštitútu spolupracujúceho obvineného s poukázaním na možné aplikačné problémy v praxi. Nosná časť pojednáva o zákonnosti dokazovania v trestnom konaní so zameraním na hodnotenie dôkazov získaných výsluchom spolupracujúceho obvineného a dôrazom na základné zásady a pravidlá dokazovania. Nasleduje teoretické vymedzenie zákonnosti a spravodlivosti procesu dokazovania i praktický pohľad na dokazovanie zo strany Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu. Záver ponúka stručný pohľad na možné úskalia skúmanej problematiky a možné úvahy de lege ferenda.

Key words in original language

Trestné konanie; dokazovanie; zákonnosť; zásada oportunity; zásada legality; spolupracujúci obvinený;

Abstract

The article is dealing with the application of the institute of the cooperating accused person and its impact to the legality of the providing criminal evidence. The introduction defines the basic principles of the commencement of criminal proceeding as are the principle of officiality, legality and opportunity. The following is presented a brief description of the current Czech and Slovak legislation of institute of the cooperating accused person with reference to the problems that can possible arise in practice. The main part deals with the legality of the providing evidence in criminal proceeding focusing on assessment of evidence gathered through questioning of cooperating accused and to the emphasis on the fundamental principles and rules of evidence. The following is a theoretical definition of legality and justice of providing evidence process, as well as practical view to this problematic issue through the opinions of the European Court of Human Rights. Conclusion offers a brief overview of the possible obstacles of this problematic area and possible de lege ferenda considerations.

Key words

Criminal proceeding; providing evidence; legality; the principle of opportunity; the principle of legality; cooperating accused;

ÚVOD

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že žiadne teoretické ani praktické legislatívne vymedzenia akýchkoľvek schém fungovania najrozmanitejšej formy organizovanej kriminality nebudú v konečnom dôsledku nikdy dostatočne efektívne, razantné a ani účinné, pokiaľ nebudeme schopní adekvátne reagovať na novodobé sofistikované trendy a postupy organizovaného zločinu a nedokážeme na tieto alarmujúce trendy primerane reagovať. Preto je podstatné zamerať pozornosť na ťažiskovú oblasť praktického odhaľovania trestnej činnosti v kontexte zabezpečenia hodnoverných dôkazov získaných zákonným spôsobom v systéme celého trestného dokazovania. Z tohto pohľadu je nesmierne dôležité nájsť primeranú mieru a hranicu prípustnosti zásahov do ľudských práv a slobôd jednotlivcov v kontexte súladu aktuálnej a efektívnej právnej úpravy s ústavnými princípmi a tradíciami demokratickej spoločnosti.

Dozaista možno konštatovať, že štátna moc má jednoznačný a prioritný záujem na objasnení všetkých prvkov najzávažnejších foriem trestnej činnosti, zistení a usvedčení páchatel'ov takýchto foriem trestnej činnosti a ich následnom zákonnom a najmä spravodlivom potrestaní.

Organizovaný zločin má však nepochybne dobre vyvinuté imunitné obranné mechanizmy, ktoré zabezpečujú, že sa veľmi ťažko odhaľuje dôkazmi z vonkajšieho prostredia.¹ Samotné štruktúry organizovaného zločinu sú mnohokrát detailne organizačne prepracované, disponujú kvalitnými a aktuálnymi informáciami z prostredia bezpečnostných zložiek štátu, majú rozsiahle konexie na politické kruhy, silné finančné zázemie, poznajú metodiku a techniku práce špecializovaných zložiek polície, majú patričné technické vybavenie, či značné kontakty v zahraničí.

V takomto prípade prichádza do úvahy alternatíva získania konkrétnych informácií priamo z vnútra organizovaného zločinu formou presvedčenia niekoho z interného prostredia organizovaného zločinu (a teda páchatel'a), ktorý by fungovanie predmetnej zločineckej štruktúry popísal a výraznou mierou tak participoval na jej rozložení a odhalení, výmenou za isté zvýhodnenie vo forme nižšieho trestu, prípadne trestnoprávnej imunity.

Takýto postup možno za istých zákonom vymedzených okolností a splnenia podmienok využiť pomocou inštitútu spolupracujúceho obvineného, ktorým orgány činné v trestnom konaní vyplňajú dôkaznú núdzu, v ktorej sa v prípadoch riešenia rozsiahlej organizovanej kriminality nachádzajú, nakoľko dostupnými dôkaznými prostriedkami to možné nebolo. Podstatou tohto inštitútu

¹ Porovnaj LIPŠIC, D. [online]. Bratislava, 2010: Polícia musí mať aj v boji proti korupcii rozviazané ruky, [cit. 2012-11-10]. Dostupné z [www: <http://www.pluska.sk/slovensko/krimi/lipic-policia-musi-mat-aj-boji-proti-korupcii-rozviazane-ruky.html>](http://www.pluska.sk/slovensko/krimi/lipic-policia-musi-mat-aj-boji-proti-korupcii-rozviazane-ruky.html).

je podľa odbornej literatúry istá formálna dohoda medzi páchatel'om trestného činu a štátom, podľa ktorej za poskytnutie dôkazne relevantných informácií, ktorými dôjde k usvedčeniu iných spolupáchateľov a tak k uľahčeniu dôkaznej pozície obžaloby, je spolupracujúcemu páchatel'ovi poskytnutá výhoda beztrestnosti, resp. iná výhoda, na ktorú by inak nemal zákonný ani právny nárok.

1. ZÁSADY OFICIALITY, LEGALITY A OPORTUNITY

I keď inštitút spolupracujúceho obvineného možno považovať za kľúčový inštitút pri odhaľovaní závažných foriem organizovanej kriminality, názory na jeho aplikáciu a využitie sa zo strany odbornej i laickej verejnosti v zásade rôznia. Na jednej strane možno takýto postup chápať ako riešenie nedostatočného zabezpečenia dôkaznej situácie zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ktoré sú v istej dôkaznej núdzi na to, aby páchatel'a organizovanej trestnej činnosti usvedčili spoluprácou s iným páchatel'om trestnej činnosti, na strane druhej takýmto postupom dochádza k výraznému potlačeniu zásady legality a oficiality, a teda nosných zásad začatia trestného konania, na ktorých je dlhoročne postavený celý náš kontinentálny trestný proces.

Obžalovacia politika v rámci nášho kontinentálneho právneho systému bola celé desaťročia založená na zásade legality a oficiality. Zástancovia zásady legality dlhoročne úspešne argumentovali rovnosťou pred zákonom, ktorá bola základným predpokladom na dosiahnutie komplexnej generálnej prevencie. Naopak, zástancovia zásady oportunity trestného procesu sa odvolávali na skutočnosť, že prísne dodržiavanie zásady legality ohrozuje normatívnu vyváženosť trestného práva ako celku tým, že každé isté porušenie práva má byť trestané bez ohľadu na konkrétny verejný záujem. Niektorí právni teoretici za hlavný dôvod prijatia istého formálne obmedzeného princípu oportunity považujú nutnosť abstrahovať od nežiaducich účinkov príliš prísnej aplikácie zásady legality, ktorá môže v konečnom dôsledku a za istých okolností viesť až k nespravodlivosti.

Zásada oficiality v trestnom konaní je jednoznačným a cieleným prejavom štátoprávnej myšlienky a idey, že len a výhradne štát má monopol trestného stíhania. Zmysel tejto zásady spočíva v tom, aby nezostali trestné činy nepotrestané a aby boli dodržané jednotné a zákonom predpísané pravidlá pri ich stíhaní.² Táto zásada teda znamená, že orgány činné v trestnom konaní a súdy vykonávajú v trestnom konaní jednotlivé úkony trestného konania z vlastnej iniciatívy, vedú trestné stíhanie zákonným spôsobom z úradnej povinnosti. Zo zásady oficiality existuje viacero zákonných výnimiek, ktoré pripúšťa Trestný poriadok.

² KRATOCHVÍL, V. – MUSIL, J. – ŠÁMAL, P. *Kurs trestního práva : trestní právo procesní*. 2. přepracované vydání. Praha : C. H. BECK, 2003. 1079 s. ISBN 80-7179-678-6.

V otázke začatia trestného konania je dôsledkom zásady oficiality zásada legality, podľa ktorej je prokurátor povinný stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvedel. Zo zásady legality vyplýva pre prokurátora povinnosť zabezpečiť v rámci dozoru nad dodržiavaním zákonnosti to, aby predsúdne konanie, ktoré predchádza podaniu obžaloby, bolo vykonané v súlade s Trestným poriadkom tak, aby mohol byť splnený účel tohto zákona.³ Možno teda povedať, že prokurátor, ktorý v trestnom konaní zastupuje štát a chráni jeho záujmy, zodpovedá za zákonnosť priebehu prípravného konania. Význam tejto zásady spočíva vo výlučnom práve prokurátora rozhodnúť o tom, či bude osoba stíhaná a v prípade, ak prokurátor po prípravnom konaní zistí, že obvinený spáchal trestný čin, či podá obžalobu, alebo nie.

Zásada oportunity priamo nadväzuje na zásadu legality, pričom je s ňou v priamom protiklade. Táto zásada poskytuje prokurátorovi právo rozhodnúť sa na základe vlastného uváženia, že zo závažných dôvodov, ktoré sú zákonom vymedzené, nebude určitú osobu trestne stíhať a to i napriek tomu, že všeobecné podmienky trestného stíhania sú splnené. Podstatou tejto zásady je úvaha, či poskytnúť prokurátorovi priestor, aby v záujme rýchleho a efektívneho postihu i výchovného pôsobenia dal páchatelovi, ktorý sa priznáva k spáchaniu skutku a je ochotný plne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní na prípadnom odhalení spolupáchateľov, či objasnení spáchaného skutku, určitú „odmenu“ za to, že napomohol pri vyriešení trestnej veci.⁴

2. KORUNNÝ SVEDOK A SPOLUPRACUJÚCI OBVINENÝ

Mimoriadna závažnosť následkov všetkých foriem organizovaného zločinu výraznou mierou prispela k myšlienke efektívneho boja s touto formou kriminality v podobe vytvorenia právnych úprav tzv. „korunných svedkov“ a to priamo v trestnoprocesných predpisoch jednotlivých vyspelých štátoch sveta. Principiálnym motívom zavedenia tohto inštitútu bola prirodzene dôkazná núdza, ktorá bola zaužívanými dôkaznými prostriedkami len ťažko prekonateľná.

V európskom kontinentálnom práve je možné používanie tohto inštitútu pozorovať od začiatku sedemdesiatych rokov minulého storočia, a to v súvislosti s bojom proti terorizmu a organizovanej kriminalite, kde sa spočiatku uplatňoval skôr extenzívnym výkladom niektorých starších právnych inštitútov, napr. účinnej ľútosti.⁵

³ MINÁRIK, Š. et al. *Trestný poriadok – Stručný komentár*. Bratislava : IURA EDITION, 2006. s. 31.

⁴ IVOR, J. et al. *Trestné právo procesné*. Bratislava : IURA EDITION, 2006. s. 72.

⁵ POLÁK, P. *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2011. 296 s. ISBN 978-80-89447-49-7.

Samotnú existenciu inštitútu korunného svedka predpokladajú aj viaceré právne akty Európskej únie (ďalej len „EÚ“), napr. Rezolúcia Rady EÚ č. 4970/11 (01) z 20.12.1996 o jednotlivcoch, ktorí spolupracujú v súdnom konaní v boji proti medzinárodnému organizovanému zločinu. Táto rezolúcia vyzýva všetky členské štáty k prijatiu vhodných opatrení k ochrane všetkých osôb, ktoré spolupracujú s orgánmi činnými v trestnom konaní pri odhaľovaní a vyšetrowaní obzvlášť závažnej trestnej činnosti súvisiacej s trestnou činnosťou zločineckých organizácií.⁶ Jednotlivcom, ktorí „odpadnú“ od organizovanej zločineckej skupiny alebo inej zločineckej skupiny a ktorí učinia všetko čo môžu k tomu, aby predišli ďalšiemu páchaniu zločineckej činnosti alebo poskytnú polícii a súdnym orgánom pri zhromažďovaní dôkazov rozhodujúcich pre rekonštrukciu skutkového deja, odhalenie a identifikáciu páchatel'ov takejto trestnej činnosti, náležitú pomoc, by mali byť poskytnuté výhody pri ukladaní trestov a spôsobu ich výkonu, ako i vhodné opatrenia, ktoré by boli poskytnuté na ochranu ich rodinných príslušníkov a blízkym osobám.

Rovnako Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu (prijatý v New Yorku dňa 15.11.2000) vyzýva jednotlivé štáty, aby podporovali osoby, ktoré sa podieľajú na spáchaní závažnej trestnej činnosti a sú o tom ochotné poskytnúť významné informácie. Podľa čl. 18 tohto Dohovoru majú štáty vo vhodných prípadoch zvážiť zakotvenie možnosti zníženia trestu u obžalovaného, ktorý poskytne podstatnú spoluprácu pri vyšetrowaní alebo stíhaní trestného činu upraveného týmto Dohovorom.⁷

Slovenská právna úprava vymedzuje len inštitút spolupracujúceho obvineného, ktorý v sebe za istých okolností zahŕňa aj možnosť absolútnej beztrestnosti. Pojem „korunný svedok“ ani iný obdobný ekvivalent slovenská právna úprava nijakou formou nevymedzuje. V tejto súvislosti možno zdôrazniť, že česká právna teória istou formou pojmovo rozlišuje medzi inštitútmi spolupracujúceho obvineného a korunným svedkom⁸, najmä z pohľadu poskytnutých výhod spolupracujúcej osobe v kontexte jej prípadnej beztrestnosti.

⁶ CHMELÍK, J. Úvahy o agentu provokaterovi a korunním svědkovi. In *Karlovarská právní revue*, 2005, roč. 1, č. 2, s. 3-11.

⁷ NETT, A. Spolupracující obviněný přínosy a rizika nové právní úpravy. In *Dny práva 2010 : sborník*. Brno : Masarykova univerzita, 2010, s. 115-127.

⁸ Návrhom zákona o protikorupčních opatřeních bolo v máji 2010 Poslaneckou snemovňou ČR schválené spresnenie inštitútu spolupracujúceho obvineného, zavedený inštitút tzv. „korunného svedka“ a „protikorupčného agenta“. Inštitút korunného svedka mal zaručiť istú beztrestnosť toho, kto sa podieľal na trestných aktivitách organizovaného zločinu a to výmenou za svedeckú výpoveď, ktorá by viedla k usvedčeniu jeho komplicov. Korunný svedok mal prestať pokračovať v trestnej činnosti, vydať prospech, ktorý touto činnosťou získal a poškodeným nahradiť spôsobenú škodu. Aplikácia inštitútu počítala pri všetkých zločinoch s hornou hranicou trestnej sadzby aspoň 8 rokov, ako i pri konkrétnych trestných činoch s vysokým korupčným potenciálom. Dňa 23.06.2010 bola táto novela zamietnutá Senátom ČR.

2.1 Inštitút spolupracujúceho obvineného v legislatívnej úprave ČR

Novelou českého trestného poriadku (ďalej len „TŘ“) bol zákonom č. 41/2009 Sb. v súvislosti s prijatím nového trestného zákonníku (ďalej len „TrZ“), účinného od 01.01.2010 do legislatívnej podoby ustanovením § 178a TŘ zavedený nový inštitút spolupracujúceho obvineného, ktorý má napomôcť pri objasňovaní aktivít organizovaného zločinu tým, že sa osoba, ktorá priamo participovala na organizovanom zločine rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní za účelom objasnenia zločinu, ktorý bol spáchaný členmi takejto skupiny, v spojení s ňou alebo v jej prospech, alebo ktoré môžu zabrániť dokonaniu takéhoto zločinu.

Za spolupracujúceho obvineného môže štátny zástupca v konaní o zločine označiť za splnenia zákonom stanovených podmienok takého obvineného, ktorý oznámi také skutočnosti, ktoré sú spôsobilé významne prispieť k objasneniu zločinu, zaviazá sa o týchto podať tak v prípravnom, ako i v súdnom konaní úplnú pravdu, k činu pre ktorý je stíhaný sa prizná a nie sú dôvodné pochybnosti že tak neurobil slobodne, vážne a určito a prirodzene prehlási, že súhlasí s tým, aby bol označený ako spolupracujúci obvinený.

Pred tým, ako štátny zástupca obvineného označí ako spolupracujúceho, tento vypočuje najmä k obsahu oznámenia a jeho priznaniu a rovnako k tomu, či si je svojho postupu plne vedomý. Obvinený poskytne štátnemu zástupcovi isté informácie, k trestnému činu sa prizná a očakáva istú protihodnotu. Zásadnou otázkou je však posúdenie prínosu výpovede takéhoto obvineného, ktorý sa môže priznať ku skutočnostiam, ktoré nebudú postačovať k získaniu tohto statusu a v konečnom dôsledku mu ako také môžu uškodiť, nakoľko žiadna zákonná dikcia nemôže takémuto obvinenému zaručiť absolútne záruky, že príslub výhod bude bezpodmienečne dodržaný.

Pokiaľ ide o hmotnoprávnu právnú úpravu spolupracujúceho obvineného, túto možno postrehnúť najmä v § 39 TrZ, § 41 písm. m) TrZ ako i v § 58 ods. 4 TrZ.

V zmysle § 39 TrZ pri stanovení druhu trestu a jeho výmery prihliadne súd k povahe a závažnosti spáchaného trestného činu, ako i k osobným, rodinným, majetkovým a iným pomerom páchatel'a a k jeho doterajšiemu spôsobu života ako i k možnosti jeho nápravy. Rovnako prihliadne ku správaniu páchatel'a po čine, najmä jeho snahe nahradiť škodu alebo odstrániť iné škodlivé následky činu, a pokiaľ bol takýto páchatel' označený ako spolupracujúci obvinený, taktiež k tomu, akým významným spôsobom prispel k objasneniu zločinu spáchaného členmi organizovanej skupiny, v spojení s organizovanou skupinou alebo v prospech organizovanej zločineckej skupiny, pričom prihliadne rovnako k účinkom a dôsledkom, ktoré je možné od trestu pre budúci život páchatel'a očakávať.

Pokiaľ ide o uplatnenie poľahčujúcej okolnosti, § 41 písm. m) TrZ ustanovuje, že súd ako k poľahčujúcej okolnosti prihliadne najmä k tomu, že páchatel' prispel najmä ako spolupracujúci obvinený

k objasňovaniu trestnej činnosti spáchanej členmi organizovanej skupiny, v spojení s organizovanou skupinou alebo v prospech organizovanej zločineckej skupiny.

Podľa § 58 ods. 4 TrZ, súd zníži trest odňatia slobody pod dolnú hranicu trestnej sadzby tiež páchateľovi označenému ako spolupracujúci obvinený, pokiaľ sú splnené podmienky ustanovené v § 178a ods. 1 TR, pričom vezme do úvahy povahu trestného činu uvedeného v jeho priznaní v porovnaní so zločinom spáchaným členmi organizovanej skupiny, v spojení s organizovanou skupinou alebo v prospech organizovanej zločineckej skupiny, ku ktorého objasneniu prispel, ďalej význam takéhoto jeho konania, osobu páchateľa a okolnosti prípadu, najmä či a akým spôsobom sa podieľal na zločine, ku ktorého objasneniu sa zaviazal, a aké následky svojim konaním prípadne spôsobil.⁹

V neposlednom rade možno spomenúť právnu úpravu predmetného inštitútu v zákone č. 137/2001 Sb. o zvláštní ochrane svědka.

I napriek všeobecne akceptovanom názore odbornej verejnosti, že inštitút spolupracujúceho obvineného zvýši efektivitu trestného konania a orgány činné v trestnom konaní získajú v rámci spolupráce s takýmito obvinenými dôkazy o závažnej trestnej činnosti, ktoré by inak nezískali, pri pohľade na legislatívne vymedzenie de lege lata možno vyabstrahovať niektoré zaujímavé aplikačné problémy, ktoré môžu mať zásadný vplyv na zákonnosť celého trestného dokazovania.

Pri prvom pohľade je zrejmé, že procesný inštitút spolupracujúceho obvineného má dôležitý hmotnoprávny dopad v otázke primeranosti trestu, kedy zákonodarcia istou formou rezignuje na akýkoľvek princíp primeranosti trestu takéhoto obvineného.

Predmetný inštitút je možné aplikovať len u najzávažnejších foriem organizovanej kriminality, čo znamená akúkoľvek absenciu motivácie či prevýchovného efektu spolupracujúceho obvineného (páchateľa), ktorého častokrát jedinou snahou je kalkulácia so spravodlivosťou, nakoľko hlavným pilierom takéhoto „obchodu“ je len určitá formu úplatku obvinenému založená na princípe „niečo za niečo“.

Za úvahu stojí porovnanie aplikácie tohto inštitútu so zásadou „nemo tenetur“ a teda zásady, podľa ktorej nikto nemôže byť nútený obviňovať sám seba, čo v kontexte zákonnosti trestného dokazovania z pohľadu čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), analogicky predstavuje zákaz zhromažďovania dôkazov smerujúcich k usvedčeniu seba samého.

Pokiaľ ide o samotnú spoluprácu páchateľa s orgánmi činnými v trestnom konaní je nutné zdôrazniť, že aktuálna právna úprava nezaručuje páchateľovi trestného činu v okamihu, kedy ponúka

⁹ Porovnaj s PÚRY, F. Některé změny v ukládání trestů podle nového TZ. In *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 1, s. 1-10.

a poskytuje spoluprácu, ani po celý čas po vlastnom priznaní, žiadnu záruku, že mu štátny orgán sľúbené výhody aj skutočne poskytne. Obvinený tak ani po výsluchu pred štátnym zástupcom, v zmysle ustanovenia § 178a ods. 1 TŘ, nemá isté postavenie spolupracujúceho obvineného a až do podania obžaloby je de facto ponechaný v absolútnej neistote. Je preto pre páchatel'a značným rizikom popísať vlastnú trestnú činnosť, k tejto sa následne priznať, bez toho, aby mal istotu dohodnutého plnenia zo strany štátu, čo v samej podstate popiera samotný účel inštitútu spolupracujúceho obvineného a výraznou mierou potenciálnych spolupracovníkov z radov organizovaného zločinu demotivuje. Rovnako treba poukázať na skutočnosť, že ak sa takýto páchatel' trestnej činnosti k tejto činnosti dobrovoľne prizná, môže výraznou mierou zhoršiť svoje procesné postavenie, pretože tieto informácie môžu byť proti nemu kedykoľvek zo strany štátu použité a to aj bez jeho vedomia.

Aplikačné problémy môžu nastať aj v samotnom procese spolupráce s takýmto obvineným. Ustanovenie § 178a ods. 2 TŘ taxatívne nevymedzuje žiadnu formu, v akej by sa mal tento páchatel' štátnemu zástupcovi zaviazat', že v prípravnom konaní, ako i v konaní pred súdom, podá úplnú a pravdivú výpoveď o skutočnostiach týkajúcich sa trestného činu. Taktiež nie je stanovená žiadna forma prehlásenia v zmysle § 178a ods. 1 písm. c) TŘ ohľadom súhlasu, aby bol označený ako spolupracujúci obvinený.

Praktické problémy sa môžu prejaviť aj v rozdielnom rozsahu a obsahu skutočností, ktoré takýto páchatel' v zmysle § 175a ods. 1 písm. a) TŘ uviedol v oznámení a v tom, čo následne vypovedal pred štátnym zástupcom. Mohla by takáto rozdielnosť poskytnutých informácií spôsobiť zánik oprávnenia tohto páchatel'a byť označený ako spolupracujúci obvinený s tým, že nedodrжал svoj záväzok podať pravdivú a úplnú výpoveď, keďže sa k tomu zaviazal už v okamžiku, kedy splnil základné zákonné podmienky predpokladané v ustanovení § 178a ods. 1 TŘ?¹⁰

V neposlednom rade je otázna i vierohodnosť samotnej výpovede takéhoto páchatel'a, ktorý môže zásadným spôsobom klamať a výraznou mierou zatajovať či bagatelizovať svoj vlastný podiel na trestnej činnosti v neprospech stíhaných osôb, proti ktorým vypovedá. Rovnako môže ísť o prípad pomsty, vybavovaní si účtov, či skrátka konkurenčného boja.¹¹ Preto je vždy nutné starostlivo zvážiť samotnú aplikáciu využitia tohto inštitútu, najmä v prípadoch, ak sa v praxi pre využitie tohto inštitútu rozhodnú viacerí páchatelia trestnej činnosti, pričom obsahová náplň ich samostatných priznaní sa vzájomne vylučuje, avšak títo zhodne prehlásia, že ich výpoveď je pravdivá a úplná, v zmysle ustanovenia § 178a ods. 1 TŘ.

¹⁰ Porovnaj NETT, A. Spolupracujúci obvinený prínosy a rizika nové právni úpravy. In *Dny práva 2010 : sborník*. Brno : MU, 2010, s. 125.

¹¹ KUCHTA, J. Korunní svědek a spolupracující obvinený v českém trestním právu. In *Dny práva 2010 : sborník*. Brno : MU, 2010, s. 109.

2.2 Inštitút spolupracujúceho obvineného v legislatívnej úprave SR

Postup v prípade spolupracujúcej osoby bol do slovenského právneho poriadku zavedený a upravený už novelou č. 457/2003 Z. z., ktorá upravila dočasné odloženie vznesenia obvinenia, ako i prerušenie a zastavenie trestného stíhania. Snaha a ingerencia štátu pri riešení najzávažnejších foriem organizovanej trestnej činnosti však bola v slovenskej právnej úprave plne premietnutá až v rekodifikovanom Trestnom poriadku (ďalej len „TP“), a to v právnej úprave inštitútu spolupracujúceho obvineného, ktorý bol novými trestnoprávnymi kódexmi v roku 2005 výrazne posilnený inštitútom podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného.

Pri bližšom pohľade na právnu úpravu inštitútu spolupracujúceho obvineného je zrejmé, že táto v zásade ráta s dvoma fázami procesného postupu v prípade spolupracujúcej osoby, ktorá nebola obvinená zo spáchania trestného činu. Prvú fázu predstavuje dočasné odloženie vznesenia obvinenia (§ 205 TP) a druhú vznesenie obvinenia a prípadné prerušenie trestného stíhania (§ 228 ods. 3 TP), podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 ods. 1 TP), zastavenie trestného stíhania (§ 215 ods. 3 TP) alebo mimoriadne zníženie trestu (§ 39 ods. 2 písm. e) Trestného zákona).¹²

Ani jeden z uvedených postupov nie je možné aplikovať, ak ide o organizátora, návodcu alebo objednávateľa trestného činu, na objasňovaní ktorého sa podieľa.

Dočasné odloženie vznesenia obvinenia (§ 205 ods. 1 TP)

Jedná sa o inštitút prípravného konania, ktorý sa aplikuje v prípade spolupráce s podozrivou osobou ešte pred vznesením obvinenia. Tento inštitút sa v praxi aplikuje výhradne na nevyhnutnú dobu, ktorá je daná účelom konkrétnej spolupráce, a teda záujmu na objasnení zákonom vymedzených trestných činov, teda skutkových okolností, z ktorých je možné urobiť záver – že sa skutok stal, že má znaky trestného činu alebo umožní zistiť páchatel'a tohto trestného činu.

Dočasným odložením vznesenia obvinenia sa spolupracujúca osoba, ktorá je sama páchatel'om trestného činu, motivuje k tomu, aby podala pravdivú a úplnú výpoveď o uvedenej skupine, o jej členoch, trestnej činnosti a pod. Samotná výpoveď by mala byť spôsobilá rozhodujúcim spôsobom prispieť k objasneniu taxatívne zvolených trestných činov založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, teroristickej skupiny, korupcie alebo zločinu spáchaného uvedenými skupinami alebo k zisteniu ich páchatel'ov.¹³

¹² ŽILINKA, M. Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In *Justičná revue*, 2007, roč. 59, č. 5, s. 622.

¹³ ČENTÉŠ, J. et al. *Trestný poriadok s komentárom*. Žilina : EUROKÓDEX, 2006. 695 s. ISBN 80-88931-48-7.

S účinnosťou od 01.09.2011 bol do tejto skupiny trestných činov doplnený aj trestný čin úkladnej vraždy a zároveň bolo jednoznačne ustanovené, že osobe, ktorá sa významnou mierou podieľa na objasnení niektorého z uvedených trestných činov alebo na zistení páchatel'a, je možno dočasne odložiť obvinenie jednak za taký (vyššie uvedený) trestný čin alebo aj pre iný (akýkoľvek) trestný čin, ako sú vyššie uvedené trestné činy. Pre aplikáciu tohto inštitútu však zároveň stále platí základná podmienka, že inak (bez využitia súčinnosti osoby) by objasnenie trestnej činnosti bolo podstatne sťažené.

Pri porovnaní s postupom podľa ustanovení § 215 ods. 3 TP (zastavenie trestného stíhania), § 218 ods. 1 TP (podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného), resp. ustanovení § 228 ods. 3 TP (prerušenie trestného stíhania), pri postupe podľa § 205 ods. 1 TP (dočasnom odložení vznesenia obvinenia) sa činnosť orgánov činných v trestnom konaní prioritne nezameriava na usvedčenie páchatel'a, ktoré sa viaže k štádiu konania na súde.

V okamihu, keď dôjde k naplneniu účelu spolupráce a teda k objasneniu trestného činu, resp. k zisteniu jeho páchatel'a, pominú dôvody na dočasné odloženie vznesenia obvinenia, na základe čoho takto spolupracujúcej osobe, ktorá bola v procesnom postavení svedka, bude následne v zmysle ustanovenia § 205 ods. 3 TP podľa ustanovenia § 206 ods. 1 TP vznesené obvinenie.

Prerušenie trestného stíhania (§ 228 ods. 3 TP)

Jedná sa o inštitút prípravného konania, ako aj inštitút aplikovateľný v súdnom konaní. Trestné stíhanie je možné prerušiť vo vzťahu k trestnému činu, na objasnení ktorého sa spolupracujúci obvinený podieľal, alebo aj pre akýkoľvek iný trestný čin.

Takémuto postupu bude spravidla predchádzať rozhodnutie o vylúčení konania proti spolupracujúcemu obvinenému zo spoločného konania, na základe ktorého dôjde u obvineného k zmene jeho procesného postavenia z obvineného na svedka. Po prerušení trestného stíhania spolupracujúca osoba bude v ďalšom konaní vypočutá ako svedok.

Rovnako sa jedná o inštitút dočasného charakteru, ktorého aplikácia by mala trvať len prechodnú, relatívne krátku dobu, ktorá plne zodpovedá účelu spolupráce, ktorým je alternatívne objasnenie zákonom vymedzených trestných činov a zistení, alebo usvedčení ich páchatel'ov. Využitie tohto inštitútu by sa malo vzhľadom na konkrétny priebeh trestného konania a samotného dokazovania aplikovať najmä v prípadoch, keď so zreteľom na všetky okolnosti, je možné reálne očakávať právoplatné skončenie trestnej veci v dobe spravidla nepresahujúcej dva roky.¹⁴

¹⁴ ŽILINKA, M. Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In *Justičná revue*, 2007, roč. 59, č. 5, s. 623-624.

Podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 ods. 1 TP)

Ide o samostatný právny inštitút, s osobitne upravenými podmienkami a účelom jeho použitia, ktorý nemožno stotožňovať s inštitútom podmienečného zastavenia trestného stíhania podľa § 216 TP. Rozhodnúť o podmienečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného je oprávnený iba prokurátor.

Podstatou tohto inštitútu je dohoda medzi obvineným a štátom, na základe ktorej za poskytnutie dôkazne významných informácií¹⁵, výnimočne spôsobilých prispieť k objasneniu uvedených trestných činov a ich páchatel'ov, je spolupracujúcemu obvinenému poskytnutá výhoda v podobe nepokračovania v jeho trestnom stíhaní, na ktorú by inak nemal nárok. V uznesení o podmienečnom zastavení trestného stíhania sa určí obvinenému skúšobná doba (2-10 rokov). Dosiahnutie účelu spolupráce je plne viazané na dobrovoľnú spoluprácu obvineného s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdom, čo sa prirodzene odrazí v procese rozhodovania o osvedčení sa obvineného.

V uznesení o podmienečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného musí byť okrem všeobecných náležitostí uvedený aj popis skutku, jeho právna kvalifikácia, skúšobná doba a podmienky stanovené prokurátorom.¹⁶

Pred vydaním uznesenia je nevyhnutné vykonať všetky neodkladné a neopakovateľné úkony, ako i všetky úkony potrebné na riadne podanie obžaloby pre prípad, ak by sa spolupracujúca osoba v skúšobnej lehote neosvedčila, čo inými slovami znamená, že by bola voči nej riadne podaná obžaloba. Prokurátor pred vydaním uznesenia musí vyriešiť otázku, či obvinený skutok naozaj spáchal a či je skutok trestným činom uvedeným v § 218 TP. Vydaním rozhodnutia tak istým spôsobom rozhoduje aj o vine obvineného.

Tento inštitút je inštitútom prípravného ako i súdneho konania a rovnako ako pri prerušení trestného stíhania, mu bude predchádzať rozhodnutie o vylúčení konania proti spolupracujúcemu obvinenému zo spoločného konania, čím sa u obvineného zmení procesné postavenie z obvineného na svedka.¹⁷

¹⁵ Významnou mierou – vyžaduje sa vyššia kvalita informácií poskytnutých obvineným, ktoré bezprostredne a priamo smerujú a prispievajú k objasneniu taxatívne vymenovaných trestných činov a zisteniu alebo usvedčeniu ich páchatel'ov. Záujem spoločnosti na objasnení takých trestných činov musí prevyšovať nad záujmom na trestnom stíhaní obvineného.

¹⁶ Ako podmienky nemožno uložiť zákaz činnosti, resp. zákaz pobytu, čo by inými slovami znamenalo skryté ukladanie trestov, čo je neprípustné.

¹⁷ ŽILINKA, M. Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In *Justičná revue*, 2007, roč. 59, č. 5, s. 624.

Zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 215 ods. 3 TP)

Jedná sa o fakultatívne meritórne rozhodnutie prokurátora v prípade, ak už došlo k naplneniu účelu spolupráce a záujem spoločnosti na objasnení trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní spolupracujúceho obvineného. Pri tomto postupe už nie je potrebná ďalšia spolupráca orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu s obvineným, a preto nie je účelné a ani potrebné vydanie dočasného rozhodnutia v zmysle ustanovenia § 228 ods. 3 TP alebo § 218 ods. 1 TP. V praxi by takéto rozhodnutie nadväzovalo na uznesenie o pokračovaní v trestnom stíhaní, prerušenom podľa § 228 ods. 3 TP, aj keď takýto postup nie je podmienkou. S účinnosťou od 01.09.2011 je v tomto ustanovení výslovne uvedené, že trestné stíhanie spolupracujúceho obvineného je možné zastaviť nielen za trestný čin, k objasneniu ktorého prispel, ale aj za akýkoľvek iný trestný čin.

Mimoriadne zníženie trestu (§ 39 ods. 2 písm. e) Trestného zákona)

Tento postup je možný v zmysle ustanovenia § 39 ods. 2 písm. e) Trestného zákona (ďalej len „TZ“) a prichádza do úvahy v prípadoch, ak u spolupracujúceho obvineného nedošlo k zastaveniu jeho trestného stíhania, podmienenému zastaveniu trestného stíhania a následnému rozhodnutiu o jeho osvedčení a prokurátor sa po zvážení všetkých rozhodujúcich okolností rozhodne na takúto osobu podať obžalobu. V tejto súvislosti je nutné zdôrazniť, že použitie tohto ustanovenia predpokladá skutočnosť, že obvinený sa zvlášť výraznou mierou podieľal na objasnení konkrétne vymedzených trestných činov, alebo zistení či usvedčení ich páchatel'ov. Aplikácia tejto legislatívnej úpravy oproti podmienkam na uplatnenie procesných postupov a rozhodnutí pri spolupracujúcom obvinenom, predpokladá a požaduje vyššiu kvalitu a kvantitu páchatel'om poskytnutých informácií a dôkazov, pričom jeho aplikácia bude možná výhradne pri obzvlášť závažnom zločine (nie pri zločine spáchanom organizovanou, zločineckou, resp. teroristickou skupinou).¹⁸

Z pohľadu legislatívneho vymedzenia de lege lata možno poukázať na isté aplikačné problémy, ovplyvňujúce zákonnosť dokazovania.

Pri dočasnom odložení vznesenia obvinenia podľa § 205 ods. 1 TP, ktoré má dočasný charakter, vyvstáva otázka, prečo by mala osoba, ktorej aj tak hrozí obvinenie a následné trestné stíhanie, spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, ak by sa vzneseniu obvinenia aj tak nijakým spôsobom nevyhla, nanajvýš potom, čo týmto pomôže objasniť trestný čin alebo zistiť jeho páchatel'a. V tomto prípade jednoznačne absentuje akýkoľvek prvok motivácie páchatel'a, ktorý by tohto viedol k spolupráci s orgánmi činnými v trestnom konaní.

¹⁸ Bližšie pozri ŽILINKA, M. Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In *Justičná revue*, 2007, roč. 59, č. 5, s. 625.

Pokiaľ ide o právnu úpravu podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa § 218 ods. 1 TP, za istý nedostatok možno v aplikačnej praxi považovať nemožnosť osvedčenia spolupracujúceho obvineného pred uplynutím skúšobnej doby, a to i napriek skutočnosti, že došlo k plnému naplneniu účelu spolupráce s orgánmi činnými v trestnom konaní (napr. právoplatnému odsúdeniu páchatel'a).

Rovnako možno v tomto kontexte upriamiť pozornosť na isté pochybnosti, týkajúce sa definovania záujmu spoločnosti na objasnení predmetných trestných činov, ktorý musí prevyšovať nad záujmom na trestnom stíhaní obvineného. Uvedený „záujem spoločnosti“ je koncipovaný príliš obširne a môže vzbudzovať v aplikačnej praxi pochybnosti. Podľa dôvodovej správy k uvedenému ustanoveniu má prokurátor zväžiť najmä „pomer medzi závažnosťou trestného činu a záujmom štátu na stíhaní páchatel'a a rovnako posúdiť a vyhodnotiť osobu obvineného, okolnosti prípadu, ako i podielu obvineného na spáchanom trestnom čine a na jeho následkoch“.¹⁹ Uprednostnenie zásady oportunity pred zásadou oficiality a legality, o ktorom by rozhodol výhradne prokurátor, by za každých okolností nemuselo viesť k spravodlivému ukončeniu trestného konania a k rozhodnutiu.

Rovnako za povšimnutie stojí skutočnosť, že zákonodarca v tejto súvislosti legislatívne nezakotvil záujem poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená ujma či škoda, zatiaľ čo pri iných aplikáciách zásady oportunity, pri rozhodovaní o menej závažných trestných činoch (napr. zmierom podľa § 220 TP), takúto povinnosť obvinenému taxatívne uložil.

Porovnaním inštitútov zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa § 215 ods. 3 TP a podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa § 218 ods. 1 TP, postrehneme takmer identickú dikciu, ktorá sa odlišuje len v slove „zastaviť“, resp. „podmienečne zastaviť“, čo môže evokovať dojem nejednoznačnosti použitia týchto inštitútov v aplikačnej praxi. Právna teória zdôvodňuje predmetné normatívne vymedzenie tým, že využitie jedného, či druhého inštitútu, bude plne závisieť od správania sa samotného spolupracujúceho obvineného a na istom stupni jeho vlastnej aktivity, pri odhaľovaní závažných okolností súvisiacich so spáchaním organizovanej kriminality počas celého trestného konania. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že podmienky aplikácie oboch uvedených ustanovení sú rovnaké, a preto nie je vhodné pri týchto rozlišovať „kvalitu“ aktivity spolupracujúcej osoby, skôr v tomto smere zaváži podstatná okolnosť, v ktorom štádiu trestného konania dochádza k spolupráci s obvineným a teda faktom, či je ešte ďalšia spolupráca s takýmto obvineným potrebná a žiaduca.²⁰

¹⁹ Bližšie pozri DESET, M. K právnej úprave korunného svedka. In *Justičná revue*, 2009, roč. 61, č. 11, s. 1195.

²⁰ Tiež KLÁTIK, J. Podmienečné zastavenie trestného stíhania – alternatívny spôsob riešenia trestnej veci. In *Justičná revue*, 2007, roč. 59, č. 1, s. 31-39.

3. ZÁKONNOSŤ DOKAZOVANIA V TRESTNOM KONANÍ

Úlohou dokazovania v trestnom konaní je poznanie všetkých podstatných a relevantných skutočností, ktoré sú dôležité pre ďalší postup trestného konania a v konečnej fáze aj pre samotné a meritórne rozhodnutie tohto konania. Význam dokazovania spočíva v tom, že ide v zásade o jediný možný spôsob, ktorým si orgán činný v trestnom konaní a súd môže a musí obstarat' skutkový podklad pre ďalšie konanie a pre svoje rozhodnutie.

Samotný význam dokazovania veľmi úzko súvisí s účelom Trestného poriadku, ktorého cieľom je náležite zistiť skutkový stav veci v zhode so skutočnosťou, čo je základným predpokladom celého trestného konania, t. j. objasniť trestný čin a jeho páchatel'a a následne mu uložiť spravodlivý trest. Vzhľadom na základné zásady trestného konania možno v procesnom zmysle za dokazovanie považovať takú činnosť, ktorej výsledkom je obstaranie dôkazu v zákonom predpísanej forme, za adekvátneho uplatnenia všetkých základných zásad dokazovania v trestnom konaní.²¹

Trestný poriadok jednotlivé dôkazy nijakým spôsobom nečlení a ani neustanovuje niektorým dôkazom väčšiu dôkaznú silu ako ostatným, pričom nepredpisuje akým dôkazným prostriedkom má byť tá ktorá relevantná skutočnosť v trestnom konaní dokázaná.²² Túto skutočnosť vylučuje aj ustanovenie § 2 TP a teda zásada zisťovania skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností, ktorá je jednou z najdôležitejších zásad dokazovania v celom trestnom konaní.

Možno tak dozaista konštatovať, že by nebolo správne považovať niektorý druh dôkazov (napr. dôkaz získaný z výsledku výpovede svedka – spolupracujúceho obvineného²³) všeobecne za lepší, hodnovernejší ako iné dôkazy a takýto dôkaz uprednostniť pred inými dôkazmi len preto, že spolupracujúci obvinený v procesnom postavení svedka má povinnosť vypovedať pravdu. Takýto postup orgánov činných v trestnom konaní by vo svojej podstate a dôsledkoch mohol viesť k zásadným nesprávnym skutkovým záverom, a tým pádom k nezákonnému rozhodnutiu v konkrétnej trestnej veci.²⁴

²¹ IVOR, J. et al. *Trestné právo procesné*. Bratislava : IURA EDITION, 2006. s. 418-422.

²² Výnimku predstavujú vyšetrenie duševného stavu obvineného (§ 142 ods. 1 TP, § 148 ods. 1 TP), prehliadka a pitva mŕtvoly (§ 156 ods. 1 TP).

²³ Ak je v ďalšom texte uvedená formulácia „svedecká výpoveď spolupracujúceho obvineného či výsluch“ resp. obdobná formulácia, myslí sa tým dôkaz získaný z výsluchu osoby, ktorá spolupracuje s orgánmi činnými v trestnom konaní (ako spolupracujúci obvinený) v trestnej veci, v ktorej pomáha odhaľovať a usvedčovať páchatel'ov trestnej činnosti a pri takomto procesnom úkone má procesné postavenie svedka, nie obvineného.

²⁴ VIKTORYOVÁ, J. Využívanie výsledku výpovede korunného svedka v dokazovaní vo vyšetrovaní. In *Justičná revue*, 2004, roč. 56, č. 5, s. 605.

Dokazovanie sa vykonáva vo všetkých štádiách trestného konania a proces dokazovania možno najčastejšie rozčleniť na etapy – vyhľadávanie dôkazov (identifikácia člena organizovanej skupiny – spolupracujúceho obvineného), vykonávanie a procesné zadokumentovania dôkazov (výsluch spolupracujúceho obvineného v procesnom postavení svedka v trestnom konaní), preverka dôkazov (preverenie okolností vyplývajúcich z výsluchu takéhoto svedka) a hodnotenie dôkazov (prisúdenie hodnoty zákonnosti a prípustnosti).

Pri vykonávaní dôkazu výsluchom spolupracujúceho obvineného, musia orgány činné v trestnom konaní vychádzať zo zásad a zákonnosti dokazovania rovnako, ako pri iných dôkazoch. Každý procesný dôkaz sa získava z určitého prameňa, ktorým prirodzene môže byť aj výpoveď spolupracujúceho obvineného. I napriek tomu, že nositeľ tohto dôkazu – spolupracujúci obvinený, má na základe zákonných ustanovení isté špecifické postavenie vo svojich právach a povinnostiach, pokiaľ ide o obsah jeho výpovede v trestnej veci, v ktorej vypovedá v procesnom postavení svedka, predpokladá sa, že bude vypovedať pravdu. V súvislosti s výsluchom spolupracujúceho obvineného a zákonnosťou dokazovania takéhoto úkonu trestného konania však vyvstáva zásadná otázka a teda, ako je možné v tomto smere hodnotiť pravdu a čo to pravda vlastne je? Pravda je zhoda myšlienky so skutočnosťou, je súlad poznania s objektívnou realitou.

Nie je vylúčené, že ku skresleniu, nesprávnej a neúplnej interpretácii pravdy (konkrétnym svedkom vnímanej skutočnosti) môže dôjsť kedykoľvek, za akejkoľvek situácie, aj keď neúmyselne, na základe nepresného vnímania určitej konkrétnej skutočnosti svedkom. Vzhľadom na uvedené je nevyhnutné, aby orgány činné v trestnom konaní za každých okolností a bez výnimky preskúmavali a všetkými dosiahnuteľnými dôkazmi získanými zákonným spôsobom z dôkazných prostriedkov aj overovali špecifickú výpoveď spolupracujúceho obvineného v procesnom postavení svedka.²⁵

Ak má byť dôkaz získaný z výsluchu spolupracujúceho obvineného v procesnom postavení svedka, v ďalšom konaní využitý, musí byť dôkladne z hľadiska zákonnosti, vierohodnosti a najmä úplnosti jeho obsahu preverený a teda, či súvisí s danou trestnou vecou, či bude takýto dôkaz aj vykonateľný a dost' hodnoverný. Účelom preverky takéhoto dôkazu je zistiť kvalitu, pramene správ, spoľahlivosť a úplnosť informácie a najmä jeho vzťah k iným dôkazom.²⁶ Dôkazy sa preverujú najmä ich analýzou, porovnaním s inými získanými dôkazmi, ako i vykonávaním ďalších procesných úkonov. V zásade nie je vhodné, aby dôkaz vyplývajúci zo svedeckého výsluchu osoby

²⁵ Spracované podľa VIKTORYOVÁ, J. Využívanie výsledku výpovede korunného svedka v dokazovaní vo vyšetrovaní. In *Justičná revue*, 2004, roč. 56, č. 5, s. 605.

²⁶ BALÁŽ, P. – PALKOVIČ, J. *Dokazovanie v trestnom konaní : Teoretická a praktická časť*. Bratislava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS; VEDA, 2005. s. 46.

ktorá vystupuje ako spolupracujúci obvinený, bol jediným dôkazom v predmetnej trestnej veci, ktorý svedčí o vine obvineného.

Hodnotením dôkazov sa dôkazu získanému svedectvom spolupracujúceho obvineného prisudzuje určitá hodnota z hľadiska jeho zákonnosti (prípustnosti), závažnosti a hodnovernosti (pravdivosti). Cieľom hodnotenia dôkazu je určiť hodnotu a tým aj význam každého dôkazu jednotlivo, ako aj v ich súhrne, z čoho si orgán činný v trestnom konaní a súd môže vytvoriť záver o vyšetrovanom trestnom čine, o podmienkach a okolnostiach, za ktorých bol spáchaný, o osobe páchatel'a, ako i o motíve jeho konania. Dôkazy sa hodnotia na základe zásady voľného hodnotenia dôkazov.

Pri hodnotení uvedených kritérií dôkazu ide v podstate o posúdenie – či dôkaz získaný svedectvom spolupracujúceho obvineného je prípustný, či neodporuje zákonu a zásadám dokazovania, či sa takýto dôkaz týka konkrétnej dokazovanej skutočnosti, a ak áno, ako s ňou súvisí, aký je jeho dôkazný význam z hľadiska dosiahnutia cieľa dokazovania, či spolu s inými dôkazmi môže byť predpokladom pre prijatie zásadného meritórneho rozhodnutia, ako i to, či dôkaz, vzhľadom na jeho dôkaznú hodnotu, možno využiť pre podporu alebo získanie ďalších dôkazov v dokazovanej trestnej veci. Pri hodnotení dôkazov sa orgány činné v trestnom konaní a súd riadia svojim vnútorným presvedčením založeným na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo a v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstarali oni, alebo niektorá zo strán.²⁷

Treba však zdôrazniť, že aj keď orgán činný v trestnom konaní hodnotí výsledky dokazovania súvisiace so svedectvom spolupracujúceho obvineného, na základe zásady voľného hodnotenia dôkazov, na základe svojho vnútorného presvedčenia, neznamená to nijakou formou svojvôľu, ktorou nemožno nahradiť medzeru vo vykonaných dôkazoch, a to ani v prípade, ak bol takýto dôkaz získaný výpoveďou spolupracujúceho obvineného v procesnom postavení svedka zákonným spôsobom. Každý dôkaz podlieha rovnakým spôsobom voľnému hodnoteniu orgánov činných v trestnom konaní, ktorý bude na základe konkrétnych dôkazov rozhodovať.²⁸

Hodnotenie dôkazov zo strany orgánov činných v trestnom konaní znamená presne predpísaný postup, pri ktorom sa musí v prvom rade zisťovať jeho zákonnosť (či bol vykonaný postupom podľa Trestného poriadku²⁹). Ak bol takýto dôkaz vyhodnotený ako zákonný, nastupuje

²⁷ PROKEINOVÁ, M. *Dokazovanie a jednotlivé dôkazné prostriedky v trestnom procese (s praktickými príkladmi)*. Bratislava : PraF UK, 2009. s.25.

²⁸ Porovnaj VIKTORYOVÁ, J. Využívanie výsledku výpovede korunného svedka v dokazovaní vo vyšetrovaní. In *Justičná revue*, 2004, roč. 56, č. 5, s. 606.

²⁹ V tejto súvislosti je nutné zdôrazniť, že osobitú pozornosť treba venovať skutočnosti, že dôkaz možno získať nielen v súlade s Trestným poriadkom, ale aj v súlade s osobitným zákonom, kde sa uplatňujú rovnaké pravidlá dokazovania ako v trestnom konaní.

v poradí druhé kritérium, a to kritérium závažnosti, ktoré sa vzťahuje na predmet dokazovania. Posledným, avšak rovnako dôležitým je kritérium hodnovernosti alebo pravdivosti hodnoteného dôkazu. Len takýto postup hodnotenia dôkazov dáva predpoklad, že vyšetrovateľ dosiahne cieľ dokazovania vo vyšetrovaní a to náležité zistenie skutkového stavu veci.³⁰

Pod pojmom zákonnosť dôkazov a ich prameňov je nevyhnutné rozumieť ich vhodnosť z hľadiska prípustnosti ich prameňov, ako aj z hľadiska zákonnosti metód, prostriedkov a postupov použitých na získanie informácií tvoriacich ich obsah. Z výsluchu spolupracujúceho obvineného v procesnom postavení svedka, umožňuje prípustnosť dôkazov oddeliť informácie, majúce dôkazný význam od všeobecných informácií, ktoré takýto dôkazný význam nemajú a ktoré boli získané bez zachovania procesných pravidiel, alebo porušením základných zásad trestného konania. Taká informácia, ktorá bola získaná z výsluchu spolupracujúceho obvineného v procesnom postavení svedka, bez zachovania procesných pravidiel, alebo porušením týchto pravidiel pre vyhľadávanie a vykonávanie dôkazov, nemôže byť v trestnom konaní použitá ako zákonný dôkaz v procesnom dokazovaní.

Pod pojmom závažnosť dôkazov sa rozumie existencia spätosti obsahu dôkazu s predmetom dokazovania, ako aj s pomocnými faktami slúžiacimi na jeho stanovenie. Jedná sa o priamy vzťah medzi obsahom dôkazov a takými okolnosťami, ktoré tvoria predmet dokazovania, prípadne inými okolnosťami, ktoré majú podstatný význam pre správne posúdenie konkrétnej trestnej veci.

Kritérium hodnovernosti má v procese hodnotenia dôkazov význam pre závery v rozhodovaní o dokazovanej udalosti. Práve hodnotenie kritéria hodnovernosti závisí od vnútorného presvedčenia hodnotiaceho orgánu založeného na prísnom logickom úsudku.³¹

Pri dôkaze získanom z výsledku výpovede spolupracujúceho obvineného, ktorý v danej trestnej veci vypovedá v procesnom postavení svedka, je potrebné venovať pozornosť predovšetkým týmto základným zásadám a pravidlám dokazovania:

- dôkaz vyplývajúci z výpovede spolupracujúceho obvineného musí byť vyhľadaný a vykonaný výhradne v súlade so zákonom;
- spolupracujúcemu obvinenému musia byť garantované ľudské práva a slobody tak, ako sú zakotvené v ústave, jednotlivých trestných kódexoch, Dohovore a medzinárodných zmluvách a dohodách o ľudských právach a slobodách;

³⁰ VIKTORYOVÁ, J. – NESVADBA, A. *Teoretické základy dokazovania vo vyšetrovaní I. časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : AKADEMIA PZ, 2000. s. 104.

³¹ IVOR, J. et al. *Trestné právo procesné*. Bratislava : IURA EDITION, 2006. s. 439-441.

- spolupracujúci obvinený v procesnom postavení svedka nemôže byť nijakým spôsobom k výpovedi donucovaný, akýkoľvek fyzický či psychický nátlak je absolútne zakázaný;
- hodnovernosť svedeckej výpovede spolupracujúceho obvineného sa nepreveruje mnohonásobným opakovaním jeho výpovedí, ale vysvetlením a odstránením akýchkoľvek nejasností, ktoré sa v týchto výpovediach vyskytujú;
- pri vykonávaní dôkazu prostredníctvom svedeckej výpovede spolupracujúceho obvineného musí byť rešpektovaná humánnosť trestného konania a úcta k základným ľudským právam a slobodám garantovaných ústavou a Dohovorom;
- dôkaz získaný svedeckou výpoveďou spolupracujúceho obvineného je nutné hodnotiť v súvislosti so všetkými vyšetrovacími verziami;
- závažnosť dôkazu získaného výpoveďou spolupracujúceho obvineného treba hodnotiť vo vzťahu k predmetu dokazovania;
- je nutné bezprostredne zhodnotiť vierohodnosť diametrálne sa rozchádzajúcich dôkazov, ktoré vyplynuli zo svedeckej výpovede spolupracujúceho obvineného;
- zákon neurčuje pravidlá na určenie dôkaznej sily jednotlivých dôkazov ani pri spolupracujúcom obvinenom;
- neexistencia záväzných pokynov o spôsobe hodnotenia dôkazov (zákaz nariaďovať závery, ku ktorým by mal orgán činný v trestnom konaní dospieť na základe vykonania dôkazov);
- treba podrobne zhodnotiť hodnovernosť dôkazu (motivácia spolupracujúceho obvineného vypovedať proti obvinenému), pri ktorom orgány činné v trestnom konaní musia zisťovať údaje potrebné na posúdenie hodnovernosti daného svedka;
- pozornosť treba zamerať na hodnotenie pravdivosti obsahu vykonaného dôkazu výpoveďou spolupracujúceho obvineného;
- nevyhnutné je zhodnotenie vierohodnosti spolupracujúceho obvineného, ktorý nevypovedá vždy rovnako v rovnakej konkrétnej situácii.³²

4. ZÁKONNOSŤ A SPRAVODLIVOSŤ PROCESU DOKAZOVANIA

Možno konštatovať, že teoretické vymedzenie pojmu prípustnosť dôkazov je širším pojmom, ako pojem zákonnosť dôkazov a to predovšetkým z dôvodu, že pojem prípustnosť dôkazov sám osebe zahŕňa nielen zákonnosť dôkazov ako takú, ale aj prípustnosť ich prameňov. Z tejto konštrukcie je zrejmé, že k prípustnosti dôkazu musia byť kumulatívne splnené podmienky prípustného prameňa dôkazu, resp. dôkazného prostriedku a zároveň zákonnosti dôkazu. Z tohto hľadiska je nutné zdôrazniť, že každý nezákonný dôkaz bude v zásade vždy dôkazom neprípustným, avšak nie každý neprípustný dôkaz musí byť zároveň aj dôkazom získaným nezákonným spôsobom. Zákonnosť teda znamená, že určitý dôkazný prostriedok je

³² Spracované podľa VIKTORYOVÁ, J. Využívanie výsledku výpovede korunného svedka v dokazovaní vo vyšetrovaní. In *Justičná revue*, 2004, roč. 56, č. 5, s. 606.

prípustný podľa zákona a bol získaný postupom orgánu vykonávajúceho dokazovanie, ktorý je plne v súlade s právnymi predpismi. Ak však neboli tieto predpisy o dokazovaní dodržané, následne nastupujú procesné dôsledky porušenia predpisov o dokazovaní a takto protiprávne získaný dôkaz je nezákonný.

Otázkou samotnej zákonnosti a spravodlivosti sa v jednom zo svojich rozhodnutí zaoberal aj Ústavný súd Českej republiky, ktorý v tomto smere konštatoval, že právo na spravodlivý proces je limitom práva na riadny zákonný proces v tom význame, že nie každá nezákonnosť sa rovná nespravodlivosti a neústavnosti, ale len taká, ktorý vedie za uvedených predpokladov k záveru o vine obvineného.

Taktiež sama zákonnosť limituje spravodlivosť procesu tým, že nezákonný proces jeho spravodlivosť prinajmenšom ohrozuje tak, že nemôže viesť k spravodlivému potrestaniu páchatel'a. Prípadné nezákonnosti nie je možné ospravedlniť účelovým konštatovaním, že celková spravodlivosť procesu bola síce zachovaná³³ a tým snád' garantovaný aj spravodlivý trest. Nezákonný proces nemôže prispieť k rozhodnutiu o oprávnenosti trestného obvinenia proti konkrétnej osobe, resp. nevie túto oprávnenosť náležite garantovať.³⁴

Podľa iného rozhodnutia Ústavného súdu Českej republiky, spravodlivý proces môže byť realizovaný len vo vnútri trestného konania, ktoré je vedené prísne v súlade so všetkými zákonnými požiadavkami. Rámcom spravodlivého procesu môže byť jedine proces vedený zákonným spôsobom, pričom zákonnosť možno schematicky vnímať ako formu trestného konania a spravodlivosť ako žiaducu kvalitu (obsah) trestného konania.

Pri závažnom zásahu do práva obvineného na vlastnú obhajobu a tým aj do princípov samotného spravodlivého procesu, je pre povinnosť každého zákonodarcu nutné hľadať možnosti minimalizácie takéhoto zásahu. Účelom trestného konania totiž nie je len spravodlivé potrestanie páchatel'a, „ale rovnako fair proces, ktorý je nevyhnutnou podmienkou existencie každého demokratického právneho štátu“.³⁵

Pokiaľ ide o vymedzenie zákonnosti dokazovania podľa ustanovení Trestného poriadku, tento už v prvej vete § 119 ods. 2 TP jednoznačne vymedzuje mantinely pre použitie dôkazného prostriedku tým, že tento musí byť použitý len podľa Trestného poriadku, vzhľadom na zákonnosť definovanú zásadou voľného hodnotenia dôkazov, alebo podľa osobitného zákona. Dôkaz tak musí byť predovšetkým získaný z dôkazných prostriedkov podľa Trestného poriadku alebo osobitného zákona a následne musí byť pre dané konanie použiteľný z hľadiska

³³ V tejto súvislosti porovnaj konštantnú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu (ďalej len „Súd“).

³⁴ Nález III. ÚS 623/2000 ze dne 27. 05. 2003.

³⁵ Nález II. ÚS 268/03 ze dne 03. 11. 2004.

náležitého objasnenia veci najmä vo vzťahu k prvkom uvedeným v ustanovení § 119 ods. 1 TP.³⁶

Pokiaľ ide o vymedzenie zákonnosti dokazovania v kontexte samotného Dohovoru, tento nijakým spôsobom neupravuje dokazovanie ako také, pričom sa len nepriamou formou dotýka niektorých jeho aspektov a úpravu dokazovania v trestných veciach ponecháva každému zmluvnému štátu samostatne, pričom osobitnú úpravu dokazovania štátom nijakou formou nepredpisuje.³⁷

I napriek uvedenému však štrasburská judikatúra ustanovila určité parametre, v rámci ktorých sa musí dokazovanie pohybovať a ktoré priamo korešpondujú s určitými osobitnými pravidlami vnútroštátneho dokazovania, ktoré sa môžu ukázať byť v rozpore s požiadavkou spravodlivosti procesu zaručeného čl. 6 Dohovoru. Čl. 6 Dohovoru nezakotvuje žiadne pravidlá o prípustnosti dôkazov alebo ich posudzovaní, pretože je to v prvom rade záležitosťou vnútroštátnej právnej úpravy a vnútroštátnych súdov. Kontrole zo strany Súdu podlieha hodnotenie dôkazov vnútroštátnymi súdmi iba do tej miery, či to nie je zjavne neprimerané alebo svojvoľné.³⁸ Súd neustále opakuje, že Dohovor „neupravuje prípustnosť dôkazov ako takú a túto otázku patrí upraviť predovšetkým vnútroštátnemu právu“.³⁹

V rovnakom duchu Súd uvádza, že „zásadne náleží vnútroštátnym súdom a osobitne súdu prvého stupňa, aby zhodnotil ním zhromaždené dôkazy a závažnosť (relevantnosť) dôkazov, ktoré žiada obvinený vykonať“. Na druhej strane však opakovane zdôrazňuje, že „musí skúmať, či konanie posudzované vcelku, vrátane spôsobu vykonania dôkazov v neprospech i v prospech obvineného, malo spravodlivý charakter, ktorý požaduje čl. 6 ods. 1 Dohovoru“.⁴⁰

Z tohto vyplýva, že posudzovať a upravovať prípustnosť dôkazov, hodnotiť závažnosť (relevantnosť) dôkazov pre rozhodnutie a hodnotenie pravdivosti dôkazov pri rozhodovaní, patrí zásadne vnútroštátnemu právu a vnútroštátnym súdom.

³⁶ Vo vzťahu k zákonnosti dokazovania je v tomto smere kľúčové poukázať na vzájomný vzťah Trestného poriadku a konkrétneho osobitého zákona napr. tým, že platí všeobecná a nedotknuteľná zásada, ktorú nie je možné vykladať extenzívne, ale len v kontexte s pomerom špeciality, čo inými slovami znamená, že Trestný poriadok je a vždy bude *lex specialis* napr. k zákonu o Policajnom zbore.

³⁷ REPÍK, B. *Ľudské práva v súdnom konaní*. Bratislava : MANZ, 1999. s. 235.

³⁸ PIROŠÍKOVÁ, M. *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Bratislava : EUROIURIS, 2007. s. 426.

³⁹ Rozhodnutie vo veci *Schenk v. Švajčiarsko* zo dňa 11. 07. 1988, séria A č. 140, s. 29, § 46.

⁴⁰ Rozhodnutie vo veci *Barberà a i. v. Španielsko* zo dňa 6. 12. 1988, séria A č. 146, s. 31, § 68.

5. PODNETY A ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Netreba sa vyhýbať konštatovaniu, že zavedenie inštitútu spolupracujúceho obvineného je zrejším prejavom etablácie prvkov zásady oportunity do kontinentálneho právneho systému. Akékoľvek rozšírenie uplatňovania zásady oportunity na úkor zásady legality, má za následok značné posilnenie diskrečných právomocí prokurátora v prípravnom konaní, čo mu umožňuje vydávať také rozhodnutia, ktoré istou formou pripomínajú rozhodnutia súdu o vine a treste, a to i napriek ústavnej zásade ustanovenej v čl. 50 ods. 1 Ústavy SR, podľa ktorej len súd rozhoduje o vine a treste za trestné činy. Potlačenie zásady legality má za následok, že prokurátor nemusí, ale môže stíhať trestné činy a teda postupovať inak ako podaním obžaloby na súd, čo mu prirodzene umožňuje uplatniť voľnú úvahu pri rozhodovaní o spôsobe vybavenia trestnej veci, ktorá sa vo väčšine zákonných vymedzení opiera o posúdenie miery verejného záujmu na stíhaní konkrétneho trestného činu a potrestaní jeho páchatel'a.

Pri rozhodnutí o zastavení trestného stíhania je nutné si uvedomiť, že takéto rozhodnutie vytvára prekážku rozhodnutej veci, čo by mohlo mať za následok oslobodenie páchatel'a a nemožnosť jeho ďalšieho trestného stíhania a následného potrestania, preto nemôže byť voľná úvaha prokurátora bezbrehá, a tento musí dôsledne posúdiť všetky okolnosti prípadu. Pokiaľ ide o rozhodnutie prokurátora stíhať alebo nestíhať konkrétne trestné činy, treba zvážiť, do akej miery dokáže zákonným spôsobom uplatniť diskrečné oprávnenia a určiť mieru závažnosti konania páchatel'a pre spoločnosť. Ak zásada oportunity umožňuje prokurátorovi, že nemusí iniciovať trestné stíhanie a podať na obvineného obžalobu, je takýto proces z pohľadu poškodených a obvineného, proti ktorému spolupracujúci obvinený vypovedá, spravodlivý? Kde je hranica primeranosti medzi aplikáciou zásady oportunity na úkor potlačenia zásad legality a oficiality v prípade kontinentálneho právneho systému a kto túto hranicu kontroluje?

Odporúčanie Rady Európy o postavení prokuratúry v systéme trestného súdnictva⁴¹ uvádza, že „strany zainteresované na prípade, ak boli ako strany uznané, zvlášť poškodení, musia mať možnosť vzniesť námietky proti rozhodnutiu, ktoré vydala prokuratúra o nezačatí trestného stíhania“. Správa Benátskej komisie o európskych normách týkajúcich sa nezávislosti justičného systému⁴² uvádza, že „druhým, zákernejším a pravdepodobne častejším zneužívaním oprávnení prokurátora je prípad, kedy prokurátor nezačne stíhať, hoci by mal. Tento problém často súvisí s korupciou, ale môže nastať aj vtedy, ak sa štátna moc správa zločinným alebo korupčným spôsobom, alebo ak sa pre záujmy mocných vyvíja politický tlak. V zásade sa ťažšie čelí

⁴¹ Bod 34 odporúčania Rady Európy Rec(2000)19 o postavení prokuratúry v systéme trestného súdnictva (zo dňa 06.10.2000).

⁴² Bod 21 správy Benátskej komisie o európskych normách týkajúcich sa nezávislosti justičného systému (Benátky, 17.-18.12.2010).

nesprávne rozhodnutiu o nestíhaní, pretože ho nemožno tak ľahko podrobiť súdnej kontrole.⁴³

Za úvahu preto stojí zvážiť nielen rozsah diskrečných oprávnení prokurátora v prípravnom konaní, ale najmä otázku vhodnej a efektívnej kontroly takýchto oprávnení. V tejto súvislosti možno poukázať na systém kontroly diskrečných oprávnení prokurátora v Poľsku prostredníctvom tzv. subsidiárnej žaloby (žalobcom je poškodený), ktorej podstata spočíva v tom, že za istých okolností a pri splnení taxatívne stanovených zákonných vymedzení, má poškodený právo prevziať trestné stíhanie tam, kde prokurátor odmieta začať trestné stíhanie alebo pokračovať v už začatom trestnom stíhaní.

Inštitút spolupracujúceho obvineného možno prirodzene chápať ako podnetný nástroj, ktorý za splnenia istých zákonom vymedzených podmienok dodržania zákonnosti trestného dokazovania, dokáže vytvoriť základné predpoklady pre zvýšenie efektívnosti trestného konania u tých najzávažnejších foriem trestnej činnosti.

Z pohľadu legislatívnej úpravy *de lege ferenda* by za pozornosť stála precíznejšia právna úprava niektorých zákonných ustanovení trestných kódexov tak, aby v budúcnosti nevznikali aplikačné problémy a nejasnosti pri praktickom využívaní tohto inštitútu.

Pokiaľ ide o legislatívne vymedzenie inštitútu spolupracujúceho obvineného v českých právnych kódexoch, za úvahu stojí taxatívne stanovenie písomnej povahy oznámenia v zmysle § 178a ods. 1 písm. a) TŘ. Taktiež je vhodné legislatívne upraviť § 178a ods. 3 TŘ tak, aby bolo zrejmé, na ktorú právnu skutočnosť sa bude viazať povinnosť štátneho zástupcu informovať páchateľa trestnej činnosti, že je považovaný za spolupracujúceho obvineného, nakoľko vymedzenie takejto právnej skutočnosti v doterajšej právnej úprave absentuje. V neposlednom rade je dôvodné odstrániť neistotu potenciálneho spolupracujúceho obvineného v tom, či tento splnil podmienky na to, aby bol spolupracujúci obvinený, a to v konkrétne predvídateľnom termíne, najneskôr do skončenia prípravného konania.

V kontexte slovenskej legislatívnej úpravy inštitútu spolupracujúceho obvineného možno navrhnúť zásadnú zmenu dôsledkov vymedzenia inštitútu dočasného odloženia vznesenia obvinenia podľa § 205 ods. 1 TP, z pohľadu motivácie pre páchateľov trestnej činnosti. V prípade, ak by bol účel spolupráce s takýmto páchateľom dosiahnutý už v tomto štádiu trestného konania, istou motivačnou alternatívou pre spolupracujúcich obvinených, sa v tomto smere javí možnosť trestné obvinenie nevzniesť vôbec, resp. takéto obvinenie podmiennečne (nie dočasne) odložiť. Od tejto garancie totiž bezprostredne závisí aj motivácia páchateľa na ďalšej dobrovoľnej spolupráci. Pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného v zmysle § 218 ods. 1 TP, by zákonná úprava mala

⁴³ Bližšie pozri ŠRAMEL, B. Prostriedky kontroly diskrečných oprávnení prokurátora v trestnom konaní. In *Justičná revue*, 2012, roč. 64, č. 5, s. 691.

poskytnúť možnosť osvedčenia obvineného pred uplynutím skúšobnej doby v prípade, ak došlo k naplneniu účelu spolupráce s orgánmi činnými v trestnom konaní. V neposlednom rade treba spresniť pojmy „záujem spoločnosti“ a „miera závažnosti pre spoločnosť“, ktoré sú v súčasnej podobe koncipované príliš všeobecne.

So zákonnosťou dokazovania aplikáciou inštitútu spolupracujúceho obvineného vyvstáva celý rad praktických otázok a pochybností. Tou najzávažnejšou je bezpochyby vierohodnosť spolupracujúceho obvineného, ktorý sám participoval na páchaní trestnej činnosti a ktorý výmenou za „istú formu beztrestnosti“ usvedčuje svojich spolupáchateľov. Je preto na mieste sa pýtať, či takýto obvinený nebude svojou dobrovoľnou spoluprácou s orgánmi činnými v trestnom konaní len účelovo zakrývať vlastnú trestnú činnosť a s akou pravdepodobnosťou bude takýto obvinený vypovedať pravdivo a nič nezamlčí? Rovnako je otázne, či dôkaz získaný výpoveďou spolupracujúceho obvineného môže byť zároveň jediným usvedčujúcim dôkazom svedčiacim o vine obvineného a či je ako taký použiteľný aj v trestnom konaní. Dozaista možno povedať, že bez ďalších podporných dôkazov proti obvinenému, ktorými orgány činné v trestnom konaní hodnoverne preveria výpoveď spolupracujúceho obvineného, by takýto postup v istej miere spochybňoval nielen zákonnosť ale i spravodlivosť celého trestného konania.

Je spravodlivé potrestanie dvoch nezávisle na sebe konajúcich páchatel'ov identickej trestnej činnosti, ak jeden z nich je členom organizovanej skupiny a je mu priznaný štatút spolupracujúceho obvineného, ktorý svedčí proti ostatným spolupáchateľom, zatiaľ čo druhý páchatel' orgánom činným v trestnom konaní nemá čo poskytnúť? V zásade by sa mala na člena organizovanej skupiny aplikovať vyššia trestná sadzba než na samostatne konajúceho páchatel'a, ktorý však nie je dostatočným partnerom pre „obchod so spravodlivosťou“ a nemá nič zaujímavé štátnym orgánom ponúknuť.

Záverom možno zhrnúť, že dokazovanie aplikáciou inštitútu spolupracujúceho obvineného nie je v demokratických právnych systémoch ničím výnimočným. Problematickou sa javí skôr miera proporcionality využívania zásady oportunity pri takomto inštitúte v dokazovaní, bez primeranej vyváženosti aplikácie zásad legality a oficiality. Dozaista treba odmietnuť akékoľvek úvahy o bezbrehom využívaní obdobných prvkov oportunity do nášho právneho systému, výhradne z dôvodu neschopnosti orgánov činných v trestnom konaní zákonnou formou procesne zadokumentovať trestnú činnosť páchatel'ov organizovanej kriminality aj dostupnými prostriedkami kontinentálneho procesného dokazovania. Zákonnosť dokazovania pri aplikácii inštitútu spolupracujúceho obvineného preto treba vnímať nielen prizmou dosiahnutia účelu trestného konania, v ktorom spolupracujúci obvinený vypovedá v procesnom postavení svedka, ale taktiež z pohľadu poškodených trestnou činnosťou takéhoto spolupracujúceho obvineného a záujmom spoločnosti na jeho potrestaní. Akékoľvek vybočenie zo základných zásad dokazovania v kontinentálnom trestnom procese, musí byť predovšetkým bezprostredne podopreté účinnými kontrolnými mechanizmami.

Literature:

- BALÁŽ, P. – PALKOVIČ, J. Dokazovanie v trestnom konaní : Teoretická a praktická časť. Bratislava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS; VEDA, 2005. 428 s. ISBN 80-224-0840-9.
- ČENTÉŠ, J. et al. Trestný poriadok s komentárom. Žilina : EUROKÓDEX, 2006. 695 s. ISBN 80-88931-48-7.
- DESET, M. K právnej úprave korunného svedka. In Justičná revue, 2009, roč. 61, č. 11, s. 1193-1202.
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Rím, 04.11.1950).
- Dohovor Organizácie spojených národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu (New York, 15.11.2000).
- CHMELÍK, J. Úvahy o agentu provokaterovi a korunním svedkovi. In Karlovarská právnická revue, 2005, roč. 1, č. 2, s. 3-11.
- IVOR, J. et al. Trestné právo procesné. Bratislava : IURA EDITION, 2006. 993 s. ISBN 80-8078-101-X.
- JALČ, A. Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní. Bratislava : EUROUNION, 2008. 151 s. ISBN 978-80-89374-02-1.
- KLÁTIK, J. Podmienečné zastavenie trestného stíhania – alternatívny spôsob riešenia trestnej veci. In Justičná revue, 2007, roč. 59, č. 1, s. 31-39.
- KRATOCHVÍL, V. – MUSIL, J. – ŠÁMAL, P. Kurs trestního práva : trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha : C. H. BECK, 2003. 1079 s. ISBN 80-7179-678-6.
- KUČHTA, J. Korunní svědek a spolupracující obviněný v českém trestním právu. In Dny práva 2010 : sborník. Brno : Masarykova univerzita, 2010, s. 105-114.
- LIPŠIC, D. [online]. Bratislava, 2010: Polícia musí mať aj v boji proti korupcii rozviazané ruky, [cit. 2012-11-10]. Dostupné z www: <<http://www.pluska.sk/slovensko/krimi/lipsic-policia-musi-mat-aj-boji-proti-korupcii-rozviazane-ruky.html>>.
- MINÁRIK, Š. et al. Trestný poriadok – Stručný komentár. Bratislava : IURA EDITION, 2006. 1302 s. ISBN 80-8078-085-4.
- MUSIL, J. Korunní svědek – áno či ne ? In Trestní právo, 2003, roč. 8, č. 4, s. 21-24.
- Nález III. ÚS 623/2000 ze dne 27. 05. 2003.
- Nález II. ÚS 268/03 ze dne 03. 11. 2004.
- NETT, A. Spolupracující obviněný přínosy a rizika nové právní úpravy. In Dny práva 2010 : sborník. Brno : Masarykova univerzita, 2010, s. 115-127.
- Odporúčanie Rady Európy Rec(2000)19 o postavení prokuratury v systéme trestného súdnictva (zo dňa 06.10.2000).
- PIROŠÍKOVÁ, M. Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Bratislava : EUROIURIS, 2007. 570 s. ISBN 978-80-969554-5-9.

- POLÁK, P. Svedok v trestnom konaní. Bratislava : EUROKÓDEX, 2011. 296 s. ISBN 978-80-89447-49-7.
- PROKEINOVÁ, M. Dokazovanie a jednotlivé dôkazné prostriedky v trestnom procese (s praktickými príkladmi). Bratislava : PraF UK, 2009. 107 s. ISBN 978-80-7160-279-8.
- PÚRY, F. Některé změny v ukládání trestů podle nového TZ. In Trestněprávní revue, 2010, roč. 9, č. 1, s. 1-10.
- REPÍK, B. Ľudské práva v súdnom konaní. Bratislava : MANZ, 1999. 256 s. ISBN 80-85719-24-X.
- Rezolúcia Rady EÚ č. 4970111 (01) z 20.12.1996 o jednotlivcoch, ktorí spolupracujú v súdnom konaní v boji proti medzinárodne organizovanému zločinu.
- Rozhodnutie vo veci Schenk v. Švajčiarsko zo dňa 11. 07. 1988, séria A č. 140, s. 29, § 46.
- Rozhodnutie vo veci Barberà a i. v. Španielsko zo dňa 6. 12. 1988, séria A č. 146, s. 31, § 68.
- Správa Benátskej komisie o európskych normách týkajúcich sa nezávislosti justičného systému, časť II – Prokuratúra (Benátky, 17.-18.12.2010).
- ŠÁMAL, P. Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. 1. vydání. Praha : ASPI PUBLISHING, 1999. 404 s. ISBN 80-85963-89-2.
- ŠRAMEL, B. Prostriedky kontroly diskrečných oprávnení prokurátora v trestnom konaní. In Justičná revue, 2012, roč. 64, č. 5, s. 687-700.
- VIKTORYOVÁ, J. – NESVADBA, A. Teoretické základy dokazovania vo vyšetrovaní I. časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : AKADÉMIA PZ, 2000. 132 s. ISBN 80-8054-128-0.
- VIKTORYOVÁ, J. Využívanie výsledku výpovede korunného svedka v dokazovaní vo vyšetrovaní. In Justičná revue, 2004, roč. 56, č. 5, s. 604-607.
- Zákon č. 460/1992 Zb. (Ústava Slovenskej republiky).
- Zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon).
- Zákon č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok).
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- Zákon č. 41/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) .
- Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka v platnom znení.
- Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád (zákon o protikorupčních opatřeních)
- ŽILINKA, M. Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In Justičná revue, 2007, roč. 59, č. 5, s. 622-627.

Contact – email

vladimir_gajdiciar@yahoo.com

TREST ZÁKAZU ČINNOSTI A JEHO UKLÁDÁNÍ V PŘÍPÁDECH ÚPLATKÁŘSTVÍ

DUŠAN GALO

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Článek se zabývá problematikou ukládání trestu zákazu činnosti poslancům a senátorům Parlamentu České republiky, který spočívá v zákazu výkonu jejich funkcí. Nastiňuje tuto problematiku v kontextu historického vývoje a s pomocí doktríny a judikatury se snaží zaujmout stanovisko k této otázce.

Key words in original language

Zákaz činnosti, poslanec, senátor, parlament, úplatkářství, korupce

Abstract

This paper depicts problem of disqualification as criminal sanction for corruption and bribery in Czech criminal law. Main topic of the paper is disqualification from tenure of office of Member of Parliament or senator. Paper analyses this topic in accordance with doctrine and Case law.

Key words

Disqualification, member of parliament, senator, parliament, bribery, corruption

1. ÚVOD

Korupce a úplatkářství jsou jedním z nejzávažnějších problémů, které trápí moderní společnosti. Jedná se o problematiku, která prorůstá všemi vrstvami společnosti a všemi jejími oblastmi.

Jedná se o problematiku, která prochází neustálými změnami a vývojem a která je ve značné oblibě i u politické reprezentace. Jde rovněž o předmět zájmu trestního práva a to jak z hlediska procesního, tak z hlediska materiálního.

Tento příspěvek se věnuje pohledu trestního práva materiálního (hmotného) na oblast sankcionování korupčního jednání a zejména trestu zákazu činnosti ukládanému za trestné činy úplatkářství a další trestné činy postihující korupční jednání jako jednomu z tzv. alternativních trestů se zvláštním zaměřením na ukládání tohoto trestu členům Parlamentu České republiky (dále jen „Parlamentu ČR“) jako úředním osobám v souvislosti s výkonem jejich funkce člena Poslanecké Sněmovny nebo Senátu.

2. TREST ZÁKAZU ČINNOSTI – HISTORICKÝ VÝVOJ

Trest zákazu činnosti je jednou z tradičních sankcí ukládaných dle předpisů trestního práva a jinak tomu není ani v českém trestním právu. Tato sankce byla součástí katalogu trestů v různých podobách už od dob platnosti rakouského trestního zákonu z roku 1852 a zůstala součástí systému trestního práva i v následujících obdobích, kdy byla modifikována podle potřeb doby nebo vládnoucího režimu.

Trest zákazu činnosti sice nebyl přímo obsažen v rakouském trestním zákoně z roku 1852, tento zákon však obsahoval zvláštní obdobu tohoto institutu. Tento zákon v § 30 odst. 1 a 2 obsahoval ustanovení, která umožňovala trestnímu soudu po vyhlášení odsuzujícího rozsudku postoupit spisy úřadům příslušným k propůjčování živností nebo ústřednímu úřadu zámořskému, které mohly rozhodnout o odejmutí živnosti, lodního patentu nebo práva držet loď k pobřežní plavbě po výkonu trestu.

Toto opatření však není sankcí - jak uvádí sám zákon. Dle slov zákona: „Ztráta živnosti není žádným následkem spojeným již po zákonu se zločinem, a nemůže tudíž trestním rozsudkem býti vyřknuta.“¹

Trestní zákon z roku 1950, zákon č. 86/1950 Sb. už trest zákazu činnosti ve své klasické podobě obsahoval. Trest zákazu činnosti v tomto zákoně byl však chápán v mnohem užším smyslu, než je tomu dnes. Tento zákon totiž umožňoval trest zákazu uložit jen, „dopustil-li se pachatel při výkonu činnosti nebo povolání trestného činu, jímž poškodil nebo ohrozil hospodářské zájmy republiky.“ Na rozdíl od současné úpravy tohoto institutu šlo tento trest uložit jen za trestné činy, jimiž byly poškozeny nebo omezeny hospodářské zájmy státu.

Trestem zákazu činnosti přitom šlo „dočasně nebo navždy“ zakázat výkon činnosti nebo povolání za splnění podmínek, že:

- a) pachatel se dopustil trestného činu v souvislosti s touto činností nebo s tímto povoláním
- b) pachatel by jich mohl zneužít k spáchání trestného činu, nebo
- c) jejich výkon pachatelem by odporoval obecnému zájmu.

Tento trest šlo dle znění zákona uložit na dobu neurčitou nebo na dobu 3 až 10 let.²

Ze znění těchto ustanovení lze dovodit, že byly určeny zejména k trestání hospodářských a majetkových trestných činů. Z dnešního

¹ §30 odst. 1 zákona č. 117/1852 ř. z.

² §51 odst. 2 tr zákona č. 86/1950 Sb.

pohledu je zajímavé, že uložením této sankce šlo zakázat i výkon činnosti nebo povolání, které přímo nesouvisely se spáchaným trestným činem, ale mohly být pachatelem dále zneužity k spáchání trestného činu nebo jejichž výkon pachatelem by odporoval obecnému zájmu. Tato zákonná formulace je zřejmě odrazem doby kdy vznikla a zejména rozpor s obecným zájmem by byl dle dnešních kritérií zřejmě považován za rozpor s principem určitosti trestněprávních norem.

Právní úprava trestu zákazu činnosti v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. je už mnohem více podobná, ne-li shodná s dnešní úpravou tohoto trestu.

Dle ustanovení § 49 tohoto zákona šlo uložit, dopustil-li se pachatel trestného činu v souvislosti s touto činností. Omezení ukládání tohoto trestu jen na činnosti, v souvislosti s nimiž byl spáchán trestný čin, je značným posunem od výše zmíněných ustanovení trestního zákonu z roku 1950.

Trest zákazu činnosti, resp. jeho podstata byla definována shodně s dnešní úpravou, kdy příslušné zákonné ustanovení³ uvádělo, že „trest zákazu činnosti záleží v tom, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje výkon určitého zaměstnání, povolání nebo funkce nebo takové činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nebo jejíž výkon upravuje zvláštní předpis.“

Tento trest bylo možné uložit na dobu 1 až 10 let, tedy na dobu shodnou s dnešní právní úpravou.

Stávající právní úprava tohoto trestu obsažena v zákoně č. 40/2009 Sb. už oproti předchozímu trestnímu zákonu nedoznala závažnějších změn.

3. TREST ZÁKAZU ČINNOSTI – STÁVAJÍCÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Trest zákazu činnosti je označován za velmi účinnou sankci, která plní více rolí⁴. Jedná se v první řadě o roli preventivní, která dočasně brání pachateli trestného činu ve výkonu činnosti, v souvislosti s níž byl spáchán trestný čin.

Dle stávající právní úpravy je přitom možné trest zákazu činnosti uložit pachatelům úmyslných trestných činů i trestných činů spáchaných z nedbalosti.⁵

³ § 50 zákona č. 140/1961 Sb.

⁴ SOLNAŘ, V. VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část třetí.* Praha : Novatrix, 2009, s. 126

⁵ § 73 Zákona č. 40/2009 Sb.

Zatímco u úmyslných trestných činů se ukládání tohoto trestu odůvodňuje zneužitím zakázané činnosti ke spáchání trestného činu a odborným nebo morálním selháním pachatele, tak u nedbalostních trestných činů je takový závěr odůvodněn vážnými pochybnostmi o způsobilosti pachatele vykonávat danou činnost.⁶

Tato činnost přitom může spočívat ve výkonu zaměstnání, povolání a funkce, nebo výkonu činností, k nimž je zapotřebí zvláštního povolení či oprávnění nebo jejichž výkon upravují zvláštní předpisy.⁷

Doba, po kterou může výkon být zaměstnání, povolání, funkce nebo činnost, k níž je zapotřebí zvláštního povolení či oprávnění zakázán, činí dle stávajících právních předpisů 1 až 10 let.

Zákaz činnosti v sobě nese i výchovnou funkci, která působí na pachatele trestného činu a která ho motivuje k řádnému životu tím, že mu hrozí omezením v jeho životě.

Právě v souvislosti se zmíněnou výchovnou funkcí tohoto trestu lze poukázat na možnou nevyváženost a rozdílný dopad tohoto trestu na různé pachatele trestných činů.

Například uložení trestu zákazu činnosti, který by spočíval v zákazu řízení motorových vozidel, by bylo citelnější sankcí u profesionálního řidiče, pro kterého řízení motorových vozidel představuje způsob obživy, než u pachatele, který k výkonu svého zaměstnání k zajištění své obživy nepotřebuje řidičské oprávnění.⁸

I z tohoto důvodu je nutné při ukládání tohoto trestu a určování jeho sazby postupovat citlivě s ohledem na osobu a poměry pachatele.

4. TREST ZÁKAZU ČINNOSTI JAKO SANKCE U TRESTNÝCH ČINŮ ÚPLATKÁŘSTVÍ A OSTATNÍCH KORUPČNÍCH TRESTNÝCH ČINŮ

Trest zákazu činnosti se s ohledem na svou povahu a účel jeví jako jedna z nejeфекtivnějších sankcí, které lze uložit za trestné činy úplatkářství a ostatní přidružené trestné činy, u kterých figuruje korupční prvek.

⁶ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 930

⁷ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 930

⁸ SOLNAŘ, V. VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část třetí*. Praha : Novatrix, 2009, s. 127

Dle znění ustanovení § 73 Trestního zákoníku, zákona č. 40/2009 Sb., (dále jen "TZ") lze tento trest uložit pachatelům úmyslných i nedbalostních trestných činů. U trestných činů úplatkářství i u ostatních korupčních trestných činů se k naplnění jejich skutkových podstat vyžaduje úmysl, takže s ukládáním tohoto trestu u korupčních trestných činů nejsou spojeny v této oblasti žádné zákonné překážky.

Trest zákazu činnosti může být ukládán jako trest vedlejší i samostatný, jsou-li splněny podmínky, které TZ s ukládáním tohoto trestu jako samostatného stanovuje.

Jako samostatný trest může být trest zákazu činnosti uložen „pouze v případě, že trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje a jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a poměrům pachatele jiného trestu není třeba.“⁹

Trest zákazu činnosti tak může být jako vedlejší trest uložen vedle trestu odnětí svobody u všech korupčních trestných činů.

Jako samostatný trest může být tento trest uložen u trestných činů Přijetí úplatku dle § 331 odst. 1 TZ, Sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě dle § 256 odst. 1 TZ, Pletich při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži dle § 257 odst. 1 TZ a Pletich při veřejné dražbě dle § 258 odst. 1 TZ.

Je tak zřejmé, že trest zákazu činnosti má jako trest alternativní¹⁰ svůj význam i u korupčních činů, byť jen u těch méně závažných.

Trest zákazu činnosti spočívá dle znění § 73 odst. 3 TZ „v tom, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje výkon určitého zaměstnání, povolání nebo funkce nebo takové činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nebo jejíž výkon upravuje jiný právní předpis.“

Uložením tohoto trestu tak lze zamezit výkonu:

- a) Zaměstnání,
- b) Povolání,
- c) Funkce,
- d) Činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení,
- e) Činnosti, jejíž výkon upravuje jiný právní předpis.¹¹

⁹ § 73 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb.

¹⁰ KRATOCHVÍL, V. A KOL. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. I. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2009, s. 467 a násl.

V souvislosti s trestnými činy úplatkářství a ostatními korupčními trestnými činy se u trestání úředních osob jako nejefektivnější trest vedle trestu odnětí svobody jeví právě zákaz výkonu jejích funkcí.

Samotný pojem "funkce" TZ žádným způsobem nevymezuje a definici tohoto pojmu tak nechává na doktrínu a judikaturu soudů.

Za funkci je právní teorií¹² považován značně rozsáhlý okruh činností vykonávaných v pracovním poměru i mimo pracovní poměr. Není rozhodné, zda se jedná o činnost výdělečnou nebo nevýdělečnou.

Zákon ani teorie rovněž nevyžadují, aby byl tento trest ukládán jen úředním osobám dle znění § 127 TZ. Nemusí se tedy jednat jen o funkce ve veřejnoprávním smyslu.

Za definiční kritérium funkce je považován vznik funkce zejména volbou, jmenováním nebo ustanovením.¹³ Za funkce tak lze považovat funkci statutárního orgánu, resp. člena statutárního orgánu obchodní společnosti nebo jiné právnické osoby ale i představitele státního orgánu.¹⁴ Teorie jako příklady funkce pro potřeby tohoto ustanovení trestního zákoníku výslovně uvádí i poslance a senátory¹⁵, na rozdíl od starších zdrojů¹⁶ však už neuvádí členy zastupitelských sborů obecně.

Dle názoru autora se však nelze spokojit s takovým prostým závěrem a je nutné zkoumat tuto problematiku z více hledisek, obzvlášť ve světle judikatury.

Tento příspěvek se tak bude dále věnovat ukládání trestu zákazu činnosti za trestné činy úplatkářství členům Parlamentu ČR v souvislosti s výkonem funkce člena Poslanecké Sněmovny nebo Senátu Parlamentu ČR.

¹¹ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, s. 938

¹² ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, s. 939

¹³ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, s. 939

¹⁴ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, s. 939

¹⁵ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, s. 939

¹⁶ VANDUCHOVÁ, M. *Zákaz činnosti v československém trestním právu.* Praha : Univerzita Karlova, 1989, s. 33

5. TREST ZÁKAZU ČINNOSTI SPOČÍVAJÍCÍ V ZÁKAZU VÝKONU FUNKCE POSLANCE POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČR NEBO FUNKCE SENÁTORA SENÁTU POSLANECKÉ SNĚMOVNY ČR

V případech korupčního jednání osob, které zastávají vysoké funkce v státních orgánech a za splnění podmínky, že ke spáchání trestných činů úplatkářství a ostatních trestných činů zahrnujících prvek korupce došlo při výkonu jejich funkce, připadá v úvahu uložení trestu zákazu činnosti spočívajícího v zákazu výkonu funkce.

Je však nutno rozlišovat případy, kdy je obviněný vysoce postavenou úřední osobou a kdy se jedná o úřední osobu, která byla do svého úřadu ustanovena zvláštním způsobem, například poslanec nebo senátor Parlamentu ČR.

V případě, že by došlo k odsouzení člena Parlamentu ČR, ať už poslance nebo senátora se nabízí otázka, zda lze vůbec uložit i zákaz výkonu těchto funkcí.

Statut poslanců a senátorů Parlamentu ČR je primárně upraven v Ústavě ČR, zákoně č. 1/1993 Sb. Ústava upravuje jak postavení poslanců a senátorů, tak i nabývání funkce poslance a senátora, tak i způsoby pozbývání těchto funkcí.

V souvislosti s ukládáním trestů zákazu činnosti spočívajících v zákazu výkonu funkcí poslance nebo senátora si je nutno uvědomit podstatu tohoto trestu.

V případě, že by byl poslanci nebo senátorovi uložen zákaz výkonu jeho funkce, jednalo by se o faktické zbavení této funkce. Proti tomuto názoru lze argumentovat, že se nejedná o zbavení mandátu poslance nebo senátora, jen o zákaz jeho výkonu. Avšak v situaci, kdy poslanec nebo senátor nemůže vykonávat žádné práva vyplývající ze svého mandátu, mu zbývá vskutku jen „holý“ mandát. Svými účinky je tak uložení tohoto trestu srovnatelné se zbavením funkce.

V tomto bodě se dostáváme k tomu, že Ústava ČR ve svém článku 25 uvádí taxativní výčet okolností, za nichž dochází ex lege k zániku mandátu poslance.

Mezi tyto okolnosti patří:

- a) Odmítnutí slibu nebo složení slibu s výhradou
- b) Uplynutí volebního období
- c) Ztráta volitelnosti
- d) U poslanců rozpuštění Poslanecké sněmovny
- e) Vznik neslučitelnosti funkcí podle čl. 22 Ústavy

Tento výčet je přitom taxativní a nelze jej žádným způsobem rozšiřovat. Je zajímavostí, že mezi důvody zániku poslaneckého mandátu nepatří pravomocné odsouzení za spáchaný trestný čin. Z této skutečnosti lze dovodit záměr ústavodárce nesankcionovat ztrátou mandátu člena parlamentu osoby, které byly odsouzeny trestním soudem.

S odkazem na výše uvedené je tak otázkou, zda případným uložením trestu zákazu výkonu funkce poslance nebo senátora není obcházeno ustanovení čl. 25 Ústavy ČR a zda takový postup není nepřipustnou analogií v trestním právu hmotném a tedy porušením zásady nulla poena sine lege.

Byť se uložení tohoto trestu může jevit jako účelné, je namístě otázka, zda je takový postup v souladu s právním řádem České republiky. Výslovně se tomuto problému teorie ani soudy ve své judikatuře nevěnovaly.

Přesto nelze konstatovat, že se jedná o dosud neprobádanou oblast českého trestního práva. Obdobné otázky už totiž byly v minulosti řešeny na úrovni Nejvyššího soudu, jenž se věnoval otázce možnosti zákazu výkonu člena zastupitelství samosprávních celků. Ačkoliv se nejedná o shodnou problematiku, jedná se dle názoru autora tohoto textu o problém značně podobný a problém, jehož řešení lze do jisté míry využít.

Na tomto místě by autor tohoto textu rád zmínil judikaturu Nejvyššího soudu ČR, který se zmíněnou problematikou v minulosti zabýval¹⁷. Ve svém rozhodnutí ze dne 23. ledna 2007 sp. zn. 4 Tz 167/2006 rozhodoval o stížnosti pro porušení zákona podané ministrem spravedlnosti proti trestnímu příkazu Okresního soudu v Karvině ze dne 16. června 2006, sp. zn. 9 T 112/2006.

Tímto trestním příkazem by obviněný uznán vinným trestným činem podplácení podle § 161 odst. 1 trestního zákona, zákona č. 140/1961 Sb.¹⁸

Za tento trestný čin byl obviněnému inter alia uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu výkonu funkce člena zastupitelstva všech územních samosprávních celků, tedy trest dle názoru autora tohoto textu srovnatelný s trestem zákazu výkonu funkce poslance nebo senátora Parlamentu ČR.

Stěžovatelem byl výrok o uložení trestu zákazu činnosti napadán z důvodu spatřovaného rozporu tohoto výroku se zásadou nulla poena

¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky TR NS 33/2007-T 968, Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky TR NS 47/2008-T 1112

¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. ledna 2007 sp. Zn. 4 Tz 167/2006

sine lege. Takto vyslovený trest dle názoru stěžovatele zasahoval do právních předpisů upravujících vznik a zánik mandátů členů zastupitelstev územně samosprávných celků, jednak ve své podstatě znamená odnětí pasivního volebního práva. Takto vyslovený trest dle názoru stěžovatele fakticky odnímá pasivní volební právo obviněnému, aniž by takové omezení jednoho ze základních práv bylo výslovně upraveno v předpisech práva ústavního nebo trestného.¹⁹

Nejvyšší soud ČR se ztotožnil s argumentací stěžovatele a trestní příkaz svým rozhodnutím zrušil v celém rozsahu.

V odůvodnění svého rozhodnutí inter alia uvedl, že jen z příslušných ustanovení zvláštních zákonů „vyplývá, za jakých podmínek zaniká mandát člena zastupitelstva, kdo může být členem zastupitelstva zvolen, kdo má právo volit do zastupitelstva i překážky výkonu volebního práva. Pouze za těchto zákonem stanovených podmínek je možné stát se členem zastupitelstva a pouze za těchto zákonem stanovených podmínek mandát člena zastupitelstva zaniká. Tuto právní úpravu nelze obcházet extenzivním výkladem ustanovení trestního zákona o ukládání trestu zákazu činnosti.“²⁰

Nejvyšší soud tak svým rozhodnutím stanovil faktickou nemožnost ukládání zákazu výkonu funkce členům zastupitelstev územně samosprávných celků z titulu nemožnosti omezování nebo faktického odnímání pasivního volebního práva.

Toto rozhodnutí mělo vliv i na teorii, kdy na rozdíl od starších zdrojů²¹, které na rozdíl od těch novějších²² uváděly i zákaz výkonu funkce člena zastupitele jako možnou formu trestu zákazu činnosti. Je tak otázkou, proč se teorie nevypořádala i s otázkou ukládání tohoto trestu ve vztahu k funkci poslance nebo senátora.

Dle názoru autora tohoto textu je třeba se těmito závěry Nejvyššího soudu řídit i při posuzování ukládání tohoto trestu poslancům a senátorům Parlamentu ČR.

Jak už bylo zmíněno výše, Ústava ČR nabízí taxativně určený katalog důvodů zániku poslaneckého resp. senátního mandátu.

¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. ledna 2007 sp. Zn. 4 Tz 167/2006

²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. ledna 2007 sp. Zn. 4 Tz 167/2006

²¹ VANDUCHOVÁ, M. *Zákaz činnosti v československém trestním právu*. Praha : Univerzita Karlova, 1989, s. 33

²² ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 938

S odvoláním se na zmíněné rozhodnutí Nejvyššího soudu lze přitom poukázat na obcházení ústavních předpisů cestou uložení zákazu výkonu funkce poslance resp. senátora Parlamentu ČR.

Na rozdíl od funkce členů zastupitelstev územně samosprávných celků nám tu do popředí vystupuje ještě problém spočívající v právní síle předpisů, kdy předpisy trestního práva s právní silou zákona zasahují do právních předpisů s právní silou ústavního zákona.

Dle názoru autora tohoto textu lze s analogickým použitím zmíněné judikatury konstatovat zásah do volebního práva rovněž v případě uložení zákazu výkonu funkce poslance resp. senátora Parlamentu ČR.

Autor je tak toho názoru, že ukládání takového trestu by bylo obcházením ustanovení Ústavy ČR a tudíž v rozporu s ní. Dle názoru autora je tak pro případnou zákonnou aplikaci této sankce najít jinou cestu, zejména cestou novelizace ustanovení Ústavy ČR upravujících způsoby zániku mandátu poslance.

6. ZÁVĚR

Závěrem tohoto textu by si autor dovolil konstatovat, že trest zákazu činnosti je jedním z nejúčinnějších trestů v systému trestů českého trestního práva hmotného. Jeho ukládání jak za trestné činy nedbalostní, tak úmyslné umožňuje pokrýt značnou část spektra kriminálních činů.

Jeho ukládání je rovněž vhodné za trestné činy úplatkářství a další tzv. korupční trestné činy. Uložením tohoto trestu úředním osobám, který by jim znemožnil výkon jejich funkce je dle názoru autora mimořádně efektivním způsobem aplikace této trestní sankce.

Při ukládání tohoto trestu úředním osobám je však třeba dbát i mimotrestních norem českého právního řádu a toho aby uložení trestu zákazu činnosti nebylo nezákonně zasaženo do ústavně garantovaných práv občanů.

Autor tak s odkazem na obsah textu zastává názor, že uložení trestu zákazu činnosti spočívajícího v zákazu výkonu funkce poslance nebo senátora Parlamentu ČR je obcházením ústavních předpisů a porušením elementárních zásad trestního práva, zejména zásady nulla poena sine lege. Ačkoliv by uložení takového trestu mohlo být považováno za efektivní, případně politicky líbivé, je dle názoru autora tohoto textu v rozporu se stávajícími právními předpisy a judikaturou soudů.

Literature:

- Solnař, V. Vanduchová, M., Fenyk J. a kol. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009, 157, 502, 283 s., ISBN 9788025440339
- Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 1464 s., ISBN 978-80-7400-428-5
- Vanduchová, M. Zákaz činnosti v československém trestním právu. Praha : Univerzita Karlova, 1989, 80 s.

Contact – email

galodusan@gmail.com

ZÁKON O TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSOB A KAUZA MUDR. RATHA

KAROL HRÁDELA

Vysoká škola obchodní v Praze, o. p. s., Praha, Česká republika

Abstrakt

Článek se zabývá modelovou situací, kdy by se korupčního jednání či poškozování zájmů Evropské unie, tj. skutků, dopustil významný představitel státu, územního samosprávného celku či politické strany. Zkoumá, zda podobné jednání může vést k postihu České republiky, územního samosprávného celku, politické strany, jejímž je obviněná osoba představitelem v době spáchání případného trestného činu, ale i běžného podnikatelského subjektu.

Klíčová slova

Trestní odpovědnost právnických osob, jednání právnických osob, přičitatelnost jednání právnické osobě, politická strana, územní samosprávný celek, právnická osoba, občanský zákoník, obchodní zákoník, poslanec

Abstract

The paper deals with a model situation where the corrupt conduct or damage to the interests of the European Union, ie. deeds, are committed by a significant representative of the state, local government unit or political party. It examines whether similar behavior may lead to prosecution of the Czech Republic, the territorial self, political parties, of which the accused person's representative in the time of the commission of a criminal act and also himself as an ordinary business entity.

Key words

Criminal liability of legal entities, actions of legal entities, imputability of actions of legal entities, political party, local government unit, legal entity, the Civil Code, the Commercial Code, MEP

1. ÚVOD

Dne 14. 5. 2012 zadržela policie poslance Parlamentu České republiky a zároveň hejtmana Středočeského kraje MUDr. Davida Ratha a téhož dne ve 23:00 hodin vyslovila předsedkyně Poslanecké sněmovny souhlas s jeho odevzdáním soudu.¹ Následně na základě dvou žádostí,

¹ Viz tisková informace předsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 15. 5. 2012 dostupná online na <http://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=4019>

kdy skutky uvedené v druhé žádosti předcházely doručení první žádosti, byl poslanec zbaven poslanecké imunity po hlasování dne 5. 6. 2012 a 7. 9. 2012. Tato aféra se stala mediálně nejsledovanější trestní kauzou posledních let zcela zastíňující nejen jiné trestní případy, ale i projednávání jiných aktuálních témat jako např. majetkové vyrovnání s církvemi atd. Snad se jí vyrovnala pouze později vzniklá tzv. metylalkoholová aféra spojená s desítkami úmrtí.

Aféra doktora Ratha přinesla řadu právních otázek, z nichž některé ještě nebyly dosud řešené. Tento článek chce odpovědět na některé teoretické otázky. Nepředjímá, zda se zadržený poslanec dopustil jakéhokoliv trestního jednání (tj. jednání ve smyslu trestního práva), ale pouze posuzuje na modelovém případě vycházejícím z teoretického předpokladu, že by se prokázalo to, o čem se tvrdí, že nastalo v kauze Davida Ratha, jaké by případné trestní jednání zadrženého poslance mohlo mít právní dopady v souvislosti se zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob s přihlédnutím k některým aspektům jednání právnických osob a za právnické osoby. Plně respektuje presumpci nevinu MUDr. Ratha a sdělovacími prostředky inspirovan se snaží o právní analýzu některých prozatím nedostatečně řešených otázek.

Samotná skutečnost, že v souvislosti s činností právnické osoby došlo ke spáchání protiprávního jednání, ještě neumožňuje bez splnění dalších předpokladů aplikovat sankční ustanovení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízením proti nim.² Modelový případ navíc ukazuje, že ne všechny druhy trestu předpokládané zákonem lze uložit právnické osobě, které lze přičítat trestní odpovědnost, zatímco jiné právnické osobě, které lze přičítat stejné jednání, lze uložit tresty v širším rozsahu.

Dle údajů zveřejněných na internetovém portálu idnes.cz zvažovala bývalá dozorující státní zástupkyně odpovídající za tento případ použití tohoto zákona.³ Aplikace zákona č. 418/2011 Sb. účinného od 1. ledna 2012, a to v jednom z prvních případů v České republice, je tak aktuální a vyžaduje teoretické posouzení.

Tento článek se zabývá pouze modelovou situací, kdy by se korupčního jednání či poškozování zájmů Evropské unie, tj. skutků, o kterých sdělovací prostředky píší, že o ně jde ve věci inspirující k posouzení modelového případu, dopustil významný představitel státu, územního samosprávného celku či politické strany. Jeho cílem je zodpovědět otázky, zda podobné jednání může vést k postihu České republiky, územního samosprávného celku, politické strany, jejímž je obviněná osoba představitelem v době spáchání případného trestného činu, ale i běžného podnikatelského subjektu – právnické osoby, který se dopustil trestného činu, a to případně i když vlastníkem

² zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízením proti nim

³ Srovnej článek Kvůli úplatkům pro Ratha mohou poprvé jít ke dnu i firmy na Novinky.cz dostupný on line na <http://www.novinky.cz/domaci/267809-kvuli-uplatkum-pro-ratha-mohou-poprve-jit-ke-dnu-i-firmy.html>

(akcionářem, společníkem) podnikatelského subjektu je územní samosprávný celek.

2. APLIKOVATELNOST ZÁKONA O TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSOB A ŘÍZENÍM PROTI NIM V MODELOVÉM PŘÍPADĚ

Zákon č. 418/2011 Sb. upravuje tresty a ochranná opatření, která lze za spáchání stanovených trestných činů právníkům osobám uložit, a postup v řízení proti právníkům osobám, dojde-li ke spáchání trestných činů v zákoně uvedených (§ 1, 7 zákona). Mezi trestné činy, na které zákon dle § 7 dopadá, patří i poškozování zájmů Evropské unie dle § 260 trestního zákoníku, přijetí úplatku (§ 331 trestního zákoníku), podplácení (§ 332 trestního zákoníku) a nepřímé úplatkářství dle § 333 trestního zákoníku. Je tak možné, že pro skutky uváděné v modelovém případě lze uvažovat i o aplikaci tohoto zákona. Rozsah tohoto článku však neumožňuje podrobněji rozebírat kritéria pro ukládání trestů a ochranných opatření (zejména §14 zákona), ale upozorňuje alespoň na některé otázky jejich ukládání související se zaměřením článku a specifickým postavením některých právníků osob v této věci.

Dostupné údaje z veřejně přístupných zdrojů prozatím neumožňují jednoznačně dospět k závěru, zda i v případě pravdivosti zveřejněných údajů byla pro uplatnění zákona u všech právníků osob splněna podmínka, že protiprávní čin byl spáchán jménem některé právníkové osoby nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, proto splnění podmínky se pracovně předpokládá, aby bylo možné prověřovat další podmínky pro uplatnění zákona na právníkovou osobu.

Podle § 8 odst. 1 citovaného zákona je trestným činem spáchaným právníkovou osobou protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak:

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právníkovou osobu jednat,
- b) ten, kdo u této právníkové osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),
- c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právníkové osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právníkové osoby, nebo
- d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c), jestliže čin ho lze přičítat této právníkové osobě.

V odstavci 2) citovaného ustanovení pak zákon blíže specifikuje podmínky, za kterých lze přičítat jednání právnické osobě.⁴

Důležitou otázkou je, zda vymezení osob uvedených pod písmenem a) je, či není v souladu s chápáním oprávnění jednat jménem právnické osoby či za právnickou osobu podle civilních předpisů.

Zákon možná svým doslovným textem odst. 1 v trestněprávní rovině bez racionálního důvodu rozšiřuje dosavadní chápání jednání a odpovědnosti právnické osoby, s kterým se setkáváme v právu občanském i obchodním, a to nad rámec vycházející z civilněprávních předpisů a bez bližšího odůvodnění takového přístupu.

Podle § 20 občanského zákoníku právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kteří k tomu jsou oprávněni smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zákonem (statutární orgány). Toto jejich jednání, tj. jednání statutárního orgánu, se považuje za jednání provedené přímo právnickou osobou.

Právní úkony za právnickou osobu mohou činit i jiní její pracovníci nebo členové, pokud je to stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby nebo je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé. Překročí-li tyto osoby své oprávnění, vznikají práva a povinnosti právnické osobě, jen pokud se právní úkon týká předmětu činnosti právnické osoby a jen tehdy, jde-li o překročení, o kterém druhý účastník nemohl vědět.

Zákon tak rozlišuje jednání právnické osoby realizované statutárním orgánem a jednání za právnickou osobu realizované někým jiným než statutárním orgánem.

Tuto obecnou úpravu občanského zákoníku je nutné vzít v úvahu za situace, kdy by jednání uskutečnil člen statutárního orgánu, který sám o sobě není oprávněn právnickou osobu zavazovat, ale přesto jednal tak, že např. nabídl úplatek za získání zakázky pro společnost. Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu zastává závěr, že člen statutárního orgánu nemůže za společnost jednat z pozice zákonného zástupce společnosti podle § 15 ObchZ, když rozhodl,⁵ že: „... osoba, která je statutárním orgánem nebo členem

⁴ § 8 odst. 2 č. 418/2011 Sb.: „Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán a) jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo b) zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.“

⁵ Nejvyšší soud České republiky, Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 15. 10. 2008, sp. zn. 31 Odo 11/2006, publikovaný ve sbírce pod č. 76 / 2009 dostupný on line na

statutárního orgánu právnické osoby, nemůže být současně zákonným zástupcem této osoby.“ Člen statutárního orgánu tak v civilním životě může činit úkony pouze z titulu svého postavení statutárního představitele, tj. pokud např. se vyžadují podpisy či účast dvou členů statutárního orgánu, pak pouze jeden právnickou osobu zavazovat nemůže s výjimkou případů nezmocněného jednatele. V citovaném rozhodnutí Nejvyšší soud připustil, že: „...konečně je třeba uvést i to, že obchodní zákoník zajišťuje i ochranu třetích osob, které uzavrou smlouvu či učiní jiný právní úkon ve vztahu k obchodní společnosti nebo družstvu v dobré víře. Pro takový případ se nepochybně uplatní pravidlo formulované v § 16 obch. zák. a obchodní společnost nebo družstvo budou vázány právním úkonem svého statutárního orgánu nebo jeho člena jednajícího jako tzv. nezmocněný jednatel, tj. právním úkonem, který učiní v jejich provozovně, v rámci činnosti prováděné v této provozovně, za podmínek § 16 obch. zák. Ve vztahu ke společnosti pak ponese takový člen statutárního orgánu plnou odpovědnost za to, že nejednal s péčí řádného hospodáře.“ Nezmocněné jednatele dle citovaného § 16⁶ ObchZ však nelze pravděpodobně v konkrétních řízeních uplatnit, pokud k protiprávnímu činu nedošlo v provozovně právnické osoby. Osobně nevylučuji, že se změnil tento výklad Nejvyššího soudu po novelizaci obchodního zákoníku účinné od 1. 1. 2012, která v § 66d připustila souběh v širším rozsahu než v minulosti (§ 196 odst. 3 obch. z.). Tento návrat vyhodnocování jednání právnických osob k chápání běžnému v ostatních evropských zemích s výjimkou Slovenské republiky by odpovídal i tradicím našeho státu.

Podle čl. 42 odst. 1 legislativních pravidel vlády⁷: „(1) Varianty se vyjadřují spojkami „nebo“ a „anebo“, před nimiž se dělá čárka. Při více možnostech se spojka „nebo“ klade mezi poslední dvě možnosti.“ Vzniká problém, jak vyložit ustanovení: „jednal-li tak: a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat...“

Při uplatnění principů uvedených v legislativních pravidlech vlády by pak § 8 odstavec 1 písm. a) zákona nelogicky zachycoval dvě kategorie osob. První kategorii tvoří statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, když před spojkou nebo chybí čárka. Čárka před následující spojkou „anebo“ první kategorii vyčleňuje od druhé kategorie. Pak by se podmínky upravené pro druhou kategorii neměly vztahovat na kategorii první. V první kategorii by pak nemělo záviset na tom, zda je člen statutárního orgánu oprávněn sám jednat za právnickou osobu. Právnické osobě by se dle tohoto výkladu mělo přičítat i jednání takového člena statutárního orgánu, které by přitom nevedlo z hlediska občanského práva ke vzniku právního vztahu.

http://novyweb.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/judikatura_prevedena2.nsf/WebSearch/C12576BF0076EED1C12574FA0029C326?openDocument

⁶ § 16 zákona č. 418/2011 Sb. zní: „Podnikatele zavazuje i jednání jiné osoby v jeho provozovně, nemohla-li třetí osoba vědět, že jednající osoba k tomu není oprávněna.“

⁷ dostupných online na

http://www.vlada.cz/assets/ppov/lrv/legislativn__pravidla_vl_dy.pdf

Druhou kategorií pak tvoří dvě skupiny, a to skupina jiných osob oprávněných jménem právnické osoby jednat a skupina jiných osob oprávněných za právnickou osobu jednat.

Není problém s jinými osobami oprávněnými jednat za právnickou osobu. To může být jakýkoliv zmocněnec – např. advokát, daňový poradce atd. Kdo by však tvořil první skupinu osob oprávněných jednat jménem právnické osoby, když dle stávající právní terminologie zavedené v roce 1950 jedná jménem právnické osoby pouze její statutární orgán?

K závěru o tom, zda se v takovémto případě protiprávní jednání přičte či nepřičte právnické osobě, pak nemůžeme dojít ani při studiu důvodové zprávy. Pokud se člen statutárního orgánu dopustí protiprávního činu, hrozí tak reálné nebezpečí, že za takovýto čin bude právnická osoba postižena, i kdyby tento čin spáchal člen statutárního orgánu za situace, kdy nemohl jménem právnické osoby jednat dle soukromého práva.

Domnívám se, že zákonodárce chtěl neuměle připočíst odpovědnost právnické osobě asi takto: „jednal-li tak: a) statutární orgán, člen statutárního orgánu oprávněný jménem právnické osoby jednat, nebo jiná osoba, která je oprávněná za právnickou osobu jednat...“

Přes nešťastné vyjádření zákonodárce je asi nutné případné protiprávní jednání člena statutárního orgánu právnické osoby přičítat takovéto osobě k tíži pouze tehdy, jestliže by, pokud by nemělo protiprávní charakter, zavazovalo či opravňovalo právnickou osobu i občanskoprávně. Jinak by zákon přičítal spáchání trestného činu právnické osobě nejenom jako důsledek jednání orgánů právnické osoby či osob, které vykonávají řídicí nebo kontrolní činnost či mající rozhodující vliv na řízení této osoby, ale i v případě, kdy by se protiprávního jednání dopustil člen statutárního orgánu, který sám o sobě není z vůle právnické osoby oprávněn jednat jménem právnické osoby, ale dopustil se vyjmenovaného trestného činu v rámci činnosti právnické osoby. To asi není účelem a ani cílem zákona a vedlo by k postihu právnické osoby, která před protiprávním jednáním neoprávnila příslušného člena statutárního orgánu k samostatnému jednání jménem právnické osoby. Jinak tohoto rozdílu ve vymezení přičitatelnosti jednání člena statutárního orgánu právnické osobě mezi právem civilním a trestním se budou snažit využít i obhájci s argumentací, že dikce zákona má pokrývat situaci, kdy členové statutárního orgánu jsou oprávněni jednat za právnickou osobu a v této své vlastnosti se dopustí protiprávního jednání, a ne situaci, kdy tak oprávněni nejsou. Jak však tuto otázku posoudí judikatura, je složité odhadnout, když doslovný vyklad zákona nasvědčuje širší přičitatelnosti, přičemž jeho nelogické vyjádření zase svědčí pro užší vymezení, ke kterému se přikláním, když jinak by množina osob oprávněných jednat jménem právnické osoby byla množinou prázdnou.

Zjištění, zda byl MUDr. Rath oprávněn jednat jménem právnické osoby či za ni, je pak důležité pro zkoumání, zda lze v jeho věci

alespoň teoreticky dovést přičitatelnost jeho případného jednání některé právnické osobě.

3. K PRÁVNICKÝM OSOBÁM, KTERÉ LZE POSTIHNOUT

Postih podle zákona lze uplatnit téměř na všechny právnické osoby. Přes skutečnost, že byl zadržen poslanec a hejtman, který by se případně dopustil protiprávního činu, nelze dovést jakoukoliv odpovědnost České republiky dle zákona č. 418/2011 Sb., když je vyloučena její odpovědnost přímo zákonem.⁸

Spornější je pak, zda lze případně dovést neaplikovatelnost odpovědnosti na Středočeský kraj. Možnost postihu kraje za protiprávní činnost pak zřejmě připouští i důvodová zpráva k návrhu zákona,⁹ která uvádí: „Definici právnické osoby obsahuje řada rámcových rozhodnutí EU i směrnic ES, přičemž právnickou osobu shodně definují jako jakýkoliv subjekt, který je právnickou osobou podle příslušného vnitrostátního práva, s výjimkou států nebo jiných veřejnoprávních subjektů při výkonu veřejné moci a veřejných mezinárodních organizací.“

Územní samosprávné celky jsou sice z odpovědnosti vyloučeny, ale pouze při výkonu veřejné moci, když tento požadavek není u výjimky pro stát uveden. Na kraj lze obecně zákon aplikovat tehdy, pokud k jednání nedošlo při výkonu veřejné moci. Veřejnou mocí se v souladu s rozhodnutím Ústavního soudu rozumí taková moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo, nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovnoprávním postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu (usnesení ÚS ze dne 25. 11. 1993, U 3/2 SbNU, sp. zn. II. ÚS 75/93).

Podle článku 99 ústavy¹⁰ se Česká republika člení na obce, které jsou základními územními samosprávnými celky, a kraje, které jsou vyššími územními samosprávnými celky. Podle čl. 1 ústavního zákona

⁸ Srovnej § 6 zákona č. 418/2011 Sb.: „Vyloučení odpovědnosti některých právnických osob za trestný čin : (1) Podle tohoto zákona nejsou trestně odpovědné a) Česká republika, b) územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci. (2) Majetková účast právnických osob uvedených v odstavci 1 na právnické osobě nevylučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby podle tohoto zákona.“

⁹ Dostupná jako sněmovní tisk 285/0, část č. 1/2 on line na webové stránce Parlamentu České republiky
<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0>

¹⁰ Ústavní zákon české národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění

o vyšších územních samosprávných celcích¹¹ je území České republiky vytvářené konkrétně uvedenými vyššími územními samosprávnými celky, když v bodě 2 tohoto zákona je uveden i Středočeský kraj. Skutečnost, že kraj je zřízen ústavním zákonem, sama o sobě vylučuje možnost zrušení kraje soudem i v případě, kdy by se snad jinak uplatnila trestní odpovědnost kraje.¹²

Dostupné v tisku zveřejněné údaje prozatím neumožňují dospět k závěru, že u tvrzeného jednání představitele kraje šlo o činnost mající charakter výkonu veřejné moci. Aplikace zákona tak není vyloučena, byť samozřejmě s nemožností uložení trestu zrušení právnické osoby dle § 16 zákona.

Poněkud nadbytečně se uvádí v zákoně § 6 odst. 2), že: „Majetková účast právnických osob uvedených v odstavci 1 na právnické osobě nevylučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby podle tohoto zákona.“, když právnická osoba vlastněná státem či územním samosprávným celkem je samozřejmě jiným subjektem než stát či takovýto celek včetně kraje. Tohoto nadbytečného vyjádření se v případě aplikace zákona na kraj budou snažit využít a aplikaci zabránit obhájcí s argumentací, že pokud by zákonodárce chtěl aplikovat zákon na územní samosprávné celky, nezdůraznil by výslovně možnou aplikovatelnost zákona na právnické osoby zřizované těmito celky, když navíc lze v jistém smyslu obtížně odlišit výkon veřejné moci a další činnost samosprávného kraje, s tím, že postih za jinou činnost by mohl negativně ovlivnit výkon veřejné moci a tím se dostat do rozporu s účelem zákona. Osobně se však domnívám, že zákon na kraj aplikovat lze, a budou-li splněny zákonem stanovené předpoklady, že je dokonce povinnost státu zákon aplikovat a o jeho aplikaci řadu měsíců pouze neuvažovat. Zákony musí platit pro každého a státní zástupci musí jednat ex officio, když podle § 2 odst. 3 je jednou ze základních zásad trestního řízení, že státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. Proč k aplikaci zákona nedošlo, je otázkou. Snad jeho případné neaplikování nesouvisí s tím, že možné průtahy trestního řízení mohly v konečném důsledku vést i k poškození kraje státem.

Při případném ukládání sankce kraji by však bylo nutné přihlédnout i k § 14 zákona vyžadujícího přiměřenost trestu a ochranného opatření. Pokud by došlo k uložení trestu kraji, musel by soud přihlédnout při stanovení druhu trestu a jeho výměře i k povaze a závažnosti trestného činu, k poměrům právnické osoby včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů, i k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost kraje. Zohlednila by se i

¹¹ Zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky v platném znění

¹² Shodně i Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim komentářem. Praha. Linde 2012, str. 143

skutečnost, že kraj vykonává činnost ve veřejném zájmu. Z uvedeného hlediska se zdá, že by případně došlo k uložení trestu peněžitého dle § 15 odst. 1. písm. c) zákona, případně k zákazu přijímání dotací a subvencí podle písmene g) či k uveřejnění rozsudku (písm. h). Nepravděpodobné je pak uložení trestu propadnutí majetku, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, trestu zákazu činnosti či zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži. Zrušení kraje je vyloučeno, jak již bylo výše uvedeno.

Skutečnost, že Středočeský kraj se jako jediný akcionář podílí majetkově na jedné z právnických osob údajně zapojených do protiprávní činnosti, sama o sobě nebrání aplikaci tohoto zákona u této krajem vlastněné právnické osoby. I při ukládání trestu či ochranného opatření takovéto právnické osobě by bylo nutné přihlídnout k okolnostem páchání trestného činu a k podmínkám uvedeným v § 14 zákona. Protože právnická osoba vytvářená krajem má takovou činnost, která nespočívá zcela nebo převážně v páchání trestného činu, nelze uložit ani u této právnické osoby trest zrušení právnické osoby dle § 16 zákona. S ohledem na skutečnost, že právnická osoba vlastněná či zřizovaná krajem, které by dle sdělovacích prostředků bylo možné přičítat případnou trestnou činnost jejího představitele, plní důležitou veřejnou funkci, lze předpokládat, že by případný trest uložený takovéto právnické osobě byl analogický trestu, který by byl případně uložen kraji. Protože se u takovéto osoby měl dle sdělovacích prostředků na protiprávním jednání podílet její statutární orgán, není nutné zkoumat, zda lze případné protiprávní jednání hejtmána považovat za jednání toho, kdo vykonával rozhodující vliv na řízení této právnické osoby a zda jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby.

Poněkud odlišnější situace je však u právnických osob, jejichž představitelé snad měli nabízet úplatky. U nich se může skutečnost, že nevykonávají většinou činnost ve veřejném zájmu, projevit i v přísnější sankci. Pokud skutečně došlo z jejich strany k spáchání protiprávního činu, lze o trestní odpovědnosti těchto právnických osob též uvažovat. Zda by bylo možné uložit všechny tresty, není z dosavadních údajů zřejmé, dá se však předpokládat, že i tyto podnikatelské subjekty vykonávaly i řádnou podnikatelskou činnost, takže i zde v případě prokázání trestné činnosti jejich statutárních a vedoucích představitelů není pravděpodobné uložení trestu zrušení právnické osoby či likvidačního majetkového trestu.

Vzhledem ke skutečnosti, že trestní odpovědnost právnické osoby nezaniká účinnou lítostí při spáchání trestného činu přijetí úplatku, podplácení nebo nepřímého úplatkářství,¹³ je zřejmé, že by v případě

¹³ Srovnej § 11 trestního zákoníku: „Účinná lítost (1) Trestní odpovědnost právnické osoby zaniká, jestliže dobrovolně upustila od dalšího protiprávního jednání a a) odstranila nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, anebo škodlivému následku zamezila nebo škodlivý následek napravila, nebo b) učinila státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, mohlo být ještě odstraněno nebo škodlivému

právnických osob, na které dopadá ustanovení zákona, nebylo možné v modelovém případě uplatnit ani účinnou lítost.

4. K MOŽNÉMU POSTIHU POLITICKÉ STRANY

Přes skutečnost, že někteří právníci zpochybňují možnost uplatnění trestní odpovědnosti právnických osob i na politickou stranu, shodují se v možnosti aplikace tohoto zákona na politickou stranu i Forejt¹⁴ či Fenyk.¹⁵ S obecnou možností uplatnění zákona na politickou stranu souhlasím. Je však nutné konkrétně posoudit, zda by bylo možné vyvodit trestní odpovědnost politické strany, za kterou byl poslanec zvolen do Parlamentu. Nelze přičítat politické straně skutečnost, že se nějaká politicky činná osoba dopustí protiprávních činů dokonce i ve prospěch politické strany, i když je takováto osoba jejím významným politickým představitelem, pokud zároveň nejsou splněny další podmínky.

Zadržený poslanec byl v době údajného páčání trestné činnosti kromě významných státních a samosprávných funkcí i významným politickým představitelem České strany sociálně demokratické (dále jen ČSSD případně sociální demokracie). Sdělovací prostředky i někteří politici spekulují, že finanční prostředky z tvrzené korupční činnosti měly sloužit ČSSD na úhradu jejích výdajů v souvislosti s volbami. O této možnosti hovořil například dle týdeníku Týden Petr Gazdík z TOP 09 na tiskové konferenci: „Vzniká tady evidentní podezření, že sociální demokracie je financována netransparentně a korupčně, že část peněz, ze kterých je ČSSD financována, mohla pocházet z trestné činnosti, kvůli níž je dnes David Rath ve vazbě a na které má policie důkazy o tom, že tady docházelo k trestné činnosti korupce.“¹⁶ Tyto spekulace vychází z vystoupení poslance Ratha v Poslanecké sněmovně. Ten dne 5. 6. 2012 byl eskortován do Poslanecké sněmovny k projednání bodu 1. její 40. schůze nazvaného „Rozhodnutí Poslanecké sněmovny o přípustnosti trestního stíhání poslance Davida Ratha podle čl. 27 odst. 5 Ústavy České republiky.“ Zde uvedl: „... a vy asi čekáte na odpověď na tuto otázku: Vzal David Rath úplatek? Já tvrdím, že nevzal. Když se podíváte do těch

následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno. (2) Trestní odpovědnost právnické osoby podle odstavce 1 však nezaniká, spáchala-li trestný čin přijetí úplatku (§ 331 trestního zákoníku), podplacení (§ 332 trestního zákoníku) nebo nepřímého úplatkářství (§ 333 trestního zákoníku).“

¹⁴ srovnej str. 144 in Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim komentářem. Praha. Linde 2012, 407 s.

¹⁵ Shodně i Fenyk Jaroslav, Smejkal Ladislav: *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*, Wolters Kluwer, 2012, ISBN: 978-80-7357-720-9, str. 3

¹⁶ Viz článek „Zisk půjde na volby...“ zní v odposleších kauzy Rath, zveřejněný 6.6.2012 on line na http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/kauza-rath/zisk-pujde-na-volby-zni-v-odposlesich-kauzy-rath_236734.html

materiálů, které máme k dispozici jako torzo spisu, to je několik tisíc stran různých rádoby odposlechů a dalších věcí, všechno neúplné, nekompletní, vykuchané, tak i v tomto nekompletním torzu spisu naopak najdete spoustu vět a slov o tom, že peníze na volby, financování voleb. To tam najdete.“¹⁷ Jeho vystoupení nelze jednoznačně interpretovat tak, že by poslanec Rath tvrdil, že by peníze měly sloužit na financování volební kampaně ČSSD. Navíc tuto variantu popírají i všichni představitelé ČSSD. Pokud by však přesto platilo, že spekulace některých politiků a sdělovacích prostředků jsou oprávněné, bylo by nutné též posuzovat, zda opatřování peněz v zájmu ČSSD pro ČSSD bez vědomí ČSSD, tj. činnost spáchaná v zájmu ČSSD, případně, zda stejné jednání konané z pověření ČSSD, je činností přičitatelnou ČSSD.¹⁸

Je tak třeba posoudit nejen důvody případné protiprávní činnosti, ale i vliv faktického postavení Davida Ratha na odpovědnost ČSSD, jejímž je/byl členem v době údajného páchání trestné činnosti.

Podle zákona o sdružování v politických stranách a politických hnutích¹⁹ se do rejstříků stran a hnutí jako veřejného seznamu vedeného Ministerstvem vnitra mimo jiné vyznačuje jméno, příjmení, datum narození a adresa místa pobytu osob, které jsou statutárním orgánem strany a hnutí nebo jeho členy, s uvedením způsobu, jakým jednají jménem strany a hnutí. Dle údajů z rejstříku dostupných na internetu²⁰ za ČSSD jedná předseda a statutární místopředseda, který vykonává funkci předsedy ČSSD v době jeho nepřítomnosti nebo v případě, že předseda nemůže vykonávat svou funkci. Jako předseda a statutární místopředseda jsou zde uvedeny osoby odlišné od zadrženého hejtmana. Tyto údaje pak odpovídají článku 41 stanov uvedených na webové stránce této strany.²¹ Podle nich pak mohou dále právní úkony jménem této strany činit i její ústřední tajemník a též předsedové a tajemníci jejích organizačních jednotek, avšak pouze takové, které zajišťují nezbytné podmínky pro činnost těchto jednotek

¹⁷ Viz stenografický zápis ze 40. Schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 5. června 2012 dostupný online na <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/040schuz/s040006.htm>

¹⁸ Srovnej § 9 zákona č. 418/2011 Sb.: „§ 9 Pachatel, spolupachatel a účastník (1) Pachatelem trestného činu je právnická osoba, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně. (2) Pachatelem je i právnická osoba, která k provedení činu užila jiné právnické nebo fyzické osoby. (3) Trestní odpovědností právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob uvedených v § 8 odst. 1 a trestní odpovědností těchto fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnické osoby. Byl-li trestný čin spáchan společným jednáním více osob, z nichž alespoň jedna je osoba právnická, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama.“

¹⁹ Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a politických hnutích

²⁰ Výpis dostupný online na http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politickych-stran/Vypis_Rejstrik.aspx?id=99

²¹ Dostupné online na <http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/dokumenty/programove-dokumenty/stanovy.pdf>

do výše rozpočtu a v souladu s usnesením příslušných orgánů. Co se týče členů, zaměstnanců a dalších osob, pak tyto mohou jednat za tuto stranu, pouze pokud jsou k tomu písemně zmocněni.

Zadržený hejtman nebyl nejen statutárním představitelem, ale ani předsedou či tajemníkem organizační jednotky, jak vyplývá z webové stránky této strany. Dále lze předpokládat, že k protiprávnímu jednání neobdržel jakoukoliv písemnou plnou moc od statutárního orgánu strany. Z dostupných údajů ani nevyplývá, že by zadržený hejtman vykonával v této straně řídicí nebo kontrolní činnost, když z usnesení poslední krajské konference této strany²² je zřejmé, že nebyl zvolen ani za člena Krajského výkonného výboru a ani Krajské kontrolní komise a ze sjezdových dokumentů z jejího posledního sjezdu vyplývá, že nebyl zvolen ani do celostátní funkce v této straně.²³ V této souvislosti lze pouze zdůraznit pro politickou stranu pozitivní skutečnost, že ČSSD má jako statutární orgán předsedu a statutárního místopředsedu, když v některých právnických osobách existuje kolektivní statutární orgán. Stanovy Občanské demokratické strany např. uvádějí, že statutárním orgánem je výkonná rada (čl. 15) s tím, že čl. 4 bod 2 stanoví: „Statutárním orgánem strany je výkonná rada. Za výkonnou radu jedná a podepisuje předseda nebo výkonnou radou pověřený člen výkonné rady.“ Ve Straně zelených je např. uvedeno v čl. 21 bod 3: „Statutárními orgány strany jsou předseda a místopředsedové SZ. V neběžných záležitostech je potřeba podpisu dvou statutárních zástupců. Neběžnou záležitostí je zejména uzavírání politických dohod a zavazování se nad částku vyšší než 50.000,- Kč.“

Pokud by v analogickém případě byl zdržený hejtman členem takového kolektivního statutárního orgánu, bylo by možné uvažovat o tom, že by za určitých okolností šlo tento zákon na politickou stranu aplikovat v tomto jiném případě.

Nebyl zveřejněn jakýkoliv důkaz, že by byl David Rath oprávněný jednat jménem ČSSD nebo za ČSSD. Poslance nelze ani považovat ani za zaměstnance ČSSD nebo osobu v obdobném postavení. Je tak nutné dospět k závěru, že by ani tvrzené opatřování finančních prostředků na volby Davidem Rathem nemohlo vést k trestní odpovědnosti ČSSD, pokud jej ČSSD k tomu nezmocnila. Takovéto zmocnění pak považuji za více než nereálné. Nelze tak aplikovat zákona o trestní odpovědnosti právnických osob proti uvedené politické straně na základě skutečností prozatím v tisku oznámených a to ani kdyby poslanec opatřoval bez zmocnění strany peníze pro její budoucí kampaň. Údaje o jiných osobách než o tomto poslanci autor neověřoval, když pro modelovou situaci a její teoretické vyhodnocení výše uvedené údaje postačují.

²² Dostupné online na <http://stredocesky.cssd.cz/s3043/a3045.html>

²³ Usnesení dostupné na http://www.cssd.cz/images/nasestrana/sjezdy/36/sjezd_36_usneseni.pdf

5. ZÁVĚR

Z informací zveřejněných v tisku se dá usuzovat, že nelze vyloučit kromě trestního stíhání fyzických osob, které probíhá, ani možnou aplikaci zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim v konkrétním řízení. Nelze však postihnout Českou republiku, použití odpovědnosti dle zákona na územní samosprávný celek je někdy zpochybňované, ale dle autora možné. Nelze pak vyloučit uložení trestů právnickým osobám podílejícím se prostřednictvím svých představitelů na protiprávních činech popisovaných v tisku a to včetně uložení trestu Středočeskému kraji a právnické osobě jím vlastněné. V modelovém případě nelze dovodit odpovědnost dle tohoto zákona u České strany sociálně demokratické, přestože by se případně protiprávního jednání dopustil její významný člen.

Literature:

Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim komentářem*. Praha. Linde 2012, s. 407, ISBN 978-80-7201-875-8

Fenyk Jaroslav, Smejkal Ladislav: *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*, Wolters Kluwer, 2012, ISBN: 978-80-7357-720-9, s. 184

Legislativní pravidla vlády dostupná online na http://www.vlada.cz/assets/ppov/lrv/legislativn__pravidla_vl_dy.pdf

Tisková informace předsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 15. 5. 2012 dostupná online na <http://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=4019>

Koukal Josef: *Kvůli úplatkům pro Ratha mohou poprvé jít ke dnu i firmy*. Právo, Praha, 2012, článek na [Novinky.cz](http://www.novinky.cz/domaci/267809-kvuli-uplatkum-pro-ratha-mohou-poprve-jit-ke-dnu-i-firmy.html) dostupný on line na <http://www.novinky.cz/domaci/267809-kvuli-uplatkum-pro-ratha-mohou-poprve-jit-ke-dnu-i-firmy.html>

ČTK: „Zisk půjde na volby...“ *zní v odposleších kauzy Rath*, Praha, 2012, článek zveřejněný 6.6.2012 on line na http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/kauza-rath/zisk-pujde-na-volby-zni-v-odposlesich-kauzy-rath_236734.html

Stenografický zápis ze 40. Schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 5. června 2012 dostupný online na <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/040schuz/s040006.htm>

Kontakt

hradela@vso-praha.eu

VÝCHOVNÉ OPATRENIA AKO KATEGÓRIA SUI GENERIS V SYSTÉME ALTERNATÍVNYCH SANKCIÍ UPLATŇOVANÝCH V TRESTNÝCH VECIACH MLADISVÝCH

MIRIAM HRUŠKOVÁ

Právnická fakulta, Paneurópska vysoká škola, Slovenská
republika

Abstract in original language

Systém alternatívnych sankcií uplatňovaných v trestných veciach mladistvých možno vymedziť ako súhrn inštitútov, ktorých primárnym účelom je nahradenie nepodmienečného trestu odňatia slobody u mladistvého, ich usporiadanie a vzájomné vzťahy medzi nimi. Odborná literatúra primárne rozlišuje hmotnoprávne a procesné alternatívne sankcie, pričom predkladaný príspevok bližšie kategorizuje procesné alternatívne sankcie, ktoré možno uplatniť v trestných konaniach pri mladistvých páchateloch. Akcentuje predovšetkým na inštitút výchovných opatrení, ako na zvláštnu a samostatnú kategóriu v rámci procesných alternatív. Popisuje účel, aplikáciu a špecifiká výchovných opatrení, prostredníctvom ktorých poukazuje na naplnenie úlohy procesnej alternatívy v trestnom konaní proti mladistvému.

Key words in original language

mladistvý, sankcie, procesné alternatívy, výchovné opatrenia

Abstract

The system of alternative penalties applicable in criminal juveniles can be defined as the sum of institutes whose primary purpose is to replace a prison sentence for juveniles, their organization and the relationships between them. The literature essential distinguishes substantive and procedural alternative sanctions that can be applied to juvenile offenders. The article categorizes the more procedural alternative sanctions. Especially emphasizes the institution of educational measures, as a special and separate category in the process alternatives. Describes the purpose and application specific educational policies which points to the fulfillment of the tasks of process alternatives in criminal proceedings against a juvenile.

Key words

juvenile, sanctions, process alternatives, educational measures

Zvlášť pri vybavovaní trestných vecí mladistvých sa uprednostňujú menej závažné trestnoprávne postihy, teda rôzne alternatívne vybavenia trestných vecí, ktoré splnia nielen represívny, ale predovšetkým výchovný účel trestu bez vážnejšieho negatívneho dopadu na výchovu a ďalší život mladistvého. Dôvodom je jednak zvýšená ochrana týchto osôb prostriedkami trestného práva pre ich

nedokončený psychosociálny a biologický vývoj, a tiež predpoklad, že u mladistvého sa podarí jeho výchovu a budúci život včas nasmerovať tak, aby sa v budúcnosti vyhol páchaniu trestnej činnosti. Slovenské trestné kódexy preto ponúkajú aplikáciu širokého spektra možných alternatívnych reakcií na spáchaný trestný čin mladistvého, a to od najmiernejších odklonov od trestného konania, cez výchovné a ochranné opatrenia k viac dôrazným alternatívnym trestným sankciám. Alternatívou pritom rozumieme možnosť zvoliť si medzi dvoma alebo viacerými spôsobmi riešenia.¹

Jednotlivé druhy alternatívnych trestov, opatrení a postupov (ďalej len „alternatívne sankcie“) neexistujú v rámci trestného práva len ako jednotlivé prvky, ale vytvárajú určitý systém, ktorý je charakterizovaný v prvom rade rovnakým účelom a to nahradením nepodmienečného trestu odňatia slobody. Systém alternatívnych sankcií uplatňovaných v trestných veciach mladistvých tak možno vymedziť ako súhrn inštitútov, ktorých primárnym účelom je nahradenie nepodmienečného trestu odňatia slobody u mladistvého, ich usporiadanie a vzájomné vzťahy medzi nimi.

Tento systém alternatívnych sankcií možno ďalej rozdeľovať na základe rôznych kritérií. To najbežnejšie a najzákladnejšie rozdelenie systému alternatívnych sankcií závisí na tom, v akej fáze trestného konania možno jednotlivé druhy alternatívnych sankcií aplikovať, tj. či v trestnom práve hmotnom alebo v trestnom práve procesnom. Na základe tohto kritéria rozlišujeme:

- hmotnoprávne alternatívy, ktoré možno ďalej diferencovať na alternatívne tresty a alternatívy k potrestaniu,
- procesné alternatívy, tzv. odklony v trestnom konaní.

Odborná literatúra však okrem týchto alternatív v oblasti trestného práva hmotného a procesného rozlišuje aj alternatívne postupy realizované mimo systém trestného práva, teda metódy riešenia trestných vecí právom bližšie neupravené, ako napríklad mediácia.²

Procesnými alternatívami chápeme určité alternatívy v spôsobe vybavenia vecí, ktoré sa v trestnom konaní nazývajú odklonmi.³ Odklon, alebo tzv. diverziu možno vymedziť ako právny inštitút spočívajúci v odchýlení sa od typického priebehu trestného konania v tom zmysle, že trestné konanie nedospeje do svojho obvyklého konca (vynesenia rozsudku) ale vyrieši sa iným, alternatívnym spôsobom.⁴ Zároveň tak odklony predstavujú spôsob, ako sa vo vhodných prípadoch vyvarovať stigmatizácii mladistvého páchatel'a,

¹ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná časť, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s.455-456

² ŠČERBA, F.: *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě*, Praha: Leges, 2011, s.30

³ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná časť, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s.357

⁴ KUČTA, J., VÁLKOVÁ H.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s.217

vyplývajúcej z priebehu trestného konania a odsudzujúceho rozsudku.⁵

Do slovenského trestného práva procesného boli postupne zavádzané celkom štyri druhy odklonov, a to podmienené zastavenie trestného stíhania (§ 216 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“, alebo „Trestný poriadok“), podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 TP), zmier (§ 220 TP) a dohoda o vine a treste (§ 330 TP).

V rámci konania proti mladistvým možno aplikovať všetky uvedené druhy odklonov, avšak je potrebné poukázať na to, že aj keď Trestný poriadok upravuje trestné konanie pri mladistvých páchateloch osobitne, v tzv. osobitných spôsoboch konania (§ 336 až 347 TP), táto osobitná úprava nijak zvlášť podmienky pre uplatňovanie jednotlivých odklonov neobsahuje, preto je nutné subsidiárne použiť aj všeobecnú právnu úpravu.⁶ Naproti tomu napríklad česká právna úprava zvláštnych spôsobov konania proti mladistvým upravená v Zákone č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, obsahuje aj zvláštnu úpravu odklonov vzťahujúcu sa ku konaniu proti mladistvým. Hlavné špecifikum tejto českej úpravy spočíva predovšetkým v rozšírení alternatívnych postupov uplatňovaných voči mladistvým o druh odklonu označovaný ako „odstoupení od trestního stíhání“ ktorý je určený špeciálne pre mladistvých obvinených.⁷

Pre realizáciu odklonov v trestnom konaní proti mladistvým musí byť primárne splnená predovšetkým podmienka vyjadrenia súhlasu s aplikáciou odklonu mladistvého obvineného, ako aj jeho zákonného zástupcu. Vyjadrením súhlasu s aplikáciou konkrétneho odklonu sa mladistvý obvinený dobrovoľne podvoľuje obmedzeniam alebo povinnostiam vyplývajúcim z rozhodnutia o odklone a vzdáva sa aj práva na riadny priebeh procesu. Logicky nadväzujúcou podmienkou je aj priznanie sa k spáchaniu trestného činu, ktorá je často ďalšou podmienkou pre aplikáciu odklonov. Súhlas aj priznanie majú vyjadrovať dobrovoľné prevzatie zodpovednosti za spáchaný trestný čin zo strany mladistvého obvineného.

Aplikácia procesných alternatív ako taká je spojená jednak s okamžitým alebo podmieneným zastavením trestného stíhania, ale aj s určitou formou výchovného pôsobenia na mladistvého, voči ktorému sa vedie trestné konanie a voči ktorému je odklon uplatňovaný. Toto výchovné pôsobenie je realizované prostredníctvom prvkov sankčného charakteru, ktoré nastupujú buď po rozhodnutí o odklone, alebo sú podmienkou, ktorá musí byť splnená, aby odklon vôbec musel byť aplikovaný. Napríklad podmienené zastavenie trestného

⁵ ŠČERBA, F.: *Odklon jako sankční opatření*, in Trestněprávní revue roč. 2009, č. 2, s. 33

⁶ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava: IURA EDITION. 2010. s.559

⁷ ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s.99

stíhania a podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného je spojené so stanovením skúšobnej doby, po ktorú je mladistvý obvinený sledovaný. Alebo pri zmieri je jeho schválenie podmienené aj zložením primeranej peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely.⁸

Do systému alternatívnych sankcií uplatňovaných v trestných veciach mladistvých však možno zaradiť aj výchovné opatrenia upravené v § 106 a násl. zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ako zvláštnu a samostatnú kategóriu. Ich špecifikum spočíva v tom, že aj keď ide primárne o typ hmotnoprávných sankcií označovaných ako „opatrenia“, ⁹ môžu byť aplikované jednak súdom - v konaní pred súdom, a jednak už v prípravnom konaní - uznesením prokurátora, avšak v tomto štádiu trestného konania len s výslovným súhlasom mladistvého, proti ktorému sa konanie vedie.¹⁰ Takto je možné pôsobiť na mladistvého ešte počas prebiehajúceho trestného stíhania, pričom súd bude posudzovať aj príkladné dodržiavanie nariadeného výchovného opatrenia mladistvým ako poľahčujúcu okolnosť.¹¹

Mladistvý pritom môže kedykoľvek v priebehu trestného konania, najneskôr však do skončenia prípravného konania, svoj súhlas odvolať písomným prehlásením adresovaným súdu a v prípravnom konaní prokurátorovi, ktorý trestné konanie vedie.¹² Výkon výchovného opatrenia tým skončí, nakoľko tieto opatrenia nie sú fakticky vynutiteľné. Pre prípad, že mladistvý nesplní dobrovoľne výchovné opatrenie, ktoré mu je uložené, nie je zákonom stanovený žiadny univerzálny následok, ani žiadna sankcia. Situácia, ktorá v dôsledku dobrovoľného nevykonania výchovného opatrenia nastane, bude výlučne závislá na okolnostiach, za ktorých bolo výchovné opatrenie uložené. V protiklade k tomu v prípade ochranných opatrení a trestov ukladaných podľa TZ štát zásadne pristupuje k ich výkonu.¹³

Udelenie súhlasu mladistvého k aplikovaniu výchovného opatrenia, ako i jeho prípadné späťvzatie musí byť súčasťou vyšetrovacieho spisu. Takýto postup je správny, pretože na jednej strane prokurátor nie je súd, ktorý jediný má právo v trestnom konaní ukladať iné ako procesné povinnosti, na druhej strane dobrovoľné dodržiavanie výchovných opatrení mladistvým už v prípravnom konaní má značný výchovný efekt. Navyše predstavuje aj určitý indikátor pre súd, alebo v prípade možnosti použitia odklonov v trestnom konaní i pre

⁸ ŠČERBA, F.: *Odklon jako sankční opatření*, in *Trestněprávní revue* roč. 2009, č. 2, s. 34-35

⁹ ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s.32

¹⁰ BURDA, E. a kol.: *Trestný zákon*, všeobecná časť, komentár I., diel 1. vydanie 1.Praha: C.H.Beck, 2010, s. 638

¹¹ KOLESÁR J. *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom 2010. s. 181

¹² BURDA, E. a kol.: *Trestný zákon*. všeobecná časť. komentár I., diel 1. vydanie 1.Praha: C.H.Beck, 2010, s. 638

¹³ ŠÁMAL, P. a kol: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, komentár, 2. vyd., C.H. Beck, Praha 2007, s. 201

samotného prokurátora, aký postup zvoliť pri prevýchove obvineného mladistvého prostriedkami trestného práva.¹⁴

V takom prípade potom výchovné opatrenia plnia aj úlohu procesnej alternatívy, pričom hlavným cieľom je využiť možnosti začať čo najskôr s výchovným pôsobením na mladistvého.¹⁵

Špecifickým účelom výchovných opatrení je usmernenie spôsobu života mladistvého, podpora a zabezpečenie jeho riadnej výchovy a budúceho života. Ich zmyslom nie je represívne pôsobenie, ale účinná a rýchla reakcia na životné pomery mladistvého a vytváranie podmienok pre ďalší - nekriminálny vývoj mladistvých páchatel'ov.

V zásade sú najmiernejším druhom opatrení s preventívno-výchovnými prvkami, ktoré sa mladistvým ukladajú. Pritom sú diferencované - od najprísnejšieho probačného dohľadu, výchovných povinností a obmedzení až po napomenutie s výstrahou. Keďže Trestný zákon vymenováva druhy výchovných opatrení demonštratívne, táto škála nie je nijako obmedzená. Rovnako tak existuje široké spektrum probačných programov, ktoré možno mladistvému uložiť.

Vzhľadom k tomu možno veľmi individuálne a cielene reagovať na celkové životné pomery mladistvého, na skutočnosti, ktoré ovplyvňujú jeho chovanie a na príčiny kriminality páchané mladistvým. Škála výchovných opatrení je rôznorodá, čo umožňuje priliehavé reakcie s prihliadnutím k osobnosti a prostredia mladistvého. Možnosť uloženia výchovného opatrenia už v prípravnom konaní so súhlasom mladistvého navyše umožňuje rýchlu reakciu vo vzťahu k mladistvému páchatel'ovi.¹⁶ Účelom výchovných opatrení je kladne ovplyvniť jeho duševný, mravný a sociálny vývoj so zreteľom na dosiahnutý stupeň jeho rozumového a mravného vývoja, na jeho osobné vlastnosti, rodinnú výchovu a prostredie, z ktorého pochádza, a tým zároveň mladistvého chrániť pred škodlivými vplyvmi a spoločnosť pred páchaním trestnej činnosti.¹⁷ Hoci výchovné opatrenia primárne nemajú mladistvému spôsobiť ujmu, ale vychovať ho, uľahčiť mu návrat do riadneho života a odstrániť z jeho života deliktuálne prvky, niektoré z nich v sebe obsahujú tiež výrazný sankčný prvok – v podobe určitého obmedzenia, ktorému je mladistvý podrobený.¹⁸

¹⁴BURDA, E. a kol.: *Trestný zákon*. všeobecná časť. komentár I., diel 1. Vydanie 1. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 638

¹⁵ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s.33

¹⁶ŠÁMAL, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, komentár, 2. vyd., C.H. Beck, Praha 2007, s. 201

¹⁷IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*. všeobecná časť, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 454

¹⁸ŠÁMAL, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, komentár, 2. vyd., C.H. Beck, Praha 2007, s. 201

Platná právna úprava umožňuje uložiť mladistvému dva druhy výchovných opatrení podľa § 106 ods. 2 TZ:

- výchovné povinnosti a obmedzenia,
- napomenutie s výstrahou.

Uloženie ochranného opatrenia pritom nebude mať bezprostredný vplyv na priebeh ďalšieho konania, ale môže sa prejaviť v jeho postupe, napríklad pri použití niektorého odklonu upraveného Trestným poriadkom napr. podmiennečné zastavenie trestného stíhania, alebo pri upustení od potrestania súdom podľa § 99 písm. b).¹⁹

Podľa potreby možno mladistvému páchatel'ovi uložiť jedno výchovné opatrenie, alebo ich ľubovoľnú kombináciu. Výchovné opatrenia možno tiež ukladať spoločne s trestami, alebo s ochrannými opatreniami, ak sa z podstaty veci nevylučujú. V praxi je vhodným výchovným opatrením určeným pre kombinovanie napríklad najmä dohľad probačného úradníka. V prípadoch, kedy je výchovné opatrenie ukladané spolu s podmiennečným odsúdením, môže byť výchovné opatrenie uložené maximálne v dĺžke trvania skúšobnej doby.²⁰

Ako už bolo uvedené, výkon výchovného opatrenia končí odvolaním súhlasu zo strany mladistvého, ktorý tak môže urobiť až do právoplatného rozhodnutia vo veci, ale aj právoplatným skončením trestného stíhania, či uplynutím doby, na ktorú bolo výchovné opatrenie uložené. Z logiky veci vyplýva, že výkon výchovného opatrenia skončí aj splnením výchovného opatrenia, ak má povahu jednorazového úkonu a jeho zrušením.²¹

Aj keď súčasná slovenská právna úprava nezaradzuje výchovné opatrenia medzi procesné alternatívy, vzhľadom na vyššie uvedené možno ich zaradenie do tejto kategórie považovať za opodstatnené.

Literature:

BURDA, E. a kol.: *Trestný zákon*, všeobecná časť, komentár I., diel 1. vydanie 1. Praha: C.H.Beck, 2010, 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

IVOR J. a kol.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná časť, 2.dopl. a preprac. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

IVOR J. a kol.: *Trestné právo procesné*, 2.dopl. a preprac. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s.217 – 222 a 246 – 247

¹⁹IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná časť, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s.454

²⁰ŠÁMAL, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, komentár, 2. vydání, C.H. Beck, Praha 2007, s. 201

²¹KOLEŠÁR J.: *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza : Citicom, 2010. s. 190 - 191

KOLESÁR J.: *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza : Citicom, 2010. 218 s. ISBN 978-80-89433-02-5.

ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentár*, 2. vyd., Praha : C.H. Beck, 2007. 1199 s. ISBN 978-80-7179-375-5.

ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.

ŠČERBA, F.: *Odklon jako sankční opatření*, in *Trestněprávní revue* roč. 2009, č. 2, ISSN 1213-5313.

Contact – email
miriam.hruskova@gmail.com

APLIKAČNÉ PROBLÉMY V SUPERRÝCHLOM KONANÍ

MICHAL HVOZDA

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Slovenská republika

Abstract in original language

Cieľom príspevku je upozorniť na aplikačné problémy, ktoré sa vyskytujú v tzv. superrýchlom konaní- osobitnej forme prípravného konania. Autor sa v tomto príspevku pokúša hľadať riešenia týchto problémov, a to formulovaním vlastných úvah s využitím právnych úprav danej problematiky v iných štátoch.

Key words in original language

Trestné právo, prípravné konanie, superrýchle konanie, aplikačné problémy

Abstract

The aim of this contribution is to draw attention to application problems that occur in the fast-track procedure, specific form of pre-trial. The author in this paper attempts to find solutions to these problems, and formulating their own reflections, using the issue of laws in other states.

Key words

Criminal law, Pre-trial, Fast-track procedure, Application problems

1. ÚVOD

Superrýchle konanie je osobitným a samostatným inštitútom trestného práva procesného, ktorý bol zavedený do slovenského právneho poriadku novým, rekodifikovaným Trestným poriadkom¹, a to s účinnosťou od 01.01.2006.

Dôvodová správa k Trestnému poriadku vzťahujúca sa na superrýchle konanie uvádza, že má ísť o "rýchle a neformálne objasnenie skutku, ktorý je posúdený ako prečin, a vyhľadanie dôkazov, ktoré bude možné vykonať v konaní pred súdom"². Úmyslom zákonodarcu bolo vytvoriť inštitút „prostredníctvom ktorého sa bude rozhodovať o prípustnosti zásahov do základných práv a slobôd ako sú napr. väzba, domová prehliadka a iné zaisťovacie úkony a zároveň sa umožní, aby takýto sudca rozhodol aj vo veci obvineného, ktorý bol zadržaný pri spáchaní prečinu s trestnou sadzbou do troch rokov alebo zastihnutý

¹ Zákon NRSR č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok

² Dôvodová správa k Trestnému poriadku. Ministerstvo spravodlivosti SR, 2004, www.justice.gov.sk

na úteku a to v skrátenej lehote, ak s tým obvinený súhlasí". Efekt trestného konania je tým účinnejší, čím rýchlejšie nasleduje trest. Účinok trestu je tak bezprostrednejší a najmä pri menej závažných deliktach plynutie času môže viesť k tomu, že sa znižuje ich nebezpečnosť. Ak trest nasleduje ihneď, je adekvátnou reakciou spoločnosti na konanie, ktoré porušuje jej stanovené pravidlá a v neposlednom rade aj preventívny účinok je na kvalitatívne neporovnateľne vyššej úrovni.³

Cieľom tohoto príspevku je upozorniť na aplikačné problémy, ktoré sa v superrýchlom konaní vyskytujú, ako aj nastoliť otázku (a následné „hľadanie“ odpovede na ňu), či právna úprava superrýchleho konania dostatočne napĺňa vyššie uvedený úmysel zákonodarcu.

2. CHARAKTERISTIKA SUPERRÝCHLEHO KONANIA

Trestný poriadok neuvádza názov, resp. osobitné pomenovanie tohto procesného postupu. V praxi a médiach sa tento postup označuje ako „superrýchle vyšetrovanie“. V odbornej literatúre sa však stretávame s pomenovaním tohoto inštitútu ako „zjednodušené trestné konanie“⁴, alebo „osobitné skrátené vyšetrovanie“⁵, príp. „postup v skrátenom vyšetrovaní pri zadržaní podozrivého“, príp. „zrýchlené trestné konanie“, ako aj „zrýchlené skrátené vyšetrovanie“⁶. Pre potreby tohto príspevku budem používať označenie „superrýchle konanie“.

Superrýchle konanie je upravené v ustanovení § 204 Trestného poriadku.⁷ Podľa § 204, ods. 1 Trestného poriadku „Ak bola prokurátorovi odovzdaná spolu so spisom osoba, ktorá bola zadržaná ako podozrivá pri páchaní prečinu, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, alebo bezprostredne po ňom a prokurátor ju neprepustí na slobodu, odovzdá ju najneskôr do 48 hodín od zadržania súdu, ktorému tiež podá obžalobu so spisom. Ak prokurátor zistí dôvody väzby, súčasne navrhne, aby bol obvinený vzatý do väzby.“ K tomu, aby sa vykonalo superrýchle konanie, je nevyhnutné, aby boli kumulatívne (súčasne) splnené tri podmienky, a sice:

³ Jalč, A.: Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní, Bratislava: EUROUNION, 2008, str. 114, ISBN 978-80-89374-02-1

⁴ Čentěš, J. et al.: Trestný poriadok s komentárom, Žilina: Eurokódex, Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2006, str. 341, ISBN 80-88931-48-7

⁵ Ivor, J. et al.: Trestné právo procesné, Bratislava: Iura Edition, 2006, ISBN 80-8078-101-X

⁶ Bartošová L.: Ustanovenie § 204 Trestného poriadku a jeho uplatňovanie v praxi, In: Policajná teória a prax, roč. 15, č. 1/2007, str. 46

⁷ superrýchle konanie je takisto odchyľne upravené aj v § 85 ods. 1, § 85 ods. 4, § 87 ods. 2, § 187 ods. 1, § 190 ods. 3, § 208 ods. 1, § 234 ods. 1, § 237 ods. 3, § 247 ods. 1, § 248 ods. 1, § 348 Trestného poriadku

- a) trestné konanie je vedené pre prečin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov
- b) k zadržaniu osoby podozrivej zo spáchania prečinu musí dôjsť pri páchaní prečinu, resp. bezprostredne po ňom
- c) prokurátor takúto zadržanú osobu podozrivú zo spáchania prečinu neprepustí na slobodu

Zadržanie osoby podozrivej zo spáchania prečinu pri páchaní prečinu je zadržaním takejto podozrivej osoby pri páchaní prečinu, teda z hľadiska vývojových štádií trestného činu až do jeho dokonania, resp. dokončenia, a to buď orgánmi činnými v trestnom konaní (spravidla policajným orgánom), resp. kýmkoľvek ďalším (§ 85 ods. 2 Trestného poriadku). Takýmto zadržaním podozrivej osoby pri páchaní prečinu bude napr. zadržanie takejto osoby pri ničení vybavenia futbalového štadióna, resp. pri rozbíjaní výkladov obchodov počas demonštrácii, resp. pri krádeži tovaru v obchode, atď.. Zadržanie osoby podozrivej zo spáchania prečinu bezprostredne po páchaní prečinu je zadržaním takejto podozrivej osoby po jej prenasledovaní z miesta činu, či už vizuálnym kontaktom, či pomocou stopovania páchatel'a (využitie psa, resp. technických prostriedkov), resp. ak bola podozrivá osoba zadržaná za okolností, ktoré dokazujú jej účasť na trestnom čine (napr. s vecami, ktorými bol prečin spáchaný, resp. ktoré pochádzajú z trestného činu)⁸. Ak sú splnené vyššie uvedené podmienky, Trestný poriadok ukladá prokurátorovi povinnosť konať superrýchle konanie (... odovzdá ju do 48 hodín ..., ...podá obžalobu spolu so spisom.) a teda sa nejedná iba o možnosť prokurátora vykonať superrýchle konanie.

Podľa § 204 ods. 2 Trestného poriadku „Ak prokurátor prepustí písomným a odôvodneným príkazom obvineného uvedeného v odseku 1 na slobodu, môže vrátiť spis policajtovi s pokynom na doplnenie skráteného vyšetrovania. Ak doplnenie skráteného vyšetrovania nie je potrebné, prokurátor podá obžalobu, pokiaľ nerozhodne inak.“ Týmto zákonným ustanovením je upravená situácia, kedy „predčasne“ dochádza ku skončeniu superrýchleho konania, a to, ak

- a) výsledky superrýchleho konania dostatočne neodôvodňujú postavenie obvineného pred súd, vráti prokurátor spis policajtovi s pokynom na doplnenie skráteného vyšetrovania; po vrátení spisu policajtovi na doplnenie skráteného vyšetrovania bude policajt postupovať podľa § 203 Trestného poriadku.⁹ Ak sú tu dané dôvody väzby (napriek tomu, že skutkový stav nie je doposiaľ zistený v rozsahu potrebnom pre podanie obžaloby, a preto je potrebné vykonať dokazovanie),

⁸ Šámal P. et al: Trestní řád-komentář- díl I, 4. vydání, Praha, C.H.Beck, 2002, str. 1167, ISBN 80-7179-634-4

⁹ Minárik Š. et al: Trestný poriadok- stručný komentár, Bratislava: Iura Edition, 2006, str. 532, ISBN 80-8078-085-4

je možné, aby prokurátor v rámci 48- hodinovej lehoty podal na obvineného návrh na vzatie do väzby bez toho, aby podal obžalobu¹⁰; následne súd koná „klasickým“ spôsobom o návrhu prokurátora na vzatie do väzby (a teda nie podľa § 348 ods. 1 Trestného poriadku).

- b) výsledky superrýchleho konania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd, no z rôznych dôvodov (napr. ak obvinený pri zadržení bude trvať na odklade svojho výsluchu, resp. obvinený bude žiadať, aby bol vypočúvaný za účasti svojho obhajcu) nemožno superrýchle konanie vykonať v rámci 48- hodinovej lehoty a preto prokurátor podá obžalobu, resp. rozhodne inak .

Podľa § 348 ods. 1 Trestného poriadku „Ak sa koná po odovzdaní osoby súdu podľa § 204 ods.1 Trestného poriadku, sudca pre prípravné konanie vypočuje obvineného, najmä na okolnosti zadržania a skutočnosti odôvodňujúce návrh na vzatie do väzby, ak je podaný a

- a) prednostne, najneskôr v lehote podľa § 87 ods. 2 Trestného poriadku (najneskôr do 48 hodín od prevzatia a doručenia obžaloby), určí termín vykonania hlavného pojednávania spravidla do pätnástich pracovných dní od podania obžaloby, ak vec nevybaví trestným rozkazom alebo neurobí niektoré z rozhodnutí podľa § 241 ods. 1 písm. a) až g) Trestného poriadku (postúpenie veci príslušnému súdu, resp. postúpenie veci inému orgánu, resp. obligatórne zastavenie trestného stíhania, resp. prerušenie trestného stíhania, resp. fakultatívne zastavenie trestného stíhania, resp. odmietnutie obžaloby a vrátenie veci prokurátorovi, resp. podmienené zastavenie trestného stíhania); termín bezodkladne oznámi prokurátorovi a obžalovanému, ktorému zároveň doručí obžalobu, a ak je prítomný obhajca, oznámi termín hlavného pojednávania a doručí obžalobu aj obhajcovi,
- b) so súhlasom obžalovaného vykoná hlavné pojednávanie bezodkladne po jeho výsluchu, ak ho okolností prípadu umožňujú vykonať v lehote podľa § 87 ods. 2 Trestného poriadku od podania obžaloby (najneskôr do 48 hodín od prevzatia a doručenia obžaloby),
- c) rozhodne o návrhu na vzatie do väzby, ak prokurátor podal taký návrh, a to ve lehotách podľa § 87 Trestného poriadku od podania tohto návrhu a spôsobom podľa § 72 Trestného poriadku, a
- d) umožní obžalovanému, ktorý bol vzatý do väzby a nemá obhajcu, aby si v primeranej lehote obhajcu zvolil; ak tak neurobí, obhajcu mu ustanoví sudca pre prípravné konanie.

¹⁰ Magvašiová, A., Čentíš, J.: Predsúdne konanie a Trestný poriadok, Žilina: Poradca, s.r.o., 2005, str. 73, ISBN 80-89213-18-9

Ak sudca pre prípravné konanie prevzal obvineného pri postupe podľa § 204 ods. 1 Trestného poriadku a prokurátor nepodal súčasne s obžalobou návrh na vzatie obvineného do väzby, sudca pre prípravné konanie po prednostnom a urýchlennom vykonaní úkonov podľa § 348 ods.1 písm. a) alebo b) Trestného poriadku, najneskôr do 48 hodín od prevzatia obvineného a doručenia obžaloby prepustí zadržanú osobu na slobodu písomným príkazom s uvedením dôvodu prepustenia; ak bol prokurátorom súčasne s obžalobou podaný aj návrh na vzatie obvineného do väzby, postupuje sudca pre prípravné konanie urýchlene a prednostne podľa § 348 ods. 1 písm. a) až d) Trestného poriadku. Sudca pre prípravné konanie má v konaní podľa § 348 ods. 1 Trestného poriadku rovnaké postavenie ako samosudca, pričom neverejné zasadnutie nevykonáva; ak rozhoduje o väzbe, postupuje podľa § 72 ods. 2 Trestného poriadku.

3. APLIKAČNÉ PROBLÉMY SUPERRÝCHLEHO KONANIA

Aplikačné problémy superrýchleho konania v súčasnosti (v minulosti boli niektoré aplikačné problémy „odstránené“ novelizáciou Trestného poriadku, najmä zákonom NRSR č. 5/2009 Z. z. , ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov; vzhľadom na rozsah príspevku sa im nebudem venovať) vyplývajú predovšetkým z relatívnej veľmi krátkej lehoty 48 hodín, ktorá plynie od zadržania podozrivej osoby a v rámci ktorej je potrebné vzniknúť tejto osobe obvinenie, vypočítať ju, zadovážiť ďalšie dôkazy, predložiť spisový materiál prokurátorovi, ktorý musí spis preštudovať a podať sudcovi pre prípravné konanie obžalobu (príp. aj s návrhom na vzatie obvineného do väzby). Zákonodarcu sice túto skutočnosť „zohľadňuje“ napr. v ustanovení § 208 ods. 1 Trestného poriadku, v ktorom sa hovorí o možnosti obvineného a jeho obhajcu preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania, pričom, ak ide o superrýchle konanie, nemusí byť dodržaná trojdňová lehota na upozornenie obvineného a obhajcu o tomto úkone, ako aj v § 187 ods. 1 Trestného poriadku, v ktorom sa hovorí, že ak sa koná superrýchle konanie, sťažnosť proti uzneseniu sa podáva do skončenia skráteného vyšetrovania (a nie, ako je to napr. v samotnom skrátenom vyšetrovaní, do troch dní od oznámenia uznesenia), ako aj v ustanovení § 234 ods. 1 Trestného poriadku, ktorý ustanovuje povinnosť prokurátora upovedomiť o podaní obžaloby obvineného, jeho obhajcu a poškodeného a ak je obvinený vo väzbe, aj ústav na výkon väzby, pričom táto povinnosť prokurátora sa nevzťahuje na superrýchle konanie, ako aj v ustanovení § 247 ods. 1 Trestného poriadku, v ktorom sa hovorí o termíne hlavného pojednávania, ktorý predseda senátu určí tak, aby obžalovaný od doručenia predvolania, prokurátor a obhajca od upovedomenia mali lehotu päť pracovných dní (u ostatných osôb, ktoré sa na hlavné pojednávanie predvolávajú alebo o ňom upovedomujú, treba spravidla zachovať aspoň trojdňovú lehotu), pričom tieto lehoty sa nepoužijú v superrýchlom konaní. Napriek tomu však nebude možné superrýchle konanie vykonať napr. ak je potrebné vykonať značné množstvo úkonov s rozsiahlejším, resp. časovo náročnejším dokazovaním, resp. v prípade, ak obvinený využije svoje právo na obhajobu, ktoré nebude možné realizovať v

lehote 48 hodín od zadržania (napr. ak obvinený pri zadržaní bude trvať na odklade svojho výsluchu, resp. obvinený bude žiadať, aby bol vypočúvaný za účasti svojho obhajcu). Takisto superrýchle konanie bude obtiažne vykonať, ak bola trestným činom spôsobená škoda, nakoľko poškodený si musí, v zmysle § 46 ods. 3 Trestného poriadku, uplatniť svoj nárok na náhradu škody najneskôr do skončenia vyšetrovania, pričom v lehote 48 hodín sa nemusí vôbec dozvedieť o tom, že bol spáchaný trestný čin, ktorým mu bola spôsobená škoda a v akej výške.¹¹ Z vyššie uvedeného je teda zrejmé, že prokurátor pri podávaní obžaloby v rámci postupu pri superrýchlom konaní bude riešiť dilemu, či tak vôbec postupovať, nakoľko výsledky superrýchleho konania dostatočne neodôvodňujú postavenie obvineného pred súd, resp. postupom v superrýchlom konaní by bolo porušené právo obvineného na obhajobu, resp. postupom v superrýchlom konaní by bolo porušené právo poškodeného na uplatnenie náhrady škody v trestnom konaní.

Mám za to, že takýto postup nie je, vzhľadom na vyššie uvedené, v praxi príliš častý, a to v porovnaní s inými krajinami, kde majú takéto skrátené procesy svoju tradíciu. V Nemeckej spolkovej republike je superrýchle konanie upravené v Trestnom poriadku (Strafprozessordnung) ako osobitný spôsob konania. K jeho uplatneniu sa vyžaduje formálny návrh prokurátora na vydanie rozhodnutia v zrýchlenom konaní, pričom podmienkou pre podanie takéhoto návrhu predstavuje vhodnosť veci na okamžité prejednanie, ktorá sa odvodzuje od „jednoduchého skutkového stavu alebo na základe jasnej dôkaznej situácie“; v porovnaní so slovenskou právnou úpravou je táto podmienka formulovaná širšie, pričom možnosť použitia tohto spôsobu konania nie je limitovaná hornou hranicou trestnej sadzby stanovenej zákonom (a teda toto konanie možno využiť pri akejkoľvek trestnej čine). Zákon nevyžaduje (na rozdiel od slovenskej právnej úpravy), aby bola obžaloba spolu s návrhom na toto konanie formálne podaná (možno ju podať ústne, a to pri začatí hlavného pojednávania, čiže obžaloba sa obvinenému nemusí ani doručovať). Na druhej strane, ak možno očakávať uloženie trestu vo výmere vyššej ako šesť mesiacov, obvinenému ustanoví obhajcu súd (ak obvinený nemá zvoleného obhajcu). Zároveň je zakazujúce uloženie trestu odňatia slobody vo výmere vyššej ako jeden rok, ako aj opatrenia smerujúceho k náprave páchatel'a alebo ochrane spoločnosti (ide tu o rozpornosť s ustanovením vzťahujúcim sa na šírku trestných činov, ktoré je možné týmto spôsobom prejednať). Podstata zrýchleného konania je vyjadrená tým, že ak sú splnené podmienky pre vydanie trestného rozkazu, je sudca povinný trestný rozkaz vydať; v porovnaní so slovenskou právnou úpravou táto povinnosť nie je vyslovene stanovená (podľa § 348 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku ..., ak vec nevybaví trestným rozkazom alebo neurobí niektoré z rozhodnutí podľa § 241 ods. 1 písm. a) až g)

¹¹ Olej J et al: Trestné právo procesné (vysokoškolská učebnica), Košice: PF UPJŠ Košice, 2006, str. 199, ISBN 80-7097-651-9

Trestného poriadku). V Českej republike sa skrátene prípravné konanie vykonáva o trestných činoch, o ktorých sa koná v prvom stupni na okresnom súde a na ktoré zákon stanoví trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje tri roky, ak bol podozrivý pristihnutý pri trestnom čine alebo bezprostredne potom, alebo v priebehu preverovania trestného oznámenia alebo iného podnetu k trestnému stíhaniu boli zistené skutočnosti, inak odôvodňujúce začatie trestného stíhania a možno očakávať, že podozrivého bude možné najneskôr do dvoch týždňov odo dňa, keď policajný orgán oznámil podozrivému, že zo spáchania takéhoto skutku je podozrivý a aký trestný čin sa v tomto skutku vidí, postaviť pred súd. Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy sa skrátene prípravné konanie vykonáva proti osobe podozrivej zo spáchania trestného činu v dobe pred začatím trestného stíhania, pričom konanie ohľadne vyššie uvedených trestných činov bolo v najvyššej miere zjednodušené, kedy bolo takmer celkom vylúčené duplicitné dokazovanie pred a po podaní obžaloby¹².

Nazdávam sa však, že k tomu, aby tzv. preventívny účinok inštitútu superrýchleho konania, čiže hrozba rýchleho a neformálneho objasnenie skutku a potrestanie páchatel'a, „nabral“ na intenzite, nepostačuje kvalitná právna úprava v trestno-procesnom predpise, ale je dôležité, aby boli vykonané praktické opatrenia. Príkladom môže byť zriaďovanie provizórnych pojednávacích miestností na futbalových štadiónoch počas „rizikových“ futbalových zápasov so zodpovedajúcim technickým zabezpečením (a prípadne pripraveným obhajcom pre takéhoto výtržníka); samotná prítomnosť sudcu, resp. vedomosť o jeho prítomnosti na zápase, a to, tak povediac, zo „služobných dôvodov“, má iste preventívny účinok voči výtržníkom. V podmienkach Anglicka takýmto opatrením je napr. zaradenie osoby, ktorej bol daný zákaz vstupu na futbalový štadión, do špeciálnej policajnej databázy; takýto výtržník sa počas futbalových zápasov musí fyzicky hlásiť na policajnej stanici, a to pod hrozbou trestu.

4. ZÁVER

Tak ako zo samotného názvu „superrýchle konanie“ vyplýva, úmyslom zákonodarcu je maximálne urýchliť trestné konanie, pričom však realizácia tohto konania nesmie byť súčasne na ujmu procesných práv obvineného. Zákonná úprava tohoto inštitútu podľa môjho názoru však „dáva priestor“ obvinenému, aby jej realizácia častokrát závisela od samotného obvineného (pričom obvinenému súčasne neposkytuje výhody, na základe ktorých by sa obvinený dobrovoľne vzdal svojich procesných práv a podstúpil tak toto superrýchle konanie). Je preto namieste otázka, či toto konanie motivuje policajné orgány k jeho uskutočneniu; ak vykonávajú častokrát v priebehu krátkej doby značné množstvo úkonov a jediným využitím práva obvineného na obhajobu sa namiesto superrýchleho konania bude realizovať skrátene vyšetrovanie, predpokladám, že sa motivačný prvok a najmä

¹² Vantuch P.: Obhajoba obvineného, 3. doplnené a přepracované vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 257, ISBN 978-80-7400-321-9

účelnosť tohoto inštitútu akosi vytráca. Súhlasím s P. Coufalem, že rýchlosť trestného konania má pri zachovaní procesných práv svoje limity a konanie proste nemožno donekonečna urýchľovať.¹³ Z hľadiska právnej úpravy tohoto inštitútu de lege ferenda je preto možno žiadúce považovať o jeho širšom vymedzení pri súčasnom stanovení dlhších lehôt vymedzujúcich jeho trvanie.

Literature:

- Bartošová L.: Ustanovenie § 204 Trestného poriadku a jeho uplatňovanie v praxi, In: Policajná teória a prax, roč. 15, č. 1/2007, str. 45-51
- Coufal P.: Nad ďalším zrychlením a zefektívnením trestného řízení, In: Státní zastupitelství, 2009, č. 10, str. 18-25
- Čentéš, J. et al: Trestný poriadok s komentárom, Žilina: Eurokódex, Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2006, 696 str., ISBN 80-88931-48-7
- Ivor, J. et al.: Trestné právo procesné, Bratislava: Iura Edition, 2006, 993 str., ISBN 80-8078-101-X
- Jalč, A.: Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní, Bratislava: EUROUNION, 2008, 152 str., ISBN 978-80-89374-02-1
- Magvašiová, A., Čentéš, J.: Predsúdne konanie a Trestný poriadok, Žilina: Poradca, s.r.o., 2005, 176 str., ISBN 80-89213-18-9
- Minárik Š. et al: Trestný poriadok- stručný komentár, Bratislava: Iura Edition, 2006, 1304 str., ISBN 80-8078-085-4
- Olej J et al: Trestné právo procesné (vysokoškolská učebnica), Košice: PF UPJŠ Košice, 2006, 356 str., ISBN 80-7097-651-9
- Šámal P. et al: Trestní řád-komentář- díl I, 4. vydání, Praha, C.H.Beck, 2002, 1205 str., ISBN 80-7179-634-4
- Vantuch P.: Obhajoba obviněného, 3. doplněné a přepracované vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, 651 str., ISBN 978-80-7400-321-9

Contact – email

m.hvozda@yahoo.co.uk

¹³ Coufal P.: Nad ďalším zrychlením a zefektívnením trestného řízení, In: Státní zastupitelství, 2009, č. 10, str. 21

PERSPEKTIVY DALŠÍHO VYUŽÍVÁNÍ TRESTNÍHO PŘÍKAZU JAKO TRADIČNÍ PROCESNÍ ALTERNATIVY

LENKA JAMBOROVÁ

Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, ČR

Abstract in original language

Trestní příkaz patří mezi tradiční instituty, které slouží ke zrychlování trestního řízení. Přesto lze konstatovat, že jeho současná česká právní úprava obsahuje některé problematické prvky, např. slabší postavení poškozeného či absenci zákazu reformace in peius při podání odporu proti trestnímu příkazu. V současné době je značný podíl věcí vyřizován právě trestním příkazem, nicméně v souvislosti se zavedením institutu dohody o vině a trestu do českého trestního práva je vhodné se zabývat možnostmi dalšího využívání trestního příkazu.

Key words in original language

trestní příkaz, trestní řízení, alternativa, dohoda o vině a trestu

Abstract

Criminal warrant belongs to the traditional institutes serving to accelerate the criminal procedure. Despite this, the current Czech regulation contains some of the problematic elements, for example minor position of the aggrieved party or lack of restriction of "reformationis in peius" in the case of a protest. Nowadays, a remarkable part of the criminal cases is resolved by criminal warrant. However, concerning the implementation of the plea bargaining (guilt and punishment agreement) into the Czech criminal law, it would be appropriate to deal with the future possibilities of using the criminal warrant.

Key words

criminal warrant, criminal procedure, alternative, plea bargaining

Trestní příkaz jako jednu z procesních alternativ trestního řízení zná český trestní řád již mnoho let, zaveden byl již v roce 1973, aby na pouhé tři roky z trestního řádu vymizel a poté se opět vrátil ve své nové podobě. Během těchto tří let (resp. tří let a šesti měsíců) se trestní řízení muselo obejít bez tohoto institutu, který byl zákonem č. 178/1990 Sb. zrušen, neboť údajně nesplňoval podmínky pro uplatnění garancí a zásad trestního řízení¹. Během této doby se však ukázalo, že trestní řízení nemůže fungovat bez podobného institutu, neboť by bylo třeba o mnoho více soudů a soudců, aby mohli vyřídit

¹ Pipek, J.: Alternativní způsoby vyřízení trestních věcí. Právní rádce. Praha: Economia, 1999, č. 2, s. 19.

bez příkazního řízení tak rozsáhlou agendu, jaká se v příkazním řízení zpravidla vyřizuje (viz níže). Jednou z ústavních zásad spravedlivého procesu je totiž také zásada rychlosti, v souladu s níž byl institut trestního příkazu opět zaveden do českého trestního řádu. Příkazní řízení tak bylo znovu zavedeno zákonem č. 292/1993², a jeho aktuální úprava trestního příkazu je zakotvena v §§ 314e – 314f trestního řádu. Je ale faktem, že institut trestního příkazu je jistým průlomem do některých zásad trestního řízení (zejména zásady ústnosti a bezprostřednosti). Proto musí být pečlivě volena jeho zákonná úprava tak, aby zajišťovala spravedlivý proces a dodržení všech mezinárodních i ústavních garancí pro trestní řízení, vymezených především v hlavě páté Listiny základních práv a svobod.

V tomto článku se pokusím nastínit tradiční roli příkazního řízení včetně jejího vývoje v našem právním řádu, dále se zaměřím na mezery a úskalí současné právní úpravy, které by bylo vhodné pozměnit, a v poslední části příspěvku se zamyslím nad novou rolí trestního příkazu v budoucnosti, zejména ve vztahu k novému institutu dohody o vině a trestu, který byl do našeho právního řádu zaveden s účinností ke dni 1. 9. 2012.

1. TRADIČNÍ ROLE TRESTNÍHO PŘÍKAZU

V MINULOSTI A DNES

Trestní příkaz je procesněprávní alternativou trestního řízení, a jako takový má sloužit zejména ke zrychlení a zjednodušení (a tím také zlevnění) trestního řízení. Zásada rychlosti, jíž je tento institut projevem, však nesmí být naplňována na úkor jiných zásad trestního řízení, neboť základním cílem trestního řízení je „ochrana veřejného zájmu na spravedlivém potrestání pachatele ústavně souladným postupem a tím zabezpečení principu panství práva“.³ K tomu, aby bylo zajištěno, že postup bude souladný s Ústavou a mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, a budou tedy dodržena všechna práva a zásady zde zakotvené, a také zajištění spravedlivosti potrestání, je třeba, aby úprava trestního příkazu nepopírala tyto hodnoty v zájmu zrychlení a zjednodušení řízení. Samo řízení by pak zde bylo jen pro rychlé vyřešení věci bez naplnění vlastního účelu, kterým je odhalit trestný čin a jeho viníka spravedlivě potrestat a tím chránit hodnoty společnosti před kriminalitou. Zásada rychlosti totiž sice je významnou zásadou, ne však zásadou jedinou, či nejdůležitější. Při tvorbě právní úpravy jednotlivých institutů je vždy třeba jednotlivé zásady poměřovat.

² Pipek, J.: Alternativní způsoby vyřízení trestních věcí. Právní rádce. Praha: Economia, 1999, č. 2, s. 19.

³ Jelínek J. a kol.: Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 21.

Trestní příkaz může vydat samosoudce, a to i ve zjednodušeném řízení konaném po zkráceném přípravném řízení. V ustanovení § 314e odst. 1 je zakotveno, že samosoudce koná řízení o trestných činech, za které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Zjednodušené řízení před soudem se koná po kráceném přípravném řízení upraveném v §§ 179a – 179f trestního řádu. Jeho konání je podmíněno tím, že jde o trestný čin, jehož projednání přísluší okresnímu soudu a zákon za něj stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let (změněno novelou č. 459/2011 Sb., s účinností k 1. 1. 2012), spolu s dalšími podmínkami. To prakticky znamená, že příkazní řízení může být použito ve všech věcech, které byly řešeny ve zkráceném přípravném řízení, a není dán důvod pro jejich jiné vyřešení. Podmínkou je, že skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy. Při pohledu do trestního zákoníku se ukáže, že je to 425 skutkových podstat z celkových 746, tedy asi 57%. Z pohledu do statistik, které monitorují nápadny trestních věcí na soudy, vyplývá, že je to přibližně 94-95%⁴ trestních věcí. Tyto statistiky pracují s údaji o věcech, ale také o osobách, proti nimž bylo vedeno řízení ve formě řízení před samosoudcem. Výše uvedený podíl samosoudcovských věcí odpovídá také 93-94 % osob, proti nimž bylo vedeno trestní řízení ve formě řízení před samosoudcem. Obě hodnoty určují poměr, v jakém je užíváno vyřešení věcí samosoudcem v poměru k celkovému nápadu, avšak první hodnota se zaměřuje na počet věcí, druhá na počet osob. Nuance mezi oběma hodnotami je způsobena tím, že v jednotlivé věci může být více obviněných, a naopak proti jeden obviněný může být stíhán ve více trestních věcech. Obě hodnoty se ale liší jen mírně. Dále v tomto příspěvku pracuji s údaji o osobách, proti nimž je vedeno trestní řízení (a nikoliv trestních věcech), jelikož přeo výpočty z hlediska věcí, které napadly na soud, nejsou dostupné údaje o řešení trestním příkazem.

V případech již výše zmíněných 93-94% osob, proti nimž bylo vedeno trestní řízení ve formě řízení před samosoudcem bylo přibližně v 59-64% z nich vyřešeno trestním příkazem. Z celkového nápadu na okresní soudy je trestním příkazem vyřešeno cca 55-60% trestních věcí. To ukazuje, jak hojně využívaným institutem trestní příkaz je.⁵ Vydání trestního příkazu přitom závisí na uvážení samosoudce – není obligatorním postupem, ale fakultativní možností, jak postupovat v případě, že jsou splněny zákonné podmínky. Výše zmíněné statistiky ukazují, že samosoudci tento institut hojně využívají a dávají této alternativě přednost před klasickým postupem nařízením hlavního líčení nebo před jinými procesními alternativami. Důvody jsou nasnadě – nižší administrativní náročnost, šetření času i nákladů

⁴ Údaje převzaté a vypočítané ze statistických ročenek dostupných na portálu české justice – InfoData, za roky 2008-2011 (tj. z ročenek 2009-2012)

<http://cslav.justice.cz/InfoData/uvod.html>, přístup dne 7.11.2012

⁵ K podobným výsledkům dospěl i Jiří Pipek v r. 1999, jak demonstruje ve svém článku: Pipek, J.: Alternativní způsoby vyřízení trestních věcí. Právní rádce. Praha: Economia, 1999, č. 2, s. 19-21.

řízení. Ze statistik sice v posledních letech vyplývá, že poměr trestních příkazů vůči jiným řešením věcí nepatrně klesá, avšak nijak výrazně.

Ustanovení § 314e odst. 5 zakazuje vydat trestní příkaz ve třech případech, a to v řízení proti osobě, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je jí tato způsobilost omezena, má-li být rozhodováno o ochranném opatření a dále také v případě, kdy má být uložen souhrnný nebo společný trest a předchozí trest byl uložen rozsudkem. Důvodem je patrně nutnost blíže zkoumat okolnosti pro vydání rozhodnutí v uvedených případech. V prvním případě bude zajisté nutno posoudit psychický stav osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, nebo osoby, jíž byla tato způsobilost omezena, k čemuž bude zapotřebí individuálního přístupu. Je-li totiž osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům (popřípadě je jí tato způsobilost omezena), bude zpravidla třeba, aby soudce individuálně posoudil osobu obviněného, a to nejen z hlediska trestní odpovědnosti (neboť tato otázka bude nepochybně řešena již státním zástupcem v předběžném řízení), ale zejména z hlediska trestání, neboť trest uložený trestním příkazem by mohl být zcela neadekvátní vzhledem k osobě pachatele trestného činu. Druhý případ, kdy má být uloženo ochranné opatření, je podobný – nejčastěji půjde o případy, kdy samosoudce ukládá ochranné léčení nebo zabezpečovací detenci a v takových případech je zpravidla nutné, aby soudce rozhodl o vhodném ochranném opatření a jeho délce na základě osoby pachatele. Posledním zde zmíněným případem je uložení souhrnného trestu, byl-li předchozí trest uložen rozsudkem.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví v § 63, že „v řízení ve věci mladistvého, který nedovršil osmnáct let věku, nelze vydat trestní příkaz (...)“ – je tomu tak proto, že zvláště ve vztahu k mladistvým obviněným je třeba užít citlivého přístupu a individuálního hodnocení s využitím odklonů, nepaušalizovat rozhodnutí jen na podkladě základních údajů. Samotné projednání věci v trestním řízení specializovaným soudem pro mládež také může působit preventivně a mít větší výchovný vliv, než uložený trest. Proto se zde preferuje projednání věci, kde jsou v plné míře zachovány všechny prvky spravedlivého procesu včetně ústnosti a bezprostřednosti. Tato zvláštní úprava se však od 1. 9. 2012 týká jen těch mladistvých, kteří nedosáhli osmnácti let věku. Jestliže však mladistvý v průběhu řízení dosáhne osmnácti let, typ řízení se sice nemění, ale trestní příkaz v této chvíli již vydat lze. Mohou tak vznikat situace, kdy si soudce „počká“, než mladistvý dosáhne této věkové hranice a ihned poté trestní příkaz vydá. V řízení proti mladistvým se také preferují další procesní alternativy, například narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a zejména odstoupení od trestního stíhání, které je určeno právě mladistvým obviněným.

V odstavci dvě citovaného ustanovení právní úprava omezuje ukládání trestů trestním příkazem na určité druhy a výměry trestů. Trestním příkazem nelze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody, avšak lze uložit trest podmíněný, a to až do výše jednoho roku. Dříve však zákon povoloval uložit trestním příkazem nepodmíněný trest odnětí

svobody na dva měsíce, později dokonce až na 1 rok. Možnost uložení nepodmíněného trestu byla novelou trestního řádu - zákonem č. 265/2001, změněna na možnost uložení pouze trestu podmíněného, v trvání maximálně jednoho roku. Trest odnětí svobody je natolik závažný, že je žádoucí, aby uložení takového trestu vždy předcházelo plné trestní řízení s uplatněním všech zásad trestního řízení zajišťujících práva osoby, proti níž se řízení vede. K tomuto názoru přispělo i doporučení č. R(87)18 Výboru ministrů, které doporučuje vyloučení možnosti uložit trestním příkazem trest odnětí svobody.⁶ Přestože nepodmíněný trest odnětí svobody byl z díkce ustanovení § 314e odst. 2 odstraněn, je nicméně možné, aby byl na základě uložení podmíněného trestu odnětí svobody, „přeměněn“ na trest nepodmíněný. Stejně je tomu i u trestu obecně prospěšných prací, domácího vězení a peněžitého trestu – ty se po jejich uložení v případě neplnění mohou přeměnit na trest odnětí svobody, případně u peněžitého trestu je nařízen výkon náhradního (předem v trestním příkazu stanoveného) trestu odnětí svobody.

Trest obecně prospěšných prací a peněžitý trest je možné uložit bez zvláštního omezení pro trestní příkaz, tedy v takové míře, v jaké je lze uložit i rozsudkem. Obecně prospěšné práce tak lze uložit od 50 až do výše 300 hodin, peněžitý trest od 2000,- Kč až do 36.500.000,-Kč, právníkům osobám dokonce mnohokrát více. Zvláště u peněžitého trestu jde o dosti vysokou částku vzhledem k tomu, že ji lze uložit jen trestním příkazem. Tresty zákazu činnosti, zákazu pobytu a vyhoštění lze uložit až do výše pěti let. U zákazu činnosti a zákazu pobytu jde o dobu poloviční oproti obecné úpravě, u vyhoštění jde o poloviční dobu proti obecné variantě určité (také deset let), s tím, že rozsudkem lze uložit vyhoštění také na dobu neurčitou. Trest domácího vězení lze uložit až do výše jednoho roku trvání. S účinností od 1. 9. 2012 byla novelou trestního řádu zakotvena povinnost rozhodnout o uložení trestu domácího vězení s přihlédnutím ke zprávě probačního úředníka o možnostech výkonu tohoto trestu včetně stanoviska obviněného, podobně jako tomu dosud bylo u trestu obecně prospěšných prací. Dále může samosoudce uložit trestním příkazem také trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Při ukládání trestů trestním příkazem platí některá omezení, která limitují výslednou výši trestu odnětí svobody v případě, že původní podmíněný trest odnětí svobody, domácího vězení nebo peněžitý trest (případně jejich kombinace) nebude vykonán a nastoupí proto trest náhradní či přeměněný (§ 314e odst. 5 TR). Toto omezení má zajišťovat, aby se podmíněný trest odnětí svobody a přeměněné tresty nesčítaly nad stanovenou míru a nebyl tak v konečném důsledku trestním příkazem uložen vyšší trest, než lze trestním příkazem uložit. Jak je uvedeno níže, pro legislativní chyby by bylo třeba toto ustanovení novelizovat.

⁶ Strnadová, L.: Odklony ve světle zákona č.265/2001 Sb. Trestní právo. 2001, roč. 2001, č. 11, s. 4.

Trestní příkaz se doručuje obviněnému a také jeho obhájci, státnímu zástupci a poškozenému, který svůj nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení uplatnil. Pokud chce osoba, proti níž se řízení vede, zvrátit důsledky trestního příkazu (tedy účinky pravomocného rozhodnutí), dává jí trestní řád právo podat proti němu do osmi dnů od jeho doručení odpor. Odpor je specifickým druhem opravného prostředku, který ruší trestní příkaz a samosoudce poté nařídí hlavní líčení (v případě že není důvod rozhodnout mimo hlavní líčení, např. zastavit trestní stíhání). Odpor může podat obviněný, státní zástupce a dále osoby, které jsou oprávněny podat odvolání ve prospěch obviněného. Nemůže jej však podat nikdo jiný, např. poškozený. Osmidenní lhůta pro podání odporu se počítá od následujícího dne po doručení trestního příkazu obviněnému, v případě že se doručuje i obhájci ode dne následujícího po doručení tomu z nich, kterému došlo později. Polemiku o tom, zda nastane právní moc příkazu v případě nutné obhajoby a přesto neměl obviněný ve vazbě obhájce, vedli na stránkách Trestního práva Crha⁷ a Rizman⁸. Crha uvažoval nad případem, kdy není dodrženo pravidlo nutné obhajoby a trestní příkaz je doručen pouze obviněnému. Vyslovil zde názor, že v takovém případě by trestní příkaz vůbec nenabyl právní moci, neboť nebyla splněna podstatná procesní náležitost a trestní příkaz nebyl doručen obhájci, přestože obviněný musel mít obhájce ze zákona. Jelikož zde tedy nedošlo k onomu pozdějšímu doručení, od kterého by se měla počítat lhůta k podání odporu, nemohlo ani dojít k právní moci trestního příkazu. Rizman mu oponoval a vyslovil názor, že trestní příkaz se doručuje obhájci pouze, pokud obviněný obhájce skutečně má, a v opačném případě nabude trestní příkaz právní moci po marném uplynutí lhůty počítané od doručení obviněnému. Jde samozřejmě o závažnou procesní vadu, avšak dle Rizmana by nebylo možno považovat takový trestní příkaz za nepravomocný z důvodu, že lhůta k podání odporu vůbec neběžela, ale správným postupem by bylo podat návrh na zrušení pravomocného trestního příkazu z důvodu závažné procesní vady mimořádným opravným prostředkem (stížností pro porušení zákona). Důsledek v podobě nepravomocnosti trestního příkazu je podle něj závažným zásahem do principu stability soudního rozhodování. Stížnost pro porušení zákona však podle mne není dostatečným právním prostředkem pro nápravu takového rozhodnutí, které trpí tak závažnou vadou, jelikož není v dispozici osoby, proti níž se řízení vede a tato osoba tak nemá právní nárok na to, aby byla stížnost pro porušení zákona podána. Ochrana tohoto práva je tak velmi slabá.

Odpořem podaným v osmidenní lhůtě oprávněnou osobou se trestní příkaz ruší a samosoudce nařídí hlavní líčení, nerozhodne-li jinak mimo hlavní líčení. Přitom zde neplatí ani princip zákazu reformatio in peius, ani zásada beneficia cohaesionis v případě více obviněných. (K zásadě zákazu reformatio in peius viz také níže).

⁷ Crha, L.: K právní moci trestního příkazu. Trestní právo. 1997, č. 10, s. 2-3.

⁸ Rizman, S.: O právní moci trestního příkazu jinak. Trestní právo. 1997, č. 12, s. 13-14.

2. PROBLEMATICKÉ BODY SOUČASNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Přestože je institut trestního příkazu institutem užívaným, některé body právní úpravy jsou předmětem kritiky⁹. Zmiňuji zde proto některé z nich.

1. Velká skupina trestných činů i reálných případů řešena trestním příkazem
2. Výše peněžitého trestu, který lze uložit trestním příkazem
3. Absence podmínky doznání
4. Neumožnění poškozenému podat odpor
5. Neuplatnění zásady zákazu reformatio in peius
6. maximální výše náhradního trestu odnětí svobody při nevykonání trestu peněžitého v kombinaci s přeměněným trestem odnětí svobody při nevykonání trestů domácího vězení a obecně prospěšných prací

Níže se pokusím nastínit podstatu těchto problematických bodů současné právní úpravy blíže.

1. Velká skupina trestných činů i reálných případů řešena trestním příkazem

Ze statistických údajů uvedených výše je jasné, že trestním příkazem je vyřizována více než polovina trestních věcí (resp. více než polovina osob, proti níž se vede řízení, je odsouzena trestním příkazem). Trestní příkaz má v českém trestním právu své nepopíratelné a důležité místo. Otázkou je, zda je dobré řešit tak velkou část případů písemným řízením, ve kterém se jen omezeně projevují základní zásady (či se dokonce neprojevují vůbec), které nauka považuje za stěžejní (zásada ústnosti, bezprostřednosti, zásada materiální pravdy, právo na obhajobu apod.). Příkazní řízení se z alternativy vyvinulo ve (svého druhu) standardní postup, který je využíván více než postup, který by dle trestního řádu měl být postupem standardním. Ponechávám tedy k úvaze, zda je opravdu nutné, abychom kriminalizovali některé druhy chování a přetíženost soudů pak řešili nadměrným užíváním trestního příkazu, či zda přenechat v rámci zásady subsidiarity trestní represe některé méně závažné druhy chování k řešení správním orgánům a nechat soudům prostor k řešení závažnější trestné činnosti.

⁹ Zeman, J.: Některé aspekty úpravy trestního příkazu. Trestní právo. 1999, č. 12, s. 11-16.

Zůbek, J.: Vrba, M.: Poškozený a právo odporu. Trestněprávní revue. 1012, roč. 11, č. 9, s. 195-198.

2. Výše peněžitého trestu, který lze uložit trestním příkazem

Trestním příkazem je možno uložit velkou škálu trestů, míra některých z nich není pro trestní příkaz nijak limitována. Za nejmarkantnější příklad považuji uložení peněžitého trestu podle obecné úpravy, tedy u fyzických osob až do celkové výše 36.500.000,- Kč, u právnických osob dokonce až do výše 1.460.000.000,-Kč (§ 18 zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim). Vzhledem k povaze příkazního řízení by bylo vhodné omezit výši peněžitého trestu uloženého trestním příkazem. Lze tak učinit buď absolutně - omezením maximální výše peněžitého trestu, nebo relativně - omezením počtu denních sazeb, které by měl odrážet povahu a závažnost trestného činu. Dle mého názoru by byla tato druhá varianta vhodnější, neboť by jednak odrážela pouze omezenou závažnost trestných činů řešených trestním příkazem, zároveň by však ponechávala možnost přizpůsobení trestu konkrétnímu obviněnému dle jeho majetkových poměrů tak, aby byl pro konkrétního obviněného dostatečně citelný.

3. Absence podmínky doznání

Vydání trestního příkazu není podmíněno doznáním obviněného. V historické úpravě (před zrušením trestního příkazu v 90. letech) tomu tak bylo. Zeman ve svém článku¹⁰ uvádí, že v případě, že obviněný vinu popírá, znamená to, že zde mohou být dány pochybnosti o tom, zda je skutkový stav skutečně spolehlivě prokázán. Obviněnému je dle současné právní úpravy dána možnost zrušit trestní příkaz odporem a docílit tak projednání věci v hlavním líčení v souladu s ústavními právy (zejména s ustanovením článku 38 odst. 2). Ztotožňuji se s názorem Zemana, který tvrdí, že již fakt, že obviněný vinu popírá, vytváří stav, který není dostatečně jistý, aby mohlo být ve věci rozhodnuto trestním příkazem.¹¹ Tím, že obviněný odpor nepodá, se presumuje jakýsi tichý, konkludentní souhlas poškozeného. Toto řešení je v pořádku pokud však obviněný vinu výslovně nepopírá. Pokud se obviněný výslovně dovolává své nevině, neměl by dle mého názoru samosoudce vydávat trestní příkaz a přenášet tak na obviněného povinnost podat odpor, avšak měl by rovnou přistoupit k nařízení hlavního líčení, protože to, že obviněný vinu popírá je skutečně dle mého názoru okolnost, která zakládá pochybnost o tom, zda je skutkový stav spolehlivě prokázán. Nepovažuji za nutné vkládat mezi podmínky vydání trestního příkazu podmínku doznání, avšak bylo by žádoucí vymezit negativní podmínku, že nelze vydat trestní příkaz v případě, kdy obviněný vinu popírá.

¹⁰ Zeman, J.: Některé aspekty úpravy trestního příkazu. Trestní právo. 1999, č. 12, s. 11-16.

¹¹ str. 12, tamtéž.

4. neumožnění poškozenému podat odpor

Jedním z nedostatků právní úprav trestního příkazu je fakt, že poškozený, který řádně uplatnil nárok, není oprávněn podat proti trestnímu příkazu odpor (ačkoliv se mu odpor doručuje). V případě, že poškozený splní všechny zákonné podmínky pro uplatnění svého nároku, samosoudce by měl o jeho nároku rozhodnout. Pokud však je výrok o náhradě škody, nemateriální újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení vadný, nebo samosoudce o nároku poškozeného nerozhodne vůbec, nemá poškozený žádné procesní nástroje k tomu, aby se svého práva v trestním řízení domohl.¹² Nápravy tam může dosáhnout v podstatě jediným prostředkem, kterým je stížnost pro porušení zákona. Vzhledem k tomu, že jde o mimořádný opravný prostředek, jehož podání není v dispozici poškozeného, kde o značně omezenou možnost poškozeného hájit svá práva.

De lege ferenda by proto bylo vhodné doplnit do stávající právní úpravy trestního příkazu také oprávnění poškozeného podat proti trestnímu příkazu odpor. Zde ovšem narážíme na právo obviněného odpor nepodat a přijmout pravomocné vyřešení vlastní věci trestním příkazem. Za současného stavu, kdy neexistuje zákaz zásady reformatio in peius, by totiž bylo možno uložit obviněnému přísnější trest v důsledku odporu poškozeného. Takové právo není dáno poškozenému ani při odvolání, kdy může poškozený podat odvolání pouze co do výroku o náhradě škody, nemateriální újmy a bezdůvodného obohacení. Současný stav, kdy není poškozenému dána dostatečná možnost hájit svá práva v příkazním řízení, je však také nedostačující a bylo by vhodné uvažovat úpravě, která by zajišťovala poškozenému domoci se alespoň opravy či doplnění výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení.

5. neuplatnění zásady zákazu reformatio in peius

Zásada zákazu reformatio in peius byla zakotvena v dřívější české právní úpravě trestního příkazu, než byl na krátkou dobu z trestního řádu odstraněn. Jelikož dle této historické úpravy byl trestní příkaz vydáván na základě návrhu státního zástupce nebo s jeho souhlasem, nebylo možné v následném hlavním líčení, v případě, že byl proti trestnímu příkazu podán odpor, uložit přísnější trest než byl uložen trestním příkazem. Protože dnešní úprava nepodmiňuje vydání trestního příkazu návrhem nebo souhlasem státního zástupce, bylo by zavedení zákazu reformatio in peius beze změn v roli státního zástupce v příkazním řízení výrazným zásahem do jedné ze základních zásad trestního procesu – zásady obžalovací. K tomuto tématu se ve svém článku vyjadřuje také Zeman¹³, která nedoporučuje

¹² Zúbek, J.: Vrba, M.: Poškozený a právo odporu. Trestněprávní revue. 1012, roč. 11, č. 9, s. 195-198.

¹³ Zeman, J.: Některé aspekty úpravy trestního příkazu. Trestní právo. 1999, č. 12, s. 11-16.

zavedení této zásady, ale vyloučení soudce, který vydal trestní příkaz, v dalším řízení ve věci.

6. maximální výše náhradního trestu odnětí svobody při nevykonání trestu peněžitého v kombinaci s přeměněným trestem odnětí svobody při nevykonání trestů domácího vězení a obecně prospěšných prací

Ustanovení § 314e odst. 5 upravuje otázku výše trestu odnětí svobody, který by následoval po nevykonání primárního, alternativního trestu. Nejprve bych zde chtěla zdůraznit, že formulace věta „Ukládá-li se trest domácího vězení vedle peněžitého trestu, nesmí souhrn náhradních trestů ukládaných v souvislosti s těmito tresty přesahovat jeden rok.“ není zcela správná, jelikož náhradní trest je ukládán pouze u trestu peněžitého, nikoliv u trestu domácího vězení, kde je následně trest přeměněn. Nedochází zde v tomto případě ke kombinaci náhradních trestů, jak by chybně vyplývalo ze současné dikce ustanovení. Účelem ustanovení je nicméně zavést maximální výši trestu odnětí svobody v případě, že by se místo zde zmíněných alternativních trestů nebo jejich možných kombinací vykonal nepodmíněný trest odnětí svobody. Jakýkoliv z těchto náhradních nebo přeměněných trestů, ani jejich součet (je-li uloženo více alternativních trestů) nesmí tedy přesáhnout hranici jednoho roku odnětí svobody. De lege ferenda by tedy bylo vhodné opravit tuto legislativní chybu na znění „Ukládá-li se trest domácího vězení vedle peněžitého trestu, nesmí souhrn náhradního trestu a přeměněného trestu, ukládaných v souvislosti s těmito tresty přesahovat jeden rok.“

Ustanovení také bohužel neřeší otázku kombinace přeměněného trestu za nevykonaný trest obecně prospěšných prací a náhradního trestu za trest peněžitý. Nepodmíněný trest odnětí svobody, jehož vykonání bylo nařízeno v důsledku nevykonání uloženého trestu obecně prospěšných prací, může dle zákonného přepočtu dosáhnout až výše 300 dní (tj. téměř deseti měsíců) a spolu s případným náhradním trestem při nezaplacení peněžitého trestu by výše výsledného nepodmíněného trestu odnětí svobody mohla (i výrazně) přesáhnout jeden rok.

V případě, že cílem zákonodárce bylo v odstavci 5 (před novelou odst. 4) § 314e omezit pravomoci samosoudce a limitovat maximální výslednou výši nepodmíněného trestu odnětí svobody na nejvýše jeden rok, bylo by na místě to ve zmiňovaném ustanovení zakotvit. Je možné tak učinit buď výslovně, jako je tomu u ostatních trestů, nebo změnit ustanovení v obecné pravidlo, tedy stanovit, že celková výše nepodmíněného trestu odnětí svobody, ať již v důsledku neplnění jednoho či více alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody nesmí v součtu přesáhnout jeden rok nepodmíněného odnětí svobody. Dle mého názoru by bylo vhodnější užít druhé varianty, neboť v případě nových trestů nebo změn ve způsobu stanovení nových trestů by nevznikly pochyby o úmyslu zákonodárce omezit v případě trestního příkazu nepřímé uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody maximálně na jeden rok.

3. PERSPEKTIVY UŽÍVÁNÍ TRESTNÍHO PŘÍKAZU DO BUDOUCNA

Trestní příkaz je institutem užívaným ve vysoké míře, jak dokládají výše uvedené statistiky. V souvislosti se zavedením nového institutu dohody o vině a trestu do českého trestního řádu s účinností od 1. 9. 2012 by bylo vhodné se zamyslet, zda a jaká vliv bude mít využívání tohoto nového institutu na využívání trestního příkazu.

Vzhledem k tomu, že užití dohody o vině a trestu vyžaduje zejména čas i úsilí státního zástupce, lze očekávat, že právě na státních zástupcích bude záviset, zda v jaké míře bude dohoda o vině a trestu užívána. O to více je tento názor posílen faktem, že na dohodu o vině a trestu nemá obviněný právní nárok a i přesto, že sám jednání o dohodě o vině a trestu sám navrhne, nemůže se v případě negativního postoje státního zástupce tohoto uzavření dohody ani jednání o ní nijak domoci. Na rozdíl od jednání o dohodě o vině a trestu je sepsání návrhu na potrestání podstatně jednodušším úkonem. Domnívám se proto, že v řadě případů bude u trestných činů, u kterých je možno využít obou těchto institutů, přetrvávat ve většině tendence k využívání trestního příkazu. Proto se přikláním k názoru, že nový institut dohody o vině a trestu ovlivní užívání trestního příkazu jen mírně. Dohoda o vině a trestu se dle mého názoru bude více užívat u těch trestných činů, u nichž nebude možné vydat trestní příkaz.

4. ZÁVĚREM

Trestní příkaz je tradiční, a jak ukazují statistické údaje, také vysoce využívanou procesní alternativou českého trestního práva. Ačkoliv je institutem užívaným a fungujícím, jeho právní úprava trpí některými vadami a nedostatky které by bylo vhodné napravit. Patří mezi ně zejména úprava práva poškozeného podat odpor, vyřešení celkového součtu přeměněných trestů domácího vězení a obecně prospěšných prací s náhradním trestem odnětí svobody za trest peněžitý, maximální výše peněžitého trestu a další výše zmíněné problémy.

Současně stojí za zamyšlení, zda je vhodné řešit zahlcení justice stále častějším užíváním zkrácených a formálnějších řízení, či zda v rámci zásady subsidiarity trestní represe dekriminalizovat určitá méně závažná jednání a svěřit jejich rozhodování správním orgánům. Jak ukázala historie, bez institutu trestního příkazu se česká justice pravděpodobně neobejde, avšak měl by zůstat alternativou, nikoliv standardní formou trestního řízení. Část agendy, která je vyřizována trestním příkazem, bude v současné době pravděpodobně řešena také dohodou a vině a trestu, avšak do jaké míry opravdu ovlivní tento nový institut budoucí užívání trestního příkazu, ukáže až praxe.

Literature:

- Strnadová, L.: Odklony ve světle zákona č.265/2001 Sb. Trestní právo. 2001, roč. 2001, č. 11, s. 2-6.
- Pipek, J.: Alternativní způsoby vyřízení trestních věcí. Právní rádce. Praha: Economia, 1999, č. 2, s. 19-22. ISSN 1210-4817.
- Crha, L.: K právní moci trestního příkazu. Trestní právo. 1997, č. 10, s. 2-3.
- Rizman, S.: O právní moci trestního příkazu jinak. Trestní právo. 1997, č. 12, s. 13-14.
- Zeman, J.: Některé aspekty úpravy trestního příkazu. Trestní právo. 1999, č. 12, s. 11-16.
- Zůbek, J.: Vrba, M.: Poškozený a právo odporu. Trestněprávní revue. 1012, roč. 11, č. 9, s. 195-198.
- Jelínek J. a kol.: Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, 816 s, ISBN 978-80-87212-92-9

Contact – email

lenka.jambo@gmail.com

NÁHRADA ŠKODY SPÔSOBENEJ TRESTNÝM ČINOM V PRÍPADOCH ODKLONOV V TRESTNOM KONANÍ

TATIANA KANÁLIKOVÁ

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Slovenská republika

Abstract in original language

Príspevok je venovaný problematike odklonov a postaveniu poškodeného z hľadiska odklonov v slovenskom trestnom konaní. Pozornosť sa sústreďuje na vykreslenie postavenia poškodeného z hľadiska jeho práva na náhradu škody spôsobenej trestným činom. V tomto ohľade sa autorka vyjadruje k pozitívam i negatívam jednotlivých odklonov v trestnom konaní, a uvádza niekoľko námetov na pozmenenie právnej úpravy. Bližšie sa príspevok venuje inštitútu dohody o vine a treste s ohľadom na spomenuté právo poškodeného, a to z pohľadu právnej úpravy českej i slovenskej.

Key words in original language

Odklony v trestnom konaní, poškodený, nárok na náhradu škody, dohoda o vine a treste.

Abstract

The article deals with the issue of the diversions and the position of the aggrieved party in the context of diversions in the slovak criminal proceedings. The attention is focused on the depiction of the position of the aggrieved party in relation to his right for compensation of criminal damage. In this relation, the author comments on both, the negative and positive aspects of the diversionary measures in the criminal proceedings and presents some ideas covering the possible modification of the legal regulation. More closely the article covers the guilt and punishment deal, from the view of both, the slovak and czech legal regulation.

Key words

Diversions in the criminal proceedings, the aggrieved party, compensation/damages claim, The guilt and punishment deal.

Inštitúty odklonov v trestnom konaní majú špecifický význam a zaujímajú dôležité miesto v trestnom procese. Ako už z ich pomenovania vyplýva, tradične ich vnímame ako určité odchýlky či vybočenia z rámca klasického spôsobu vedenia trestného konania. V rámci odklonov v trestnom konaní hovoríme vlastne o osobitnom postupe, ktorý sa odlišuje od štandardného trestného konania a ktorý

umožňuje rešpektovanie potrieb všetkých subjektov, ktoré sú akýmkoľvek spôsobom dotknuté trestnou činnosťou.¹

Primárnym cieľom odklonov v trestnom konaní je dosiahnuť takú situáciu, kedy by sa celé trestné konanie nevyhnutne nemuselo vykonať vo svojej štandardnej forme v prípade, že je jeho účelom možné dosiahnuť oveľa jednoduchším, a hlavne časovo menej náročným spôsobom. Z tohto hľadiska potom na inštitúty odklonov môžeme hľadiť ako na alternatívne spôsoby konania v trestnej veci, ktoré umožňujú zrýchlenie, zefektívnenie a zhospodárnenie trestného konania. Súčasne ich výsledkom je i odbremenenie orgánov činných v trestnom konaní, najmä súdov, ktoré potom môžu svoju pozornosť a činnosť sústrediť na zložitejšie a závažnejšie prípady. Znamená to teda, že pri jednoduchších prípadoch sa zdĺhavému, komplikovanému a menej úspešnému konaniu predchádza ***uplatnením možnosti vybavenia veci v predsúdnom konaní, mimo procesne náročné hlavné pojednávanie.***

Z hľadiska osoby poškodeného, jeho práv a postavenia v trestnom konaní, majú odklony pomerne dôležitý význam. Odbremeňujú poškodeného od absolvovania traumatizujúceho súdneho konania a v neposlednej rade taktiež predstavujú ďalší zo spôsobov ako efektívnejšie dosiahnuť uspokojenie v otázke jeho ***práva na náhradu škody*** spôsobenej trestným činom. Inštitúty odklonov sú prostriedkom, ktorý v prvom rade slúži, alebo by mal slúžiť, na akési uzmierenie medzi páchatelom trestného činu a osobou poškodenou a taktiež by mal viesť k tomu, aby ***páchateľ odstránil alebo odčiniť škodlivé dôsledky svojho činu.***² Možno povedať, že osoba poškodeného sa v prípadoch využitia odklonov stáva ***bezprostredne zainteresovanou na výsledku trestného konania a taktiež na spôsobe náhrady škody***, keďže jej patrí buď právo dávať súhlas na využitie konkrétneho odklonu, alebo aspoň podávať sťažnosti proti konkrétnym rozhodnutiam prijatým v procese aplikácie odklonu. Taktiež je možné konštatovať, že využívanie procesných odklonov či alternatív pramení z koncepcie ***tzv. restoratívnej (obnovujúcej) justície***, ktorá prioritný dôraz kladie na nápravu všetkých škodlivých následkov spôsobených trestným činom, napravenie narušených vzťahov páchatel'a a poškodeného (obete) či využívanie alternatívnych opatrení pri riešení trestných vecí.

V súvislosti s odklonmi v trestnom konaní je taktiež dôležité uvedomiť si, že tieto inštitúty vo svojich dôsledkoch predstavujú určitý spôsob, ktorým si osoba obvineného dobrovoľne obmedzuje či sa skôr vzdáva jedného zo svojich základných a kľúčových práv v trestnom konaní, ktorým je právo na prejednanie trestnej veci

¹ Pozri SOTOLAR, A., VALKOVÁ, H.: Soudnictví nad mládeží v České republice. In: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Příručka Ministerstva spravedlnosti ČR, Praha, 2000, s. 199-263.

² RÚŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEŽULOVÁ, J.: Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H.BECK, 2007, s. 559.

spravodlivo, v primeranej lehote, pred nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom. Ide tu teda o zásadu práva na spravodlivý proces, ktorá sa opiera o čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, a je vyjadrená v §2 ods. 7 TP. Treba však vyzdvihnúť, že v kontexte odklonov v trestnom konaní, zásada práva na spravodlivý proces zdôrazňuje subjektívne oprávnenie pre osobu obvineného. „Obvinený môže buď trvať na tom, aby prebehol celý proces so všetkými procesnými zárukami, v ktorom môže uplatňovať a realizovať všetky práva, ktoré ako obvinený má, avšak môže sa týchto práv vzdať a využiť všetky zákonné možnosti, ktoré mu procesné predpisy umožňujú, aby využil dostupné „odklony“, teda aby využil možnosti, ktoré mu súčasný zákonný postup poskytuje v záujme zlepšenia svojho (i hmotnoprávneho) postavenia (napr. zmiernením trestu).“³

V súlade s uvedenými charakteristikami potom možno konštatovať, že tzv. odklonnú funkciu (samozrejme okrem ostatných) typicky plní prípravné konanie.⁴ Znamená to, že v rámci prípravného konania je potrebné zabezpečiť dostatok dôkazov, aby prokurátor alebo súd mohli rozhodnúť mimo hlavné pojednávanie všade tam, kde je to samozrejme možné a sú na to splnené podmienky. Odklonnú funkciu prípravného konania teda považujeme nie za jeho vlastnú- imanentnú, ale za vedľajšiu – akcesorickú funkciu.⁵

V rámci prípravného konania je teda možné vybavenie trestnej veci bez toho, aby sa dostala do štádia konania pred súdom nasledujúcimi formami: podmiennečné zastavenie trestného stíhania (§ 216 – 217 TP), podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 a § 219 TP), zmier (§ 220 – 227 TP), konanie o dohode o vine a treste (§ 232 – 233 TP, § 331 – 335).

1. PODMIENEČNÉ ZASTAVENIE TRESTNÉHO STÍHANIA

„Inštitút podmiennečného zastavenia trestného stíhania (§ 216 TP) predstavuje formu tzv. odklonu, teda určitý špecifický postup, ktorý má umožniť, aby na základe dohody medzi štátom na jednej strane a obvineným na strane druhej došlo k ukončeniu trestnej veci bez

³ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 61.

⁴ MUSIL, J.: Některé koncepční otázky přípravného řízení. In: Teoretické otázky přípravného řízení trestního. Sborník příspěvků z teoretického semináře s mezinárodní účastí pořádaný dne 20. listopadu 2002. Praha: Policejní akademie ČR, 2002, s. 35-37.

⁵ Pozri POLÁK, P.: Funkcie prípravného konania. In: Rekodifikácia trestného práva. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 17. mája 2004. Bratislava: APZ, 2004, s.103.

potrestania páchatel'a.“⁶ Zákonná úprava tohto inštitútu, rovnako ako podmienky jeho uplatnenia sú obsiahnuté v § 216 – 217 Trestného poriadku. Aplikácia inštitútu podmiennečného zastavenia trestného stíhania je zo zákona obmedzená na okruh menej závažných deliktov, teda prečinov, za ktoré trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov. Z hľadiska zavinenia sa môže jednať o prečiny spáchané úmyselne, alebo z nedbanlivosti. Ďalším zo základných predpokladov pre rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania je súhlas obvineného. Aj keď sa **nevyžaduje súhlas poškodeného s takýmto postupom**, súhlas obvineného je zákonnou podmienkou, od ktorej nemožno upustiť. Pre súhlas obvineného platí, že nesmie byť vynútený, teda musí byť daný slobodne a taktiež osobne. Znamená to, že súhlas je výlučným právom obvineného a nemôže ho udeliť iná osoba (napr. obhajca obvineného).⁷ Ako z charakteru inštitútu vyplýva, jeho uplatnenie prichádza do úvahy v štádiu po vznesení obvinenia voči konkrétnej osobe do podania obžaloby, teda v čase, keď už môžeme hovoriť o obvinenom. Vzhľadom na ustanovenie § 216 ods.1 TP o podmiennečnom zastavení trestného stíhania je oprávnený rozhodnúť iba prokurátor, a to za súčasného splnenia zákonných kumulatívnych podmienok, že:

- a) obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a zrozumiteľne,
- b) **obvinený nahradil škodu, ak bola činom spôsobená, alebo s poškodeným uzavrel dohodu alebo urobil iné potrebné opatrenia smerujúce k náhrade škody,** a
- c) vzhľadom na osobu obvineného, s prihliadnutím na jeho doterajší život a na okolnosti prípadu možno takéto rozhodnutie považovať za dostačujúce.

Trestný poriadok vo svojich ustanoveniach taktiež upravuje okolnosti či podmienky, za splnenia ktorých je použitie tohto inštitútu vylúčené. Takáto situácia nastáva vtedy, ak trestným činom bola spôsobená smrť osoby, ak je vedené trestné stíhanie pre trestný čin korupcie, alebo ak je vedené trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi alebo zahraničnému verejnému činiteľovi.

Pokiaľ ide o **postavenie poškodeného a jeho právo na náhradu škody**, je možné konštatovať, že osoba obvineného má na základe zákonného znenia na výber z viacerých možností ako škodu nahradiť. Za predpokladu, že bola trestným činom spôsobená škoda, prichádza

⁶ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 575.

⁷ Porovnaj KLÁTIK, J.: Podmiennečné zastavenie trestného stíhania – alternatívny spôsob riešenia trestnej veci. Justičná revue, 59, 2007, č.1, s. 31-39.

do úvahy buď jej **včasné a úplné nahradenie**, alebo uzavretie dohody o jej náhrade, alebo vykonanie iného vhodného a potrebného opatrenia smerujúceho k jej náhrade. Ak hovoríme o nahradení škody, máme na mysli jej nahradenie do rozhodnutia o podmiennečnom zastavení trestného stíhania. **Dohoda o náhrade škody** má podobu či formu zmluvy sui generis, v ktorej je potrebné uviesť všetky potrebné skutočnosti týkajúce sa výšky, rozsahu, času a spôsobu náhrady škody. **Vykonanie iného vhodného opatrenia** môže predstavovať napríklad nahlásenie spôsobenej škody ako poistnej udalosti a poskytnutie súčinnosti príslušnej poisťovni, či zloženie peňažnej sumy zodpovedajúcej výške škody do úradnej, súdnej úschovy, ale môže sa jednať aj o postúpenie pohľadávky obvineného poškodenému či prevzatie dlhu poškodeného obvineným.⁸ Spoločným predpokladom takýchto postupov však je, že výška škody by mala byť riadne uplatnená poškodeným a príslušnými orgánmi činnými v trestnom konaní náležite zistená.

V uznesení o podmiennečnom zastavení trestného stíhania musí okrem všeobecných náležitostí uznesenia prokurátor uviesť aj skúšobnú dobu, teda jej konkrétnu dĺžku, ktorá sa musí pohybovať v rozmedzí od jedného do piatich rokov. Takto stanovená **skúšobná doba** začína plynúť od právoplatnosti tohto uznesenia. Na obdobie skúšobnej doby je možné obvinenému uložiť, aby dodržiaval primerané obmedzenia, najmä aby viedol riadny život či sa zdržiaval činností, ktoré ho viedli k spáchaniu činu. Navyše, **ak obvinený uzavrel s poškodeným dohodu o náhrade škody, v uznesení mu prokurátor uloží, aby túto škodu v priebehu stanovenej skúšobnej doby uhradil.**

Uznesenie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania sa doručuje **obvinenému a poškodenému**, a rovnako tieto osoby sú oprávnené na **podanie sťažnosti** proti tomuto uzneseniu. Podľa výslovného zákonného vyjadrenia v § 216 ods.5 TP podaná sťažnosť má v týchto prípadoch **odkladný účinok**. Vo všeobecnosti možno povedať, že ak obvinený v priebehu skúšobnej doby viedol riadny život, **splnil si povinnosť nahradiť spôsobenú škodu a takisto dodržal uložené obmedzenia a povinnosti**, prokurátor uznesením rozhodne, že obvinený sa po skúšobnej dobe **tzv. osvedčil**. **V opačnom prípade**, dokonca aj pred uplynutím skúšobnej doby, prokurátor uznesením rozhodne, že v **trestnom stíhaní obvineného sa bude pokračovať**. Rovnako prichádza do úvahy i fikcia osvedčenia sa obvineného, a to v prípade keď sa ani do dvoch rokov od uplynutia skúšobnej doby nerozhodlo o osvedčení obvineného, samozrejme bez zavinenia obvineného. Nadobudnutím právoplatnosti uznesenia o osvedčení obvineného, alebo uplynutím lehoty dvoch rokov od skončenia skúšobnej doby nastanú účinky zastavenia trestného stíhania z dôvodu neprípustnosti trestného stíhania podľa § 9 ods.1 písm. e) TP. Rovnako i uznesenie o osvedčení sa obvineného je potrebné doručiť **obvinenému, ale aj poškodenému**, pričom obaja sú taktiež oprávnení

⁸ Pozri tamže, s. 34.

na *podanie sťažnosti*, ktorej § 217 ods.3 TP priznáva *odkladný účinok*.

2. PODMIENEČNÉ ZASTAVENIE TRESTNÉHO STÍHANIA SPOLUPRACUJÚCEHO OBVINENÉHO

„Inštitút podmiennečného zastavenia trestného stíhania (§ 218) predstavuje alternatívny spôsob skončenia trestnej veci v prípadoch trestných činov, ktorými bol v značnej miere dotknutý verejný záujem. V prípade takýchto trestných činov záujem štátu na ich objasnení a záujem na zistení ich páchatel'ov prevyšuje záujem trestne stíhať a potrestať takého obvineného, ktorý sa významnou mierou zaslúžil o objasnenie trestných činov a zistenie alebo usvedčenie ich páchatel'ov.“⁹

V súvislosti s inštitútom podmiennečného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného treba poznamenať, že *z hľadiska záujmov a postavenia poškodeného* v trestnom konaní tento inštitút na rozdiel od zvyšných modelov odklonov *neposkytuje poškodenému žiadne osobitné možnosti zlepšenia uspokojenia jeho práva na náhradu škody*. Poškodenému je v prípade tohto inštitútu priznané *len oprávnenie podať sťažnosť proti uzneseniu o podmiennečnom zastavení stíhania s odkladným účinkom*, rovnako má právo na doručenie uznesenia o podmiennečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného i uznesenia, v ktorom prokurátor konštatuje, že obvinený sa v poskytnutej skúšobnej dobe osvedčil.

V prípravnom konaní je len prokurátor oprávnený rozhodnúť uznesením o podmiennečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, a to za súčasného splnenia všetkých zákonných podmienok. *Podmienkami aplikácie tohto inštitútu sú nasledovné:*

- a) obvinený sa významnou mierou podieľal na objasnení taxatívne vymedzených trestných činov (napr. trestného činu korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny)
- b) záujem spoločnosti na objasnení takého trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní obvineného a
- c) spolupracujúci obvinený však zároveň nesmie byť zároveň organizátorom, návodcom alebo objednávateľom trestného činu, na ktorého objasnení sa obvinený podieľal.

⁹ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 578. Taktiež pozri ŽILINKA, M.: K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Justičná revue, 58, 2006, č.2, s. 200.

Okrem všeobecných náležitostí uznesenia podľa § 176 ods.1 TP, **prokurátor v uznesení obvinenému uloží skúšobnú dobu**, resp. jej konkrétnu dĺžku, ktorá sa musí pohybovať v rozmedzí dvoch až desiatich rokov a súčasne mu na obdobie skúšobnej doby určí plniť povinnosť spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdom na objasňovaní taxatívne vymedzených trestných činov, na zisťovaní a usvedčovaní páchatel'ov daného trestného činu. „Navyše vo výroku uznesenia prokurátor presne uvedie opis skutku, ako vyplýva z dôkazov uvedených vo vyšetrovacom spise, a to tak, aby skutok nemohol byť zamenený s iným skutkom.“¹⁰

Ak obvinený v rámci uloženej skúšobnej doby splní jednotlivé podmienky, prokurátor uznesením rozhodne o jeho osvedčení. V opačnom prípade ešte aj pred uplynutím skúšobnej doby rozhodne, že sa bude pokračovať v trestnom stíhaní. Ak ani po dvoch rokoch od uplynutia skúšobnej doby prokurátor nerozhodne jedným z uvedených spôsobov nastane zákonná fikcia, že obvinený sa osvedčil. Podmienkou tejto zákonnej fikcie však je, že rozhodnutie nebolo vydané bez zavinenia obvineného. **Uznesenie o osvedčení sa obvineného sa doručuje obvinenému a poškodenému, pričom obaja majú právo na podanie sťažnosti ktorej § 219 ods.3 TP priznáva odkladný účinok.** Nadobudnutím právoplatnosti uznesenia prokurátora o osvedčení sa obvineného alebo márnym uplynutím spomenutej dvojročnej lehoty nastanú účinky zastavenia trestného stíhania podľa § 9 ods.1 písm. e).

3. ZMIER

„Inštitút zmieru (§ 220) predstavuje formu tzv. odklonu, teda určitý špecifický postup, ktorý má umožniť, aby na základe dohody medzi štátom a poškodeným na jednej strane a obvineným na strane druhej došlo k ukončeniu trestnej veci bez potrestania páchatel'a.“¹¹ Tento alternatívny spôsob riešenia trestnej veci sa stal súčasťou slovenského trestného konania prostredníctvom novely zákona č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok), vykonanou zákonom č. 422/2002 Z.z., s účinnosťou od 1. októbra 2002. Stalo sa tak v súlade s Doporučením Rady Európy č. 18 zo dňa 17. 9. 1987 o zjednodušení trestného konania. Tento **inštitút je z pohľadu postavenia poškodeného a jeho nárokov na náhradu škody neopomenuteľný**, je zárukou zvýšenia možnosti uspokojenia jeho práv v podstatne kratšom čase, ako by to bolo v prípade rozvinutia celej šírky trestného procesu. **Účelom** tohto inštitútu **je usporiadanie všetkých vzťahov dotknutých trestným činom** a do popredia vystupuje záujem na tom, aby obvinený odstránil všetky škodlivé následky spôsobené spáchanou trestnou činnosťou. Prostredníctvom tohto inštitútu je jednoznačne **zdôraznený**

¹⁰ Tamže, s. 578.

¹¹ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 579.

záujem na odstránení škody spôsobenej trestným činom priamo zo strany obvineného tak, aby si tento sám uvedomil závažnosť, nesprávnosť a dosah svojho konania.¹² Je možné povedať, že okrem zefektívnenia vymoženía práv poškodených, výhodou zmieru je zrýchlenie konania a menšie nároky na financie. Šámal zhodnotil podstatu inštitútu zmieru takto: „Ide o rýchlo uskutočniteľný, ekonomicky nenáročný spôsob reakcie štátu na spáchaný trestný čin, pri ktorom sú účinnejšie chránené práva obetí trestných činov tým, že sa im rýchlejšie a menej konfliktným spôsobom dostane patričného odškodnenia.“¹³

Ako zo všetkých vymenovaných atribútov a charakteristík zmieru vyplýva, ***nevyhnutnou podmienkou jeho aplikácie je existencia osoby poškodeného*** a teda škody spôsobenej trestným činom obvineného. Tu môžeme vidieť rozdiel oproti inštitútu podmieneného zastavenia trestného stíhania, kde existencia škody nebola nevyhnutnou podmienkou. *Ak by* v prípade inštitútu zmieru trestným činom obvineného nebola spôsobená škoda a neexistovala by osoba poškodeného, absentoval by jeden zo základných prvkov, subjektov, bez ktorého by uzavretie zmieru a vôbec použitie tohto inštitútu bolo vylúčené.

Rovnako ako v prípade podmieneného zastavenia trestného stíhania, uplatnenie inštitútu zmieru prichádza do úvahy v prípade menej závažných trestných činov. Konkrétne musí ísť o prečin, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov. Ďalšou z nevyhnutých podmienok aplikácie zmieru je ***súhlas obvineného i poškodeného, čo zároveň veľmi veľa vypovedá o vnútornom zmysle a podstate tohto inštitútu***. Je možné povedať, že inštitút zmieru má možnosť svojho uplatnenia najmä v takých prípadoch, kedy je ***trestný čin prevažne prejavom konfliktu medzi obvineným a poškodeným***.¹⁴ Pri usporiadaní vzájomných vzťahov medzi obvineným a poškodeným je dôležité to, že ***obaja sa aktívne podieľajú na procese hľadania obojstranne prijateľného riešenia***.¹⁵ Popri naplnení uvedených predpokladov môže prokurátor schváliť zmier a zastaviť trestné stíhanie len za kumulatívneho splnenia týchto zákonných podmienok:

- a) obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, pričom neexistujú dôvodné pochybnosti o tom, že je jeho vyhlásenie urobené vážne, slobodne a určito,

¹² Pozri bližšie KLÁTIK, J.: Zmier v trestnom konaní. Justičná revue, 59, 2007, č.12, s.1658-1659.

¹³ ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, F.: Trestní řád. Komentář. 3.díl. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 1376.

¹⁴ ŽILINKA, M.: K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Justičná revue, 58, 2006, č.2, s. 199.

¹⁵ KLÁTIK, J.: Zmier v trestnom konaní. Justičná revue, 59, 2007, č.12, s.1658.

- b) *obvinený nahradil škodu, ak bola činom spôsobená, alebo urobil iné opatrenia na náhradu škody, alebo inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom a*
- c) obvinený zloží na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry peňažnú sumu určenú konkrétnemu adresátovi na všeobecne prospešné účely a táto peňažná suma nie je zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu,

pričom vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného činu, na mieru akou bol trestným činom dotknutý verejný záujem, na osobu obvineného a na jeho osobné a majetkové pomery možno takýto spôsob rozhodnutia považovať za dostačujúci.

Posúdenie primeranosti výšky peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely patrí rozhodujúcemu orgánu podľa konkrétnych okolností prípadu, najmä osobu obvineného, či jeho majetkové a osobné pomery.¹⁶ *Pri určení adresáta tejto sumy je súd alebo v prípravnom konaní prokurátor viazaný obsahom dohody o zmieri medzi poškodeným a obvineným.* Veľmi dôležitou skutočnosťou je, že vzhľadom na § 224 ods. 2 TP z celkovej peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely musí byť aspoň 50 % určených štátu na peňažnú pomoc poškodeným podľa osobitného zákona, ktorým je zákon č. 215/2006 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. „Zloženie peňažnej čiastky nie je trestom, ale výrazom reparácie dotknutého verejného záujmu, lebo všetkými trestnými činmi je viac či menej tento záujem narušený alebo ohrozený.“¹⁷

Zákon rovnako uvádza, *kedy zmier nie je možné uzavrieť*. Konkrétne sú to situácie keď trestným činom bola spôsobená smrť osoby, je vedené trestné stíhanie pre korupčné trestné činy, alebo je vedené trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi alebo zahraničnému verejnému činiteľovi.

Ak to okolnosti prípadu vyžadujú, pred vydaním rozhodnutia o schválení zmiernu prokurátor môže vypočítať obvineného a poškodeného. Účelom takéhoto výsluchu je objasniť a overiť spôsob a okolnosti uzavretia zmiernu, najmä či bol zmier medzi nimi uzavretý dobrovoľne, a či súhlasia so schválením zmiernu. Výsluchom obvineného by malo byť predovšetkým zistené či rozumie obsahu obvinenia, obsahu a dôsledkom schválenia zmiernu. Súčasťou výsluchu obvineného však v každom prípade má byť vyhlásenie, že spáchal predmetný skutok. *Výsluchom poškodeného na druhej strane má byť potvrdený súhlas s celým postupom a teda súhlas s uzavretím zmiernu.* Musí sa jednoznačne zistiť, že súhlas poškodeného bol jednoznačne daný slobodne, dobrovoľne a jasne, bez pochybností. *Je totiž neprípustné, aby bol poškodený k udeleniu súhlasu*

¹⁶ Pozri PROKEINOVÁ, M.: Odklony v trestnom konaní. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PF UK, 2007, s.43.

¹⁷ Tamže, s.43.

akýmkoľvek spôsobom a formou nútený, či donucovaný. V situácii, kedy je poškodeným právnická osoba, je možné výsluch štatutárneho zástupcu nahradiť písomným vyhlásením k uvedeným skutočnostiam.

Rozhodnutie prokurátora o schválení zmieru a zastavení trestného stíhania má formu uznesenia. Okrem všeobecných náležitostí uznesenia v § 176 ods. 1 TP, musí toto **uznesenie** obsahovať aj opis skutku, ktorého sa zmier týka, jeho právnu kvalifikáciu, **konkrétny obsah zmieru aj s uvedením výšky nahradenej škody, alebo škody, ktorú sa obvinený zaviazal nahradiť, či uvedenie iných opatrení smerujúcich k odstráneniu ujmy spôsobenej trestným činom.** Taktiež sa v ňom uvedie výška a adresát peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely, a konečne i výrok o zastavení trestného stíhania pre skutok, ktorého sa zmier týka.

Trestný poriadok pri inštitúte zmieru nepočíta so žiadnou skúšobnou dobou, a teda ako je zrejmé z doteraz uvedeného, dôsledkom je zastavenie trestného stíhania voči obvinenému, ktoré zakladá prekážku res iudicata. Ak raz toto uznesenie nadobudne právoplatnosť, v trestnom stíhaní je možné pokračovať len vtedy, ak sa uznesenie o schválení zmieru a o zastavení trestného stíhania zrušilo na základe postupu podľa § 363 a nasl. či § 939 a nasl. TP.¹⁸

4. KONANIE O DOHODE O VINE A TRESTE

V súvislosti s uplatnením nároku poškodeného v trestnom konaní je taktiež nevyhnutné spomenúť i inštitút dohody o vine a treste, ktorý bol po rekodifikácii slovenského trestného práva inštitútom úplne novým, majúcim základ v anglo-americkom právnom systéme v inštitúte tzv. plea bargaining. Inštitút konania o dohode o vine a treste (§ 232 TP) taktiež predstavuje formu tzv. odklonu, teda určitý špecifický postup odlišujúci sa od štandardného hlavného pojednávania, ktoré spočíva v zjednodušení konania, ktoré však nie je alternatívou potrestania (okrem prípadu, ak súd schváli dohodu o vine a treste, ktorej obsahom je dohoda o upustení od potrestania, a u mladistvého o podmienenom upustení od potrestania), pretože toto konanie spravidla vyústí do vyhlásenia odsudzujúceho rozsudku a uloženia trestu.¹⁹ Rovnako ako zvyšné odklony aj dohoda o vine a treste má svoje prednosti v zjednodušení, zefektívnení a skrátení trestného konania. Zásadným rozdielom však je, že dohoda o vine a treste má svoje uplatnenie tak v prípade prečinov ako aj zločinov. Dohodou o vine a treste teda rozumieme dohodu, ktorú uzatvárajú prokurátor a obvinený a v určitých prípadoch aj poškodený či iná

¹⁸ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 581.

¹⁹ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 583. Taktiež pozri ŽILINKA, M.: K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Justičná revue, 58, 2006, č.2, s. 200.

oprávnená osoba, pričom jej imanentným obsahom je priznanie spáchania skutku obvineným, uznanie viny a prijatie trestu obvineným, prípadne i ďalšie výroky. V rámci konania o dohode o vine a treste by všetky zúčastnené osoby mali dospieť k dohode a vyriešiť teda otázky viny obvineného, trestu ktorý mu má byť uložený, a taktiež otázku náhrady škody uplatnenej poškodeným v adhéznom konaní. Pokiaľ ide o riešenie otázky nárokov poškodeného v tomto konaní, treba poznamenať, že ak si poškodený svoj nárok riadne a včas uplatnil, teda do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania, malo by byť o jeho nároku na náhradu škody rozhodnuté. Uvedené je možné vyvodzovať aj z ustanovenia § 232 ods. 7 Trestného poriadku, kde je medzi jednotlivými obsahovými náležitosťami dohody o vine a treste pod písmenom d) uvedený rozsah a spôsob náhrady škody, ak bola trestným činom spôsobená. Ak si teda poškodený svoj nárok takto uplatnil, prokurátor je povinný ho upovedomiť o konaní o dohode o vine a treste, a teda poškodený je oprávnený sa tohto konania zúčastniť a aktívne v ňom vystupovať, pokiaľ ide o uplatnenie jeho nárokov. V kontraste k tomu je však potrebné dodať, že vzhľadom na ustanovenie § 232 ods. 2 posledná veta, dohoda o vine a treste môže byť uzavretá aj keď v otázke náhrady škody strany nedospejú ku konsenzu. V takom prípade prokurátor navrhne, aby súd poškodeného odkázal s nárokom na náhradu škody alebo jej časti na občianske súdne konanie alebo iné konanie. Táto skutočnosť sa samozrejme uvedie do návrhu dohody, ktorá sa predloží súdu na schválenie. Z hľadiska posilnenia pozície poškodeného v trestnom konaní, je možné vysloviť myšlienku, že tento súčasný stav neposkytuje dostatočnú ochranu právam poškodeného.²⁰ Posilnenie a stabilizovanie postavenia poškodeného by mohlo a malo spočívať v tom, že podmienkou prijatia priznania obvineného súdom a teda podmienkou schválenia dohody by bolo nahradenie spôsobenej škody alebo aspoň uzatvorenie dohody o spôsobe, podmienkach a harmonograme náhrady škody spôsobenej predmetným trestným činom. Treba poznamenať, že nevyhnutnosťou by nemuselo byť uhradenie škody do vypracovania návrhu dohody. V tomto ohľade je možné vidieť dostatočný časový priestor na uhradenie škody, prípadne podniknutie iných krokov smerujúcich k uhradeniu škody až do momentu rozhodovania súdu o schválení či neschválení návrhu dohody na verejnom zasadnutí. Ak by v tomto štádiu súd skonštatoval, že spôsobená škoda bola poškodenému uhradená, resp. obvinený podnikol všetky potrebné kroky na jej riadne uhradenie podľa obsahu dohody, bolo by možné schváliť návrh dohody o vine a treste. K relevantnosti tohto názoru prispieva taktiež to, že v rámci zvažovania vhodnosti použitia konania o dohode o vine a treste prokurátor sa riadi a zvažuje aj kritéria uvedené v §4 a §5 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 619/2005 Z.z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu.²¹ Jedným z týchto kritérií je

²⁰ Pozri PROKEINOVÁ, M.: Odklony v trestnom konaní. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PF UK, 2007, s.58.

²¹ RAJNIČ, M.: Skutočnosti, ktoré zvažuje prokurátor pri konaní o dohode o vine a treste. Justičná revue, 60, 2008, č. 10, s. 1391.

napríklad kritérium prejavu ľútosti a pocitu viny obvineného či ochota dobrovoľne prevziať zodpovednosť za svoje konanie, ktoré sa hodnotia napríklad snahou obvineného o odškodnenie obete za spôsobené zranenie alebo za spôsobenú škodu, alebo iné zmiernenie dôsledkov svojho konania. Ďalším zo zvažovaných kritérií je dopad na právo poškodeného a ochota obvineného nahradiť škodu, ktorú spôsobil trestným činom, kde je dôležité zo strany prokurátora dôsledne skúmať postoj obvineného k nároku poškodeného na náhradu škody, a snažiť sa aby obvinený v konaní o dohode o vine a treste sa zaviazal k náhrade tejto škody, prípadne jej časti. Aj z týchto dôvodov by bolo odôvodnené a oprávnené požadovať, aby nahradenie, resp. zaviazanie sa na nahradenie škody bolo jednou zo základných podmienok schválenia dohody o vine a treste súdom na verejnom zasadnutí.

V podmienkach českého trestného práva si inštitút dohody o vine a treste hľadal svoju cestu na svet pomerne zdĺhavým a komplikovaným spôsobom. Snahy o zavedenie tohoto inštitútu je možné pozorovať už od roku 2005, kedy návrh tzv. konania o vyhlásení viny obžalovaným síce odobrila Poslanecká snemovňa, avšak senát ho zamietol. Následne, v roku 2007 išlo už o pokus o zavedenie „dohody o vině a trestu“, kedy Ministerstvo spravodlivosti predložilo svoj návrh, ktorý napokon napriek schváleniu vládou vzalo samo späť. Na podklade posledného návrhu Ministerstva spravodlivosti z roku 2011, sa s účinnosťou od 1.septembra 2012 súčasťou českého trestného konania stal inštitút dohody o vine a treste, prostredníctvom novely trsteného rádu zákonom č. 193/2012 Sb. Vlastná právna úprava inštitútu je obsiahnutá v ustanoveniach § 175a a § 175b, §314o až 314s tr. rádu, ale taktiež i v ďalších súvisiacich ustanoveniach. Právna úprava tohto inštitútu vychádza z obdobných pravidiel a zásad, na akých je postavená dohoda o vine a treste i u nás. I samotná dôvodová správa k zákonu sa odvoláva na obdobnosť zavádzanej právnej úpravy s úpravou inštitútu v Slovenskej republike (okrem iných). V súvislosti s postavením poškodeného a jeho nárokom na náhradu škody spôsobenej trestným činom je potrebné povedať, že samotné explicitné znenie nových ustanovení zaväzuje štátneho zástupcu, aby pri dohodovacom konaní dbal tiež na záujmy poškodeného (§175a odst.5 tr. Řádu), a v prípade, že sa dohodovacieho konania zúčastňuje, má právo vyjadriť sa najmä pokiaľ ide o rozsah a spôsob náhrady škody, alebo nemajetkovej ujmy alebo vydania bezdôvodného obohatenia. Svoj nárok si poškodený môže uplatniť najneskôr pri prvom konaní o dohode o vine a treste, pričom na toto svoje oprávnenie musí byť poškodený poučený v rámci zákonného poučenia o jeho právach. Zároveň je potrebné uviesť, že dohodu o vine a treste je možné uzavrieť a následne aj súdne schváliť i bez dohody s poškodeným v otázkach náhrady spôsobenej škody. Taktiež, pokiaľ si poškodený svoj nárok riadne uplatnil, avšak sa konania nezúčastňuje, štátny zástupca je oprávnený dohodnúť sa s obvineným o náhrade škody za poškodeného, až do výšky uplatneného nároku. Dôvodová správa vo svojom texte vylučuje negatívny dopad uplatnenia dohodovacieho konania na nároky a postavenie poškodeného v trestnom konaní. Dôvodom má byť procesná úprava, vzhľadom na ktorú platí, že pokiaľ medzi poškodeným a obvineným

nedôjde k dohode o náhrade škody, nemajetkovej ujmy či vydanie bezdôvodného obohatenia, môže súd v rámci schvaľovania dohody o vine a treste rozhodnúť o nárokoch poškodeného i na podklade spisového materiálu, v medziach uplatneného nároku.²² Súd teda buď schváli takú dohodu o vine a treste, s ktorou poškodený súhlasí, alebo môže schváliť takú dohodu, v ktorej rozsah a obsah náhrady zodpovedá riadne uplatnenému nároku poškodeného (§314r odst. 4 tr. rádu). Rovnako však súd môže poškodeného s jeho nárokom odkázať na konanie v občianskoprávných veciach.

Pokiaľ ide možnosť podávať riadny opravný prostriedok proti rozsudku, ktorým bola dohoda o vine a treste schválená, poškodený môže takéto odvolanie podať iba v časti výroku o náhrade škody, a to z dôvodu, že rozsah a spôsob náhrady škody nezodpovedá obsahu dohody, s ktorou poškodený súhlasil (obdobne potom v prípade kedy súd rozhodoval na podklade spisového materiálu a uplatneného nároku).

Záverom spomenutá dôvodová správa uvádza, že prínos novozavedenej právnej úpravy dohody o vine a treste okrem zrýchlenia konania spočíva i v ochrane obetí pred sekundárnou viktimizáciou, pretože sa vyhnú opakovanému výsluchu v konaní pred súdom a nebudú tak opätovne vystavené stresu vyplývajúceho z verejného prejednávania detailov spáchaných trestných činov, ktorých obeťami sa stali. Je však potrebné konštatovať, že s uvedeným názorom sa dá nesúhlasiť, najmä s ohľadom na prípady často a tradične využívaného odkazu poškodeného s nárokom na konanie v občianskoprávných veciach.

Literature:

- Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010.
- Klátik, J.: Podmienečné zastavenie trestného stíhania – alternatívny spôsob riešenia trestnej veci. Justičná revue, 59, 2007, č.1.
- Klátik, J.: Zmier v trestnom konaní. Justičná revue, 59, 2007, č.12.
- Musil, J.: Některé koncepční otázky přípravného řízení. In: Teoretické otázky přípravného řízení trestního. Sborník příspěvků z teoretického semináře s mezinárodní účastí pořádaný dne 20. listopadu 2002. Praha: Policejní akademie ČR, 2002.
- Musil, J.: Dohody o vině a trestu – ano či ne? In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008. Bratislavská vysoká škola práva, 2008.
- POLÁK, P.: Funkcie prípravného konania. In: Rekodifikácia trestného práva. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie

²² <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=75290> (Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, 6. volebné obdobie, Sněmovní tisk 510/0, část č. 1/2)

s medzinárodnou účasťou konanej 17. mája 2004. Bratislava: APZ, 2004.

- PROKEINOVÁ, M.: Odklony v trestnom konaní. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PF UK, 2007.
- RAJNIČ, M.: Skutočnosti, ktoré zvažuje prokurátor pri konaní o dohode o vine a treste. Justičná revue, 60, 2008, č. 10.
- RÚŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEŽULOVÁ, J.: Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H.BECK, 2007, ISBN 80-7179-559-3.
- ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, F.: Trestní řád. Komentář. 3.díl. Praha: C. H. Beck, 2001.
- SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí. Praha: C.H.BECK, 2000.
- SOTOLÁŘ, A., VALKOVÁ, H.: Soudnictví nad mládeží v České republice. In: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Příručka Ministerstva spravedlnosti ČR, Praha, 2000.
- ŽILINKA, M.: K alternativným spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Justičná revue, 58, 2006, č.2.

Contact – email

tatiana.kanalikova@gmail.com

VYBRANÉ PROCESNÉ ALTERNATÍVY V TRESTNOM PRÁVE Z POHLADU NÁHRADY ŠKODY

JANA KLESNIAKOVÁ

Faculty of Law, Masaryk University, Czech Republic

Abstract in original language

Hlavným účelom alternatívnych postupov v trestnom konaní (odklonov) je racionalizácia trestnej justície. Pre poškodeného to znamená zrýchlené a vymožiteľné rozhodnutie o náhrade škody. Okrem výhod však súčasná česká procesná úprava obsahuje i výrazné nedostatky. Tie obmedzujú uspokojovanie materiálnych a morálnych záujmov poškodeného pri alternatívnom riešení trestných vecí.

Key words in original language

náhrada škody v trestnom práve, nároky poškodeného, procesné alternatívy riešenia trestných vecí, odklony

Abstract

The main purpose in alternative processes (diversions) in criminal procedure is rationalization of criminal justice. It means for person aggrieved speeded up and available decision about compensation of damages. Actual procedural adjusting has advantages but also disadvantages. These disadvantages restrict to satisfying of material and moral claims of the party aggrieved in the course of alternative solution to criminal matters.

Key words

compensatory damages in criminal law, claims of party aggrieved, procedural alternatives of solution to criminal matters, diversions

Úvodom

Po zmene spoločenského režimu pred 20-timi rokmi sa i v oblasti trestného práva začali v legislative presadzovať a pri trestnom stíhaní častejšie využívať procesné prostriedky smerujúce k efektívnejšiemu, rýchlejšiemu a hospodárnejšiemu výkonu trestného súdnictva v podobe upustenia od trestného stíhania obvineného. Vymedzenie okruhu trestných vecí, ktoré môžu byť vyriešené bez niekedy zdĺhavého a náročného trestného konania pred súdom, sú zakotvené v zákonnej úprave koncipovaním taxatívne stanovených podmienok, ktoré musí obvinená osoba splniť kumulatívne. I napriek tomu, že ústrednou postavou schválenia a využitia prostriedkov racionalizácie trestnej justície je práve obvinený, je nevyhnutné zdôrazniť a vyzdvihnúť aj postavenie a záujmy poškodeného pri takomto alternatívnom riešení trestnej veci. Dôvodom je predovšetkým aktívnejšia participácia poškodeného pri uplatňovaní svojich nárokov na náhradu škody a záväzok obvineného túto náhradu mu poskytnúť. Náhrada škody je totiž jednou z hlavných motivácií vstupu poškodeného do trestného konania.

Medzi procesné inštitúty, ktoré svojou podstatou a účelom prispievajú k racionalizácii trestnej justície možno okrem iných (osobitné spôsoby vybavenia trestných vecí) zaradiť aj odklony ako alternatívne riešenia trestných vecí.

1. ODKLON V TRESTNOM KONANÍ

Odklon v trestnom konaní je vyjadrením alternatívneho postupu prokurátorov v prípravnom konaní a súdov v konaní o prečine pri vybavovaní trestných prípadov. Ide o odchýlenie od klasického priebehu trestného konania v podobe podania obžaloby, konania pred súdom a odsúdenia (predovšetkým vyslovenia viny a následne uloženia trestu). Odklon je osobitným prostriedkom, ktorým dochádza k upusteniu od potrestania buď vo forme konečného rozhodnutia (zmier) alebo vo forme podmieneného rozhodnutia (podmienené zastavenie trestného stíhania). „Účelom tohto procesného inštitútu nie je potrestanie páchatel’a (odklonom sa nevyslovuje vina obvineného), ale náprava páchatel’a a preventívno-psychologické pôsobenie naň, ako aj snaha poskytnúť poškodenému zábezpeku vyplatenia náhrady škody, poprípade istotu realizácie iných opatrení k jej náhrade zo strany obvineného, čím je garantovaná aj rýchlosť poskytnutej peňažnej náhrady v porovnaní so zdĺhavým postupom rozhodovania orgánov činných v trestnom konaní v adhéznom konaní, a taktiež riešenie sporu, ktorý vyústil v trestný čin“¹. Výsledkom uplatnenia inštitútu odklonu v prípadoch menej závažných trestných činov je upustenie od trestného stíhania páchatel’a, a ako jednej z podmienok odklonu snaha o vyrovnanie s poškodeným na materiálnej i morálnej úrovni. Vďaka tejto iniciatíve obvineného urovnať konfliktný vzťah s poškodeným, ku ktorému došlo jeho protiprávnym konaním „sa pri odklonoch vytvára priestor na uplatnenie a rozvíjanie restoratívnej (obnovovacej) spravodlivosti“².

1.1. Dôsledky využitia odklonov v trestnom konaní pre poškodených

Odklon predstavuje pre poškodeného veľmi účinný prostriedok reparácie negatívnych, predovšetkým majetkových následkov, ktoré mu vznikli trestným činom obvineného. Poškodený má vďaka

¹ SUCHÝ, O. 1991. Odklon v trestním řízení. In *Právník*. ISSN 0231-6625, 1991, roč. 130, č. 3, s. 248.

² KLÁTIK, J. 2007. Odklon v trestnom konaní ako prostriedok racionalizácie trestnej spravodlivosti. In *Právny obzor*. ISSN 0032-6984, 2007, roč. 90, č. 1, s. 55-56.

alternatívam k trestnému konaniu možnosť dosiahnuť uhradenie škody v kratšom čase ako v prípade priebehu štandardného trestného konania.

Povinnosť obvineného uhradiť škodu, ako jednej zo zákonných podmienok aplikácie príslušného odklonu, predstavuje pre poškodeného garanciu právnej istoty náhrady škody. Nesplnením tejto povinnosti by sa obvinený totiž vystavil neschváleniu odklonu a pokračovaniu v trestnom stíhaní.

Ďalšou výhodou tohto zvláštného spôsobu konania je záruka aktívnejšej participácie poškodeného na riešení konkrétnej trestnej veci, a hlavne na uspokojovaní vlastných potrieb a záujmov. Poškodený môže ovplyvniť rozhodovanie o náhrade škody napríklad pri dohode o náhrade škody medzi ním a obvineným v rámci ktorej si dokonca môže zjednať s obvineným aj vyššiu čiastku peňažnej náhrady než je vyčíslená výška škody spôsobená trestným činom (podmienečné zastavenie trestného stíhania). Priamu účasť poškodeného deklaruje aj zákonná podmienka súhlasu poškodeného s aplikáciou odklonu (zmier) či možnosť dosiahnutia náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej trestnou činnosťou páchateľa prostredníctvom inej formy odčinenia (zmier). Napríklad vo forme ospravedlnenia, poskytnutia peňažnej čiastky či osobnej pomoci obvineného (zmier) ako aj iných potrebných opatrení k náhrade škody využitím celého radu občianskoprávných inštitútov (podmienečné zastavenie trestného stíhania, zmier).

„Pozitívom odklonov pre poškodeného je aj jeho priama konfrontácia s obvineným“³. Pri kontakte s ním môže poškodený priamo sledovať ochotu obvineného spolupracovať s ním, ako aj jeho uvedenie si negatívnych následkov svojho protiprávneho konania, či snahu obvineného nieť zodpovednosť za svoje konanie uhradením vzniknutej škody poškodenému, poprípade realizovaním iného opatrenia na uspokojenie nárokov poškodeného, ktoré mu vznikli z trestného činu.

Negatívom alternatívnych postupov pri riešení trestných vecí môže pre poškodeného predstavovať zákonná úprava obmedzujúca v prípade odklonov určité oprávnenia poškodeného, najmä v súvislosti s právom rozhodovať o aplikácii konkrétnej alternatívy v trestnom konaní v podobe udelenia súhlasu s jej využitím (podmienečné zastavenie trestného stíhania).

Odklonenie trestnej veci od štandardného priebehu trestného konania predstavuje prekážku aj v prípade uloženia povinnosti obvinenému k náhrade nákladov poškodeného. V priebehu konania pred súdom, ako aj v priebehu alternatívnych postupov môžu poškodenému

³ FUCHS, H. 2008. *Osterreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Grundlagen und Lehre von der Straftat*. 7 Auflage. Wien : Springer, 2008. ISBN 978-3-211-74422-2, s. 21.

vzniknúť rôzne náklady spojené s uplatnením práva na náhradu škody. Napríklad náklady vzniknuté pribratím splnomocnenca, ktorý poškodenému poskytuje právnu pomoc. Dikcia TŘ síce poškodenému priznáva náhradu nákladov potrebných k účelnému uplatneniu nároku na náhradu škody, ak bol poškodenému aspoň sčasti priznaný nárok na náhradu škody {podľa § 154 (1) TŘ} ako aj náhradu nákladov súvisiacich s účasťou poškodeného v trestnom konaní, a to aj v prípade, že poškodenému nebol priznaný nárok na náhradu škody úplne ani sčasti { podľa § 154 (2) TŘ}, avšak ide o situácie, keď bol obvinený právoplatne uznaný vinným. „ Aj keď rozhodnutie o odklonoch viac-menej prezumuje, že sa obvinený dopustil trestného činu a že poškodenej osobe spôsobil škodu, ktorá by mala byť nahradená, i napriek tomu, podľa judikatúry, nie sú splnené podmienky k tomu, aby bolo možné uznesením uložiť obvinenému povinnosť k náhrade nákladov poškodeného, nakoľko v prípade odklonov trestné stíhanie nekončí právoplatným odsúdením obvineného“⁴.

Nevýhodou pre poškodeného môže byť aj situácia, keď „orgány činné v trestnom konaní nie sú schopné na základe dokazovania stanoviť výšku škody, ktorá vznikla trestným činom páchatel'a, čo sa stáva problémom v prípade právnej kvalifikácie skutku“⁵. To znamená, či na základe spôsobenej výšky škody ide o trestný čin alebo „len“ o priestupok. Odklon totiž možno využiť len pri trestných činoch (prečinoch).

Medzi vybrané druhy alternatívnych postupov v trestnom konaní v súvislosti s výhodami či nedostatkami postavenia poškodeného pri uplatňovaní a prisúdení náhrady škody by som sa rada venovala podmiennečnému zastaveniu trestného stíhania a zmieru.

2. PODMIENEČNÉ ZASTAVENIE TRESTNÉHO STÍHANIA

Zvláštny spôsob konania v podobe podmiennečného zastavenia trestného stíhania je upravený v ustanoveniach §§ 307 – 308 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním, Trestní řád (ďalej len „TŘ“) od roku 1993. Procesná úprava koncipuje povinnosť obvineného splniť podmienky taxatívne upravené v § 307 (1,2) TŘ pre uplatnenie predmetného odklonu.

⁴ Rozhodnutí Krajského soudu Hradec Králové z 31.10.2006, sp. zn. 13 To 490/2006.

⁵ RIZMAN, S., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A. 1997. K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, 1997, roč. 1, č. 1, s 5.

„Prvým predpokladom pre podmienené zastavenie trestného stíhania je, mimo akejkolvek pochybnosti, zistenie výšky spôsobenej škody (napríklad výsluchom obvineného, či spôsobil škodu vo výške, ktorá sa mu kladie za vinu, alebo vypracovaním znaleckého posudku, poprípade výsluchom znalca, ak by boli závery viacerých znalcov ohľadom výšky škody diametrálne odlišné)⁶. Z toho vyplýva „povinnosť prokurátora objasniť všetky okolnosti, za ktorých došlo k vzniku škody“⁷ a „nevychádzať len z požiadaviek a skutočností stanovených poškodeným“⁸. Až po stanovení presnej výšky škody, ktorá vznikla poškodenému, možno skúmať splnenie podmienok v ustanovení § 307 (1, 2) TŘ.

Po splnení všetkých zákonných podmienok sa uznesením podmienenčne zastaví trestné stíhanie obvineného, v ktorom sa stanoví skúšobná doba plynúca od právoplatnosti tohto rozhodnutia v súlade s § 307 (3) TŘ. Po uplynutí skúšobnej doby môže súd a v prípravnom konaní prokurátor zastaviť trestné stíhanie voči obvinenému. Z toho vyplýva, že rozhodnutie o využití tohto alternatívneho prostriedku má len podmienený charakter, ktorým sa stanovuje skúšobná doba. V rámci nej sa musí obvinený osvedčiť. Ide o najdôležitejšiu požiadavku meritórneho rozhodnutia o zastavení trestného stíhania. Z toho vyplýva povinnosť obvineného preukázať schopnosť viesť riadny život, a predovšetkým schopnosť splniť si peňažné záväzky voči poškodenému. Práve uspokojenie potrieb poškodeného v podobe náhrady škody je výraznou výhodou využitia tohto odklonu v trestnom konaní pre dotknuté oprávnené osoby.

Novela TŘ, uskutočnená zákonom č. 193/2012 Sb. s účinnosťou od 1.9.2012, rozšírila zákonné podmienky uplatnenia podmieneného zastavenia trestného stíhania, ktoré musí obvinený splniť, o ďalšie dve regulované v ustanovení § 307 (2) TŘ. Ide o osobitné prípady využitia tejto procesnej alternatívy, keď vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, vzhľadom na okolnosti jeho spáchania alebo na pomery obvineného, zákonodarca vyžaduje okrem podmienok upravených v § 307 (1) TŘ splnenie aj dvoch ďalších upravených v § 307 (2) písm. a, b TŘ. Zákonodarca tak rozšíril úpravou § 307 (2) písm. b TŘ povinnosť obvineného poskytnúť peňažnú čiastku štátu na peňažnú pomoc obetiam trestnej činnosti. Uvedená novelizovaná regulácia tohto inštitútu v TŘ nebude mať vplyv na postup poškodeného pri získavaní náhrady škody, ani pri vyčíslovaní jej výšky, skôr sa v špeciálnych prípadoch prečinov zníži využívanie podmieneného zastavenia trestného stíhania obvinenými osobami,

⁶ Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň z 15.1.1998, sp. zn. 9 To 9/98.

⁷ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství k rozsahu dokazovania pred rozhodnutím podľa § 307 (1) TŘ ze dne 6.12.1996.

⁸ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice z 23.5.1994, sp. zn. 3 To 380/94.

vzhľadom na nárast finančných záväzkov požadovaných zákonodarcom.

2.1. Peňažné vysporiadanie s obvineným

Na základe ustanovenia § 307 (1) písm. b TR je obvinený povinný vyrovnat' sa s poškodenou osobou uspokojením jej nárokov na materiálnej úrovni v prípade, že trestným činom bola poškodenej osobe spôsobená majetková škoda. Konkrétne sú v predmetnom ustanovení upravené tri alternatívy v podobe náhrady škody, dohody o náhrade škody a v podobe uskutočnenia iných potrebných opatrení k jej náhrade. Ide o zákonnú dikciu, ktorá výrazne zlepšuje postavenie poškodeného v trestnom konaní (rýchlosť a istota rozhodnutia o priznaní náhrady škody) a uľahčuje mu postup pri uplatňovaní svojich nárokov na peňažnú náhradu (vyššia miera morálnej satisfakcie, ochota obvineného napraviť negatívne následky svojho konania, ktoré poškodenému vznikli v majetkovej sfére).

Náhrada škody

V prípade finančných možností obvineného uhradiť škodu spôsobenú trestným činom ešte pred rozhodnutím o podmienечnom zastavení trestného stíhania, môže „s poškodeným uzavrieť písomnú zmluvu o náhrade škody a finančnú čiastku zodpovedajúcu výške spôsobenej škody odovzdať poškodenej osobe pri podpise zmluvy“⁹. Uvedený postup je výhodný i pre obvineného (splní jednu zo zákonných podmienok pre uplatnenie odklonu bez povinnosti uhradiť ju v skúšobnej dobe) ako aj pre poškodeného, ktorý v podstate bez ťažkostí a pri osobnej participácii na dohode s obvineným získa rýchlo požadovanú peňažnú náhradu.

Pri aplikácii inštitútu náhrady škody v podmienkach podmienечného zastavenia trestného stíhania sa javí ako problém rozsah náhrady škody pre účely trestného konania, resp. rozsah poňatia pojmu „škoda“ v trestnom konaní. Je to dôsledok trestnoprávneho ponímania pojmu „škoda“ v užšom zmysle ako vyplýva z ustanovenia § 43 (1, 3) TR. Škodou sa rozumie len „škoda, ktorá vznikla v majetkovej sfére poškodeného“¹⁰. Výsledkom je rozlišovanie inštitútu náhrady škody

⁹ KUCHTA, J., ZEŽULOVÁ, J. 1997. K vybraným problémům alternativních způsobů řízení v českém trestním právu. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. ISSN 1210-9126, 1997, roč. 5, č. 4, s. 555.

¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR z 30.6.2010, sp. zn. 5 Tdo 298/2010., Usnesení Nejvyššího soudu ČR zo 16.6.2009, sp. zn. 25 Cdo 2041/2009., Usnesení Nejvyššího soudu ČR z 21.10.2009, sp. zn. 5 Tdo 923/2009., Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 3.10.1985, sp.zn. 11 To 72/85.

(škody na majetku, škody na zdraví) a náhrady nemajetkovej ujmy (náhrady psychickej, morálnej ujmy) v adhéznom konaní. Ide o mylnú interpretáciu pojmu „škoda“ pre účely adhézneho konania. Škoda by sa mala chápať v širšom zmysle, ako pojem všeobecný a zahŕňajúci ujmu majetkovú a nemajetkovú, resp. všeobecný inštitút náhrady škody delený na inštitút náhrady majetkovej ujmy a náhrady nemajetkovej ujmy. Súčasné chápanie rozsahu pojmu „škoda“ ako výlučne ujmy majetkového charakteru nezohľadňuje existenciu nemajetkovej ujmy ako druhu škody popri škode majetkovej. „Preto nie je možné otázku nároku na náhradu nemajetkovej ujmy skúmať ako súčasť inštitútu náhrady škody“¹¹. Na tento interpretačný problém upozornil aj Ústavný súd ČR, keď v roku 2005 konštatoval „potrebu z legislatívneho hľadiska opustiť existujúce poňatie škody ako majetkovej ujmy a považovať za škodu aj ujmu, ktorá vznikla pôsobením na telesnú a duševnú integritu poškodeného“¹².

Táto úvaha má význam najmä v súvislosti s dvoma otázkami ohľadom možnosti skončenia trestnej veci podmieneným zastavením trestného stíhania obvineného. A to v prípadoch, keď trestným činom nevznikla majetková škoda.

Pri schvaľovaní zmiernu totiž možno nahradiť aj ujmu vzniknutú v príčinnej súvislosti s trestným činom, ktorá poškodenému nevznikla na majetku či na zdraví. Ide o odčinenie ujmy nemajetkovej. Logicky vyvstáva otázka či je možné uplatniť náhradu nemajetkovej ujmy poškodeným aj v prípade tohto druhu odklonu, hoci zákonná úprava v § 307 (1) písm. b TŘ vyslovene koncipuje len náhradu škody. Taktiež je sporné riešenie otázky možnosti kompetentného orgánu rozhodnúť o podmiennečnom zastavení trestného stíhania v prípade absencie škody. „Niektorí autori“¹³ ako aj „súdna prax“¹⁴ pripúšťajú podmiennečné zastavenie trestného stíhania obvineného v oboch prípadoch, teda i pri vzniku škody nemajetkového charakteru i v prípadoch, keď trestným činom nebola spôsobená žiadna škoda. Argumentom justície aj autorov je znevýhodnenie páchatel'ov, ktorých protiprávnym konaním nevznikla škoda na majetku v rámci možnosti upustiť od ich trestného stíhania využitím tohto druhu odklonu oproti tým páchatel'om, ktorí škodu spôsobili.

Osobne sa nestotožňujem zo záverom odborníkov ohľadom uplatnenia náhrady nemajetkovej ujmy pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania. Problém vidím v tom, že ak by zákonodarca chcel

¹¹ ELISCHER, D. 2008. Náhrada nemateriální újmy de lege ferenda s ohledem na současné trendy deliktního práva. In *Právník*. ISSN 0231-6625, 2008, roč. 147, č. 10, s. 1103.

¹² Nález Ústavního soudu ČR zo 4.5.2005, sp. zn. Pl. US 16/04.

¹³ ŠČERBA, F. 2011. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4, s. 68-69.

¹⁴ Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě z 22.1.1996, sp. zn. 3 To 21/96.

subsumovať pod inštitút náhrady škody i odčinenie ujmy nemajetkovej, vyslovene by tento záver deklaroval v zákonnej úprave, tak ako v prípade zmieru v ustanovení § 309 (1) písm. b TR.

V prípade neexistencie škody na majetku v príčinnej súvislosti s konaním páchateľa súhlasím s možnosťou orgánov činných v trestnom konaní podmienene zastaviť jeho stíhanie. Vyplýva to z formulácie podmienky náhrady škody obvineným v ustanovení § 307 (1) písm. b TR, kde je stanovené, že sa „nahradí škoda, pokiaľ bola činom spôsobená“. Zákonodarca teda počíta aj so situáciami, keď trestným činom škoda nevznikne, a i napriek tomu bude možné podľa zákona podmienene zastaviť trestné stíhanie.

Zvláštny prípad absencie majetkovej škody predstavuje trestný čin zanedbania povinnej výživy podľa § 196 zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník. Protiprávnym konaním páchateľa nevznikne žiadna škoda, keďže podľa judikatury „dlžné výživné nie je škodou majetkového rázu“¹⁵. „V prípade podmienenečného zastavenia trestného stíhania by sa obvinenému mala uložiť povinnosť, aby v skúšobnej dobe dodržiaval povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život“¹⁶ na základe dikcie § 307 (6) TR a nebude sa požadovať od obvineného zaplatenie dlžného výživného v súlade s ustanovením § 307 (1) písm. b TR o povinnosti náhrady škody v priebehu skúšobnej doby v rámci dohody s poškodeným.

Dohoda o náhrade škody

Dohoda o náhrade škody je alternatívou peňažného uspokojenia záujmov poškodeného, keď obvinený nemá dostatok finančných prostriedkov na vyplatenie vzniknutej škody v čase rozhodovania o podmienenečnom zastavení trestného stíhania. Avšak je schopný a ochotný splniť ostatné podmienky pre uplatnenie tohto druhu odklonu. Vtedy je pre obvineného výhodné uzavrieť s poškodeným dohodu o náhrade škody s tým, že uhradenie dohodnutej sumy ako náhrady škody bude musieť obvinený splniť v priebehu skúšobnej doby (napríklad vo forme splátok). Na základe ustanovenia § 307 (4) TR je preto „súd, ktorý považuje za splnené všetky kumulatívne podmienky pre podmienenečné zastavenie trestného stíhania, povinný vo výroku svojho rozhodnutia obligatórne zaviazat' obvineného k náhrade škody v priebehu skúšobnej doby. Uloženie tejto povinnosti nie je totiž fakultatívne“¹⁷.

¹⁵ Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě z 22.1.1996, sp. zn. 3 To 21/96.

¹⁶ Rozhodnutí Krajského soudu České budějovice z 21.2.1996, sp. zn. 3 To 108/96.

¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 6.9.2000, sp. zn. 3 Tz 184/2000., Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 11.1.2012, sp. zn. 8 Tdo 1571/2011.

Ešte pred samotným uznesením o podmiennečnom zastavení trestného stíhania však musia „orgány činné v trestnom konaní overiť tvrdenia obvineného, že uzavrel s poškodeným dohodu o náhrade škody, vykonaním ďalších dôkazov“¹⁸. Súd alebo prokurátor v prípravnom konaní musia preskúmať „reálnosť existencie dohody o náhrade škody, ktorá môže byť uzavretá aj ústne, a to najmä dotazovaním obvineného, prípadne poškodeného, ktorí by mali objasniť akou formou, kde, kedy a predovšetkým s akým obsahom, bola táto dohoda uzatvorená. Obsah dohody o náhrade škody možno skúmať aj prostredníctvom dokladov pripojených k dohode. Napríklad v prípade dopravnej nehody sa preveruje, či sa obvinený dohodol na finančnom vyrovnaní so všetkými poškodenými (priami účastníkmi dopravnej nehody, poisťovňa poskytujúca poistné plnenie za obvineného na základe poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla, mesto, ktorého majetok bol pri dopravnej nehode poškodený) alebo, či sa obvinený zaviazal uhradiť všetky druhy škôd, ktoré vznikli pri trestnom čine (škoda na majetku, škoda na zdraví). Obvinený musí svoje „tvrdenia a sľuby o náhrade škody zdokladovať v rámci uzavretej dohody o náhrade škody, inak podmienka § 307 (1) písm. b TŘ nebude splnená“¹⁹.

Postupom podľa § 308 (1) TŘ bude práve poskytnutie peňažnej náhrady poškodenému v skúšobnej dobe, poprípade dodržanie ďalších obmedzení a povinností určených v rozhodnutí o odklone rozhodujúce pre posúdenie súdu a v prípravnom konaní prokurátora, či sa obvinený osvedčil a trestné stíhanie voči nemu možno definitívne zastaviť.

Výhodou dohody o náhrade škody je možnosť zjednať výšku náhrady i nad rámec vyčíslenej škody. Alebo naopak, poškodený môže upustiť od nároku na náhradu škody, keďže nemá povinnosť si ju uplatňovať v trestnom konaní a „náhradu škody vôbec nepožaduje“²⁰ alebo „dobrovoľne jej úhradu odmietne“²¹. Poškodený môže požadovať od obvineného aj nižšiu peňažnú čiastku než bola trestným činom spôsobená na majetku. „Ide o špecifický prípad, kedy sa poškodený subjektívne necíti byť poškodeným v tej miere ako to stanovil objektívne súdny znalec. Podľa názoru všeobecných súdov je subjektívne hľadisko poškodeného o utrpenej ujme rozhodné“²².

¹⁸ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice z 24.2.1994, sp. zn. 4 To 117/94.

¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 11.1.2012, sp. zn. 8 Tdo 1571/2011.

²⁰ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice z 9.5.2001, sp. zn. 3 To 207/2001.

²¹ Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň zo 7.2.2001, sp. zn. 6 To 83/2001.

²² Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň z 16.3.1998, sp. zn. 8 To 177/98.

Iné vhodné opatrenie smerujúce k náhrade škody

Podmienka náhrady škody bude splnená i v prípade, keď obvinený využije celý rad prevažne občianskoprávných inštitútov, ktoré budú smerovať k snahe obvineného finančne sa vyrovnáť s poškodeným. Súdna prax považuje za iné opatrenie smerujúce k náhrade škody napr. „uloženie peňažných prostriedkov v prospech poškodeného do úschovy súdu. Toto riešenie prichádza do úvahy, keď poškodený nesúhlasí s podmieneným zastavením trestného stíhania obvineného alebo s výškou peňažnej náhrady, ktorú mu má obvinený poskytnúť alebo, keď orgány činné v trestnom konaní nepoznajú miesto pobytu poškodeného“²³.

Za „iné opatrenie“ v súlade s § 307 (1) písm. b TŘ možno považovať aj „kroky obvineného smerujúce k tomu, aby škodu v súlade s platnou právnou úpravou nahradil iný subjekt, ktorý za neho zodpovedá, napr. zamestnávateľ na základe dohody o zrážkach zo mzdy v prospech poškodeného, ak došlo k trestnému činu pri plnení pracovných úloh“²⁴.

Vzhľadom na vysoký počet dopravných nehôd zavinených obvinenými osobami súdy v rámci svojej rozhodovacej činnosti považujú za „iné opatrenie“ umožňujúce splnenie podmienky náhrady škody pri podmienenom zastavení trestného stíhania aj „oznámenie dopravnej nehody ako poistnej udalosti príslušnej poisťovni a poskytnutie ďalšej potrebnej súčinnosti (obvinený poskytne poisťovni všetky skutočnosti, ktoré jej umožnia identifikovať osobu poškodeného a príslušnú čiastku, ktorú by mala poškodenému uhradiť“²⁵. Na základe „poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla poskytne poisťovňa úhradu bolestného“²⁶ alebo „nákladov spojených s opravou vozidla“²⁷.

Trestné stíhanie obvineného nemožno podmienne zastaviť, ak nesplní podmienku uskutočnenia iných vhodných opatrení, ktoré smerujú k náhrade škody. Súdna prax za takýto prípad považuje „prejav obvineného v podobe sľubu orgánom činným v trestnom konaní, že nahradí celú škodu spôsobenú majetkovou trestnou

²³ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice z 23.5.1994, sp. zn. 3 To 380/94.

²⁴ RIZMAN, S., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A. 1997. K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, 1997, roč. 1, č. 1, s 5.

²⁵ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice z 31.10.1994, sp. zn. 4 TO 693/94., Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 11.1.2012, sp. zn. 8 Tdo 1571/2011.

²⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 8.10.2002, sp. zn. 4 Tz 62/2002.

²⁷ Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň z 31.7.1997, sp. zn. 9 To 429/97.

činnosťou“²⁸. Príkladom je „vyhlásenie obvineného na hlavnom pojednávaní v neprítomnosti poškodeného, že je ochotný uhradiť škodu v určitej výške“²⁹. Takéto tvrdenia obvineného možno považovať za účelové.

2.2. Osoba poškodeného

Upustenie od trestného stíhania obvineného prostredníctvom tohto druhu odklonu znamená pre osobu poškodeného výhody i nevýhody.

Najvýraznejšiu výhodu predstavuje zaradenie povinnosti náhrady škody medzi podmienky uplatnenia tohto zvlášneho spôsobu riešenia trestnej veci. Ak by obvinený nebol povinný zo zákona nahradiť vzniknutú škodu pri využití tohto odklonu, poškodený by nemal možnosť uspokojiť svoje materiálne nároky v adhéznom konaní. Musel by automaticky využiť jedinú možnú cestu, cestu zdĺhavejšieho a náročnejšieho občianskoprávného konania. Ďalším pozitívom postavenia poškodeného pri tomto druhu odklonu je „povinnosť obvineného nahradiť škodu všetkým poškodeným, alebo so všetkými poškodenými uzavrieť dohodu o náhrade škody alebo uskutočniť iné vhodné opatrenia k náhrade škody všetkým poškodeným“³⁰. Typický príkladom sú „činy, ktorých následkom je narušenie zdravia poškodeného. Okrem neho si náhradu škody na obvinenom môže uplatniť aj zdravotná poisťovňa, pokiaľ uhradila náklady liečenia poškodenému. Išlo by tak o škodu poisťovne, ktorá jej vznikla v príčinnej súvislosti s trestným činom obvineného“³¹.

Na druhej strane i súčasná zákonná úprava podmienenečného zastavenia trestného stíhania predstavuje pre poškodeného určité negatíva, ktoré znižujú dosiahnutie určitej morálnej satisfakcie pri uplatňovaní náhrady škody. Príkladom môže byť absencia možnosti poškodeného vyjadriť sa k uplatňovanému odklonu v podobe súhlasu s ním. Problém nastáva vtedy, keď „poškodený nesúhlasí s alternatívnym postupom riešenia trestnej veci, v ktorej je obeťou alebo nesúhlasí s výškou škody, ktorú mu má obvinený uhradiť“³². Riešením je právo

²⁸ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice z 25.6.1996, sp. zn. 4 To 424/96.

²⁹ Rozhodnutí Krajského soudu Hradec Králové z 19.8.2003, sp. zn. 10 To 336/2003.

³⁰ Rozhodnutí Krajského soudu Ostrava z 27.2.1995, sp. zn. 2 To 89/95.

³¹ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice z 23.1.1997, sp. zn. 4 To 22/97.

³² Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň z 31.7.1997, sp. zn. 9 To 429/97.

poškodeného podať opravný prostriedok proti rozhodnutiu o podmiennečnom zastavení trestného stíhania na základe ustanovenia § 307 (7) TŘ. Toto oprávnenie má poškodený aj vtedy, „keď mu škoda bola nahradená alebo aj keď uzavrel dohodu s obvineným o jej náhrade“³³. Cieľom podania sťažnosti poškodeným je snaha domôcť sa pokračovania v trestnom stíhaní a štandardného priebehu trestného konania.

3. ZMIER

Zvláštny spôsob konania predstavuje aj zmier upravený v ustanoveniach §§ 309 – 314 TŘ. „Inštitút zmieru je primárne určený pre prípady, kedy má spáchaný trestný čin povahu konfliktu medzi jeho páchatelom a poškodeným, pričom zmier má prispieť k urovnaniu tohto sporu“³⁴. Aj z toho dôvodu možno konštatovať mediačný charakter tohto druhu odklonu. Ide o jeden z procesných prostriedkov uplatňovania princípov restoratívnej justície v trestnom konaní. Hlavným účelom zmieru je prostredníctvom dohody medzi obvineným a poškodeným, priamou konfrontáciou medzi nimi, doceliť na strane obvineného prevzatie zodpovednosti za negatívne následky svojho konania a prejavenie snahy o ich nápravu v podobe náhrady škody a na strane poškodeného dosiahnutie morálnej satisfakcie, ako aj rýchlejšie vyrovnanie v peniazoch a celkovo snaha o aktívnejšiu participáciu pri uplatňovaní svojich nárokov pri tomto inštitúte. Pre obvineného je alternatívny postup v podobe zmieru výhodou v tom, že jeho schválenie je meritórnym rozhodnutím v podobe zastavenia trestného stíhania v porovnaní s podmiennečným zastavením trestného stíhania, avšak sú naň kladené prísnejšie podmienky pre uplatnenie tohto druhu odklonu. Jednou z nich je opätovne finančné vyrovnanie s poškodeným.

3.1. Peňažné vysporiadanie s obvineným

Nevyhnutnou podmienkou schválenia zmieru súdom alebo prokurátorom v prípravnom konaní je povinnosť obvineného poskytnúť finančnú reparáciu poškodenému v dôsledku

³³ ŠÁMAL, P. et al. 2008. *Trestní řád. Komentář (§ 180-471). Díl II.* 6. vyd. Praha : C.H.Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-043-0, s. 2324.

³⁴ CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽKOVÁ, J. 1998. Několik poznámek k otázce narovnání jako zvláštního způsobu řízení, ratio legis a vztah k předpisům práva občanského. In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, 1998, roč. 3, č. 6, s. 11.

neoprávneného zásahu do jeho záujmov na materiálnej i nemateriálnej úrovni. Z pohľadu peňažných záväzkov obvineného voči poškodenému v podobe náhrady škody a vydania bezdôvodného obohatenia získaného prečinom {podľa dikcie § 309 (1) písm. b,c TŘ} a voči štátu na peňažnú pomoc obetiam trestnej činnosti {podľa § 309 (1) písm. d TŘ} je uvedený inštitút pre obvineného z finančnej stránky náročný.

Treba však zdôrazniť pozitívny krok zákonodarcu v spomínanej novele TŘ, vďaka ktorej došlo k miernemu finančnému odbremeneniu obvineného. Podľa predchádzajúcej dikcie TŘ musel obvinený uspokojiť finančné nároky poškodeného i štátu a okrem toho podľa § 309 (1) písm.d predchádzajúceho TŘ musel poskytnúť peňažnú čiastku konkrétnemu adresátovi na všeobecne prospešné účely vymedzené v § 312 predchádzajúceho TŘ, ktorý sa novelou zrušil. Nejde však o výrazné zníženie peňažných záväzkov obvineného v prípade inštitútu zmieru, keďže podľa § 312 (2) predchádzajúceho TŘ najmenej 50% peňažnej čiastky poskytnutej na všeobecne prospešné účely musel obvinený určiť štátu na peňažnú pomoc obetiam trestnej činnosti. Uvedené rozhodnutie vypustiť finančné prostriedky na všeobecné prospešné účely z celkovej platobnej povinnosti obvineného bude mať vplyv možno na využitie tohto odklonu v praxi. Účelu využitia peňažného vysporiadania s obvineným sa však novelizovaná úprava nedotkla.

Pre poškodeného má platná právna reglementácia inštitútu zmieru význam kvôli rýchlemu a istému uspokojeniu jeho záujmov v podobe uskutočnenia reparácie nielen v rovine materiálnej, ale aj nemateriálnej. Ustanovenie § 309 (1) písm. b TŘ upravuje tri možnosti postupu obvineného pri vyrovnaní s poškodeným v podobe náhrady škody, uskutočnenia potrebných úkonov k náhrade škody a iného odčinenia ujmy vzniknutej trestným činom.

Náhrada škody

Náhrade škody poškodenému v konkrétnej výške predchádza diskusia o ochote obvineného uhradiť prečinom spôsobenú majetkovú škodu v celom rozsahu a následne aj dohoda na konkrétnej sume odškodnenia. Hoci inštitút zmieru má podľa zákonnej úpravy mediačný charakter a slúži k urovnaniu konfliktu medzi oboma zainteresovanými procesnými stranami, vzájomná komunikácia, najmä ohľadom výšky peňažného plnenia, nemusí byť jednoduchá ani časovo, ani psychicky. Podstatné je, aby si strany uvedomili, že každá z nich uvedeným alternatívnym postupom niečo získa.

V súvislosti s povinnosťou nahradiť škodu môže vzniknúť problém, keď prečinom obvineného nevznikne žiadna škoda. Typickými príkladmi sú prečin nedovoleného ozbrojovania či prečin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Súdna prax konštatuje „nemožnosť rozhodovania o schválení zmieru, ak nebola prečinom spôsobená škoda či iná ujma, ktorú by bolo možné nahradiť či inak odčiniť

v procese zmieru“³⁵. Týmto záverom nie je obmedzená možnosť obvineného využiť iné druhy odklonu, napr. podmiennečné zastavenie trestného stíhania.

Uskutočnenie potrebných úkonov k náhrade škody

Rozsah úkonov obvineného k náhrade škody využitím občianskoprávných inštitútov je v podstate úplne totožný ako pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania. To znamená, že aj v prípade zmieru môže obvinený uhradiť škodu prostredníctvom svojej poisťovne či zamestnávateľa, alebo zložiť peňažnú čiastku v dohodnutej výške do úschovy súdu. Aj týmto majetkovým postihom obvineného sa sleduje jeho súčinnosť pri odstraňovaní následkov, ktoré nastali v majetkovej sfére poškodeného.

Inak odčiní ujmu vzniknutú trestným činom

Uvedená možnosť peňažného plnenia na strane obvineného predpokladá odčinenie ujmy nemajetkovej povahy. Cieľom je odškodňovať inštitútom zmieru neopránený zásah do majetkových i osobnostných práv poškodeného. V prípade riadneho priebehu trestného konania pred súdom má poškodený na základe novely TŘ od 1.7.2011 taktiež nárok na náhradu nemajetkovej ujmy podľa ustanovenia § 43 (3) TŘ. Preto je len pozitívum, že uvedené právo mu prislúcha aj v prípade uplatnenia zvláštnych spôsobov konania. Dokonca v prípade schválenia zmieru orgány činné v trestnom konaní reálne rozhodnú o priznaní náhrady nemajetkovej ujmy poškodenému, čo v prípade konania pred súdom vzhľadom na náročnosť dokazovania vzniku nemajetkovej ujmy a jej vyčíslenia v peniazoch pri existencii ustanovenia § 229 TŘ sa nebude realizovať. Pri schválení zmieru má poškodený šancu dosiahnuť osobnú satisfakciu v podobe „ospravedlnenia, poskytnutia peňažnej čiastky, osobnej pomoci obvineného, vydania bezdôvodného obohatenia“³⁶. Spôsob a rozsah náhrady nemajetkovej ujmy závisí od vzájomnej dohody medzi obvineným a poškodeným.

3.2. Osoba poškodeného

³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR z 25.9.2008, sp. zn. 11 Tdo 1202/2008.

³⁶ STŘÍŽ, I., POLÁK, P., FENYK, J. 2010. *Trestní zákoník a trestní řád, Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 2 díl-Trestní řád*. Praha : Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-803-1, s. 846.

Pri schvaľovaní zmiern je najdôležitejšou otázkou vymedziť okruh subjektov, ktoré môžu zastávať postavenie poškodeného pri uzatváraní dohody s obvineným. Je to dôsledok aktívnejšieho zapojenia poškodeného do procesu jeho aplikácie. Ustanovenie § 310 (3) TŘ vyslovene priznáva pozíciu poškodeného pri schvaľovaní zmiern právnickej osobe, popri osobe fyzickej, ktorú zastupujú štatutárni zástupcovia alebo iné osoby oprávnené konať v jej mene. Problém vyvstáva v prípade štátu, ktorý na základe ustanovenia § 43 (1) TŘ môže byť osobou poškodenou pre účely trestného konania. Štát zastáva procesné postavenie poškodeného v prípadoch, keď bol trestným činom zasiahnutý verejný záujem. Komplikovanosť riešenia tohto stavu vyplýva „z kuriózných situácií, keď dôjde k ústupu verejného záujmu na potrestaní páchatel'a v štandarnom trestnom konaní pred súdom s ohľadom na poškodeného, ktorým by bol štát, resp. obec a snaha chrániť verejný záujem (poškodeného)“³⁷. Navyše by v podstate štát mal blízko k dvom procesným stranám v trestnom konaní – k poškodenému a navyše aj k orgánom činným v trestnom konaní, ktoré sú štátnymi orgánmi.

Postavenie poškodenej osoby v prípade inštitútu zmiern nemôže navyše zastávať právny nástupca poškodeného, na ktoré, na základe ustanovenia § 45 (3) TŘ, prešiel nárok na náhradu škody, resp. nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia v súlade so znením § 310a TŘ. Z toho vyplýva, že osobou poškodenou pri schvaľovaní zmiern môže byť iba osoba, ktorej vznikla škoda v príčinnej súvislosti s prečinom obvineného. V pozícii poškodeného tak nesmú vystupovať dediči, poisťovne či zamestnávateľ.

Procesná pozícia poškodeného je v prípade zmiern výrazne posilnená v porovnaní s podmieneným zastavením trestného stíhania. Svojim charakterom pripomína zmier mediačné konanie. Prejavom toho je aj podmienka súhlasu poškodeného zo schválením zmiern podľa § 309 (1) TŘ. Ide o výraz maximálnej zainteresovanosti, akou môže poškodený disponovať pri uplatňovaní náhrady škody. V podstate svojim súhlasom môže ovplyvniť rozhodovanie nielen o svojich materiálnych a morálnych záujmoch, ale aj o záujme obvineného na schválení zmiern.

Ďalším výrazom posilnenia postavenia poškodeného pri inštitúte zmiern je oprávnenie poškodeného podať sťažnosť proti rozhodnutiu o schválení zmiern a zastavení trestného stíhania v súlade s § 309 (2) TŘ.

A poslednou podstatnou okolnosťou pre postavenie poškodeného pri schvaľovaní zmiern sú prípady, keď konaním obvineného nevznikla žiadna škoda. Ide o situáciu, ktorá má logicky vplyv aj na osobu poškodenú. Ak neexistuje spôsobená škoda, teda nikto nebol prečinom poškodený, „nemožno inštitút zmiern použiť k vybaveniu veci. Nie je

³⁷ NEZKUSIL, J. 2007. Narovnaní jako forma odklonu. In *Právnik*. ISSN 0231-6625, 2007, roč. 146, č. 10, s. 1098.

tu osoba poškodeného, ktorá by jednak so zmierom vyslovila súhlas a jednak prevzala od obvineného príslušné odškodnenie, hoci by aj ostatné podmienky stanovené v zákone boli splnené“³⁸.

ZÁVER

Využívanie odklonov je v súčasnosti prejavom modernej trestnej justície. Dochádza k racionalizácii trestného súdnictva, zvýšenej participácii poškodeného pri uplatňovaní nárokov v materiálnej i nemateriálnej sfére a eliminácii psychického zaťaženia obvineného trestným konaním a následným odsúdením. Pre poškodeného je azda najvýraznejším prínosom trestnoprocесnej úpravy alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí zúčastniť sa vysporiadania ohľadom vlastných nárokov a morálne sa vyrovnáť so spôsobenou ujmom pri konfrontácii s obvineným. Aj v súčasnej úprave sú určité nedostatky, práve vo vzťahu k reparácii následkov spôsobených trestným činom. Príkladom možno uviesť: chybné poňatie škody v užšom zmysle pre účely trestného konania, absenciu súhlasu poškodeného s podmieneným zastavením trestného stíhania či v praxi nízka aplikovateľnosť inštitútu zmieru a pravdepodobne do budúcnosti aj inštitútu podmieneného zastavenia trestného stíhania kvôli finančnej zaťaženosti obvineného i po novele TR.

Vo všeobecnosti by bolo osožné pre všetkých účastníkov trestného konania, keby sa v procese viac uplatňovali inštitúty restoratívnej spravodlivosti, aby trestná justícia len netrestala, ale aby vykonávala spravodlivosť, avšak aj s prihliadnutím k materiálnym i morálnym záujmom poškodených!

Literature:

- Císařová, D., Čížková, J.: Několik poznámek k otázce narovnání jako zvláštního způsobu řízení, ratio legis a vztah k předpisům práva občanského. In Trestní právo. ISSN 1211-2860, 1998, roč. 3, č. 6, s. 11.
- Elischer, D.: Náhrada nemateriální újmy de lege ferenda s ohledem na současné trendy deliktního práva. In Právník. ISSN 0231-6625, 2008, roč. 147, č. 10, s. 1103.

³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 18.11.2003, sp. zn. 4 Tz 156/2003.

- Fuchs, H.: Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Grundlagen und Lehre von der Straftat.. 7 Auflage, Wien : Springer, 2008. s. 21, ISBN 978-3-211-74422-2.
- Klátik, J.: Odklon v trestnom konaní ako prostriedok racionalizácie trestnej spravodlivosti. In Právny obzor. ISSN 0032-6984, 2007, roč. 90, č. 1, s. 55-56.
- Kuchta, J., Zezulová, J.: K vybraným problémům alternativních způsobů řízení v českém trestním právu. In Časopis pro právní vědu a praxi. ISSN 1210-9126, 1997, roč. 5, č. 4, s. 555.
- Nezkusil, J.: Narovnání jako forma odklonu. In Právník. ISSN 0231-6625, 2007, roč. 146, č. 10, s. 1098.
- Rizman, S., Šámal, P., Sotolář, A.: K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. In Trestní právo. ISSN 1211-2860, 1997, roč. 1, č. 1, s. 5.
- Šámal, P. et al.: Trestní řád. Komentář (§ 180-471). Díl II. 6. vyd., Praha : C.H.Beck, 2008, s. 2324, ISBN 978-80-7400-043-0.
- Stříž, I., Polák, P., Fenyk, J.: Trestní zákoník a trestní řád, Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 2 díl-Trestní řád, Praha : Linde, 2010, s. 846, ISBN 978-80-7201-803-1.
- Suchý, O.: Odklon v trestním řízení. In Právnik. ISSN 0231-6625, 1991, roč. 130, č. 3, s. 248.
- Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě, Praha : Leges, 2011, s. 68-69, ISBN 978-80-87212-68-4.
- Judikatura Nejvyššího soudu ČR a všeobecných soudů ČR

Contact – email
viaiuris10@gmail.com

**Criminological anthropology during the
dynamic integration of scientific knowledge**
(Based on the records in the Republic of Kazakhstan and
the Russian Federation)

Nurgul Konarbayeva

Astana, Kazakhstan

One of the controversial questions in criminology in the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation is the definition of the subject and the validity of the methodology of criminological anthropology, which has both theoretical and practical importance. Criminological anthropology identified the subject and the methodology in the process of its formation and development. But they became the cause of many scientific discussions and polemics. This is due primarily to the following historical factors:

- 1) criminological anthropology branched off not from the law but from psychiatry, its modern interpretation is the result of a long scientific integration;
- 2) the law for a long time, if not since the appearance of the first books on criminological anthropology accepted dominating public opinion, accusing it of being monodisciplinary and unilateral. It was the fact that gave a powerful impetus to formation and development of the science.

For example, in the late 19th century A.F.Koni treated the subject of criminological anthropology very skeptically, saying "in this doctrine we must take only valuable practical discoveries. But lawyers, who cherish moral ideals of the state and human dignity, must arm themselves against the conclusions and even against basic provisions of this doctrine, relegating justice to a man hunt using anthropometry." According to V.D. Spasovich, "not only all the features of criminal are controversial, but even the explanation given by the anthropological school to origin and the continued acquisition of the criminal, is very doubtful, and even fantastic. The founder of this school Caesar Lombroso is not a lawyer or a sociologist, he is only natural scientist, moreover he is one-sided, monodisciplinary, or monoconceptual".

Thus, since its formation, criminological anthropology was swept over by a huge wave of sometimes unjustified criticism, the essence of which was that the criminological anthropology was only the recognition of heredity, atavism, and special anthropometric data of a

criminal as the cause of committing crimes. At the same time, this trend continued during the Soviet period of development of Criminology.

For example, A.M. Yakovlev also accused representatives of criminological anthropology of the limitations and pseudoscientific ideas noticing that « attempts to explain criminal behavior by a single reason were done before and after, Lombroso's theory of the "born criminal" appeared in the press in 1897. Atavism followed by degeneration and epilepsy, being accepted as the only or main cause of crime. They in turn were followed by mental disability and then mental illness and a traditional psychiatric explanation - the psycho-analytic concept of criminalization of personality "due to sense of guilt."

In our opinion, no one could respond to all the criticism that had been sent to the subject of criminological anthropology, so successfully and subtly, as the founder of this theory, Ch.Lombroso: "First of all, I have to respond to extensive criticism, aroused by the study of this new discipline, the size of criticism itself serves as a proof of real importance of criminal anthropology ". We can say with confidence that this very problem: the problem of responding to a huge wave of criticism addressed to criminological anthropology, which lasted nearly for a century, predetermined and caused the modern interpretation of the subject and methodology of criminological anthropology, and, new views in Criminology developed as a result of this controversy.

Indeed, despite the ideology of the time, there were views that criminology developed under political pressure and ideological orientation was inherent in it. On the basis of studies of murders and violent crimes, E.G. Samovich states that the fact that no one has managed to find out a specific determination of murders does not indicate its absence, but: a) lack of adequate theoretical concepts of the mechanisms of generation of specific forms of human behavior b) methods used for the study of special causes of premeditated murders are inadequate their subject, c) that ideology dominates in this case, but not scientific criminological concept of the absence of specific determinants of criminal behavior (compared to the law-abiding) and features of the perpetrators of the crime.

If many authors consider criminology as an interdisciplinary science, a subject and a complex branch of preventive law, in our opinion, it is, above all, the merit of criminological anthropology. Modern criminology has its roots in criminological anthropology; this very fact determines the interdisciplinary nature of criminology, as well as its subsequent development. The emergence of criminology as an

independent science is directly related to the anthropological school of criminal law. Criminology branched off from the criminal law due to the valuable works of the representatives of this school. These works include works of Ch.Lombroso "Crime" and "Criminal anthropology" (later published in Russia, "Recent progress in science of the criminal", 1892), "Anarchists" by E.Ferri , "Criminal Sociology," and of course, "Criminology" by R.Garofalo.

It should also be mentioned that the current paradigm of criminological anthropology that appeared in the second half of the 19th century as an anthropological school of criminal law has repeatedly changed approaches and methodological framework, but its subject, personality of a criminal, remained and still remains unchanged.

Historically it happens so that criminological anthropology served as specific response to limited dogmatic classical school, which was practically not taking into consideration the personality of the criminal when considering the crime. Thus, in the second half of the 19th century, it became apparent that the criminal law based on the theories of the classical school, which ignore the social conditions and the reasons for the existence of crime is not able to restrain the growth of crime, so it was necessary to develop a new approach to solving these problems. "We have translated the word" criminal anthropology" as "the science of criminals". One might argue that the science is a systematic knowledge arising from the immutable principles, and that criminal anthropology cannot therefore be called a science because it has not yet discovered immutable principles and its system is not developed. There is no doubt, however, that criminal anthropology has its own immutable principles which will be discovered. For us, lawyers, Lombroso's merit is that he indicated new ways to study of criminal law ... “

This conclusion made more than a century ago and is still important nowadays, because at the present stage of the development of criminology phenomenon of personality has been actively studied but so far the world criminologists have not unambiguously decided if the phenomenon of identity of the criminal has the right to exist in criminology. Criminologists were even more puzzled by the question if there were any archetypes or identity of criminals and how to describe identity of perpetrators of economic crimes, such as M.B. Khodorkovsky and if participants of Pussy Riot were criminals or not. What are the social implications of the concept “criminal personality”? The factors questioning the possibility of constructing theories of personality are also explored.

In this issue concern A.M. Yakovlev, who asked the following question: "If a person is born a criminal, according to this theory, what is the point of proving whether he is guilty or not and what is his fault?" is also relevant. He says, that it is enough to prove that a criminal is dangerous but who, however, will prove it. Of course, the one (or ones) who holds the instruments of power. Who is first of all dangerous, from their point of view? The one who threatens this power. "

Meanwhile, due to the theoretical and practical works of such luminaries, investigating various questions of personality as Ch.Lombroso, E.Ferri, B.Gomberg, I.S.Noy., J.M. Antonian, EG Samovich, E.F. Pobegailo and others, sufficiently developed school, studying personality theories in criminology was formed, which we risk to call criminological anthropology. The following studies were recently conducted In this area.

- 1) Criminological anthropology in its development linked criminal behavior primarily to the individual data of the criminal, hence its multifaceted nature, which covers criminal-psychological and sociological essays and psychiatric works. As a result, the issues of individual have been the object of study of many disciplines such as legal, social, and medical, in general natural sciences. Thus, many disciplines for a long time could not decide on object of criminological anthropology and some authors considered it part of the various disciplines. It is interesting to view the opinion of N.A. Kornetova, who pointed out that anthropological wave that occurred at the intersection of criminology and psychiatry relates to the name Ch.Lombroso: «It was Lombroso who created a synthetic source, which developed a holistic view of human vices, follies, genius, deriving thus open space for particular sciences in anthropology science of somatic-psychic variability of human qualities. Over time, it took shape of the criminal anthropology and anthropological school of criminal law. Criminal Anthropology allowed approaching the problem of crime from the point of view of natural sciences and sociology, clearing it from the metaphysical constructions. "
- 2) In the last century, genetic studies have yielded some results on the issue of determination of crime by heredity to a certain extent. For example, V.P.Efroimson made a summary table of crime rate of the second twin, if the first was a criminal, based on nine specific studies. It was found that the frequency (concordance) of criminal behavior of identical twins is much higher (63%) than those of fraternal twins (25%). Therefore,

the total contribution of heredity is large, which confirms the value of bio-criminological research.

- 3) Criminologists and psychiatrists in particular, exploring the identity of criminals and criminal behavior, have long paid attention to the fact that some of them, especially sexual murderers and thieves are in psychological dependence on their own criminal behavior, that is unable to fully or partially control, direct their behavior or manage it. They are dependent on themselves, their usually unconscious drives, emotions and instincts. Some of them are irresponsible. This view was reached by the authors on the basis of extensive empirical evidence on the people, taken a comprehensive psychological and psychiatric examination at the State Research Center for Social and Forensic Psychiatry named after V. P. Serbsky (Russian Federation). Also the results of the psychological study of criminals sentenced for crimes of serial character were used.
- 4) With reference to widespread today terrorist offenses it can be firmly asserted that psychological and psychiatric information on the identity of the terrorist is essential for solving many practical problems in the operational-search activity, investigation and prevention of terrorist crimes. On this occasion, Y.M. Antonian says, "according to most researchers, the terrorists do not constitute a specific diagnosis-psychiatric group. Although some studies presented certain number of them - from the normal type to a psychopath, most of the comparative studies found no apparent mental disorder in most cases. However, people who step on the path of terrorism are often people with particular personal predisposition, which, as we shall see, would not lead to any adverse effects without influence of the microenvironment. "
- 5) A series of studies of the theoretical and applied aspects of criminal behavior of perpetrators of series of murders and rapes were done, and on this basis, the scientific and practical recommendations to combat this phenomenon were developed.
- 6) There are researches that say that murder has no external motivation; it cannot be justified by any external circumstances (though those can almost always be found). It has purely subjective motivation, the essence of which is not to achieve specific objective results, but to overcome their "unnatural" position in life.

- 7) In order to improve the investigation of complex criminal cases, new forms and methods of operative - investigative work where the development of a psychological portrait of the criminal is an essential component are actively developed and introduced. Investigators came to the conclusion that the criminal is often so encoded in the features of the event (the traits) and the circumstances of the crime situation, that their interpretation and the establishment of searchable attributes demands application of special methods of knowledge as "keys." Their definition is an actual problem of the latest trends of legal psychology among which is the development of the technique of drawing up of psychological portrait of criminals. "The essence of the main difficulty often encountered in the effective work on specific cases is the lack of such information on the perpetrators, which could form the basis of versions and productive lines of inquiry and investigation." Thus, the national practice of crime investigation has already confirmed the feasibility of using psychological portrait.

This list can be continued on, but it seems appropriate to briefly generalize my own position on this issue not claiming to finite knowledge.

1. Any scientific discipline or theory goes through a completely natural reinterpretation of previous stages of its development: some areas are updated, traditional views are revised, new ideas are put forward, data from other neighboring sciences is drawn on and attempts to create integrative system of knowledge using new discoveries, techniques, etc. are made. In our view, this is all very characteristic of modern criminological anthropology, when more or less ingrained traditional beliefs collide with new views, new interpretation of the accumulated facts. This process, known for its costs, as a rule, is enriched by the interaction and exchange. Everything of value is included in the research and practice and secondary is discarded.
2. The emergence, formation and justification for any new trend or the border science, together with a certain methodology, guidelines and research object must have its own zone of contact with other neighboring disciplines, and also be based on their main method of investigation. In this respect, in the study of issues of personality, modern criminological anthropology is formed at the intersection of medical science, anthropology, psychology, genetics and law.

Probably we need to treat integrity, not as something imposed from the outside, because it is immanent in every field of knowledge. It is also important humanitarian, philosophical, psychological, or natural science foundation, which prevents the researcher from slipping into the particular problems of specific area of knowledge. In the complex of legal sciences, especially in tandem of Criminal Law and Criminology it is particularly important to emphasize this position, because of its high specialization and differentiation.

3. During global and dynamic integration of scientific disciplines, modern criminological anthropology emerged as a paradigm, which examines individual-typological variability of criminal and psychobiological characteristics of offender in relation to the social environment to assess their criminal legal, predictive and preventive value. According to modern criminological anthropology, causes of crime will be determined by the fact of internal interaction of biological, personal and external environmental factors with the properties of the individual offenders at different hierarchical levels of their organization.

In this regard, prognostic study of this system due to comprehensiveness and complexity of structure and function, determines the need for a systemic approach, and calls for further joint work, the efforts of scientists in the fields of law, genetics, psychology, and medicine.

Literature:

- A.F. Koni, Selected Papers and Speeches / Comp. I.V. Potapchuk. - Tula: Autographs, 2000. p.261.
- V.D. Spasovich, Selected Papers and Speeches / Comp. I.V. Potapchuk. - Tula: Autographs, 2000., P.104.
- Sociology of crime. (Modern bourgeois theory). Martin E. Wolfgang., Leonard Savitz., Norman Jonston. Translation from English: Candidate of. jurid. Science A. Nikiforov and doctor jurid. Science A.M. Yakovlev. Edited by prof. B.S. Nikiforov. Moscow, "PROGRESS", 1966
- Cesare Lombroso. Criminal man / Translated from Italian. - M.: Eksmo, St. Petersburg.: Midgard, 2005. P.155.

- E.G. Samovich. Psychological etiology of murder. / Psychological Journal. V.23, № 5. - 2002 - p.56.
- Criminology: a textbook / G.I. Bogush, O.N. Vedernikov, M.N. Golodnyuk (and others) scientific editor N.F. Kuznetsova. - 2nd edition, revised. and add. - M.: Prospect, 2010. p.34.
- L.M. Berlin. Preface to the book of Ch.Lombrozo "Recent advances in science of the criminal" in the version 1892 / Comp. and foreword by V.S. Ovchinsky. - M.INFRA-M, 2010. - (Series "Library of Criminology). p.145.
- A.M. Yakovlev. Law and Sociology. The crisis of legitimacy in the United States. - Moscow: Legal. Lit., 1975. p.44.
- N.A. Kornetov. Clinical anthropology of mental disorders - Section medical anthropological paradigm in psychiatry / / Review of Psychiatry and Medical Psychology named after V.M. Bekhterev. - St.Petersburg: 1999. № 3. - p. 86-91.
- V.P. Efroimson. Pedigree of altruism. - New World, 1971, № 10, p. 210.
- Y.M. Antonian, Olga Leonova, B.V. Shostakovich. The phenomenon of dependent offender, Edited by Y.M. Antonyan. - Moscow: Aspect Press, 2007. - p.7-8.
- Ethno-religious terrorism / Y.M. Antonian, G. Belokurov, A.K. Bokovikov, and others, ed. by Y.M. Antonyan.-M.: Aspect Press, 2006. p.94.
- V.N. Telezhnikova, Criminology psychological characteristics of persons guilty of series of murders and rapes. / Abstract of the thesis of the candidate of legal sciences. Moscow 1999.
- E.G. Samovichev. Psychological etiology of murder. / Psychological Journal. V.23., № 5. - 2002 - p.59.
- A.I. Anfinogenov, Psychological portrait of the criminal, its development in the investigation of crime. / Abstract of thesis. Moscow, 1997.
- E.G. Samovich, Evaluation of investigative values of characteristics of criminal conduct at the scene. / / Problems of non-traditional psychological methods in solving crimes. Collection of scientific works. RIMIA of the Russian Federation № 161. M. 1995. p. 55.

NOVÉ INSTITUTY INSPIROVANÉ COMMON LAW V ČESKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ

ALENA KRISTKOVÁ

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá instituty inspirované common law, které byly nově zavedeny do českého trestního procesu. Dohoda o vině a trestu a institut spolupracujícího obviněného mají za úkol trestní řízení zefektivnit. Stinnou stránkou zavádění našemu právu cizích institutů se jeví být rozpor s některými základními zásadami trestního řízení – především se zásadou legality, oficiality, zásadou volného hodnocení důkazů nebo se zásadou nemo tenetur.

Key words in original language

Základní zásady trestního řízení, efektivita, dohoda o vině a trestu, spolupracující obviněný.

Abstract

This contribution deals with new concepts inspired by common law which have been regulated in the Czech criminal procedure so far. Agreements on guilt and punishment and collaborating witness have potential to make the criminal procedure more effective. The drawback is that these concepts contradict some essential principles of the criminal procedure, especially the principle of legality, formality, principle of free evaluation of evidence or the principle nemo tenetur.

Key words

Essential principles of criminal procedure, efficiency, agreement on guilt and punishment, collaborating witness.

1. ÚVAHA NA ÚVOD

České trestní řízení v posledních letech podléhá mnoha koncepčním změnám, které mají za cíl trestní proces zefektivnit. Časté nářky zaznívají na adresu příliš dlouhého řízení a stigmatizaci obviněných, která z dlouhého řízení plyne. Zaváděny jsou tedy instituty, které jsou často inspirované systémem common law, který ovšem nedisponuje tak propracovaným konceptem dogmat, na jejichž základě jsou formulovány základní, stěžejní zásady kontinentálního procesu. Jelikož dosavadní systém nepřinášel kýžené výsledky, objevila se snaha řešit „kontinentální problémy“ pomocí cizích institutů, se snahou alespoň částečně je včlenit do trestního procesu tak, aby základním dogmatům neodporovaly.

Výsledkem je tak například pronikání zásady oportunitity do trestního řízení založeného původně výlučně na zásadě legality (státní zástupce

stíhá všechny trestné činy, o kterých se dozví - § 2 odst. 3 trestní řádu). Nejnověji byl do trestního řádu zákonem č. 193/2012 Sb. zaveden nový odklon v podobě dohody o vině a trestu. Tím stejným zákonem byla zakotvena taktéž zásadní změna v pojetí institutu tzv. spolupracujícího obviněného. Věcný záměr trestního řádu počítá také se zavedením tzv. soukromé, resp. subsidiární žaloby, které ovšem podkopávají zásadu oficiality. Pavel Šámal vyjádřil již před více než 10-ti lety názor, že „[...] ačkoliv je systém common law postaven na odlišných principech, nemělo by to automaticky znamenat, že některé jeho prvky či instituty nelze přejímat, zdokonalovat a zavádět. Smyslem je vytvořit moderní trestněprocesní systém odpovídající současným poznatkům vědy i praxe, nikoli násilné přebírání a začleňování dohazovacího řízení (plea bargain), tak jak je uplatňováno v angloamerickém právním systému.“¹

Kterým směrem se ale budou ubírat základní zásady trestního řízení, především zásada legality, materiální pravdy či zásada oficiality? Jak se účinná právní úprava vypořádala se základními dogmaty českého trestního řízení?

2. ZÁKLADNÍ ZÁSADY ČESKÉHO TRESTNÍHO ŘÍZENÍ (VERSUS ZÁSADY ZEMÍ COMMON LAW)

Na tomto místě je uvedeno několik tradičních zásad, charakteristických pro kontinentální trestní řízení, a tudíž i pro český trestní proces, které jsou ovšem v rozporu se zásadami ovládajícími trestní řízení v systému common law. Rozdílnost základních zásad je zapříčiněna již faktem, že v kontinentálních systémech trestního práva je kladen důraz na zájem společnosti na tom, aby byly trestné činy objasněny a viníci potrestáni. V systému common law je kladen důraz spíše na ochranu zájmu soukromého, a to i v trestních případech. Tato disbalance nutně zapříčiňuje rozdílnost v pojetí systému základních zásad.

Zásada oficiality a zásada vyhledávací

Základní zásadou trestního řízení je především zásada oficiality, tedy že orgány činné v trestním řízení postupují z úřední povinnosti (§ 2 odst. 4 zákona č. 41/1961 Sb., trestní řád). Zajímavé je, že tato zásada, tak charakteristická pro české trestní řízení, se v našem prostředí vyvíjela pozvolna. Fenyk uvádí, že trestní proces byl původně upravenou verzí procesu civilního (obžalovacího), kde byl prostor pro zahájení řízení ponechán stranám sporu. Teprve až po bitvě na Bílé Hoře (1620) začal stát přebírat odpovědnost za stíhání činů, které byly prohlášeny za trestné, a vybavil příslušné orgány činné v trestním řízení veřejnou mocí, aby tento úkol mohly i bez přispění obviněného

¹ ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: ASPI, 1999. 403 s. ISBN 8085963892. S. 14.

nebo poškozeného splnit samy.² Zásada vyhledávací přímo souvisí se zásadou oficiality, orgány činné v trestním řízení objasňují i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby obviněné. Postupují tak z úřední povinnosti.

Zásadu oficiality naopak nelze považovat za základní zásadu v systému common law. Trestní řízení je zde daleko více privatizované, než jak jej známe ve většině zemí kontinentálního systému. Strany zde samy vyhledávají, navrhuji a provádějí důkazy. Naopak v českém trestním řízení je stát primárně tím, kdo důkazy vyhledává a provádí. V přípravném řízení orgány činné v trestním řízení objasňují i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby obviněné. Právem obviněného je naopak neobviňovat sám sebe (zásada nemo tenetur se ipsum accusare), ten tudíž nemusí vypovídat ke svému obvinění ani jinak přispívat k vyšetřování trestného činu.³

Zásada materiální pravdy

Trestní řád v § 2 odst. 5, že „Orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v tomto zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí.“ Povinnost zjistit pravdu je uložena státním orgánům (policie, veřejná žaloba, soud) a navazuje na zásadu oficiality a zásadu vyhledávací. Zejména k této zásadě se váže veřejný zájem, protože stát nemůže připustit, aby orgány činné v trestním řízení prováděly důkazy jen v neprospěch a rezignovaly na podstatu veřejného zájmu (zájem na spravedlivém rozhodnutí).⁴

Opakem zásady materiální pravdy je zásada pravdy formální. V common law systému platí zásada, že vina musí být prokázána beyond a reasonable doubt, mimo rozumné pochybnosti. Soud nezastává úlohu vyhledávat důkazy, je garantem zákonného procesu. Důkazy navrhuji a provádějí strany řízení. Na základě důkazů předložených stranami potom porota rozhoduje o vině, jestliže usoudí,

² FENYK, Jaroslav. Základní zásady trestního řízení – dogmata nebo stigmata? In: *Pocta Dagmar Císařové k 80. narozeninám*. 2012 ([dosud nevyšel](#)).

³ Srov. k tomu např. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věci Murray vs. Spojené Království (stížnost č. 14310/88) a věc Telfner vs. Rakousko (stížnost č. 33501/96).

⁴ FENYK, Jaroslav. *Veřejná žaloba. Díl první*. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2001, svazek 62, 215 s. S. 170.

že provedené důkazy vinu obžalovaného prokazují mimo rozumné pochybnosti.⁵

Zásada legality vs. zásada oportunity

Zásada legality, která stanoví, že státní zástupce stíhá všechny trestné činy, o kterých se dozví, je považována za specifikaci zásady oficiality v otázce zahájení trestního řízení.⁶ Zásada oportunity je opakem zásady legality, tato státnímu zástupci umožňuje v konkrétním případě některé trestné činy nestíhat. Oportunita je koncipována v našem trestním řízení spíše jako výjimka, avšak oněch výjimek se v trestním řádu nachází čím dál víc. Důvodem zavádění prvků oportunity je opět snaha řízení zefektivnit a zrychlit, nezatěžovat zejména soudy méně závažnými kauzami. Za projev oportunity v trestním řádu lze považovat zejména odklony v trestním řízení, kritéria neúčelnosti trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. a), b), c) nebo také neudělení souhlasu poškozeného s trestním stíháním dle § 163a. Otázkou je, jak se se vztahem těchto dvou protichůdných zásad vypořádá nově připravovaný trestní řád. Věcný záměr operuje s oběma zásadami, avšak jejich vztah není v záměru přesně vyřešen.⁷

3. NOVÉ INSTITUTY V TRESTNÍM PROCESU VS. ZÁKLADNÍ ZÁSADY

Instituty, českému trestnímu řízení primárně cizí, inspirované systémem common law, kterými se v této práci budu zabývat, jsou dohoda o vině a trestu a spolupracující obviněný.

DOHODA O VINĚ A TRESTU

Tento institut byl do trestního řádu zaveden zákonem č. 193/2012 Sb., účinná je tato právní úprava tedy teprve několik měsíců. Vládní návrh

⁵ Jelikož v USA rozhoduje ve věcech závažných trestných činů o vině porota, probíhají často diskuse o významu fráze „*beyond a reasonable doubt*“, jak velká musí být pochybnost, aby již byla mimo rámec „rozumné pochybnosti“ a co vlastně znamená pojem „pochybnost“. Srov. např. WHITMAN, James. What are the origins of "Reasonable doubt"? [online]. Yale Law School [cit. 21. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.law.yale.edu/news/6300.htm>.

⁶ Srov. např. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1. S. 133.

⁷ Srov. k tomuto FENYK, Jaroslav. Zásada legality nebo oportunity v novém trestním řízení? In: DÁVID, Radovan a kol. (eds.). *Dny práva – Days of Law – 2010* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2010 [cit. 21. 10. 2012]. ISBN 978-80-210-5305-2. Dostupné z: [http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Fenyk_Jaroslav_\(4085\).pdf](http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Fenyk_Jaroslav_(4085).pdf).

však nebyl prvním pokusem o zavedení tohoto institutu – první pokusy o zavedení byly provedeny již v letech 2005, 2006 a 2007.⁸

Obecně je cílem dohod o vině a trestu předcházet složitému, rozsáhlému dokazování v některých případech, obviněný učiní doznání, čímž je důkazní situace velice usnadněna a jako protihodnotu obviněný očekává zmírnění trestu (v podobě snížení hranice trestní sazby či nestíhání za některé skutky). Pamatováno je obvykle i na práva poškozených, kteří by se v případě dohody a trestu měli dočkat odškodnění. Zákonná úprava obsažená v trestním řádu se však od tohoto pojetí do jisté míry odchyluje, a to zejména v otázce benefitu pro obviněného v podobě zmírnění trestu, ačkoliv praktici poukazují na to, že i před účinností právní úpravy dohody o vině a trestu probíhala zákulisní jednání tohoto typu mezi státním zástupcem a obviněným. Není tedy důvod domnívat se, že takové praktiky nebudou pokračovat, ačkoliv je právní úprava výslovně nepřipouští.

Česká odborná veřejnost není názorově jednotná v otázce institutu dohody o vině a trestu. Na jedné straně stojí zrychlení řízení a odbřemenění soudů, na druhé straně je však třeba zohlednit podlamování základních zásad trestního procesu jako jsou např. zásada bezprostřednosti, ústnosti, veřejnosti a tvorby přesvědčení na základě projednání, které vedou k ukládání neadekvátně mírných trestů.⁹

Nicméně v Evropě je diskutovaný institut již poměrně známý a využívaný. Zaveden je již na příklad v Itálii, Španělsku, Polsku nebo na Slovensku¹⁰. Korbel a Brňáková poukazují na to, že dohoda o vině a trestu výrazně přispěje k urychlení řízení především z toho důvodu, že přibližně 50–55 % pachatelů se k trestnému činu dozná (u bagatelních nedbalostních trestných činů se doznání může pohybovat až kolem 75–80 %, v rámci obecné kriminality přibližně 65 %, u hospodářských trestných činů cca 45 %, v závažnějších případech je

⁸ Srov. např. Musilův příspěvek k tomuto stavu, Musil zároveň kritizuje, že se k tak zásadnímu tématu nerozvinula v té době větší odborná diskuse. MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, roč. 41, č. 1, s. 4. ISSN 1210-9150.

⁹ PROTIVÍNSKÝ, Miroslav, KRATOCHVÍL, Vladimír. Jsou dohody v trestním řízení přípustné a nutné? *Kriminalistika*. 2004, roč. 33, č. 3. s. 240. ISSN 1210-9150.

¹⁰ Institut dohody o vině a trestu je na Slovensku přijímán převážně kladně, srov. k tomu např.: POKEINOVÁ, Margita. Mimoriadne zníženie trestu v konaní o dohode o vine a treste. *Justičná revue*. 2009, roč. 61, č. 4. s. 552 an. ISSN 1335-6461. SYROVÝ, Ivan. Nárok na dohodu o vine a treste. *Justičná revue*. 2008, roč. 60, č. 8. s. 1712 an. ISSN 1335-6461. JALČ, Adrián. K niektorým aspektom dohodovacieho konania v trestnom konaní. *Trestněprávní revue*. 2011, roč. 11, č. 4, s. 106 an. ISSN 1213-5313.

výskyt doznání minimální).¹¹ Také Růžička a Šabata jsou zastánci tohoto institutu, považují jej za prostředek k efektivnímu boji s kriminalitou všeho druhu.¹²

Vraťme se ale ke konkrétní podobě české úpravy obsažené v trestním řádu. České pojetí institutu není výrazně kontroverzní, určité zásady trestního řízení jsou však odsunuty do pozadí ve prospěch rychlosti řízení. Nebudu se na tomto místě zabývat detailně úpravou, zmíněny budou pouze určité aspekty důležité pro demonstraci dopadu úpravy na základní zásady.

Dohodu uzavírá státní zástupce s obviněným. Obviněný však nemá nárok na uzavření dohody i při splnění dalších podmínek (výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný – viz § 175a odst. 1 trestního řádu). Je pouze na diskreci státního zástupce, zda dohodu s obviněným uzavře. Toto rozhodnutí státního zástupce nemá ani formu usnesení, takže není možné jej napadnout stížností nebo jakkoliv jinak. Dohodu není možné sjednat v případech zvláště závažných zločinů a v případě řízení proti uprchlému, což s sebou nese jistě etický aspekt. Pokud státní zástupce usoudí, že je záhodno s obviněným dohodu sjednat, obviněný se dozná k činu a začne proces „vyjednávání“ o trestu. Povinností státního zástupce je přizvat k dohodě i poškozeného. Doznání obviněného musí být dostatečně důvěryhodné v tom smyslu, že na základě opatřených důkazů a dalších výsledků přípravného řízení nevznikly důvodné pochybnosti o pravdivosti jeho doznání. Vyrovnání této disproporce mezi obviněným a státním zástupcem má být zajištěno přítomností obhájce obviněného.

Pro vyjednávání o trestu však právní úprava neposkytuje žádné zvláštní podmínky. Trestní sazba musí být tedy sjednána v rámci zákonné trestní sazby. O tom, že by se obviněnému „odpustily“ některé spáchané skutky taktéž v zákoně není řeč, otázkou však je, jak je již zmíněno výše, jaká bude skutečná praxe v oblasti tohoto „odpouštění“. Sjednat lze dokonce i dohodu obsahující ochranné opatření. Dohoda následně podléhá schválení soudu. Soud má několik možností, jak rozhodnout: dohodu schválí odsuzujícím rozsudkem, dohodu neschválí, protože je nesprávná nebo nepřiměřená (z hlediska skutkového stavu, výše trestu, výše náhrady škody, pokud byla porušena práva obviněného - zejména jeho právo na obhájce atp.), soud nařídí předběžné projednání návrhu dohody o vině a trestu. Jednání o dohodě probíhá ve veřejném zasedání, dokazování je omezeno v podstatě na výsledky obviněného, soud vychází ze skutkového stavu zjištěného v přípravném řízení. Odvolání potom

¹¹ KORBEL, František, BRŇÁKOVÁ, Simona. Dohoda o vině a trestu. *Trestněprávní revue*. 2008, roč. 8, č. 9. s. 271 an. ISSN 1213-5313.

¹² Viz RŮŽIČKA, Miroslav, ŠABATA, Karel. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství*. 2009, roč. 7, č. 6. s. 7. ISSN 1214-3758.

může obviněný podat pouze v případě, že takový rozsudek není v souladu s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce soudu navrhl.

Už na první pohled je zřejmé, že právní úprava není v plném souladu s některými zásadami charakteristickými pro trestní proces. Dochází k prohlubování zásady *oportunity* v neprospěch zásady *legality*, dohodu lze pojmout jako další druh odklonu v trestním řízení. V rozporu se zásadou materiální pravdy je doznání obviněného, které je jednou z podmínek při uzavírání dohody. Doznání je sice třeba hodnotit společně s dalším zjištěným skutkovým stavem, nicméně toto pojetí rozhodně připouští pochybnosti o tom, zda bude skutkový stav prokázán tak, aby o něm nebyly důvodné pochybnosti. Doznání, resp. prohlášení obviněného o vině bude mít pravděpodobně podobný charakter jako doznání obviněného při uzavírání narovnání. Takové doznání nebude bráno v potaz v případě, že se nakonec bude konat standardní řízení.

Co vzbuzuje však velké rozpaky, je úloha soudu při schvalování dohody. Jedná se o rozpor se zásadou volného hodnocení důkazů a zásadou bezprostřednosti, která je odrazem přesunutí těžiště dokazování před soud. V případě dohody o vině a trestu před soudem rozhodně těžiště dokazování nebude. Soud zde hraje pouze roli procesního garanta, což se již v jistých aspektech přibližuje roli soudce v systémech *common law*.

Problém vzniká i s uplatněním zásady vyhledávací. Podle této zásady orgány činné v trestním řízení objasňují i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby obviněného. Pokud je však hlavní pozornost orgánů činných v trestním řízení upřena pouze k doznání obviněného, které nesmí být na základě dalšího skutkového stavu vzbuzovat pochybnosti, vyhledávací zásada tak není plně uplatněna dle svého materiálního významu.¹³

Zásada volného hodnocení důkazů je taktéž narušena, neboť doznání obviněného je přikládán větší význam než ostatním opatřeným důkazům. Zásady ústnosti, veřejnosti a bezprostřednosti trpí taktéž, neboť před soudem probíhá pouze schvalování dohody, dokazování je, jak bylo řečeno výše, významně redukováno. Hlavní část dohadování o vině a trestu probíhá v přípravném řízení, v němž se tyto tři zásady

¹³ Podobná situace nastává v případě tzv. **nesporných skutečností**. Tento institut byl zaveden tzv. velkou novelou trestního řádu v roce 2001. Samosoudce může podle § 314b odst. 2 trestního řádu vyslechnout obviněného k tomu, které skutečnosti považuje za nesporné a zda souhlasí s tím, aby takové skutečnosti nebyly dále v hlavním líčení předmětem dokazování.

neuplatňují. Musil se domnívá, že podobné praktiky jsou již znakem tzv. kabinetní justice.¹⁴

Dalším problémem, je z mého pohledu i fakt, že v rámci dohody lze sjednat i uložení ochranného opatření. Dovolím si zde citovat doc. Vantucha: „Konečným účelem [ochranného opatření – pozn. autorky] je odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, ale také léčba a izolace osob nepřičetných či méně přičetných, která vystupuje do popředí právě u zabezpečovací detence. Ochranná opatření v sobě na rozdíl od trestů neobsahují odsudek činu.“¹⁵ Právě z tohoto důvodu se domnívám, že ochranné opatření by mělo být uloženo autoritativně soudem, a ne sjednáno v rámci dohody.

SPOLUPRACUJÍCÍ OBVINĚNÝ

Tento institut byl do trestního řádu včleněn novelou s účinností od 1. ledna 2010.¹⁶ Slouží jako instrument odhalování závažné organizované kriminality, kde obvykle probíhá náročné dokazování, které má významný vliv na délku řízení. Zákonem č. 193/2012 Sb. však byl institut novelizován tak, aby bylo umožněno jeho širší použití. Institut spolupracujícího obviněného je inspirován institutem tzv. korunního svědka, který je vlastní systému common law.

Korunní svědek je svědkem koruny (Anglie), tedy státu, je svědkem obžaloby – odtud tedy název korunní svědek (crown witness). Podstatou tohoto institutu je svědectví pachatele, resp. spolupachatele v rámci širší organizované skupiny, který poskytne straně obžaloby svědectví, které povede k odhalení významných důkazů a usnadní tak vyšetřování trestné činnosti, které by jinak bylo velmi ztíženo (nebo by bylo takřka nemožné důkazy poskytnuté korunním svědkem získat). Jako „odměna“ je svědkovi poskytnuto určité beneficium v podobě ukládaného trestu, který může být buď zmírněn, nebo může být dokonce upuštěno od potrestání.

V Evropě lze pozorovat inspiraci tímto institutem přibližně od 70. let 20. století v souvislosti s potíráním terorismu a organizované kriminality. Takto byl institut zaveden roku 1989 v Německu (Kronzeuge), roku 1991 v Itálii (pentiti) a v roce 1997 v Polsku¹⁷

¹⁴ Viz MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, roč. 41, č. 1, s. 20. ISSN 1210-9150.

¹⁵ VANTUCH, Pavel. Ochranná opatření v trestním zákoníku [online]. *Právní rádce* [cit. 2010-12-31]. Dostupné z: http://pravniradce.ihned.cz/c4-10078240-40206950-F00000_d-ochranna-opatreni-v-trestnim-zakoniku.

¹⁶ Zákon č. 41/2009 Sb.

¹⁷ Protože šlo o velmi netradiční a kontroverzní institut, s nímž polské trestní právo nemělo do té doby žádné zkušenosti, byla platnost tohoto zákona časově omezena do 1. 9. 2001. Na základě vyhodnocení praktické aplikace zákona poté došlo k několika novelizacím a jeho platnost byla prodlužována

(świadek koronny).¹⁸ Důvodem, proč je institut korunního svědka používán právě v souvislosti s organizovanou kriminalitou, je její specifikum spočívající zejména v:¹⁹

- Profesionalita organizovaných zločineckých struktur.
- Profesionální zločinci věnují maximální úsilí, aby svou činnosti skryli. Organizovaný zločin taktéž čím dál častěji infiltruje do řad policie i jiných veřejnoprávních struktur. Díky této infiltraci může být potom skupina včas informována o možných akcích proti ní vedených.
- Mlčenlivost členů takových skupin. Jelikož jsou skupiny obvykle rozsáhlejšího charakteru, se členy i na vlivných místech, je třeba klást důraz na mlčenlivost členů. Porušení mlčenlivosti bývá spojeno s vážnými důsledky, včetně smrti, ublížení členům rodiny atd. Obvinění členové skupiny tedy musí být výrazně motivováni, aby byli ochotni svědčit jako korunní svědci.
- Hierarchická struktura organizovaných skupin. Mozky skupiny jsou důsledně odděleni od řadových vykonavatelů trestné činnosti, kteří mohou být velice rychle nahrazeni jinými vykonavateli.

Zastánci zavádění obdoby tzv. korunního svědka argumentují především efektivitou²⁰ při stíhání závažné, zejména organizované

Srov. MUSIL, Jan. Nová polská publikace o organizované kriminalitě, korunním svědkovi a terorismu [online]. *Ministerstvo vnitra ČR* [cit. 2012-10-10]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/nova-polska-publikace-o-organizovane-kriminalite-korunnim-svedkovi-a-terorismu.aspx>.

¹⁸ MUSIL, Jan. Korunní svědek – ano či ne? *Trestní právo*. 2003, roč. 8, č. 4, s. 21. ISSN 1211-2860.

¹⁹ Kritéria převzata z: SCHRAMHAUSER, Jan. Spolupracující obviněný v boji s organizovaným zločinem, úvaha nad platnou právní úpravou. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 12, č. 1, s. 11. ISSN 1213-5313.

²⁰ Původní úprava spolupracujícího obviněného byla značně neefektivní, proto došlo k novelizaci. Původní úprava zavedená v roce 2010 byla totiž poprvé aplikována o rok později. Server ČT24 uvádí ve své zprávě ze dne 6. 1. 2011, že „Obviněnému poprvé spolupráce zkrátila trest“. Sníženou sankci za spolupráci obviněného při rozkrývání organizované drogové trestné činnosti uložil Krajský soud v Ústí nad Labem. V tomto případě se jednalo o dva spolupachatele, přičemž jeden z nich byl označen jako spolupracující obviněný, čímž si vysloužil trest odnětí svobody v délce trvání pěti let na rozdíl od svého kolegy, který byl odsouzen k deseti letům trestu odnětí svobody. ČT24: Obviněnému poprvé spolupráce zkrátila trest [online]. 2011 [cit. 2012-10-13]. Dostupné z: <http://www.ct24.cz/domaci/111863-obvinenemu-poprve-spoluprace-zkratila-trest/>.

kriminality, s čímž souvisí zrychlení řízení. Především odpadá zdoluhavé dokazování, jelikož korunní svědek sám poskytne důležité důkazy, které by jinak byly těžko získatelné. Argumentace odpůrců se opírá zejména o ohrožení zásad trestního řízení - zásady legality, zásady nemo tenetur se ipsum accusare, kritizovaný je taktéž fakt, že se z obviněného stává svědek, čímž se mění jeho procesní role.²¹

Právě argumentace zdůrazňující rozpor se základními zásadami trestního řízení je pro tento příspěvek směrodatná. Předtím je třeba zdůraznit určité aspekty současné právní úpravy spolupracujícího obviněného obsažené v trestním řádu.

Úprava je obsažena v § 178a trestního řádu. Obviněný může být označen jako spolupracující, jestliže se jedná o spáchání zločinu. Předchozí úprava toto označení povolovala jen v případě zvlášť závažného zločinu, lze tedy pozorovat určitý posun směrem k hojnějšímu využívání v praxi. K tomu, aby byl obviněný označen za spolupracujícího, musí splnit určité podmínky: oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobily významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, dozná se k činu, pro který je stíhán, prohlásí, že souhlasí s tím, aby byl označen jako spolupracující obviněný. Pokud jsou tyto podmínky splněny, může státní zástupce takovou osobu označit v obžalobě za spolupracujícího obviněného. Benefit potom může spolupracující obviněný spatřovat v tom, že jestliže splní podmínky uvedených v § 178a odst. 2 trestního řádu, může státní zástupce v obžalobě navrhnout upuštění od potrestání.²² Trestní zákoník potom v § 46 uvádí, že „Soud upustí od potrestání pachatele označeného jako spolupracující obviněný [...]“. § 58 odst. 4 dále stanoví, že „Soud sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby také pachateli označenému jako spolupracující obviněný, jsou-li splněny podmínky stanovené v § 178a odst. 1 trestního řádu [...]“.

Na první pohled je zřejmá disproporce mezi povinnostmi obviněného a možnými benefity pro něj z označení spolupracující obviněný vyplývajících. Je narušena právní jistota obviněného, že za poskytnuté svědectví, které pro něj může znamenat i ohrožení jeho života či života jeho blízkých, se mu dostane adekvátně sníženého trestu, resp. že bude upuštěno od potrestání. Je pouze na uvážení státního zástupce, zda v obžalobě označí obviněného za spolupracujícího a stejně tak je na uvážení soudu, zda upustí od potrestání anebo zda alespoň obviněnému uloží trest pod dolní hranici trestní sazby.

²¹ Rozdělení i argumentace viz: MUSIL, Jan. Korunní svědek – ano či ne? *Trestní právo*. 2003, roč. 8, č. 4, s. 9 an. ISSN 1211-2860.

²² Alternativa upuštění od potrestání je nově zavedena novelou č. 193/2012 Sb. Do té doby existovala pouze možnost mimořádného snížení trestní sazby podle § 58 odst. 4 trestního zákoníku.

Opět dochází k dalšímu prolamování zásady legality ve prospěch zásady oportunity. Jako protiváha ale často slouží argument, že je možné takovou výjimku akceptovat, neboť převažuje zájem společnosti na potrestání celé organizované skupiny nad zájmem na potrestání jednotlivce. Zájem na potrestání takového jednotlivce není tak významný vedle faktu, že tento jednatel může významně pomoci rozkrýt závažnou kriminalitu.

Zásada nemo tenetur je narušena taktéž, neboť obviněný je motivován potenciálním dobrodiním upuštění od potrestání, resp. uložením trestu pod dolní hranici trestní sazby. Obviněný je tak tlačěn do učinění výpovědi, je lákán na vidinu nízkého trestu. Avšak vzhledem k výše řečenému faktu, totiž že dohoda v průběhu vyšetřování na tom, že v obžalobě obviněný bude označen jako spolupracující, je pouze v rovině neformální. Pokud státní zástupce nakonec, ještě před podáním obžaloby, usoudí, že výpověď obviněného zásadním způsobem nepřispěla k odhalení zločinu spáchaného ve spojitosti s organizovanou zločineckou skupinou, obviněného v obžalobě neoznačí jako spolupracujícího, a tudíž obviněný nemůže očekávat žádné výhody při ukládání trestu. Takový postup státního zástupce není nijak sankcionovatelný. V krajním případě může dojít ze strany vyšetřujících orgánů k příslibu označení obviněného za spolupracujícího, který bude však již od počátku vědomě nepravdivý. Příslib by tedy mohl být učiněn pouze s cílem vylákat z obviněného informace důležité pro trestní řízení. Takový postup by byl hrubým porušením zásady nemo tenetur. Nicméně může k takové praxi docházet, protože k tomu, aby byl obviněný označen jako spolupracující, nestačí pouze splnění podmínek uvedených v § 178a odst. 1 písm. a), b), c), státní zástupce ještě musí usoudit, že takové označení je potřebné vzhledem k povaze trestného činu, k jehož objasnění se obviněný zavázal, a to i s přihlédnutím k trestnému činu uvedenému v doznání obviněného, k osobě obviněného a k okolnostem případu, zejména zda a jakým způsobem se obviněný podílel na spáchání trestného činu, k jehož objasnění se zavázal a jaké následky svým jednáním způsobil. Avšak i při splnění všech těchto kritérií, je označení za spolupracujícího obviněného pouze a jen na úvaze státního zástupce. K posílení právní jistoty a k neporušování zásady nemo tenetur by mohla vést úprava, na základě které by státní zástupce rozhodoval usnesením o tom, zda bude obviněný na základě své výpovědi (a při splnění dalších podmínek) označen v obžalobě za spolupracujícího.²³ Usnesení by samozřejmě obsahovalo přesné odůvodnění, proč se státní zástupce rozhodl obviněného označit za spolupracujícího nebo ne. Proti usnesení by bylo možné podat stížnost.

²³ Srov. např. SCHRAMHAUSER, Jan. Spolupracující obviněný v boji s organizovaným zločinem, úvaha nad platnou právní úpravou. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 12, č. 1, s. 13. ISSN 1213-5313.

4. ZÁVĚREM

Zavádění prvků, které jsou kontinentálnímu systému trestního práva cizí, je dnes v mnoha evropských státech samozřejmostí. Česká republika se musí, stejně tak jako ostatní země náležející do kontinentálního systému, potýkat se základním dilematem, které prvky common law nutně přináší – jaký bude dál osud trestního řízení, když budeme nadále oslabovat základní zásady, a to především zásadu oficiality a legality?

Protiváhu tvoří zefektivnění trestního řízení, které je třeba zároveň adaptovat na určité druhy kriminality, zejména na organizovanou trestnou činnost. Takovému zefektivnění a adaptaci mají napomoci právě dohoda o vině a trestu, institut spolupracujícího obviněného (v budoucnu možná i soukromá žaloba). Je důležité zkoušet nové cesty a reagovat tak na kriminalitu, jež se taktéž vyvíjí. Není ale možné, aby základní zásady podlehly úplnému roztržštění a byly tak ohroženy i základní cíle trestního řízení.

Literature:

- ČT24: Obviněnému poprvé spolupráce zkrátila trest [online]. 2011 [cit. 2012-10-13]. Dostupné z: <http://www.ct24.cz/domaci/111863-obvinenemu-poprve-spoluprace-zkratila-trest/>.
- FENYK, Jaroslav. Veřejná žaloba. Díl první. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2001, svazek 62. 215 s.
- FENYK, Jaroslav. Zásada legality nebo opportunity v novém trestním řízení? In: DÁVID, Radovan a kol. (eds.). Dny práva – Days of Law – 2010 [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2010 [cit. 21. 10. 2012]. ISBN 978-80-210-5305-2. Dostupné z: [http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Fenyk_Jaroslav_\(4085\).pdf](http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Fenyk_Jaroslav_(4085).pdf).
- FENYK, Jaroslav. Základní zásady trestního řízení – dogmata nebo stigmata? In: Pocta Dagmar Císařové k 80. narozeninám. 2012 (dosud nevyšel).
- JALČ, Adrián. K niektorým aspektom dohodovacieho konania v trestnom konaní. Trestněprávní revue. 2011, roč. 11, č. 4. ISSN 1213-5313.
- JELÍNEK, Jiří. et al. Trestní právo procesní. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1.
- KORBEL, František, BRŇÁKOVÁ, Simona. Dohoda o vině a trestu. Trestněprávní revue. 2008, roč. 8, č. 9. ISSN 1213-5313.
- MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. Kriminalistika. 2008, roč. 41, č. 1. ISSN 1210-9150.
- MUSIL, Jan. Korunní svědek – ano či ne? Trestní právo. 2003, roč. 8, č. 4. ISSN 1211-2860.
- MUSIL, Jan. Nová polská publikace o organizované kriminalitě, korunním svědkovi a terorismu [online]. Ministerstvo vnitra ČR

[cit. 2012-10-10]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/nova-polska-publikace-o-organizovane-kriminalite-korunnim-svedkovi-a-terorismu.aspx>.

- POKEINOVÁ, Margita. Mimoriadne zníženie trestu v konaní o dohode o vine a treste. Justičná revue. 2009, roč. 61, č. 4. ISSN 1335-6461.
- PROTIVÍNSKÝ, Miroslav, KRATOCHVÍL, Vladimír. Jsou dohody v trestním řízení přípustné a nutné? Kriminalistika. 2004, roč. 33, č. 3. ISSN 1210-9150.
- RŮŽIČKA, Miroslav, ŠABATA, Karel. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. Státní zastupitelství. 2009, roč. 7, č. 6. ISSN 1214-3758.
- SCHRAMHAUSER, Jan. Spolupracující obviněný v boji s organizovaným zločinem, úvaha nad platnou právní úpravou. Trestněprávní revue. 2012, roč. 12, č. 1. ISSN 1213-5313.
- SYROVÝ, Ivan. Nárok na dohodu o vine a treste. Justičná revue. 2008, roč. 60, č. 8. ISSN 1335-6461.
- ŠÁMAL, Pavel. Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. Praha: ASPI, 1999. 403 s. ISBN 8085963892.
- VANTUCH, Pavel. Ochranná opatření v trestním zákoníku [online]. Právní rádce [cit. 2010-12-31]. Dostupné z: http://pravniradce.ihned.cz/c4-10078240-40206950-F00000_d-ochranna-opatreni-v-trestnim-zakoniku.

Contact – email
170334@mail.muni.cz

ON THE PROSPECTS OF INTRODUCING THE INSTITUTION OF CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL PERSONS IN RUSSIA: FROM THEORY TO PRACTICAL IMPLEMENTATION

ANDREY KUDRYAVTSEV

Faculty of Law, Voronezh State University, the Russian
Federation

Abstracts

The article touches upon the views of supporters and opponents of the establishment of the institute of criminal liability of legal persons under the Criminal Code of the Russian Federation; analyzes the theoretical proposals and practical steps in this direction. Also, the paper presents an overview of a federal law draft worked out by the Investigative Committee of Russia providing the introduction of other measures under criminal law for legal persons involved in the commission of crimes.

Key words

criminal liability of legal person, criminal code, corporate crime, legal person, sane person, guilt, measures under the criminal law

The content of Article 19 of the Criminal Code of the Russian Federation¹ provides a negative answer to the question of the criminal liability of legal persons. In this norm a sane person over a certain age is called the only subject of a crime to be brought to justice. This approach is in the tradition of the Russian criminal law that holds that criminally liable are only individuals, those mental development enables them to realize the social danger of voluntary actions performed by them and foresee the possibility of occurrence of related adverse effects. Of course, in itself, this tradition is a legacy of the classical principle of criminal law, enshrined in the era of the French Revolution, the principle of personal criminal responsibility. And the principle that each person is only responsible for what is made by his own, guilty (conscious, volitional) actions was fixed in the theory of Russian national criminal law long ago. By the way, the argument about the impossibility to determine fault is the main one in the arsenal of the opponents to establish criminal responsibility for legal person. After all, if a legal person is a legal fiction that hides most specific group of individuals, then the prosecution of the organization makes it possible for perpetrators of the crime avoid guilt.

¹ The Criminal Code of the Russian Federation of 13.06.1996 N 63-FZ (as amended on 12.11.2012) // ConsultantPlus Network. – URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=132982;div=LAW>

But, apparently, no science can be infinitely connected by tradition. Especially when life itself is making significant changes in the perception of this tradition. Indeed, in the theory of criminal law proposals of the possibility of recognition of a legal person the offender had gained new acuteness and begun to be seriously discussed since 1991, and were particularly strong - in the preparation of the first post-Soviet criminal code. It was connected, in particular, with the development of the actual institution of legal persons in the Civil law of Russia, the emergence of new forms that were unknown to Soviet legislation. Obviously, the active participation of private enterprises in the economy and increased competition, both then and now provokes many of them to undertake illegal methods to make business income. At the same time the issue of environmental security has become very acute and it still is. After all, the consequences of the activity of large enterprises sometimes lead to serious environmental problems that do not disappear after the prosecution of individual managers. Supporters of introduction of that criminal liability of legal persons believe that serve significant financial sanctions, reputation loss, and possible liquidation may be a deterrent for corporations to commit crimes.

It must be noted that among public sectors of Russian law representatives of the Administrative law were the first to decide to introduce liability of legal persons. Moreover, the Code of Administrative Offences² provides for liability in the form of fines, the sizes of which are significantly higher than in the most repressive law – the Criminal law. By the way, in the eyes of the supporters of fixing liability of legal persons in the Criminal Code is also an important argument that this dissonance should not be. Administrative measures can not substitute themselves the influence of repressive criminal law.

However, hot theoretical disputes are still pending. As for the practical level, the most important step to establish in one form or another the institution of criminal liability of legal persons is the preparation by The Investigative Committee of the Russian Federation of a separate draft of federal law. Its working title is “On the amendments to some legislative acts of the Russian Federation in connection with the introduction of measures under the criminal law in relation to legal persons”³.

The need to establish such institution is explained in the explanatory memorandum to the bill referring to legal, social, economic and political factors. The authors of the draft stress that in recent years, the number of crimes committed in the interest of or using legal persons, has significantly increased in Russia, which indicates the formation of a new type of crime – “corporate crime”. This type of crime is a real threat to the economic security of the state and the interests of bona

² Code of Administrative Offences of 30.12.2001 N 195-FZ (as amended on 11.12.2012) // ConsultantPlus Network. – URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=137794;div=LAW>.

³ The Investigative Committee of the Russian Federation. Official website. – URL: <http://www.sledcom.ru/discussions/?SID=1273>.

fide participants in the economic circulation. It has a negative impact on the investment attractiveness of Russia, which causes an outflow of capital from the country. Crime entities destabilize the fundamentals of the economy, which indirectly contributes to decline in key economic indicators, including inflation, cuts in production, the outflow of capital in the shadow economy. It is being also noted that corporate crime contributes to higher crime rate trends in the society in general⁴.

Attention is drawn to the fact that, as it follows from the name of the proposed bill and the explanatory memorandum to it, it is not about the criminal liability of legal persons in its present understanding but about special mechanism of legal action. However, it seems, it is made so that the proposed option could be considered as a compromise for both the supporters and opponents of the introduction of the institute of criminal liability of legal persons.

What is the essence of the proposed changes? The draft introduces new Chapter 15.2. of the Criminal Code, which will be called “Measures under the criminal law in relation to legal persons”. The new chapter is to be placed in Section VI of the Criminal Code, called “Other measures under criminal law”, within which the new chapter will be located after Chapter 15 “Compulsory medical measures” and Chapter 15.1 “Confiscation of property”.

In article 104.5 the draft stipulates that measures under the criminal law are to be applied for the involvement of a legal person in the crime if it has the status of a legal person under the legislation of the Russian Federation. But these measures are not applied to bodies of state power and local self-government. By the way, the draft does not specify what is meant by the “measures under criminal law” applicable to legal persons. The new article 104.4 only specifies what the grounds and conditions of the application of such measures are.

The involvement of a legal person in the crime is considered the ground for the application of measures under the criminal law. A legal person would be considered as involved in the crime in two cases. First, if the offense is committed for the benefit of a legal person by a manager exercising an administrative functions or a manager carrying the actual control in it. It is said, that a crime is in the interest of a legal person if it is committed with the purpose of acquisition property benefits. As possible examples profit (increase of profit), avoidance of loss (reduce losses), evasion of property responsibility or another responsibility under laws of the Russian Federation, acquisition of property rights or exemption from duties are given.

Secondly, a legal person is considered involved in the crime if it is being used in order to commit or conceal the crime or the consequences of the crime by the person who is performing managerial functions or carrying the actual control in it. The draft

⁴ The Investigative Committee of the Russian Federation. Official website. – URL: <http://www.sledcom.ru/discussions/?ID=45943>.

stipulates that the usage of a legal person means, for example, financing of a crime using cash or bank accounts of a legal person, contracting on behalf of the legal person to facilitate the commission or concealment of a crime or property derived from the commission of the crime.

The draft also sets forth the general universal concept of the person performing managerial functions in the organization; exceptions may be provided in the articles of the Special Part of the Criminal Code. The sole executive body (the head of the legal person), a member of the collegial executive body, a member of the board of directors, as well as a person permanently, temporarily or by special authorization performing exercising management or administrative functions in a legal person is the person performing managerial functions in the organization. The draft separately specifies who is to be understood a person performing the actual control, that is a person which is not holding a position in a legal person and is not vested in accordance with the law, statute, treaty or by proxy to exercise management or administrative functions in a legal person, but actually determining its control because of prevailing share in the charter capital or due to other circumstances.

As for specific measures under criminal law listed in article 104.7 that can be applied to a legal person involved in the crime and which is familiar to criminal law of Russian Federation is only a fine (article 104.10).

Here a fine is a collection of money, but its size is specifically calculated. It can be installed in a lump sum of money from fifty thousand to five million rubles (fixed fine). Also, a fine may be a multiple of the resulting income made by the crime, or a multiple of loss prevented by committing the crime or a multiple value of the acquired assets as a result of the crime (multiple fines). Finally, a fine may be calculated in systematic quarterly payments from five to twenty-five percent of the income of the convicted legal person within the period from one to two years (annuity fine).

The remaining types of measures under criminal law, which can be appointed by the court to a legal person involved in the crime, are: warning; revocation of licenses, quotas, preferences or privileges; deprivation of the right to be engaged in certain activities; ban on the activity on the territory of the Russian Federation; forced liquidation. The draft allows for the simultaneous appointment one or more of above-sited measures under criminal law. Briefly describing the nature of each of the above mentioned measures under the criminal law the following can be noted.

Warning is expressed in a censure of the legal person and notifying it about the inadmissibility of its involvement in the crime in the future explaining the consequences of violation of such provision (article 104.9).

Revocation means the annulations of the early given license, quotas, preferences or privileges and it can be assigned to those licenses, quotas, preferences or privileges using which, or for the registration of which the crime was committed in which a legal person was involved (article 104.11).

Deprivation of the right to be engaged in certain activities as it is expected will be a ban for the legal person to take part in one or more activities which can be established for a period from one year to five years (article 104.12).

Ban on the activity on the territory of the Russian Federation is determined by the draft as an exceptional measure under the criminal law, which can be appointed to a legal person formed outside the Russian Federation and operating in the territory of the Russian Federation, when its operation in the Russian Federation was connected exclusively with the commission or concealment of a crime or concealment of its consequences (article 104.13).

Finally, forced liquidation is an exceptional measure under the criminal law, which can be applied to a legal person formed on the territory of the Russian Federation whose activity was connected exclusively with the commission or concealment of a crime or concealment of its consequences in the Russian Federation, or a legal person whose charter (share) capital was formed with the property obtained by a crime for more than a half (article 104.14).

If a legal person is involved in the crime for the first time and it is a minor or moderate crime, it may be exempted from the measures under criminal law if it (a) contributed to the detection and investigation of the crime in which it was involved (b) compensated for the crime damage or in some other way wiped out the damage, which had arisen as a result of its actions or decisions (article 104.6). Such a legal person is considered not to be trialed opposed to those who are recognized as involved in the crime, and for which measures under the criminal law were appointed. For the last the draft provides various terms of conviction annulations depending on the severity of crimes they were involved in (article 104.15).

What will the fate of this draft be, which has not even been submitted to the Russian parliament, is unknown. But there is no doubt that the movement towards the establishment of the institute of criminal liability of legal persons for offenses or participation in them has begun. By the way, what makes the discussion actual is the fact that in international legal instruments, including the UN Convention, which the Russian Federation joined (e.g., the UN Convention against Corruption of 31.03.2003), Member States proposed to introduce norms of corporate responsibility to national criminal law.

Contact – email:
kudris@mail.ru

ALTERNATIVY V RÁMCI TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI A TRESTÁNÍ PRÁVNICKÝCH V ČESKÉ REPUBLICE SE ZAMĚŘENÍM NA TRESTNÉ ČINY

JOSEF KUČTA

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Článek se zabývá problematikou odklonů a alternativ v oblasti aplikace trestní odpovědnosti právnických osob na základě nově přijatého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Jsou probírány jednotlivé podstatné znaky této trestní odpovědnosti a odklonů včetně podmínek odpovědnosti, systému trestání i některé trestněprocesní otázky. V některých souvislostech je poukazováno na rozdíly mezi trestním zákoníkem a zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob i s určitým hodnocením obou úprav. Aplikace se provádí na daňové trestné činy.

Key words in original language

Právnické osoby, trestní odpovědnost, individuální a kolektivní trestní odpovědnost, materiální a formální podmínka odpovědnosti, přičitatelnost, katalog trestných činů, zastupování právnické osoby, tresty a ochranná opatření pro právnické osoby, základní zásady, trestní právo procesní, právo na spravedlivý proces, odklony, alternativy v trestním právu.

Abstract

The article generally answers to possibilities of legislatur in Czech Republic in this time for liability and punishment of juristic persons from point of the view of the diversities, position of norms that concern penal liability and penal proceeding against juristic persons in systém of czech penal proceeding and material law, applies the chosen principles of penal law to juristic persons and their proceeding. There are concerned basic institutes of new regulation, of the diversities and alternatives of the juristic persons and compared with the regulation in the year 2009 in the new penal code for individual persons. The application is made for the tax crimes.

Key words

Legal juristic persons, criminal liability, individual and collective criminal liability, substantive and formal condition of criminal liability, accountability, list of criminal acts, representation of legal persons, sanction and protective measures for legal persons, basic principles, penal proceeding law, right for fair proceeding, punishment, diversities, penal alternatives

1. ÚVOD

Koncem minulého roku byl schválen poslaneckou sněmovnou dlouho projednávaný návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který byl publikován pod č. 418/2011 Sb. v posledních dnech uplynulého roku. Vzhledem ke zpoždění legislativních prací existuje mezi jeho přijetím a vstupem v účinnost jen několik málo dní (zákon je účinný od 1. 1. 2012) zůstává jen velmi málo času k seznámení s tímto přelomovým zákonem jak orgánům činným v trestním řízení, tak veřejnosti, jejíž části se tato úprava bezprostředně týká. Deficit znalostí této problematiky je patrně také jedním z důvodů, pro které je výskyt řešených případů v praxi i po roce účinnosti minimální.

Zákon vychází z koncepce tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob, když odpovědnost zakládá přímo v trestním předpisu, čímž se zařadil k zákonodárství většiny zemí EU. Odpovědnost je provedena přímo ve zvláštním trestním zákoně, jenž ovšem nestanoví kompletní úpravu a upravuje jen ty prvky odpovědnosti nebo řízení, které s ohledem na povahu právnických osob v obecných trestních předpisech uvedeny být nemohou. Ve vztahu k novému trestnímu zákoníku z roku 2009 jde tedy o speciální normu (vedlejší trestní zákon), vůči níž se obecné trestněprávní předpisy, zejména trestní zákoník a trestní řád, uplatní jen subsidiárně, pokud speciální zákon zvláštní úpravu nemá. Na druhé straně tato norma upravuje zásadní pravidla nejen trestní odpovědnosti právnických osob, ale i jejich trestání a trestního řízení proti nim.

Je třeba konstatovat, že úprava je zcela nová, s její aplikací nejsou na našem území žádné zkušenosti, neexistuje judikatura soudů ani podrobné komentáře. To nepochybně platí i pro problematiku tzv. alternativ trestní odpovědnosti, trestání i alternativ procesního charakteru, s nimiž se budou ale orgány aplikující tuto odpovědnost zcela běžně setkávat. Typů alternativ je celá řada, lze jimi rozumět zejména alternativy k potrestání, k ukládání trestu a alternativy procesního charakteru.¹ K nim lze podle našeho názoru zařadit i alternativy další, jejichž užití bylo a bude vyvoláno zavedením právě zvláštního typu trestní odpovědnosti právnických osob a jejich trestání. Podle našeho názoru lze takto obecněji hovořit o alternativách tam, kde při rozhodování o uplatňování trestní odpovědnosti, trestání a procesních postupů vybírají subjekty trestního řízení, zejména orgány činné v trestním řízení, některou z více nabízejících se variant. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na problémy spojené s výkladem a uplatňováním některých variant zejména tam, kde dosavadní úprava, teorie a praxe dosud nezaujaly stanovisko, a naznačit jejich možné řešení. V popředí naší pozornosti budou stát vzhledem k menšímu rozsahu tohoto článku zejména ty, které jsou spojeny s výběrem alternativ mezi typy odpovědnosti, mezi způsoby trestání a

1 Viz např. Sotolář, A. A kol: Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Díl první. Institut vzdělávání MS ČR. Svazek 64, str. 89,90

ukládány tresty, tedy zejména alternativy hmotněprávní. Zmíněna bude též alternativa výběru pachatele poškozeným za účelem náhrady škody, neboť má též důležitý hmotněprávní aspekt. Problematika bude stručně ilustrována na příkladech daňových trestných činů, které nepochybně budou v praxi patřit k nejvíce frekventovaným, přičemž všechny jsou uvedeny ve výčtu trestných činů v § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

2. TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÉ OSOBY NEBO SPRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÉ OSOBY?

Na tuto otázku dal odpověď zákonodárce vytvořením nového trestního kodexu se speciální trestněprávní úpravou odpovědnosti právnických osob. Je faktem, že již dříve existovala správněprávní odpovědnost právnických osob za protiprávní jednání (tzv. jiné správní delikty), která se však neosvědčila zejména pro svou roztržitost, nejednotnost, komplikovanost, pro absenci obecných institutů i pro nedostatečnou personální a věcnou vybavenost správních orgánů, které ji měly realizovat, a bylo zapotřebí dostat také mezinárodním závazkům. V současné době je faktem, že vedle sebe paralelně existují oba typy odpovědnosti a kladou před rozhodující orgán otázku, kterou z nich využít. Lze konstatovat, že tento problém lze vyřešit jednoznačně ve prospěch trestněprávní odpovědnosti tam, kde se postihovaná jednání překrývají, což je případ zejména některých jednání v hospodářské sféře. V takovém případě by měla mít přednost speciálnější a později přijatá trestněprávní úprava za současného uplatnění zásady *ne bis in idem*. Zahájení trestního stíhání proti právnické osobě brání tomu, aby o témže skutku probíhalo vůči téže právnické osobě řízení o správním deliktu. Naopak trestní stíhání proti právnické osobě nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno, jestliže dřívější řízení pro týž skutek proti téže právnické osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o správním deliktu a toto rozhodnutí nebylo zrušeno (§ 28 odst. 1,2). Problém nevzniká ani tam, kde jsou správněprávní odpovědnosti a postihem kryta jednání, která postihují jiné skutky než trestněprávní odpovědnost, tam se bez problémů uplatní odpovědnost správněprávní. V žádném případě však nelze aplikovat oba druhy odpovědností vedle sebe za tentýž skutek, v tomto smyslu se nejedná o skutečné alternativy a je třeba uplatnit odpovědnost trestněprávní. Na tom nic nemění ani možnost přesunout rozhodování o skutku, který vykazuje znaky trestného činu, k rozhodnutí správnímu orgánu podle § 12 odst. 2 TrZ. Takové řešení je nepochybně výhodné z hlediska ušetření času a nákladů pro orgány činné v trestním řízení, přičemž správní orgán může při rozhodování využít důkazy opatřené v trestním řízení, na druhou stranu je třeba pečlivě zvažovat, zda takový přesun neztižuje možnost vymáhání případných uložených pokut v zahraničí v případech, kdy tam právnická osoba vlastní majetek.

Výše uvedené lze aplikovat *mutatis mutandis* i na daňové trestné činy podle § 240 až 244 TrZ. Je třeba poznamenat, že tyto trestné činy nemají zcela přesně odpovídající protějšky ve správních předpisech,

Pokud jde o daně, nemá zákon o o přestupcích zakotven odpovídající přestupek vzhledem k tomu, že daňový řád má řadu preventivních a zejména sankčních oprávnění, která při jejich užití velmi účinně působí na daňové subjekty, pokud sice jejich jednání není trestným činem, ale je přitom v rozporu s daňovými předpisy. Některé zákony v oblasti zejména daňového, celního a pojistného práva postihují tzv. správní delikty právnických osob za vymezené skutkové podstaty. Takový delikt může být spáchán i týmž jednáním jako trestný čin fyzické osoby (neplatí zde vylučující klauzule jako u přestupků). Protože podmínky obou typů odpovědnosti u obou pachatelů za spáchaný čin jsou odlišné, není vyloučeno stíhání právnické osoby jako pachatele za totéž jednání, za které je stíhán např. její pracovník jako fyzická osoba. K sankci uložené jedné osobě by bylo možno v některých případech přihlídnout při stanovení druhu a výměry trestu. Též je patrně možno použít i ust. § 12 odst.2 TrZ, pokud postačí postih právě podle mírnějších ustanovení tzv. jiných správních deliktů (i když v některých případech výše a charakter ukládaných sankcí i za jiné správní delikty převyšuje sankce trestní a může mít až likvidační charakter – viz pokuty, penále, pozastavení činnosti, zvýšení daně, přírážky k pojistnému podle daňových a pojistných předpisů).²

3. TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÉ OSOBY NEBO TRESTNÍ ODPOVĚDNOST FYZICKÉ OSOBY?

V současné době existují tyto dva typy odpovědnosti současně a je třeba nejprve odpovědět na zásadní otázku, zda příslušný orgán činný v trestním řízení má na výběr, zda zvolí jednu z těchto alternativ nebo obě současně a bude stíhat jak právnickou, tak fyzickou osobu. Z charakteru trestní odpovědnosti vyplývá, že trestní odpovědnost fyzických osob je i nyní třeba považovat za základní a primární, zatímco trestní odpovědnost právnických osob je jen jejím doplňkem, a to ve značně omezeném rozsahu.³ Na druhou stranu je třeba uvést, že vztah těchto dvou odpovědností při jejich užití je výslovně uveden v zákoně, když trestní odpovědností právnických osob není dotčena odpovědnost fyzických osob uvedených v § 8 odst. 1 a naopak (§ 9 odst. 3 zákona o TOPO). Jde tedy o souběžný samostatný a nezávislý odpovědnostní vztah, český zákon nevychází z akcesority trestní odpovědnosti právnické osoby, a proto ji neváže na trestní odpovědnost konkrétní fyzické osoby, jejíž jednání je právnické osobě přičítáno. Orgánu činnému v trestním řízení není tedy dáno volně k úvaze, zda vybrat jen jeden typ trestní odpovědnosti či oba nebo žádný, ale při splnění zákonných podmínek je povinen zahájit trestní řízení ve vztahu k oběma subjektům, neboť se uplatní procesní zásada legality

² Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140-421. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2012, str. 2212

³ Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. Praha, C.H.Beck, 2012, str. 238.

ve smyslu § 2 odst. 3, § 158/1 trestního řádu. Nezbytnou podmínkou pro zahájení přípravného řízení proti právnické osobě je však hodnověrné zjištění spáchání trestného činu fyzickou osobou, tento požadavek nejde však tak daleko, aby bylo nutno zjistit, která konkrétní fyzická osoba naplnila znaky příslušného trestného činu a zda jednájící osoba vůbec splňuje požadavky kladené na trestně odpovědný individuální subjekt. Stačí, bude-li prokázáno, že některá z osob ve vztahu k právnické osobě jednala způsobem, jímž při splnění podmínek uvedených v § 8 TOPO došlo ke spáchání trestného činu právnickou osobou.

Právnická osoba odpovídá za takových podmínek jako samostatný subjekt, a uplatní se tedy samostatná souběžná trestní odpovědnost obou subjektů. Nejde ani o spolupachatelství s ohledem na povahu přičitatelnosti vymezené v § 8 odst. 2, neboť zde nejde o úmyslné společné jednání ve smyslu § 23 TrZ, neboť právě jednání některé z osob uvedených v § 8 odst. 1 a) až c) se přímo přičítá trestně odpovědné právnické osobě.⁴

To na druhé straně neznamená, že by výsledek stíhání těchto osob musel být stejný, nepochybně bude možné uplatnit vůči nim samostatně a odlišně další alternativy hmotněprávního i procesního charakteru (např. § 12 odst. 2 trestního zákoníku s uplatněním zásady pomocné úlohy trestní represe). Totéž patrně platí i u daňových trestných činů, když např. k naplnění skutkové podstaty trestného činu podle § 240 TrZ dojde úmyslným jednáním fyzické osoby, která jedná za právnickou osobu jako její orgán či na základě plné moci, i dalším navazujícím či předcházejícím jednáním právnické osoby jako takové (např. jiných pracovníků této právnické osoby) podle § 8 zákona o TOPO). Podle výše uvedeného není důvodu nestíhat takto pracovníka a právnickou osobu souběžně.

4. ÚČINNÁ LÍTOST

Tento institut je někdy uváděn vedle upuštění od potrestání jako alternativa k potrestání pachatele.⁵ K takovému pojetí je možno uplatnit určité výhrady zejména proto, že splnění podmínek účinné lítosti neumožňuje příslušnému orgánu rozhodnout se mezi alternativami potrestat či nepotrestat, neboť orgán musí k tomuto důvodu zániku trestnosti přihlédnout z úřední povinnosti, i když některé trestněprávní důsledky vyvozovat lze (např. ochranné opatření zabránění věci). Na druhé straně nelze přehlédnout, že dává možnost samotnému pachateli volit mezi alternativami provedení trestního řízení s případným uložením trestu, a odložením věci, zastavením trestního stíhání či zproštěním obžaloby na straně druhé.

4 Viz op. cit v pozn. 2, str. 235

5 Viz op. cit v pozn. 1, str. 222, 223

To stejné platí i pro pachatele jakožto právnickou osobu, i když podmínky uplatnění tohoto institutu jsou od účinné lítosti fyzických osob poněkud odlišné.

Důležité je v této souvislosti zdůraznit, že zánik trestní odpovědnosti právnické osoby účinnou lítostí nemá vliv na existenci či zánik trestní odpovědnosti jednatelů fyzické osoby a naopak. Účinnou lítost musí projevít sama právnická osoba, naproti tomu je bez významu, která konkrétní osoba uvedená v § 8 TOPO tak jménem nebo za právnickou osobu učinila, tedy může jít i o jinou osobu, jejíž protiprávní jednání se právnické osobě v konkrétním případě přičítá, i o statutární nebo jiný orgán právnické osoby. Pokud by jednala osoba mimookruh § 8 TOPO, nebo sice z tohoto okruhu, ale nikoliv jménem nebo za právnickou osobu, podmínka účinné lítosti nebude splněna.

Úprava účinné lítosti je u právnických osob podstatně širší než je tomu u fyzických osob, neboť se vztahuje na všechny trestné činy, kterých se může ve smyslu § 7 TOPO dopustit právnická osoba, včetně zvláštních případů účinné lítosti podle § 242 a 362 TrZ. Vyloučeny jsou obecné úplatkářské trestné činy podle § 331 až 333 TrZ, zde však zákonodárce nebyl důsledný, když současně nevyloučil užití účinné lítosti u speciálních úplatkářských trestných činů podle § 256, § 257 a § 258 TrZ. Takové vyloučení účinné lítosti nepovažujeme za efektivní, neboť neposkytuje právnickým osobám, při jejichž činnosti mohou být úplatkářské trestné činy zvláště časté, možnost alternativně zvolit a realizovat účinnou lítost a rozhodnout se tak pro tuto alternativu k potrestání. Důvody uváděné pro vyloučení těchto trestných činů z dosahu účinné lítosti nevyznívají příliš přesvědčivě⁶, což je patrně důvodem konkrétních legislativních návrhů na zavedení účinné lítosti u těchto trestných činů v současné době.

Je možno konstatovat, že podmínky účinné lítosti, tak jak jsou formulovány v § 11 zákona o TOPO, svědčí právnické osobě u všech daňových trestných činů, fyzické osobě pak jen u trestných činů podle § 240, 241, 243 TrZ. V tomto směru je tedy právnická osoba zvýhodněna. Problematické může být ovšem fakt, že fyzické osobě jako pachateli svědčí pro případ trestného činu podle § 241 zvláštní účinná lítost podle ust. § 242, jejíž podmínky jsou patrně speciálnější a benevolentnější než u ostatních trestných činů. Pak je tedy třeba řešit otázku, zda tato zvláštní účinná lítost se vztahuje také na pachatele, kterým je právnická osoba, když podmínky účinné lítosti v § 11 zákona o TOPO jsou pro tento případ formulovány přísněji, tedy jako u obecné účinné lítosti. Zdá se, že zde lze uplatnit zásadu *lex posterior derogat priori*, tedy přednost zasluhuje aplikace ust. § 11 zákona o TOPO, i když ustanovení trestního zákoníku se jeví být ustanovením speciálním. Uvedené řešení pak přispívá i k řešení otázky založené rozhodnutím Ústavního soudu ČR – IV. ÚS 309/08 z 28.7. 2009, které obecně považuje stanovení rozdílných podmínek

6 Viz op. cit. V pozn. č. 2, str. 281, 282

pro různé daňové trestné činy za neopodstatněné. Tato varianta by tedy sjednotila podmínky účinné lítosti pro všechny trestné činy daňové u právnických osob.

U daňových trestných činů pak bude třeba vyřešit i otázku, jak postupovat, pokud podmínku účinné lítosti splní i za právnickou osobu fyzická osoba, která je v této souvislosti stíhána souběžně s právnickou osobou. I když jinak je třeba posuzovat splnění podmínek odděleně (viz výše). Jsme toho názoru, že v takovém případě přichází v úvahu zánik trestnosti u obou těchto subjektů trestní odpovědnosti, neboť podmínka dobrovolnosti může být splněna současně u obou těchto osob, přičemž není možno doplatit dlužnou částku dvakrát, tedy ve dvojnásobné výši. Totéž by mělo platit, pokud by celkovou částku uhradily společně oba tyto subjekty, každý z určité části.

5. UPUŠTĚNÍ OD POTRESTÁNÍ

Tento institut jako alternativa potrestání není v TOPO výslovně uveden, podle našeho názoru ho však částečně lze na trestání právnických osob vztáhnout, ale pouze přiměřeně. V úvahu nepřichází patrně upuštění od potrestání podle § 47 TrZ, neboť ochranná opatření tam uváděná a na něž zákon použití váže (ochranné léčení a detence) jsou určeny pro fyzické osoby a pro právnické fakticky nepřicházejí v úvahu. Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem podle § 48 TrZ nebude pak praktické, neboť výkon institutu dohledu vyžaduje systematickou práci probačního úředníka s fyzickou osobou, seznam povinností pachatele ve smyslu § 50 TrZ pak byl zřejmě v první řadě konstruován pro fyzické osoby, realizaci některých povinností právnické osoby, jako např. dostavovat se k probačnímu úředníkovi v určených lhůtách, která je obligatorní součástí dohledu, si lze vyjma právnických osob tvořených jedinou osobou jen těžko představit. Ani probační úředník není tak kvalifikován, aby mohl s právnickou osobou s větším počtem pracovníků působící ve více územních obvodech efektivně pracovat a sledovat plnění dohledových povinností.

Naproti tomu si lze představit aplikaci upuštění od potrestání podle § 46 TrZ, i když může být otázkou, z čeho např. dovozovat lítost právnické osoby nad spácháním trestného činu. Domníváme se, že takto lze usuzovat např. ze slovního projevu některého pracovníka či orgánu právnické osoby, z vyjádření zástupce právnické osoby podle § 34 TOPO podepřeného faktickou činností takových osob, jako je vyjádření účasti či soustrasti poškozenému či jeho rodině, poskytnutí nadstandardní náhrady škody, nadstandardního odškodnění oběti jinak upraveného ve zvláštním zákoně č. 209/1997 Sb., , spolupráce s orgány činnými v trestním řízení, urychleného zavedení nadstandardních zabezpečovacích a preventivních opatření v rámci právnické osoby apod. V této souvislosti je třeba nepochybně se zamyslet i nad tím, zda upuštění od potrestání je v případě § 46 odst. 1 v souladu s požadavkem ukládat právnickým osobám účinné, přiměřené a odrazující sankce, zda má vůbec smysl vést mnohdy

náročné, složité, zdlouhavé a nákladné řízení, pokud by mělo skončit takovým mírným výsledkem a zda by v případech zvláštního zřetele hodných nebylo více přiměřeným prostředkem či alternativou postoupení věci již v raných stádiích řízení podle § 12 odst. 2 jinému orgánu k vyřízení např. ve formě řízení o jiném správním deliktu. Takové předání či postoupení věci jinému orgánu by mělo ovšem podléhat kvalifikovanému přezkumu, aby si příslušné orgány takovým postupem neoprávněně ulehčovaly práci. Přezkum postoupení věci státním zástupcem zajišťuje podle § 174a TR Nejvyšší státní zástupce, přezkum usnesení o odložení věci však podléhá jen doзору příslušného státního zástupce, což je možno považovat za určitý nedostatek umožňující se takto zbavovat nepříjemných případů. Naproti tomu nelze apriorně odhlédnout od upuštění od potrestání podle § 46 odst. 2, kterým lze dosáhnout mnohem prospěšnějších cílů než je náprava a převýchova pachatele, a to zejména odhalení a objasnění trestných činů organizovaných skupin. Totéž by bylo možno patrně říci i o možnosti aplikaci institutů spolupracujícího obviněného podle § 178a TR, který má podobný charakter, i nového institutu dohody o vině a trestu, jehož účelem je zejména zrychlení a zlevnění trestního řízení. Praxe se ovšem musí v této souvislosti vypořádat s takovými otázkami, jako je určení osob, které se za právnickou osobu mohou účinně doznat, podmínkou získání souhlasu osob, které mají podat příslušné důkazy ve formě výpovědi apod.

Patrně není také vyloučeno podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti uloženého právnické osobě podle § 20 TOPO za použití § 90 a 91 TrZ, neboť chování právnické osoby v tomto směru lze poměrně snadno kontrolovat. Podobně nebude vyloučeno ani podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži a zákazu přijímání dotací a subvencí.⁷

Upuštění od potrestání bude přicházet v omezeném rozsahu i u daňových trestných činů, přičemž bude patrně zapotřebí vytvořit pro tyto případy zvláštní okruh skutečností, ze kterých bude možno dovozovat lítost projevenou nad trestným činem. Ze shora uvedených skutečností nebudou patrně přicházet v úvahu vyjádření lítosti či soustrasti poškozenému (poškozeným je zde stát nebo právnická osoba), či poskytnutí nadstandardní náhrady škody (nejde zde o náhradu škody v pravém slova smyslu, navíc např. finanční orgány nemají mechanismy, jak takové plnění přijmout – v úvahu snad přichází započtení plnění na nedoplatek jiné daně, ale zase pouze v zákonné, nikoli nadstandardní výši).

6. ALTERNATIVNÍ TRESTY U PRÁVNICKÝCH OSOB

Za nejprísnejší a súčasne za univerzálny trest pro fyzické osoby je trestným zákonom považovaný nepodmienený trest odňatia slobody, pretože v princípe neexistuje žiadny typ trestných činů, za než by nebylo možno jej uložiť. Alternatívami k nemu jsou pak všetky ostatné tresty nespojené s bezprostredným odňatím slobody, ktoré je možno uložiť samostatne, aniž by súčasne musel byť uložený trest odňatia slobody.

Zákon o TOPO nestanoví trest odňatia slobody, najprísnejším druhom trestu, ktorý lze uložiť právnické osobe, je trest zrušenia právnické osoby, a to natrvalo. Lze tu hovoriť o svojom druhu sociálnej popravy tejto právnické osoby, pretože jeho uloženie a výkon smerujú k úplnému zániku existencie právnické osoby ako subjektu práva a má teda likvidačný charakter. Svojím spôsobom ho lze tedy prirovnať nejen k nepodmienenému trestu odňatia slobody, ale i k trestu smrti pro fyzické osoby. Oproti trestu odňatia slobody však nelze hovoriť o jeho univerzalite, pretože zákon v § 16 stanoví kumulatívne celou radu omezujúcich podmienok pro jeho uloženie, a to jak co do okruhu subjektů, kterým ho lze ukládat, tak do charakteru činností těmito subjekty vykonávaných. Tento druh trestu je možno uložiť jen právnické osobe, která má své sídlo uvedené v zakladatelském dokumentu a uvedené v obchodním rejstříku v České republice, její činnost více než z poloviny spočívá v páchaní trestné činnosti a nevylučuje to povaha právnické osoby (z uložení tohoto trestu jsou i při splnění výše uvedených dvou podmínek vyloučeny patrně právnické osoby zřízení zákonem, obce a kraje, pokud nevykonávají veřejnou moc, právnické osoby monopolně zajišťující strategické dodávky, mající strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, dále státní fondy, profesní komory apod.) Okruh těchto osob nelze zatím přesně určit a je ponechán k vymezení judikatuře, nepochybně však půjde o právnické osoby, jejichž zrušení by se velmi negativně odrazilo na postavení a životní situaci většího počtu nevinných subjektů či na postavení státu samotného. Ke zrušení některých významných zejména finančních institucí (bank, komoditních burz) je třeba souhlasu zákonem uvedených orgánů.

Ostatné druhy trestů je až na výjimky možno uložiť samostatne, i namiesto trestu zrušenia právnické osoby, a lze je tedy považovať čiastočne za tresty alternatívne k trestu zrušenia právnické osoby v tom smyslu, že jejich uloženie namiesto trestu zrušenia zákon v určitých prípadoch umožňuje, v některých prípadoch však dokonca prikazuje. Jejich katalog a poradí podľa stupne závažnosti a prísnosti určuje § 15 TOPO. Pri rozhodovaní o konkrétnej individualizácii druhu trestu a jeho výmery je treba využiť ustanovení § 14 TOPO.

Nepraktické by bylo nepochybně ukládání trestu zrušenia právnické osoby osobe, která by se dopustila jen trestných činů zkrácení daně, pretože na ně lze jen stěží uplatňovať hľadisko více než 50 percentného páchaní trestné činnosti, pretože těžko si lze představit právnickou osobu, jejíž činnost více než z poloviny spočívá v páchaní trestných činů zkrácení daně. I pokud by tato skutečnost byla dovozena a

dokázána, jednalo by se patrně o tzn. prázdné schránky, kde zrušení takových právnických osob by se patrně minulo účinkem. Tím méně lze v takových případech doporučit uložení mírnějších alternativních trestů,

7. ALTERNATIVNÍ VYMÁHÁNÍ NÁHRADY ŠKODY

Bude-li probíhat souběžně trestní řízení proti fyzické i právnické osobě, bude třeba též rozhodnout otázku, vůči komu má a může vlastně poškozený podat návrh na náhradu škody v adhezním řízení. Na tom nemění nic ani okolnost, že proti oběma osobám se má konat společné řízení, pokud tomu nebrání důležité důvody, neboť ve společném řízení se trestní odpovědnost fyzické a právnické osoby posuzují samostatně (§ 31 odst. 1,2 TOPO).

Podle § 420 odst. 2 občanského zákoníku je škoda způsobena právnickou osobou, když byla způsobena při její činnosti těmi, které k této činnosti použila. Tyto osoby samy za škodu takto způsobenou podle tohoto zákona neodpovídají. Půjde o jakoukoli činnost, která spadá do působnosti právnické osoby, zejména činnost jejích pracovníků, osob vykonávajících pro ni činnost na základě jiného smluvního vztahu apod. Jde tu o podnikatelské činnosti a nikoli o ty, kterými by jednáající fyzická osoba sledovala svůj vlastní zájem. Jestliže však konání fyzické osoby, která způsobila škodu, nelze považovat za realizované v rámci činnosti právnické osoby, k níž byla konající osoba použita, jde o vybočení z této činnosti (tzv. exces) a je dána jen přímá odpovědnost jednáající osoby, v opačném případě je dána hmotná odpovědnost příslušné právnické osoby.⁸ V takovém případě není dáno ani spolupachatelství mezi fyzickou a právnickou osobou.

Z toho patrně pro účely trestního řízení a pro volbu alternativ náhrady poškozeným vyplývá, že logicky může obdržet náhradu škody pouze od jedné z těchto osob a nebude existovat mezi nimi solidární hmotná odpovědnost. Přitom v průběhu trestního řízení, tím spíše na jeho počátku, nebývá zpravidla jasné, zda se dokáže požadovaný vztah mezi fyzickou a právnickou osobou a který z obviněných, resp. Jestli oba, bude na konci řízení odsouzen. Poškozený tak nemá dostatek podkladů, aby se mohl domáhat náhrady škody jen vůči jedné osobě a hrozí nebezpečí, že pokud bude uplatňovat škodu vůči nesprávnému subjektu, bude jeho nárok vůči druhému subjektu např. již promlčen. Doporučujeme proto, aby poškozený z důvodů procesní opatrnosti podal alternativní návrh na náhradu škody v obou řízeních vůči oběma obviněným. Platná právní úprava to patrně umožňuje, když podle § 44 odst. 3 TR nelze podat návrh na náhradu škody jen v případě, bylo-li o

8 Viz op. cit. V pozn. č. 1, str. 441

nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení. Takovým příslušným řízením není patrně rozhodnutí v trestním řízení vůči jiné osobě, navíc takovým rozhodnutím nelze návrh zamítnout, nýbrž pouze odkázat poškozeného na toto příslušné řízení.

Výše uvedené výklady podle našeho názoru nelze vztáhnout na daňové trestné činy, kde se nejedná o škodu v pravém slova smyslu. Zde bude zapotřebí, aby příslušné orgány vymáhaly daňové nedoplatky i dlužné daně přímo od daňového subjektu – tedy právnické osoby jako daňového poplatníka či plátce. Výše uvedené výklady o účinné lítosti tím patrně nebudou dotčeny.

8. PODMÍNĚNÉ ZASTAVENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ A NAROVNÁNÍ JAKO TRESTNĚPROCESNÍ ALTERNATIVY ŘÍZENÍ

Obě výše uvedené alternativy patrně lze vůči právnickým osobám v trestním řízení aplikovat, komplikujícím prvkem však i zde může být pochybnost o tom, kdo z v úvahu přicházejících osob je povinen nahradit škodu poškozenému, a od koho by tedy poškozený měl vlastně náhradu přijmout, resp. s kým uzavřít příslušnou dohodu. Mohlo by se případně i stát, že by jedna ze stíhaných osob využila možnosti odklonu, přičemž řízení proti druhé osobě by pokračovalo a tato osoba by již nemohla odklonu využít v pozdějším stadiu řízení, poněvadž by pak poškozený obdržel dvojí plnění, o náhradě škody bylo již rozhodnuto v jiném řízení a soud by musel takový návrh patrně zamítnout jako neoprávněný ve smyslu § 44 odst. 3 TŘ. Ještě závažnější případ by nastal, pokud by se v pokračujícím řízení vůči druhému obviněnému zjistilo, že první obviněný přečin vůbec nespáchal, a že škodu by měl vlastně nahradit druhý obviněný. Nápravu by snad bylo možno zjednat využitím mimořádných opravných prostředků, vhodnější v zájmu právní jistoty by byla však výslovná právní úprava.

Pro daňové trestné činy zde patrně mohou být vzaty v úvahu náměty uvedené v předcházející páté kapitole s tím, že v konkrétním případě využití těchto institutů právnickou osobou by mohlo být fyzické osobě jako pachateli ke škodě.

9. ZÁVĚR

Lze konstatovat, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob je dalším krokem v boji se společensky nebezpečnou činností. Vzhledem k jeho obecnosti a malému rozsahu úpravy, když v rozhodující většině institutů odkazuje na úpravu trestního zákoníku, přičemž nestanoví pravidla pro jejich aplikaci pro oblast odpovědnosti právnických osob, lze očekávat problémy při jeho výkladu a realizaci, které se nepochybně promítnou i do konkrétních trestních řízení. Tento způsob odkazování v širokém rozsahu na obdobné užití mnohdy značně

rozdílných institutů, resp. na analogický či přiměřený výklad nepřispívá podle našeho názoru k zachování právní jistoty při aplikaci trestněprávních ustanovení, naopak může takto podporovat absenci motivace jednání orgánů aplikace trestního práva ve směru vyhledávání a objasňování trestných činů právnických osob, stejně jako neposkytuje vodítka k motivaci právnických osob trestných jednání se vyvarovat. To stejné lze dovodit i ve vztahu k poměrně okrajové problematice odklonů při stíhání a trestání právnických osob. Ke zlepšení situace v tomto směru by nepochybně přispěla přece jen konkrétnější nová doplňující právní úprava.

Literature:

- Sotolář, A. A kol: Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Díl první. Institut vzdělávání MS ČR. Svazek 64
- Šámal, P. A kol: trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. Praha, C.H.Beck, 2012

Contact – email

Josef.Kuchta@law.muni.cz

DOHODA O VINĚ A TRESTU V ČESKÉM TRESTNÍM PRÁVU A JEJÍ PROBLEMATICKÉ MOMENTY

JANA KURSOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Článek se zaměřuje na institut dohody o vině a trestu, který byl nedávno nově zaveden do českého trestního práva. V článku bude popsána povaha dohody o vině a trestu a její vztah k základním zásadám českého trestního práva. Dále budou v článku nastíněny možné aplikační problémy dohody o vině a trestu v její současné podobě. Zhodnocen bude také přínos tohoto způsobu řešení trestné činnosti.

Key words in original language

dohoda o vině a trestu; odklony; základní zásady

Abstract

This article is focused on plea bargaining, which was recently established into the Czech criminal law. The article describes nature of this agreement and its relation to the basic principles of Czech criminal law. Possible application problems of plea bargaining in its current form will be outlined further as well as evaluation of its benefits.

Key words

plea bargaining; diversions; basic principles

1. ÚVODEM

Do českého trestního práva byla zákonem č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. září 2012 zavedena dohoda o vině a trestu. Jedná se o možnost státního zástupce sjednat s obviněným, za případně účasti poškozeného, dohodu o vině a trestu, kterou následně schvaluje soud. Tento nový institut patří k určujícím rysům trestního řízení ve Spojených státech amerických a ve Velké Británii. Jeho českou formu však nelze zcela srovnávat s typickým angloamerickým dohodovacím řízením o vině a trestu, jedná se spíše o inspiraci některými prvky. K podobné úpravě před Českou republikou přistoupily také státy, které jsou nám z kulturního a historického hlediska bližší – např. Slovensko a Německo. Jedná se tedy o další příklad pronikání prvků práva anglosaského do systému práva kontinentálního.

Hlavní motivací pro zavedení dohody o vině a trestu byla podle důvodové zprávy k zákonu č. 193/2012 Sb. (dále jen důvodová zpráva) především snaha zajistit obviněnému v plném rozsahu právo na rychlý a spravedlivý proces. Mělo by dojít ke zkrácení doby, která

uběhne mezi spácháním trestného činu a jeho projednáním v trestním řízení, stejně jako ke zkrácení doby, kdy jsou obviněný a poškozený vystavováni nejistotě o výsledku řízení. Od zavedení dohody o vině a trestu se tedy očekává, že povede ke zrychlení, zjednodušení a zefektivnění trestního řízení, tak aby měly soudy větší prostor pro projednávání závažné trestné činnosti. Opomenout nelze ani předpokládané finanční úspory při nekonání standardního řízení. Přínos dohody o vině a trestu by měl spočívat také v tom, že oběti nebudou opakovaně vystavovány stresu z veřejného projednávání detailů trestného činu a dojde tak mimo jiné také k ochraně obětí před sekundární viktimizací.¹

Názory odborné veřejnosti na zavedení institutu dohody o vině a trestu do českého trestního práva by se daly označit jako rozporuplné, po dobu přípravy finální legislativní verze se objevilo se mnoho argumentů pro i proti.² K argumentům pro zavedení dohody o vině a trestu, které nejsou uvedeny v důvodové zprávě, by bylo možné připojit také zmírnění konfliktního rázu trestního řízení, kdy konflikt mezi stranami neeskaluje (jako tomu může být ve standardním řízení) a posílení role procesních stran v řízení, kdy je jejich aktivita důležitá pro pozici v dohodovacím řízení.³

Námitkou, která zaznívá z řad odpůrců institutu dohody o vině a trestu nejčastěji, je nepřípustné přibližování trestního procesu občanskému soudnímu řízení, kdy o vině a trestu má z povahy veřejného práva rozhodovat stát, ne strany. Jako problematické se jeví také zredukování dokazování, kdy doznání nemůže být považováno za „korunu důkazů“ už jen proto, že nemusí být věrohodné. Objevují se také obavy, že se u tohoto typu řízení vytrácí sociálně etický aspekt trestání a místo toho dochází ke kupčení se spravedlností, které může vyústit v nerovné zacházení s pachateli, kteří se za jinak stejných podmínek mohou dočkat podstatně odlišných výsledků. Jako velmi zajímavá se jeví také námitka, že základní argument pro zavedení

¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].

² MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminálnístika*. 2008, roč. 41, č. 1, s. 3-26. ISSN 1210-9150., PIPEK, Jiří. Oficiální nebo dalekosáhlé privatizované trestní řízení. *Právník*. 2000., roč. 139, č. 12, s. 1144-1181. ISSN 0231-6625., ŠABATA, Karel; Růžicka, Miroslav. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství*. 2009, roč. 7, č. 6, s. 6-14. ISSN 1214-3758., NOVOTNÝ, Oto. Je naše trestní právo procesní v krizi? *Trestní právo*. 2006, roč. 11, č. 7-8, s. 28-31. ISSN 1211-2860.

³ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminálnístika*. 2008, roč. 41, č. 1, s. 3-26. ISSN 1210-9150.

dohody o vině a trestu, kterým je přetížení trestní justice, neobstojí ve srovnání se zatížením soudů trestní agendou v zahraničí.⁴

2. POVAHA DOHODY O VINĚ A TRESTU A JEJÍ MÍSTO V SYSTÉMU TRESTNÍHO PRÁVA

Dohoda o vině a trestu byla v českém trestním řádu (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále jen TR) zařazena do hlavy dvacáté, mezi zvláštní způsoby řízení.

V případě dohody o vině a trestu neprobíhá klasické hlavní líčení, ale jedná se o dohodu mezi státním zástupcem a obviněným, kdy soud následně rozhoduje o jejím schválení nebo neschválení. Soud ale neprovádí dokazování a není aktivní při určování viny a výše trestu, pouze zkoumá, zda nedošlo k porušení zákonných podmínek pro sjednání dohody. Podle důvodové zprávy k zákonu č. 193/2012 Sb. se naopak nepřipouští, aby soud zasahoval do sjednané dohody a navrhoval změny sjednaného trestu nebo se vyjadřoval k jiným otázkám, jelikož by se tak dostal z role nezávislého posuzovatele dohody do role obdobné, jakou mají strany, kdy by před vlastním rozhodnutím v podstatě vyjednával o jednotlivých výrocích.⁵

Ve vztahu k obvyklému projednání věci v hlavním líčení se jedná se o alternativní způsob, v rámci kterého dochází k významnému odchýlení od standardní podoby trestního řízení, což je typickým rysem pro odklony v trestním právu procesním.

Rozsudek, kterým soud dohodu o vině a trestu schválí, má ale povahu odsuzujícího rozsudku a kromě výroku o vině, trestu a náhradě škody v něm je obsažen i výrok o schválení dohody o vině a trestu. Řízení o dohodě o vině a trestu je tedy ukončeno odsuzujícím rozsudkem a zároveň je také rozhodnuto o vině a trestu.

Dohoda o vině a trestu se tedy sice vydává ve zvláštním řízení, neznamená ale jiné vyřízení věci, protože má povahu odsuzujícího rozsudku. Z tohoto důvodu je povaha dohody o vině a trestu coby odklonu poněkud sporná a nemůže být proto označena za typický odklon. Nicméně vzhledem k tomu, že u dohody o vině a trestu dochází k velmi významnému odchýlení od standardní podoby trestního řízení, je možno ji chápat (stejně jako např. trestní příkaz) jako odklon v širším slova smyslu.

⁴ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, roč. 41, č. 1, s. 3-26. ISSN 1210-9150.

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].

3. DOHODA O VINĚ A TRESTU A JEJÍ VZTAH K ZÁKLADNÍM ZÁSADÁM ČESKÉHO TRESTNÍHO PRÁVA

Dohoda o vině a trestu je jedním z dalších institutů nedávno zavedených do českého trestního práva, které vychází nikoliv z kontinentální právní tradice, ale ze systému common law. Jako taková, je i dohoda o vině a trestu logicky v jistém rozporu s určitými základními zásadami českého trestního práva a s jeho kontinentální tradicí. A není zdaleka jediná. Dalším výjimky lze nalézt např. u narovnání, trestního příkazu nebo spolupracujícího obviněného. Pak se ovšem nabízí otázka, kolik takových výjimek jsou ještě základní zásady našeho trestního práva schopny „ustát“ a od kterého okamžiku můžeme začít mluvit o tom, že na ně začínáme pomalu, ale jistě rezignovat.

Institut dohody o vině a trestu je v souladu se zásadou stíhání jen ze zákonných důvodů (§ 2 odst. 1 TŘ), zásadou presumpce neviny (§ 2 odst. 2 TŘ) a zásadou oficiality (§ 2 odst. 4 TŘ). Dohoda o vině a trestu je také v souladu se zásadou rychlosti řízení uvedenou v ustanovení § 2 odst. 4 TŘ (zrychlení řízení bylo jedním z důvodů zavedení dohody o vině a trestu do českého trestního práva), zásadou přiměřenosti (§ 2 odst. 4 TŘ), zásadou obžalovací (§ 2 odst. 8 TŘ) a zásadou zajištění práva na obhajobu stanovenou v § 2 odst. 13 TŘ (podle ustanovení § 36 odst. 1 písm. d) TŘ o nutné obhajobě musí mít při sjednávání dohody o vině a trestu obviněný obhájce už v přípravném řízení).

Dohoda o vině a trestu je podle jejích kritiků v rozporu s některými ze základních zásad trestního práva procesního, např. se zásadou legality, která je uvedena v ustanovení § 2 odst. 3 TŘ. Stejně jako v případě jiných odklonů je i zde dána státnímu zástupci možnost, vyřídit věc ve jménu urychlení a zefektivnění trestního řízení jiným způsobem, než tradičním postavením před soud, který rozhodne o vině a trestu.

V ustanovení § 2 odst. 5 TŘ je vyjádřena zásada materiální pravdy, resp. zásada zjištění skutkového stavu věci bez důvodných pochybností. V trestním řízení se nelze spokojit s tím, co strany jako pravdu uznávají a které skutečnosti předloží soudu k rozhodnutí, ale soud musí vycházet při rozhodování ze zjištění skutečného děje, z obsahově správných faktů, soud není vázán nepravdivým doznáním obviněného stejně, jako není vázán pouze důkazními návrhy obviněného.⁶

Jednou z podmínek sjednání dohody o vině a trestu je pávě prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, pokud na základě dosud opatřených důkazů a dalších výsledku přípravného řízení nejsou důvodné pochybnosti o jeho prohlášení (§ 175a odst. 3 TŘ). Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. k tomu uvádí: Uzavření

⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1. S. 143

dohody o vině a trestu bude vyžadovat výrazně vyšší stupeň poznání o pachateli a trestném činu, než při zahájení trestního stíhání, nebude však nutné provádět vyčerpávajícím způsobem všechny dostupné důkazy, které by jinak byly potřebné pro podání obžaloby. Aplikace institutu dohody o vině a trestu tak bude možná v takové fázi přípravného řízení, v níž budou dostatečně prokázány základní skutkové okolnosti potvrzující, že skutek je trestným činem, jeho právní kvalifikace a pravdivost prohlášení obviněného o vině.⁷ Zde je třeba upozornit například na možnost krytí spolupachatelů (ať už z vlastní vůle nebo z donucení) nebo na přiznání se k méně závažné trestné činnosti za účelem zakrytí a odpoutání pozornosti od činnosti závažnější.

Další zásada trestního řízení, u které je možné spatřovat určitý rozpor, je zásada volného hodnocení důkazů vyjádřená v § 2 odst. 6 TŘ, kdy orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu. Podstata zásady volného hodnocení důkazů spočívá v tom, že není zákonem stanoveno, jaké množství důkazů a v zásadě ani jaký druhu důkazních prostředků je nutné provést k prokázání potřebných skutečností a ani nejsou předem upravena kritéria pravdivosti jednotlivých důkazů a stanoveno, jak má být hodnocena důkazní síla určitého důkazu.⁸

Podle profesora Musila je u dohody o vině a trestu doznání (resp. prohlášení o spáchání skutku, za který je stíhán) apriorně přiznávána větší důkazní váha než jiným důkazům a dochází tak k hypertrofii důkazního významu doznání obviněného ve smyslu *confessio corona probationum*.⁹ Ustanovení § 175a odst. 3 TŘ uvádí jako podmínku sjednání dohody o vině a trestu takové prohlášení obviněného, o jehož pravdivosti nejsou na základě dosud opatřených důkazů a dalších výsledků přípravného řízení důvodné pochybnosti. Otázkou zůstává, zda je tato formulace dostatečnou zárukou prověřování pravdivosti prohlášení nebo zda zůstane jen u teoretické podmínky, které v praxi nebude přikládán až takový význam.

Jistý rozpor vykazuje dohoda o vině a trestu také u zásad veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti, které jsou upraveny v § 2 odst. 10, 11 a 12 TŘ. Uvedený rozpor vyplývá ze skutečnosti, že nejpodstatnější část uzavírání dohody o vině a trestu probíhá v přípravném řízení, pouze za přítomnosti státního zástupce, obviněného a jeho obhájce (případně i za účasti poškozeného, který se však tomuto sjednávání z důvodu opětovného setkání s pachatelem bude možná často chtít raději

⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].

⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1.

⁹ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminálnístika*. 2008, roč. 41, č. 1, s. 3-26. ISSN 1210-9150.

vyhnout). Veřejné je tak pouze rozhodování soudu o dohodě o vině a trestu.

V rámci rozhodování soudu o vině a trestu však soud může rozhodovat o skutku, jeho právní kvalifikaci, trestu a ochranném opatření pouze v rozsahu uvedeném v dohodě o vině a trestu. Neprovádí se klasické dokazování, ale soud pouze zkoumá, zda nedošlo k porušení zákonných podmínek pro sjednání dohody a zda dohoda není v některém směru zřejmě nesprávná či nepřiměřená. Zároveň se nepřipouští, aby soud aktivně zasahoval do sjednané dohody, navrhoval změny sjednaného trestu nebo se vyjadřoval k jiným otázkám.¹⁰ Je proto možné, že v případě dohody o vině a trestu bude významně docházet nejen k redukci dokazování, ale bohužel také k určité redukci kontroly výkonu soudnictví ze strany veřejnosti.

4. MOŽNÉ PROBLEMATICKÉ MOMENTY SOUČASNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY DOHODY O VINĚ A TRESTU

Podle ustanovení § 175a odst. 1 TŘ, pokud výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný, může státní zástupce zahájit jednání o dohodě o vině a trestu na návrh obviněného nebo i bez takového návrhu. Na sjednání dohody o vině a trestu tak obviněný nemá nárok. Zda bude tento postup zvolen, je čistě na uvážení státního zástupce. Přitom lze očekávat, že uzavření takové dohody (a ulehčení práce orgánům činným v trestním řízení) bude aspoň minimálně kompenzováno určitým zvýhodněním při ukládání trestu. Může se tak stát, že pod vlivem osobního postoje státního zástupce k této novince v trestním řádu, případně na základě množství důkazů, které se podaří v přípravném řízení shromáždit, bude docházet k odlišným výsledkům řízení.

Pokud státní zástupce vnímá zavedení této změny pozitivně, bude se snažit ji využívat a obviněný bude mít tím pádem větší šanci na pro něj příznivější trest. Stejně tak pokud bude dokazování ve věci příliš složité a jeho výsledek ne zcela jednoznačný, může státní zástupce pod hrozbou neúspěchu při hlavním líčení řízení směřovat raději k uzavření dohody o vině a trestu (a k zvýhodnění obviněného). Za jinak totožných podmínek (závažnost činu, osobnost pachatele, možnost jeho nápravy), tak může docházet k udělování relativně výrazně odlišných trestů.

Podle pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce při zvažování vhodnosti jednání o dohodě o vině a trestu státní zástupce vezme do úvahy všechny relevantní okolnosti, zejména: povahu a

¹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].

závažnost spáchaného trestného činu, chování obviněného po činu, zejména jeho projevenou lítost a snahu nahradit škodu, nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodného obohacení nebo snahu odstranit jiné škodlivé následky činu, zájmy poškozeného, dosavadní způsob života obviněného, pravděpodobný druh a výměru trestu, jestliže by obviněný byl uznán vinným v řízení před soudem na podkladě obžaloby, veřejný zájem, na jehož základě by se věc měla projednat v řízení před soudem na podkladě obžaloby, zájem na rychlém a přiměřeném skončení věci, pravděpodobný vliv řízení před soudem na svědky a náklady řízení před soudem.¹¹

Podle ustanovení § 175a odst. 2 TŘ státní zástupce k jednání o dohodě o vině a trestu předvolá obviněného. Jakým způsobem bude třeba dotčené osoby ke sjednání dohody předvolávat a jaké budou následky nedostavení se, však není podrobněji upraveno.¹²

Z ustanovení § 175a odst. 8 TŘ vyplývá, že dohodu o vině a trestu nelze sjednat v řízení o zvlášť závažném zločinu a v řízení proti uprchlému (§ 302 až § 306a TŘ). Zvlášť závažným zločinem se podle § 14 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb. ve znění pozdějších předpisů, dále jen TZ, rozumí ty úmyslné trestné činy, za které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. Zda a jakým způsobem omezit možnost využití dohody o vině a trestu bylo dlouho diskutovanou otázkou. Podle některých autorů lze dohodu o vině a trestu připustit ve vztahu ke kterémukoliv činu, stejně jako je tomu ve slovenské právní úpravě tohoto institutu.¹³ Podle jiných by pak takové řešení bylo zřejmě obtížně akceptovatelné jak pro část laické, tak i pro část odborné veřejnosti jako přílišná změna stávajícího systému, resp. jako určitá rezignace státu na standardní trestní řízení.¹⁴ Schválenou podobu tak lze podle mého názoru označit za přijatelný kompromis, jelikož k rozšíření využívání dohody o vině a trestu na všechny trestné činy bez výjimky lze v budoucnu vždy přistoupit, pokud se dohoda o vině a trestu osvědčí a její aplikace se obejde bez větších problémů.

Ve slovenské právní úpravě je výslovně upravena možnost soudu uložit trest odnětí svobody snížený o jednu třetinu pod dolní hranici zákonem stanovené trestní sazby jako určitá forma zvýhodnění pro

¹¹ Nejvyšší státní zastupitelství České republiky: *Pokyn obecné povahy č. 7/2012* [online]. Nejvyšší státní zastupitelství [cit. 15. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/rozhodovaci-a-metodicka-innost-nsz/pokyny-obecne-povahy-trestni>

¹² BASÍK, Michal. Několik poznámek k dohodě o vině a trestu. *Státní zastupitelství*. 2012, roč. 10, č. 4, s. 55-57. ISSN 1214-3758.

¹³ ŠABATA, Karel; Růžicka, Miroslav. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství*. 2009, roč. 7, č. 6, s. 6-14. ISSN 1214-3758.

¹⁴ KUČERA, Pavel; PTÁČEK, Michal. Několik úvah nad institutem dohody o vině a trestu v českém pojetí. *Trestní právo*. 2009, roč. 13, č. 7-8, s. 3-6. ISSN 1214-37589.

obviněného za jeho spolupráci (§ 39 odst. 4 zákona š. 301/2005 Z. z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů).¹⁵ V české právní úpravě takové výslovně uvedené zvýhodnění chybí. Podle důvodové zprávy¹⁶ se při sjednávání dohody o vině a trestu uplatní všechna obecná ustanovení trestního zákoníku, včetně ustanovení o souhrnném a úhrnném trestu. Využít lze možnosti sjednat trest odnětí svobody v rámci snížení trestní sazby podle § 58 TZ, podle kterého má-li soud vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům pachatele za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody trestním zákonem stanovené bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že lze dosáhnout nápravy pachatele i trestem kratšího trvání, může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby tímto zákonem stanovené. Při posuzování podmínek pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody lze podle důvodové zprávy¹⁷ prohlášení obviněného o vině zohlednit především v rámci poměrů pachatele.

V souvislosti s možností určité formy zvýhodnění za uzavření dohody o vině a trestu je třeba opět uvést připomínku případného nerovného výsledku při jinak totožných okolnostech trestného činu. Otázkou je, zda je spravedlivé, aby se takového zvýhodnění dostalo pachateli jenom za to, že svým doznáním (prohlášením o spáchání skutku, za který je stíhán) usnadnil práci orgánům činným v trestním řízení. Vzhledem k tomu, že mezi časté tresty ukládané v souvislosti s dohodami o vině a trestu bude patřit zejména trest peněžitý, je třeba brát v potaz i námitku sociální nespravedlnosti, jelikož zámožnější pachatelé budou mít ve srovnání s nemajetnými větší šanci, že jejich případ skončí uzavřením dohody o vině a trestu.¹⁸

Jedním z důvodů zavedení dohody o vině a trestu do českého práva byla také snaha ulevit přetíženému soudnímu systému, spolu s urychlením trestního řízení a snížením vynakládaných nákladů. Pokud se využívání tohoto institutu rozmůže, stejně jako např. na Slovensku, dá se snad, vzhledem k tomu, že soud bude ve většině případů pouze rozhodovat o schválení již předem dojednané dohody o vině a trestu, určitý efekt v ulehčení soudům očekávat. Jiná však bude situace u státních zástupců, na které naopak dopadá v souvislosti s dohodou o vině a trestu nejvíce povinností.

Otázka urychlení řízení tak bude pravděpodobně sporná. Velmi užitečným a rychlým řešením bude dohoda o vině a trestu

¹⁵ ČENTÉŠ, Jozef. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Eurokodex, 2006. 624 s. ISBN 80-88931-47-9.

¹⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].

¹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].

¹⁸ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, roč. 41, č. 1, s. 3-26. ISSN 1210-9150.

v jednoduchých případech, kdy si je pachatel vědom toho, že spáchal trestný čin, důkazní situace i možnosti potrestání jsou všem stranám jasné a není o nich sporu a pachatel chce mít celou situaci co nejdříve za sebou. Naopak ve složitějších případech se mohou o podobě dohody o vině a trestu vést zdlouhavá a náročná vyjednávání, soudem může být rozhodnuto o odmítnutí návrhu a věc se následně může vrátit zpátky do přípravného řízení.

S problematikou snižováním nákladů souvisí nutná obhajoba obviněného, která byla stanovena v § 36 odst. 1 písm. d) TŘ jako jedna z podmínek uzavření dohody o vině a trestu. Podle M. Basíka bude z hlediska práce státního zástupce podstatné, že nebude-li ve věci dán jiný důvod nutné obhajoby, bude náklady spojené s ustanovením obhájce pro účely sjednání dohody o vině a trestu hradit státní zastupitelství ze svého rozpočtu. Praktickou využitelnost sjednávání dohody o vině a trestu tak může paradoxně snížit vědomí, že v bagatelních věcech bude sjednávání této dohody zbytečně drahé.¹⁹

Podle důvodové zprávy by měly být finanční náklady spojené se zavedením nutné obhajoby při sjednávání dohody o vině a trestu kompenzovány úsporami dosaženými v důsledku skončení řízení před soudem prvního stupně. Nebude totiž třeba vynakládat další náklady na nutnou obhajobu, které by jinak vznikly v řízení před soudem druhého stupně na základě odvolání podaného některou ze stran řízení.²⁰ Tato argumentace však není zcela jasná, zejména proto, že opomíjí ty případy, u kterých o nutnou obhajobu nepůjde.

Na základě ustanovení § 179b odst. 5 TŘ může státní zástupce s podezřelým sjednat dohodu o vině a trestu také ve zkráceném přípravném řízení. Není-li zkrácené přípravné řízení skončeno ve lhůtě dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán sdělil podezřelému, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován, státní zástupce s přihlédnutím k okolnostem prodlouží lhůtu, v níž je třeba zkrácené přípravné řízení skončit, v případě sjednávání dohody o vině a trestu nejvýše o třicet dnů. Využívání dohody o vině a trestu v rámci zkráceného přípravného řízení se však ani přes prodloužení lhůty tohoto řízení nejeví jako příliš pravděpodobné (zejména z časových důvodů). Další prodloužování této lhůty by pak šlo proti logice zkráceného přípravného řízení.

Při snaze o uzavření dohody o vině a trestu je totiž zapotřebí zajistit podezřelému obhájce, korigovat aktivní spolupráci všech zúčastněných stran a dovést tyto strany k výsledné dohodě, což bude ve většině případů zřejmě náročnější (nejen časově) než pouze podat

¹⁹ BASÍK, Michal. Několik poznámek k dohodě o vině a trestu. *Státní zastupitelství*. 2012, roč. 10, č. 4, s. 55-57. ISSN 1214-3758.

²⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].

návrh na potrestání podle ustanovení § 179c odst. 2 písm. a) TŘ.²¹ Otázkou je, zda z tohoto důvodu nepotká uzavření dohody o vině a trestu ve zkráceném řízení osud odložení věci při schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení (§ 179c odst. 2 písm. f) TŘ) a nestane se tak ne zcela praktickým a relativně málo využívaným institutem.

Podle ustanovení § 186 písm. g) TŘ může předseda senátu nařídít předběžné projednání obžaloby, má-li za to, že vzhledem k okolnostem případu by bylo vhodné sjednání dohody o vině a trestu, zejména navrhl-li takový postup státní zástupce nebo obviněný. Jelikož státní zástupce může na základě vlastního posouzení zahájit na návrh obviněného nebo i bez takového návrhu jednání o dohodě o vině a trestu, dá se předpokládat, že pokud by v daném případě byla dohoda možná, nejspíš by k ní na základě iniciativy jedné nebo druhé strany již došlo. Účel ustanovení § 186 písm. g) TŘ tak není zcela jasný.

Pokud soud dohodu o vině a trestu neschválí (§ 314r odst. 2 písm. TŘ), může podle § 314r odst. 3 písm. TŘ namísto vrácení věci do přípravného řízení oznámit své výhrady státnímu zástupci a obviněnému, kteří mohou navrhnout nové znění dohody o vině a trestu. Za tímto účelem soud odročí veřejné zasedání. Pokud ve stanovené lhůtě nebude soudu předloženo nové znění dohody o vině a trestu, soud vrátí věc usnesením do přípravného řízení. Toto ustanovení jednak poněkud popírá samotnou podstatu dohody dvou stran, navíc se jeví jako ne zcela konzistentní se zněním důvodové zprávy, ve které se uvádí, že se nepřipouští, aby soud aktivně zasahoval do sjednané dohody a navrhoval změny sjednaného trestu nebo se vyjadřoval k jiným otázkám, jelikož by se dostal z role nezávislého posuzovatele do role obdobné, jako mají strany.²²

Na jednoduchém případě lze v návaznosti na výše uvedené ilustrovat, že ani dobře míněná snaha o uzavření dohody o vině a trestu nemusí teoreticky vůbec vést ke zrychlení řízení a ušetření finančních prostředků. Strany se mohou snažit dohodnout, k dohodě o vině a trestu však nedojde, bude podána obžaloba, dojde k jejímu předběžnému projednání z důvodu, který je uveden v § 186 písm. g) TŘ, strany se vrátí zpět ke snaze sjednat dohodu o vině a trestu, tu se jim nakonec podaří uzavřít, soud však dohodu neschválí, oznámí stranám své výhrady a odročí veřejné zasedání, strany ve stanovené lhůtě předloží nové znění dohody a soud následně dohodu o vině a trestu schválí odsuzujícím rozsudkem. Podle ustanovení § 288 odst. 1 TŘ je však možné, že věc bude zapotřebí znovu posoudit vzhledem k tomu, že v původním řízení nebyly známy všechny

²¹ BASÍK, Michal. Několik poznámek k dohodě o vině a trestu. *Státní zastupitelství*. 2012, roč. 10, č. 4, s. 55-57. ISSN 1214-3758.

²² Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].

rozhodné skutečnosti a důkazy důležité pro spravedlivé posouzení věci, přičemž tyto vyšly najevo až po právní moci rozhodnutí. V takovém případě lze uplatnit mimořádný opravný prostředek (obnovu řízení) a věc se tak nakonec může vrátit zpět do přípravného řízení.

K problematice dohody o vině a trestu lze ještě uvést, že v souvislosti se snahou vylepšit v trestním řízení postavení poškozeného je otázkou, zda nepodmínit schválení dohody o vině a trestu jeho souhlasem, případně dokonce samotnou náhradou škody nebo nemajetkové újmy v penězích, jež mu byla trestným činem způsobena nebo vydáním bezdůvodného obohacení, které bylo na jeho úkor získáno. Není totiž jasné, do jaké míry budou státní zástupci schopni a ochotni hájit zájmy poškozeného a jak často bude naopak docházet k odkazování poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních. Otázkou tak je, zda by dohoda o vině a trestu neměla být místo dohody dvou stran raději dohodou stran tří, tak aby v ní byl skutečně brán ohled i na stranu nejzranitelnější.

5. ZÁVĚR

Závěrem lze uvést, že dohoda o vině a trestu je v českém trestním právu stále trochu rozporuplnou novinkou. Přes poněkud kritický tón příspěvku bude pro české trestní právo patrně přínosem, zejména z důvodů zrychlení, zefektivnění a diferenciací řízení. Pokud se podaří překonat počáteční nedůvěru státních zástupců, lze v případě dohody o vině a trestu pravděpodobně očekávat podobný úspěch, jako má tento institut na Slovensku. Je však třeba mít na paměti problematické momenty současné právní úpravy a snažit se tuto úpravu vyprecizovat na základě podnětů odborné veřejnosti a poznatků z jejího praktického uplatňování.

Literature:

- AULICKÝ, Petr. Dohoda o vině a trestu. Státní zastupitelství. 2012, roč. 10, č. 3, s. 32-35. ISSN 1214-3758.
- BASÍK, Michal. Několik poznámek k dohodě o vině a trestu. Státní zastupitelství. 2012, roč. 10, č. 4, s. 55-57. ISSN 1214-3758.
- ČENTÉŠ, Jozef. Trestný zákon s komentárom. Žilina: Eurokodex, 2006. 624 s. ISBN 80-88931-47-9.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 15. 11. 2012].
- JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges, 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1.

- KUČERA, Pavel; PTÁČEK, Michal. Několik úvah nad institutem dohody o vině a trestu v českém pojetí. Trestní právo. 2009, roč. 13, č. 7-8, s. 3-6. ISSN 1214-37589.
- MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. Kriminalistika. 2008, roč. 41, č. 1, s. 3-26. ISSN 1210-9150.
- Nejvyšší státní zastupitelství České republiky: Pokyn obecné povahy č. 7/2012 [online]. Nejvyšší státní zastupitelství [cit. 15. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/rozhodovaci-a-metodicka-innost-nsz/pokyny-obecne-povahy-trestni>
- NOVOTNÝ, Oto. Je naše trestní právo procesní v krizi? Trestní právo. 2006, roč. 11, č. 7-8, s. 28-31. ISSN 1211-2860.
- PIPEK, Jiří. Oficiální nebo dalekosáhlé privatizované trestní řízení. Právník. 2000., roč. 139, č. 12, s. 1144-1181. ISSN 0231-6625.
- ŠABATA, Karel; Růžička, Miroslav. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. Státní zastupitelství. 2009, roč. 7, č. 6, s. 6-14. ISSN 1214-3758.

Contact – email
206483@mail.muni.cz

PODMIENEČNÝ ODKLAD VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY S PROBAČNÝM DOHL'ADOM

JOZEF MEDELSKÝ

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Slovenská republika

Abstract in original language

Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohl'adom predstavuje jednu z možností alternatívneho riešenia výkonu trestu odňatia slobody. Uvedený inštitút má striktne zákonom vymedzené podmienky aplikácie determinované v Trestnom zákone. Inštitút predstavuje filozofiu restoratívnej justície v slovenskom právnom poriadku.

Key words in original language

Restoratívna justícia, alternatívne sankcie, trest odňatia slobody, ulitma ratio, podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohl'adom, probačná služba, slovenská právna úprava, česká právna úprava

Abstract

Suspended sentence of imprisonment with probation patrol is one of the alternative executions of imprisonment possibilities. This institute is strictly based on legal conditions determinated in Criminal Code. Also the mentioned institute represents the philosophy of restorative justice in slovak legal order.

.

Key words

Restorative justice, alternative sanctions, imprisonment, ulitma ratio, Suspended sentence of imprisonment with probation patrol, probation patrol services, Slovak law regulation, Czech law regulation

1. ÚVOD

Aktuálnym „trendom“ trestnoprávneho sankcionovania je využívanie prvkov restoratívnej justície. Sankcionovanie ako také sa vyvíjalo spoločne s vývojom spoločnosti. Sankcionovanie vždy reflektovalo a reflektuje špecifickosť páchania trestnej činnosti a snaží sa tak odpovedať na jednotlivé druhy kriminality adekvátnou sankciou. Tak ako sa od samotného trestu vyvinula dualistická koncepcia trestania, ktorá priniesla rozvoj ochranných opatrení, tak je v posledných dekádach preferované alternatívne riešenie sporov ako aj alternatívne možnosti sankcionovania. Slovenská a Česká republika v tomto celosvetovom trende nezaostávajú, aj keď je v tejto oblasti ešte veľa

práce predovšetkým čo sa alternatívnych trestov týka. Z procesného hľadiska je možné k alternatívam zaradiť napr. inštitút dohody o vine a treste alebo iné odklony obsiahnuté v trestnom práve procesnom. V prípade trestného práva hmotného je možné k alternatívam zaradiť predovšetkým alternatívne tresty a iné alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. V súlade so zákonom č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov je možné k alternatívnym trestom zaradiť:

- a) trest domáceho väzenia,
- b) trest povinnej práce,
- c) peňažný trest

K iným alternatívam k nepodmienečnému trestu odňatia slobody je možné zaradiť inštitúty, ako:

- a) podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody,
- b) podmienený odklad výkonu trestu s probačným

dohľadom.

Z pohľadu Českej trestnoprávnej úpravy je možné v súlade so zákonom 40/2009 Sb. trestní zákoník v znení neskorších predpisov považovať za alternatívne tresty:

- a) Trest domáceho väzenia (§ 60 trestného zákona)
- b) Trest všeobecných prospešných prác (§ 62 Trestného zákona)
- c) Peňažný trest (§ 67 Trestného zákona)
- d) Zákaz vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie (§ 76 Trestného zákona)

K iným alternatívam je možné zaradiť:

- a) Podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 81 Trestného zákona)
- b) Podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s dohľadom (§ 84 Trestného zákona)

Príspevok sa zaoberá komparáciou dvoch vybraných inštitútov. Konkrétne sa zaoberá porovnaním inštitútu podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom podľa slovenského Trestného zákona a inštitútu podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s dohľadom v súlade s českým Trestným zákonom.

Filozofia tohto inštitútu ako zo samotného názvu vyplýva je spočíva v možnosti náhrady trestu odňatia slobody podmieneným odkladom výkonu tohto trestu s dohľadom. V oboch krajinách sa jedná o prísnejšiu možnosť alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody nakoľko tomuto inštitútu predchádza podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, ktorý však nie je dozorovaný príslušným orgánom. Podstatou aplikácie tohto inštitútu je chápanie trestu odňatia slobody ako trestu ultima ratio a teda poslednej, krajnej možnosti ukladania tohto trestu, kedy majú byť prednostne vyčerpané iné trestnoprávne možnosti sankcionovania.

K aplikácii tohto inštitútu bez ohľadu na krajinu dochádza len za striktného splnenia zákonných podmienok, ktoré sú v prípade oboch krajín vymedzené v Trestnom zákone príslušnej krajiny.

2. SLOVENSKÁ PRÁVNA ÚPRAVA

Slovenská právna úprava je obsiahnutá v § 51 a § 52 Trestného zákona. Inštitút je úzko napojený, doslova vyplýva z inštitútu podmienenečného odkladu výkonu trestu, ktorý je upravený v § 49 a § 50 Trestného zákona.

Základnou podmienkou kedy môže súd nahradiť nepodmienečný trest odňatia slobody je, že odsúdený sa dopustil trestného činu za ktorý súd môže uložiť trest odňatia slobody do troch rokov. Ďalšou základnou podmienkou, ktorá musí byť naplnená je, že účel trestu bude dosiahnutý aj využitím alternatívneho riešenia a teda uložením podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Súd môže teda rozhodnúť a môže podmienene odložiť trest odňatia slobody, ak vzhľadom osobu páchatel'a, najmä s prihliadnutím na jeho doterajší život a prostredie, v ktorom žije a pracuje, a na okolnosti prípadu, má dôvodne za to, že na zabezpečenie ochrany spoločnosti a nápravu páchatel'a výkon trestu odňatia slobody nie je nevyhnutný (§ 49 ods. 1 Trestného zákona). Druhým prípadom, kedy môže súd rozhodnúť o podmienenečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom je prípad, kedy súd prijme záruku za nápravu páchatel'a a ak vzhľadom na výchovný vplyv osoby, ktorá poskytla záruku je možné predpokladať, že nie je potrebné na dosiahnutie účelu trestu uložiť nepodmienečný trest odňatia slobody. Kumulatívne musia byť teda splnené požiadavky spáchaného trestného činu s trestnou sadzbou trestu odňatia slobody do troch rokov a buď prvej podmienky týkajúcej sa osoby páchatel'a alebo druhej podmienky týkajúcej sa záruky za nápravu páchatel'a.

Výška skúšobnej doby je taktiež stanovená priamo v Trestnom zákone, konkrétne je stanovená dolnou a hornou hranicou a teda od jedného do piatich rokov. Súd pri rozhodovaní o dĺžke skúšobnej doby prihliada na všetky okolnosti prípadu. Táto súdom určená skúšobná doba začína plynúť v nasledujúci deň po právoplatnosti rozsudku.

Za dosiahnutím účelu uloženého inštitútu môže súd rozhodnúť o uložení konkrétnych obmedzení alebo aj povinností, pričom dohľad nad ich dodržiavaním je zverený práve probačnému úradníkovi. Trestný zákon v tomto prípade nedáva súdu možnosť rozhodnúť o uložení obmedzení alebo povinností. Trestný zákon jasne hovorí, že: Zároveň súd uloží obmedzenia alebo povinnosti, ktoré sú súčasťou probačného dohľadu.“ (§ 51 ods. 2 Trestného zákona)

Trestný zákon vymedzuje tak obmedzenia:

Obmedzenia spočívajú najmä v zákaze

- a) návštev športových alebo iných hromadných podujatí,
 - b) požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok,
 - c) stretávania sa s osobami, ktoré majú na páchatel'a negatívny vplyv alebo ktoré boli jeho spolupáchateľmi alebo účastníkmi na trestnom čine,
 - d) vstupu na vyhradené miesta alebo priestory, na ktorých trestný čin spáchal,
 - e) účasti na hazardných hrách, hrania na hracích automatoch a uzatvárania stávk.
- (§ 51 ods. 3 Trestného zákona)

ako aj povinnosti:

Povinnosti spočívajú najmä v príkaze

- a) nepriblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a
- nezdržiavať sa v blízkosti obydlia poškodeného,
- b) vystáť sa z bytu alebo domu, v ktorom sa neoprávnene zdržuje alebo ktorý protiprávne obsadil,
- c) nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu,
- d) zaplatiť v skúšobnej dobe dlh alebo zameškané výživné,
- e) osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému,
- f) v skúšobnej dobe získať určitú pracovnú kvalifikáciu alebo zúčastniť sa na rekvalifikačnom kurze,
- g) podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu,
- h) podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie,
- i) podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve,
- j) zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo uchádzať sa preukázateľne o zamestnanie.

(§ 51 ods. 4 Trestného zákona)

Trestný zákon nezakazuje uloženie prípadne iných obmedzení alebo povinností, ktoré nie sú priamo v texte zákona obsiahnuté. V prípade iného obmedzenia alebo inej povinnosti musí súd brať na zreteľ dosiahnutie účelu tohto inštitútu a v konečnom dôsledku nápravu odsúdeného voči, ktorému sa táto alternatíva k trestu odňatia slobody aplikuje. Odsúdený je v súlade s Trestným zákonom povinný strieť kontrolu/dohľad, ktorá je zverená probačnému úradníkovi.

Ako už bolo spomenuté kontrolu nad výkonom podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody vykonáva probačný úradník. Probačný a mediačný úradník je zaradený k pomocným osobám v súlade so znením § 25 zákona č. 301/2005 Z.z. trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Uvedené ustanovenie nevymedzuje kto je alebo môže byť probačným, resp. mediačným úradníkom. Zaoberá sa činnosťou tohto úradníka:

„Probačný a mediačný úradník plní úlohy probácie a mediácie uložené súdom alebo iným príslušným orgánom a iné úlohy ustanovené v tomto zákone alebo v osobitnom zákone.“ (§ 25 ods. 1 Trestného poriadku) Osobitne sa tomuto druhu služby venuje osobitný zákon, ktorým je zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. uvedený zákon vymedzuje čo sa rozumie pod probáciou:

„1. organizovanie a výkon dohľadu nad obvineným, obžalovaným alebo odsúdeným (ďalej len „obvinený“),

2. kontrola výkonu trestu nespojeného s odňatím slobody vrátane uloženej povinnosti alebo obmedzenia,

3. dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby pri podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody,

4. pomáhajúce obvinenému v priebehu skúšobnej doby a počas kontroly výkonu trestov nespojených s odňatím slobody, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu boli uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní,“

Tento zákon jasne vymedzuje aj predpoklady na výkon probačného úradníka, zároveň stanovuje aké sú práva a povinnosti probačného úradníka. Jeho úlohy sú teda v duchu restoratívnej justície veľmi dôležité. Zákon však nespomína akým spôsobom by mal byť dohľad nad obvineným vykonávaný. Je možné predpokladať, že táto kontrola je robená fyzicky, teda, že probačný úradník kontroluje obvineného. Nie je však vylúčená aj technická kontrola prostredníctvom technických aparátov, ktoré môžu túto činnosť probačného úradníka uľahčiť. Aktuálne je však nutné konštatovať, že dohľad probačných úradníkov je vykonávaný prevažne fyzickou kontrolou.

Alternatíva inštitútu podmiennečného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom je založená na možnosti súdu rozhodnúť o uložení tohto inštitútu alebo uložení trestu odňatia slobody. Alternatíva teda spočíva v premene podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom na nepodmiennečný trest odňatia slobody. K takejto premene môže dôjsť ak sa odsúdený v súdom určenej skúšobnej dobe neosvedčil. Bude sa jednať o prípady kedy odsúdený nevedol riadny život, porušil súdom stanovené podmienky probačného dohľadu, resp. nesplnil súdom stanovené obmedzenia a povinnosti, ktoré som v príspevku už spomenul. Súd, ktorý rozhoduje o premene zároveň rozhodne aj o spôsobe výkonu.

Trestný zákon v zmysle restoratívnej justície umožňuje, avšak len výnimočne, sprísnenie podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody. Súd teda nemusí striktne rozhodnúť automaticky o premene na nepodmiennečný trest odňatia slobody, ale môže sa prikloniť k riešeniu v podobe:

a) predĺženia probačného dohľadu nie viac ako o dva roky, pričom nesmie byť presiahnutá celková maximálna päťročná hranica skúšobnej doby,

b) uložiť niektoré obmedzenia, resp. povinnosti, ktoré neboli doposiaľ uložené.

Uvedenými bodmi je posilnená restoratívna justícia, kedy nemusí pri porušení podmienok podmiennečného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom dôjsť automaticky k rozhodnutiu súdu o výkone nepodmiennečného trestu odňatia slobody.

Samotné rozhodnutie o tom, že odsúdený splnil uložené podmienky podmiennečného odkladu s dohľadom urobí súd. Prípustná je ale aj možnosť, že uplynutím jednoročnej doby, kedy súd nerozhodne o osvedčení odsúdeného dochádza automaticky k jeho osvedčeniu.

Záverom slovenskej právnej úpravy je potrebné dodať, že na odsúdeného, ktorý sa osvedčil sa hľadí ako keby nebol odsúdený.

Predstavený inštitút je v Slovenskej republike značne využívaný o čom svedčí aj štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti

Slovenskej republiky z roku 2011¹. K tomuto roku bolo pridelených 2166 probácií, ktoré sa týkali výlučne podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Z tohto čísla bolo však „len“ 1620 ukončených. Je teda možné predpokladať, že v omotaných prípadoch došlo zo strany odsúdeného k porušeniu podmienky ako aj ostatných povinností a obmedzení a súd rozhodol o vykonaní nepodmienečného trestu odňatia slobody. Samozrejme, že vo väčšej miere je využívaný inštitút podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, ktorý nie je spojený s probačným dohľadom. Využívanie probačného dohľadu je často spojené aj s personálnymi či technickými prekážkami.

3. ČESKÁ PRÁVNÁ ÚPRAVA

Inštitút podmienenečného odkladu výkonu trestu s dohľadom je v Českej republike rovnako obsiahnutý v Trestnom zákone, konkrétne v § 83 a § 84. Podobne ako v prípade Slovenskej republiky aj tomuto inštitútu predchádza inštitút podmienenečného odkladu výkonu trestu bez dohľadu.

Český Trestný zákon umožňuje uloženie tohto inštitútu namiesto trestu odňatia slobody:

„Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, jestliže vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu.“

Česká právná úprava teda nepočíta s možnosťou uloženia podmienenečného odkladu s dohľadom aj v prípade prevzatia záruky príslušným súdom, tak ako to umožňuje slovenská právná úprava.

Súd v rozhodnutí a s prihliadnutím na okolnosti prípadu, vrátane osoby páchatel'a rozhodne o trvaní skúšobnej doby, ktorá je vymedzená v rozsahu od jedného do päť rokov, ktorá začína plynúť právoplatnosťou rozhodnutia.

V prípade Českej republiky je súdu daná možnosť rozhodnúť o uložení obmedzení alebo povinností. Situácia je teda odlišná ako v Slovenskej republike, kedy súd pri aplikácii podmienenečného odkladu musí ako súčasť uložiť niektoré z obmedzení, resp. povinností.

Trestný zákon umožňuje odsúdenému uložiť predovšetkým nasledovné obmedzenia a povinnosti:

- „a) podrobiť se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- b) podrobiť se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,
- c) podrobiť se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným лечением podle tohoto zákona,
- d) podrobiť se vhodným programům psychologického poradenství,

¹ Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2011, <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/index.htm>

e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,

f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,

g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,

h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,

i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,

j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo

k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.“

Aj v prípade českej právnej úpravy je dohľad nad podmienkami podmienecného dokladu zverený do rúk probačného úradníka. Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy, tá česká vymedzuje priamo v Trestnom zákone pojem a účel dohľadu:

„(1) Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby (dále jen „probační úředník“), spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona.

(2) Účelem dohledu je

a) sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,

b) odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.“

Pod dohľadom, ktorý je zverený probačnému úradníkovi je potrebné chápať osobný kontakt medzi páchatelom a probačným úradníkom, za cieľom spolupráce pri realizácii probačného plánu, vrátane kontroly podmienok, ktoré súd páchatelovi uložil počas skúšobnej doby. Na pojem nadväzuje účel, ktorý spočíva jednak v kontrole páchatel'a či plní všetky stanovené podmienky ako aj v odborom vedení a poskytnutí pomoci páchatel'ovi, aby do budúca mohol byť občanom, ktorý bude môcť a byť schopný viesť riadny život. Trestný zákon priamo vymedzuje aj práva a povinnosti probačného úradníka. Okrem úpravy probačnej služby a probačného úradníka v Trestnom zákone je táto problematika obsiahnutá v osobitnom právnom predpise, ktorým je zákon č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí zákon o Probační a mediační službě) v ve znění zákona č. 342/2006 Sb. zákona č. 112/2006 Sb. a zákona č. 264/2006 Sb. podľa, ktorého je:

„Probačí se pro účely tohoto zákona rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným dále jen "obviněný"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených

právných i spoločenských vzťahů.“ (§ 2 ods. 1 zákona č. 257/2000 Sb. o probačnej a mediačnej službe)

Zákon sa podrobnejšie venuje probačnej činnosti, pričom vymedzuje a špecifikuje činnosť probačnej služby, súčinnosť s inými orgánmi štátnej správy, organizácie probačnej služby a podobne.

Alternatíva tohto inštitútu je taktiež vyjadrená v premene na nepodmienečný trest odňatia slobody v prípade ak odsúdený nedodrží súdom uložené podmienky podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s dohľadom, vrátane nesplnenia uložených obmedzení alebo povinností. Súd rozhoduje zároveň o spôsobe výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody.

Trestný zákon, podobne ako v slovenskej právnej úprave, umožňuje vo výnimočných prípadoch, aby namiesto uloženia nepodmienečného trestu odňatia slobody súd rozhodol:

a) o stanovení ďalších povinností v rámci probačného dohľadu,

b) o predĺžení skúšobnej doby nie viac o dva roky, a tak, aby nebola presiahnutá maximálna hranica skúšobnej doby v podobe piatich rokov,

c) o nových obmedzeniach alebo povinnostiach s cieľom dosiahnuť aby odsúdený viedol riadny život.

Český zákonodarca vyjadril posilnenie myšlienok restoratívnej justície.

V prípade naplnenia všetkých požiadaviek a podmienok zo strany odsúdeného, ktoré mu súd rozhodnutím o uložení podmiennečného odkladu výkonu trestu s dohľadom uložil, súd konštatuje rozhodnutím, že takýto odsúdený sa osvedčil a na jeho osobu sa hľadí ako keby nebol odsúdený. Aj v tomto prípade Trestný zákon (podobne ako v Slovenskej republike) počíta s uplynutím jednoročnej lehoty, kedy nedôjde k rozhodnutiu súdu o osvedčení ale dochádza k automatickému osvedčeniu odsúdeného.

4. ZÁVER

Predstavené inštitúty sú v rámci trestného súdnictva využívané. Medzi slovenskou a českou úpravou je možné sledovať len nepatrné rozdiely. Jedným z rozdielov je, že pri slovenskej právnej úprave súd musí uložiť v rámci probačného dohľadu odsúdenému konkrétne obmedzenia alebo povinnosti. Česká právna úprava dáva súdu možnosť rozhodnúť sa o uložení, resp. neuložení niektorého z obmedzení alebo povinností. Obe úpravy posilňujú myšlienky restoratívnej justície, kedy je možné vo výnimočných prípadoch riešiť porušenie stanovených podmienok podmiennečného odkladu predĺžením skúšobnej doby alebo rozšírením povinností a obmedzení a nedochádza k uloženiu nepodmienečného trestu odňatia slobody.

Predstavený inštitút by sa určite mohol využívať aj vo väčšej miere. Problematickou sa však javí oblasť technického vybavenia, ktorá by uľahčila vykonávanie kontroly nad odsúdeným. Aktuálne ako už bolo načrtnuté je dohľad vykonávaný fyzickou kontrolou zo strany probačného úradníka. Môže sa stať, že táto kontrola bude v niektorých prípadoch zanedbaná z dôvodu nízkeho počtu probačných úradníkov. Personálne obsadenie by teda mohol byť dopĺňané o technické vybavenie čím by podľa môjho názoru vznikol optimálny

a predovšetkým efektívny stav kontroly odsúdeného. Problematickou sa môže javiť finančná stránka, avšak pri neexistencii technického aparátu je potrebné zabezpečiť väčšie personálne obsadenie. V konečnom dôsledku by sa teda oblasť financovania mohla jednoducho vyriešiť ak by samozrejme existovala vôľa kompetentných osôb.

Záverom je potrebné zdôrazniť, že probačný dohľad, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou podmieneného odkladu výkonu trestu s dohľadom je veľmi významným a potrebným inštitútom. Je tomu tak jednak z dôvodu pomoci samotnému odsúdenému, aby mohol byť po ukončení skúšobnej doby opäť aktívnym členom spoločnosti, zároveň je činnosť probačných úradníkov dôležitá aj pre poškodeného, nakoľko odsúdenému môže byť uložená povinnosť nahradiť škodu a napokon je táto činnosť významná pre celú spoločnosť v rámci, ktorej odsúdený chce fungovať ako „bezúhonný“ člen spoločnosti, ktorý je spoločnosťou akceptovaný. Je preto potrebné činnosť probačných ako aj mediačných úradníkov posunúť do popredia, je potrebné vytvoriť prostriedky na efektívny výkon ich činnosti, aby bola dovŕšená náprava odsúdeného a aby bol naplnený účel podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom bez potreby uloženia trestu odňatia slobody.

Literature:

- Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znění neskorších předpisů
- Zákon č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí zákon o Probační a mediační službě) ve znění zákona č. 342/2006 Sb. zákona č. 112/2006 Sb. a zákona č. 264/2006 Sb.

- Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2011,
<http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/index.htm>

Contact – email
jozef_medelsky@hotmail.com

NEW REGULATIONS ON THE SANCTIONS APPLICABLE TO MINORS IN THE NEW ROMANIAN CRIMINAL CODE

RUXANDRA RĂDUCANU

Faculty of Law and Administrative Sciences, University of Craiova,
Romania

Abstract

This work was supported by the strategic grant POSDRU/89/1.5/S/61968, Project ID 61968 (2009), cofinanced by the European Social Fund within the Sectoral Operational Program Human Resources Development 2007-2013.

This study aims to compare the system of sanctions applicable to juvenile offenders as provided in the current Romanian Criminal Code and the new Romanian Criminal Code adopted by Law no. 286/2009. The new regulations remove criminal penalties, a perspective that characterized the view of the Romanian legislature in 1968, the protection and rehabilitation of minors prevailing and requiring the application of non-custodial educational measures.

The new Romanian Criminal Code reflects, in the matter of sanctions applicable to juvenile offenders, a modern view focusing on educational measures. However, abandoning the educational measure of confinement in an educational medical centre is not a happy choice of the Romanian legislature, mainly because the new Criminal Code does not contain appropriate regulations. Thus, the legislature's concern for all juvenile offenders is not complete, since there is no protection for the minors suffering from physical or mental illness.

Key words

educational measures, juvenile offender, criminal penalty

The phenomenon of juvenile delinquency as part of criminality has alarmingly increased, thus imposing the necessary measures under criminal law with a view to “curing” it, an objective pursued even before its “sanctioning”. Juvenile delinquency refers to those actions infringing criminal law norms and committed by minors. Generally, the criminal legislation provided a special regime applicable to juvenile offenders. The reasons behind the regulation of such a regime concern the insufficiently developed personality of juvenile offenders, and also the mark that a severe sanction may leave on the future evolution of their personality.

At international level, since 1980 the United Nations has tried to create the legal framework regarding the protection of children's rights. Thus, besides the Beijing rules for the administration of juvenile justice (1985) and the Riyadh guidelines for the prevention of juvenile delinquency (1990) which, as recommendation norms, are

not binding, the most important document in this respect is the Convention on the Rights of the Child. It was adopted by the UNO General Assembly on 20 November 1989, came into force in 1990 and was ratified by Romania by Law no. 18/1990 published in the Official Gazette no. 109 of 28 September 1990.

An important regulation under art. 40 in the Convention on the Rights of the Child requires the states to promote a special criminal justice for children, to set out a minimum age limit under which criminal liability is no longer possible and to provide, as sanctions, appropriate educational and therapeutic measures for each child, as well as measures proportional with the situation of each child and the offence he committed.

It thus results that the main objective of juvenile justice must be rehabilitation, which implies the adoption of a sanctioning system based on non-custodial educational measures.

1. SANCTIONS APPLIED TO MINORS IN THE PRESENT CRIMINAL CODE.

Under Title V “The Minority”, the present Criminal Code particularly regulates the criminal liability and sanctioning of juvenile offenders. As for the criminal liability of minors, juvenile offenders are divided into two categories: minors who are criminally liable, and the minors who are not. In accordance with art. 99 par. 1 of the Criminal Code the minor who has not turned 14 yet is not criminally liable. This is the minimum age under which criminal liability is not possible. Minors between 14 and 16 are criminally liable only if it is proved that they were mentally competent when they committed the act. In the case of minors who have turned 16, the existence of a mental competence is presumed and they may become criminally liable if there is evidence that an offence was committed.

The sanctioning system provided by the current Criminal Code with regard to juvenile offenders is a mixed sanctioning system where either educational measures may be taken against criminally liable minors or punishments may be inflicted on them, and the punishment may be inflicted provided that an educational measure is considered to be insufficient for the minor’s rehabilitation.

The educational measures are: reprimand, liberty under supervision, confinement in a rehabilitation centre or in an educational medical centre.

Although the principle that the educational measure prevails over the punishment functions in the regulations of the present Criminal Code, courts tend to choose a punishment for the sanctioning of minors rather than an educational measure. Thus, statistics point out that in 1996, the imprisonment penalty inflicted on minors amounted to 50% of the total number of sanctions, since courts did not consider the

special situation of the juvenile offender who was treated like an adult, so juvenile offenders often turned into victims of the system.

The sanctioning of minors must be established after considering special criteria provided in the Criminal Code, criteria related to the degree of social danger of the offence, the physical condition, the intellectual and moral development of minors, their behaviour, the environment where they grew up and lived as well as other elements meant to characterize them. These criteria are expressly stipulated, so that they should be taken into account when establishing the sanction applicable to a minor, therefore these sanctions should not be too severe or similar to those applied to adults.

Although the criminal law also provides the possibility to inflict such punishments as the imprisonment or fine alternatively with educational measures, these sanctions do not come within the same limits as those regarding adults. As a precautionary measure for the purpose of avoiding an inappropriate and unjustified sanctioning treatment of juvenile offenders, the law stipulates that the limits of the punishments applicable to minors are reduced by half, and after this reduction, the minimum punishment will not exceed 5 years. The juvenile offender cannot be imprisoned for a life term which will be replaced by a sentence of 5 up to 20 years imprisonment.

Estimating that during the minority age the personality of the minor is not fully and maturely developed, the Romanian legislature considered that the sanctions disposed during this period would be excessive and they could have serious consequences in the subsequent evolution of the minor's personality, therefore it provided that there are no incapacities or loss of rights arising out of the convictions during the minority period. They are not taken into account either when establishing a repeated offence, as a proof of the legislature's concern for the protection of this category of offenders.

Sanctions applied to minors in the new Criminal Code adopted by Law no. 286/2009.

The new Romanian Criminal Code provides a new sanctioning system for minors, proving the special concern for juvenile delinquency, an approach which should relate to the criminal legal frameworks of other member states of the European Union. Such an approach must start from the features characterizing this category of offenders. Minority represents a stage in the development of the personality, therefore the acts of infringing the law committed during such a period must be sanctioned in accordance with appropriate rules, distinct from those applicable to adult offenders. The new Criminal Code marks an evolution in the matter of the sanctioning of juvenile offenders as opposed to the current Criminal Code and attempts to ensure more protection for these persons when the punishment is imposed.

The new Criminal Code has changed nothing with regard to the scope of criminal liability, maintaining the age of 14 as the moment when

criminal liability may be raised on condition that mental competence is proved. The new Criminal Code should probably have reduced the age limit from which minors can become criminally liable, since the evolution of society and the multitude and diversity of information means that minors have access to, accelerate the growing-up process. The statistics also show that in most cases the minors between 14 and 16 are aware of their actions, which means that they are mentally competent even before the age of 14.

But the most important change brought about by the new Criminal Code is in the matter of the sanctioning treatment applicable to juvenile offenders. It is a change in the perspective of the legislature on the condition of minors committing acts under criminal law. By completely renouncing the infliction of punishments on this category of persons, the new Criminal Code followed the general trend of other European criminal regulatory frameworks, instituting a sanctioning regime specific to juvenile offenders based on the application of educational measures. The conclusion is that the aim of these provisions was to subordinate the sanctioning of juvenile offenders and to facilitate the protection and education of minors for the purpose of the full development of their personality.

Thus, the court may rule a non-custodial educational measure or a custodial educational measure concerning the minor who committed an offence. For the application of such a measure, it is necessary for the minor to be between 14 and 18 at the time of the commission of the offence. Therefore the provisions regarding the sanctioning regime applicable to minors are also maintained in case the offender turned 18 in the meanwhile, but at the time of the commission of the offence he was between 14 and 18.

Another principle that has been maintained is the principle of the primacy of non-custodial educational measures and there is clear enumeration of the situations when the court may take a custodial educational measure, namely:

- if he committed another offence for which an educational measure was taken, and he executed this measure or the execution of the measure started before the commission of the offence he is being tried for;
- when the punishment provided by law for the offence he committed is 7 years imprisonment or more, or life imprisonment.

The non-custodial educational measures in the new Criminal Code are:

- *civic training* consisting of the minor's duty to participate in a programme of up to 4 months in order to understand the legal and social consequences of offences and develop a responsible conduct;
- *supervision* which involves the controlling and guiding of the minor in his daily routine for a period of 2 up to 6 months, under the

supervision of the probation system, in order to ensure the participation in educational courses or professional training and prevention from performing certain activities or contacting certain persons who might affect the rehabilitation process;

- *confinement at the end of the week* consisting in the obligation of the minor to stay in his residence on Saturdays and Sundays, for a period of 4 up to 12 weeks, except the case when, during this period, he has the obligation to take part in certain programmes or to carry out certain activities imposed by the court of law, and the supervision takes place under the coordination of the probation service ;

- *assistance on a daily basis* referring to the minor's obligation to follow a programme established by the probation service, which contains the schedule and conditions for the performance of activities, as well as the interdictions imposed on the minor. This measure may be disposed for a period of 3 up to 6 months, and the supervision is carried out under the coordination of the probation service.

The custodial educational measures are :

- *confinement in an educational centre* consisting in the minor's confinement in an institution specialized in the rehabilitation of minors where he will complete an educational and professional training programme complying with his abilities as well as a programme of social reintegration. This measure may be disposed for a period of 1 up to 3 years;

- *confinement in a detention centre* consisting in the minor's confinement in an institution specialized in the rehabilitation of minors, under a security and supervision regime, where he will complete intensive social reintegration programmes, as well as educational and professional training programmes complying with his abilities. The confinement will be disposed for a period of 2 up to 5 years, except the case when the punishment provided by law for the offence is 20 years imprisonment or more, or life imprisonment, when the confinement is limited to 5 up to 15 years.

Unlike the educational measures provided in the present Criminal Code which could be disposed for an indefinite term, but which could not be extended beyond the age of 18, in the case of the custodial educational measures stipulated in the new Criminal Code, the law establishes fixed terms that may be disposed. Thus, it is possible that such a custodial educational measure may extend after the minor has turned 18. The reason resides in the fact that the new Criminal Code does not provide the possibility to sanction the minor with the imprisonment penalty and in the case of a serious offence, the minor's deprivation of liberty must be decided with a view to his rehabilitation, even if this custodial period exceeds the moment when the minor turns 18.

2. CONCLUSIONS

By completely renouncing the sanctioning of juvenile offenders by inflicting punishments, the new Criminal Code harmonizes with European regulatory frameworks which represented an inspiration source for the Romanian legislature (the Spanish Law no. 5/2000 on the regulation of criminal liability of minors, the French Ordinance of 2 February 1945, the Austrian Law on juvenile justice of 1988). The main idea arising out of these new regulations in the matter of minority is that unjustified severe sanctioning must be given up in the case of those persons infringing the law for the first time, since many times a hard treatment is not effective for the rehabilitation of minors, and it may have contrary effects.

As a whole, the regulatory framework on the situation of criminally liable minors proves the concern of the legislature for their rehabilitation, in order to ensure the guarantee that all the measures will contribute to rehabilitation and social reintegration, since it is the superior interest of the minor which prevails.

Literature:

- T. Dascăl, *Minoritatea în dreptul penal român*, C.H.Beck Publishing House, Bucharest, 2011, ISBN: 978-973-115-883-9
- O. Brezeanu, *Minorul și legea penală*, All Beck Publishing House, Bucharest, 1988, ISBN: 973-98765-4-4
- N. Queloz, F. Bütikofer Repond, *Evolution de la justice des mineurs en Suisse*, *Déviance et Société* no. 3/2002, vol. 26

Contact – email

rux_raducanu@yahoo.com

**RODINNÉ SKUPINOVÉ KONFERENCIE AKO
ALTERNATÍVA TRESTNÉHO KONANIA**
DOMINIKA STRIGÁČOVÁ

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, SR

Abstract in original language

V príspevku sa budeme zaoberať jednou z najúspešnejších restoratívnych metód na riešenie trestných vecí mládeže, konkrétne v štátoch Nový Zéland, Austrália a Holandsko a súčasťou príspevku budú aj úvahy o možnostiach využitia tejto metódy v podmienkach trestného systému Slovenskej republiky.

Key words in original language

rodinná skupinová konferencia, Eigen-Kracht konferencia, obeť, páchateľ, reparácia, mediácia

Abstract

The contribution will deal with one of the most successful restorative methods of solving juvenile delinquency cases in New Zealand, Australia and the Netherlands and with a possibility of using the method of family group conferences in conditions of justice system of Slovak republic.

Key words

family group conferences, the Eigen-Kracht conference, victim, offender, reparation, mediation

Skupinové konferencie sa ako metóda restoratívnej justície začali rozvíjať v 90. rokoch minulého storočia na Novom Zélande a krátko na to sa rozšírili aj v Austrálii. V súčasnosti sa využívajú najmä v anglicky hovoriacich krajinách, mimo vyššie spomenutých aj vo Veľkej Británii, Severnom Írsku, USA, Kanade. Postupne zavádzajú túto metódu aj ďalšie krajiny kontinentálnej Európy, Latinskej Ameriky či africké krajiny, avšak v niektorých krajinách sú skupinové konferencie zatiaľ využívané len ako metóda sociálnej práce a teda ako alternatíva v oblasti mimotrestnej. Zatiaľ vo všetkých spomenutých krajinách boli zaznamenané s využívaním skupinových konferencií pozitívne výsledky (či už v trestnej alebo mimotrestnej oblasti).

Skupinové konferencie sú všeobecne zaužívaný pojem používaný pre metódu riešenia trestných i mimotrestných vecí. Môžeme tak hovoriť o rodinných skupinových konferenciách, konferenciách juvenilnej justície, konferenciách vedených príslušníkmi polície, konferenciách

organizovaných na riešenie problémov na školách, komunitných konferenciách a pod.¹

V určitých krajinách sú riadené políciou (napr. niektoré austrálske štáty, Veľká Británia), v niektorých súdmi pre mládež (Južná Austrália), v ďalších spadajú pod správu úradov sociálnych vecí a rodiny (napr. Nový Zéland), v ďalších štátoch sa zasa nábor na nezávislých koordinátorov robí z členov príslušnej komunity, kde má koordinátor pôsobiť (napr. Queensland v Austrálii, Holandsko). Niektoré štáty zaviedli osobitné právne predpisy, aby skupinovým konferenciám dali legálny základ, v iných krajinách sú zasa ako alternatíva trestného procesu alebo riešenia mimotrestných vecí využívané len neformálne, resp. len ako pilotný (testovací) projekt novej restoratívnej metódy.

Práve kvôli značnej rôznorodosti je preto dosť zložité vymedziť jednotne pojem „skupinová konferencia“. V tom najširšom zmysle slova ju môžeme charakterizovať ako stretnutie páchatel'a a obete (poškodeného), ako aj ďalších osôb v závislosti od typu konferencie, ako napr. rodinných príslušníkov páchatel'a, zástupcu polície, zástupcov obete (poškodeného), zástupcov komunity, právneho zástupcu páchatel'a atď., a spravidla nezávislého koordinátora, ktoré je iniciované na základe odporúčania, resp. príkazu (najmä polície, súdu) ako alternatíva trestného procesu za stíhaný trestný čin, pričom podmienkou je aby sa páchatel' ku skutku dobrovoľne priznal a prijal svoju mieru zodpovednosti za tento trestný čin.

Každá skupinová konferencia má prípravnú fázu, po ktorej nasleduje spoločné stretnutie a diskusia o spáchanom trestnom čine a jeho následkoch, v rámci ktorej sa dáva priestor na prejavenie emócií a prezentovanie postojov zúčastnených strán, pričom cieľom je snaha prijať akceptovateľné riešenie pre všetkých prítomných. Výsledok tejto diskusie by mal zahŕňať spôsob odškodnenia poškodeného, komunity a vo všeobecnosti aj celej spoločnosti a preventívne opatrenia prípadnej ďalšej recidívy mladistvého páchatel'a.

V justícii nad mládežou sa obzvlášť využívanými stali najmä rodinné skupinové konferencie, ktorých pôvod je potrebné hľadať na Novom Zélande.

Rodina je miestom vzniku života, formovania charakteru človeka, osvojovania hodnôt ako najcennejšieho potenciálu človeka. Rodina je tradične považovaná za hlavný činiteľ, ktorý svojím zlyhaním deťom umožňuje kriminálne správanie. Na formovanie detskej psychiky od najranejšieho veku má totiž rodina podstatný vplyv. Na jednej strane majú vplyv socio-kultúrne podmienky (vzdelanie rodičov, národnosť, bydlisko, vek, profesia, spôsob života, resp. životná filozofia...), ale zároveň sú dôležité aj psychologické premenné. Rodina poskytuje dieťaťu modely k napodobňovaniu i identifikácii. Predáva mu základný model sociálnej interakcie a komunikácie v malej sociálnej skupine. Začleňuje dieťa do určitého spôsobu života a predáva mu

¹ Bazemore, G., Umbreit, M. A comparison of four restorative conferencing models. *Juvenile Justice Bulletin*. (Feb. 2001). U.S. Department of Justice. Získané z: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/184738.pdf>.

určité sociálne a morálne požiadavky a normy. Význam rodiny spočíva vo vytváraní bezpečného intímneho prostredia, ochrany, základných podmienok na existenciu svojich členov, priestoru na prejavovanie vzájomnej úcty a podpory zdravého sebavedomia jej členov.²

Voči svojim členom a aj celej spoločnosti plní biologicko-reprodukčnú, ekonomickú (produkčnú), psychohygienickú a emocionálnu, výchovnú (edukačno-formatívnu), ochrannú, socializačnú a odpočinkovo-regeneračnú funkciu.

V roku 1989 bol na Novom Zélande prijatý zákon o deťoch, mladistvých a ich rodinách (Children, Young Persons and their Families' Act³), ktorý komplexne upravil trestnú aj mimotrestnú oblasť problematiky týkajúcej sa maloletých a mladistvých osôb - t.j. najmä náhradnú rodinnú starostlivosť, sociálno-právnu ochranu a riešenie trestných vecí maloletých a mladistvých. V § 13 písm. b) zákon ustanovuje, že „*primárna zodpovednosť za starostlivosť a ochranu dieťaťa a dospievajúceho mladého človeka spočíva v jeho/jej rodine*“.

V § 208 ďalej upravuje základné zásady trestného konania s maloletými a mladistvými osobami. V trestnom konaní s mladistvými osobami sa majú predovšetkým uprednostniť alternatívne spôsoby konania, okrem prípadov, v ktorých verejný záujem vyžaduje tradičný spôsob riešenia vecí. Vychádza sa z premisy, že alternatívne spôsoby riešenia trestných vecí maloletých a mladistvých majú výchovnejší vplyv ako tradičný spôsob trestania. Akékoľvek opatrenia alebo sankcie, ktoré majú byť maloletému alebo mladistvému uložené majú za cieľ posilniť rodinu, ktorej je dieťa súčasťou a podporovať iniciatívu rodín rozvíjať vlastné spôsoby riešenia protiprávneho konania ich detí. Ďalšou zásadou uplatňovanou v trestnom procese s maloletými a mladistvými osobami na Novom Zélande je zásada nevyňatia maloletého alebo mladistvého z komunity, ktorej je súčasťou. Rozhodnutie, či vôbec uložiť sankciu a aký druh a povahu opatrenia zvoliť, musí zohľadniť vek

² K významu rodiny ako základnej socializačnej skupiny, ale aj kriminogénneho faktoru pozri napr. Matoušek, O., Matoušková, A. *Mládež a delikvence : Možné príčiny, štruktúra, programy prevencie kriminality mládeže*. - 3. aktualiz. vyd. - Praha: Portál, 2011. - 336 s.; Faltin, M. *Delikvencia detí a mladistvých*. Bratislava: SPN, 1972. ISBN 67-127-72; Danek, J. et al. *Prevencia kriminality v prostredí detí a mládeže*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, 2007. 279 s. ISBN 978-80-89220-94-6; Kuchta, J., Válková, H. et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4; Sejčová, Ľ. *Deti, mládež a delikvencia*. - 1. vyd. - Bratislava: ALBUM, 2002. 290 s. ISBN 80- 968667-2-9; Hroncová, J. et al. *Sociálna patológia a jej prevencia*. 1. vyd. Banská Bystrica: PF UMB, 2004. 220 s. ISBN 80-8055-955-3; Hroncová, J. *Sociológia výchovy*. Banská Bystrica: PF UMB, 1996. ISBN 80-88825-37-7; Kozelková, M. *Fenomén „voľnosti“ vo výchove a agresívne prejavy detí*. In Schusterová, I. *Násilie, jeho variabilita, obeť a možnosti riešenia*. Filozofická fakulta TU v Trnave, 2010, 132 s. , ISBN: 978-80-8082-411-2

³ Dostupné na:

<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/latest/DLM147088.html>

a osobnostnú a mravnú vyspelosť maloletého, resp. mladistvého. Uprednostňujú sa opatrenia, ktoré nevynímajú maloletého a mladistvého z jeho rodiny a komunity, ale ktoré naopak dokážu posilniť rodinné väzby a sú čo najmenej reštriktívne (napr. konzultačné a terapeutické prístupy, programy pre rodičov, rodinné terapie, programy zamerané na rodinné vzťahy a ich fungovanie, obzvlášť riešenie rodinných problémov a výchovné praktiky, programy cielené na vzťahy medzi rovesníkmi, aj aktivity členov gangu a pod.)

Zdravé vzťahy medzi rodičmi a deťmi sú základom pre zdravý duševný rozvoj, fyzické, emocionálne a sociálne správanie sa jednotlivca, je potrebné ich podporovať a neustále sa snažiť o osvojenie si návykov zdravého životného štýlu. Zdravé a stabilné vzťahy v rodine môžu len napomôcť k zamedzeniu ďalšieho protiprávneho konania, či už v procese dospievania alebo dospelosti, k prevencii protiprávneho konania, k osvojeniu si morálnych a právnych zásad, čím napomáhajú účinne reagovať na jednu z príčin delikvencie maloletých a kriminality mladistvých.

V neposlednom rade Zákon o deťoch, mladistvých a ich rodinách z roku 1989 zdôrazňuje participáciu maloletého alebo mladistvého na rozhodovaní o uložení opatrenia. Vychádza sa z toho, že len dobrovoľné prijatie a akceptácia sankcie/opatrenia zo strany maloletého alebo mladistvého môže napomôcť k jeho riadnej náprave. Možnosť participácie na rozhodovaní musí byť daná aj poškodenému/obeti trestného činu.

Rodinné skupinové konferencie sa tak na Novom Zélande stali efektívnym spôsobom riešenia problémov maloletých a mladistvých osôb tak v trestnej, ako aj mimotrestnej oblasti a predstavujú najviac využívanú alternatívu trestného konania.⁴

Ide o alternatívu, ktorá je prienikom komplexu prístupov k trestaniu mladistvých (justice model a welfare model) a majú za účel zmierniť dva na prvý pohľad protichodné ciele- potrestať mladistvých páchateľov za ich protiprávne činy a zároveň zohľadniť ich vek, osobnú a mravnú vyspelosť pri posudzovaní ich zodpovednosti.

Kľúčovým elementom rodinných skupinových konferencií je práve účasť obeť- poškodeného trestným činom, ako aj rodinných príslušníkov páchateľa trestného činu na priebehu konferencie. Rodinná skupinová konferencia je teda skôr neformálne stretnutie organizované za účelom diskusie o trestnom čine, v rámci ktorého sa jednotliví účastníci snažia dohodnúť na primeranej sankcii pre páchateľa.

⁴ Maxwell, G. M., Morris, A.: *The New Zealand Model of Family Group Conferences*. In: *Family Conferencing and Juvenile Justice- The way forward or misplaces optimism?* Zborník zo semináru konanom v júni 1993 v Melbourne pod záštitou Australian Institute of Criminology. Elektronický dokument. Dostupné na: http://www.aic.gov.au/documents/3/9/E/%7B39E7C4C4-9A99-468B-B147-1393CD014FFF%7Dfamily_report_full.pdf

V Európe sa skupinové konferencie začali využívať ako doplnok k metóde O/P mediácie. Skupinové konferencie vlastne prekračujú limity O/P mediácie, tzn. že v podstate sa proces mediácie medzi obeťou trestného činu a mladistvým páchatelom stáva vecou verejnou, zapája sa do nej širší okruh ľudí, ktorý aj participuje na rozhodnutí⁵, ďalej, tým, že sa zapájajú do procesu aj členovia komunity, z ktorej mladistvý páchatel pochádza, sa posilňuje aj dialóg v rámci komunity a zvyšuje zodpovednosť jej členov za spáchaný trestný čin.⁶

Či už pri rodinných alebo komunitných skupinových konferenciách sa ráta so splnením niekoľkých predpokladov: existencia komunitne štruktúrovanej spoločnosti, pre ktorú je príznačná skupinová lojalita, vzájomná dôvera, vrúcnosť, a pripravenosť si v prípade potreby všestranne pomáhať. Práve tieto rysy však západnej postindustriálnej spoločnosti často chýbajú, pretože sa v nej naopak stále viac presadzuje tendencia k individualizácii všetkých stránok života a z toho prameniace riziko sociálnej izolácie a odcudzenia. Aby boli alternatívne metódy riešenia trestných vecí mládeže, vrátane rodinných a komunitných skupinových konferencií, úspešné, je potrebné postupné znovuobnovovanie života v neformálnych sociálnych spoločenstvách/ komunitách, ktoré poskytujú záruku, že sa podarí čeliť kriminalite, ktorá eskaluje hlavne vo veľkomestskom prostredí.⁷

Hoci je základná štruktúra (schéma priebehu) konferencie vo všetkých štátoch rovnaká (t.j. prípravná fáza, prednesenie skutkového stavu, diskusia, prijatie spoločného rozhodnutia), v rámci jednotlivých štátov predsa len v priebehu konferencií dochádza k odlišnostiam. Cieľ konferencií je totožný vo všetkých štátoch a je ním prispieť k tomu, aby si mladí páchatelia uvedomili svoju mieru zodpovednosti, prevzali zodpovednosť za svoje protiprávne činy, odškodnili obeť trestného činu a akceptovali trest. Práve priama účasť obete na rodinnej skupinovej konferencii k pripusteniu spáchania a následnému prevzatiu zodpovednosti za spáchaný trestný čin výrazne napomáha. Prostredníctvom priamej konfrontácie s páchatelom môžu poškodení (obete) prejavíť svoj hnev, frustráciu a zdôrazniť, čo je pre nich podstatné, t.j. čo chcú konferenciou dosiahnuť- napr. ospravedlnenie, náhradu škody, reparáciu a pod. Nie vždy je totiž primárnym cieľom poškodených, aby bol páchatelovi uložený trest odňatia slobody. Práve naopak, vo väčšine prípadov chcú obete trestných činov primerané odškodnenie, resp. navrátenie vecí do pôvodného stavu.

⁵ Braithwaite, J. Conferencing and plurality. *British Journal of Criminology*, 37(4), 1997, s. 502-506.

⁶ Crawford, A., Clear, T.: *Community justice: Transforming communities through restorative justice?* In Bazemore, G. Schiff, M. (Eds.): *Restorative community justice: Repairing harm and transforming communities*. Cincinnati: Anderson Publishing Co., 2001, ISBN 978-1583605066, s. 127-149

⁷ Porov. Kuchta, J., Válková, H., et.al.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha. Beckovy medziborové učebnice. C.H.Beck, 2005. 1.vyd., ISBN 80-7179-813-4, s. 95

Ako požiadavka sa objavuje aj úprimná ľútosť a ospravedlnenie za spáchaný trestný čin.

Z praxe štátov využívajúcich model rodinných skupinových konferencií ako alternatívy trestného procesu vyplýva, že účasť širšej rodiny páchatel'a na priebehu konferencie posilňuje rodinné väzby a napomáha k zvyšovaniu zodpovednosti rodiny za protiprávne činy mladistvého páchatel'a (najmä k zvyšovaniu zodpovednosti rodičov za trestné činy ich detí). Tým sa posilňuje *najmä výchovná funkcia* rodinných skupinových konferencií.

V minulosti existovalo niekoľko rozdielnych prístupov k trestaniu mladistvých páchatel'ov. Dva hlavné modely, ktoré mali aj legislatívny základ, boli v 50. a 60. rokoch minulého storočia model kontroly kriminality mládeže, nazývaný niekedy aj ako model zodpovednosti alebo spravodlivosti (tzv. „justice model“) a model blahobytu (tzv. „welfare model“). Oba modely však boli podrobené kritike, či už z teoretického alebo praktického hľadiska. Aj napriek markantným rozdielom oba totiž nakoniec viedli k inštitucionalizmu a umiestňovaniu mladistvých páchatel'ov do rôznych ústavov, či už pre „ich vlastné dobro“ alebo za trest. Kritici oboch prístupov poukazovali najmä na neefektívnosť v prevencii kriminality mládeže, ako aj na zjavnú nespravodlivosť systému. Začala sa zdôrazňovať potreba, *aby deti a mládež neboli vyňatí zo svojho rodinného prostredia a komunity*.

Rodinné skupinové konferencie začali predstavovať nový a v celku efektívny spôsob riešenia tejto problematiky. V podstate v sebe kumulujú prvky oboch vyššie spomínaných prístupov, t.j. modelu zodpovednosti (justice model) a modelu blahobytu (welfare model).

Z modelu zodpovednosti nový prístup obsahuje kladenie dôrazu na to, aby mladiství páchatelia skutočne prijali zodpovednosť za svoje činy. Prax ukazuje, že rodinné skupinové konferencie aj skutočne prispievajú k väčšiemu uvedomeniu si svojho konania a následne aj k prebratiu, resp. priznaniu si svojej zodpovednosti – k čomu v klasickom súdnom systéme (v tradičnom systéme trestania) nedochádzalo. Na Novom Zélande aj v jednotlivých austrálskych štátoch boli realizované viaceré prieskumy, ktoré metódou rozhovoru s účastníkmi rodinných skupinových konferencií vyhodnotili ich využívanie za obdobie prvých dvoch dekád ich existencie. Väčšina páchatel'ov uviedla, že v porovnaní s tradičným systémom trestania, sa v rámci rodinnej skupinovej konferencie cítila byť viac zapojená do „procesu“, a teda aktívnejšie participovali na celom posudzovaní ich konania, ako aj prijatí konečného rozhodnutia. Vedeli sa taktiež viac vcítiť do pozície obete a pozrieť sa na celú vec „jej očami“. V kontexte uvedeného sa potom oveľa viac vedeli stotožniť s prijatou sankciou.⁸

⁸ Maxwell, G. M., Morris, A.: *The New Zealand Model of Family Group Conferences*. In: *Family Conferencing and Juvenile Justice- The way forward or misplaces optimism?* Zborník zo semináru konanom v júni 1993 v Melbourne pod záštitou Australian Institute of Criminology. Elektronický dokument. Dostupné na:

Z modelu blahobytu („welfare model“) rodinné skupinové konferencie zdôrazňujú cieľ, aby mladiství páchatelia neboli vyňatí z rodinného prostredia a neboli tak pretrhnuté ich rodinné a komunitné väzby. Ako výhodu rodinných skupinových konferencií totiž viacerí odborníci uvádzajú menšiu mieru „nálepkovania“ a stigmatizácie. Mladiství páchatelia *môžu neformálnou cestou prijatím predmetnej sankcie v relatívne krátkom časovom období odčiniť svoje konanie, znovu sa začleniť do spoločnosti a pokračovať v bežnom spôsobe života*. Cieľom tejto restoratívnej metódy je obmedziť na minimum tresty odňatia slobody, resp. tresty spojené s umiestnením mladistvých do ústavných zariadení (okrem prípadov, kedy je to nevyhnutné na ochranu spoločnosti, pretože ich konanie by bolo pre spoločnosť nebezpečné).

Navyše, z praxe štátov, ktoré predmetnú restoratívnu metódu využívajú, je možné prijať záver, že rodinné skupinové konferencie *posilňujú rodinné väzby*, nakoľko rodina, najmä rodičia a blízki príbuzní, pociťujú vyššiu mieru zodpovednosti za konanie svojho dieťaťa, snažia sa ho podporiť, prichádzajú sami s iniciatívou vyriešiť „spor“ s obeťou, prezentujú rôzne alternatívy riešenia, *ponúkajú záruku za ďalšie správanie maloletého, resp. mladistvého páchatel'a*. Rodina *je totiž konfrontovaná s následkami konania ich člena (dieťaťa) na poškodených, ich rodinu, ako aj vlastnú rodinu a známych*.

Okrem spomínaných elementov sa rodinné skupinové konferencie vyznačujú *aktívnou participáciou obeť* – poškodeného na priebehu konferencie a prijatí konečného rozhodnutia, na mediácii, reparácii a zmieri.

PRAX NOVÉHO ZÉLANDU

Na Novom Zélande sa v rámci rodinných skupinových konferencií (RSK) riešia trestné činy, ktoré boli *kvalifikované políciou ako závažné (t.j. zločiny)*, resp. pri ktorých by prípadné použitie napomenutia s výstrahou alebo neformálnych policajných sankcií ako využitia ospravedlnenia zjavne nevedlo k náprave⁹. Prípad sa môže dostať na konanie v rámci RSK buď príkazom alebo odporúčaním od orgánu činného v trestnom konaní alebo od Súdu pre mladistvých. Výsledok RSK má odporúčací charakter, tzn. nejde o právne záväzné a vymožiteľné rozhodnutie; v prípade, že príkaz na konanie RSK dával samotný Súd pre mladistvých, výsledok RSK musí byť Súdom potvrdený. Jedine v tomto prípade je rozhodnutie prijaté v rámci RSK právne záväzné. V prípade, ak sa na RSK nedospeje k dohode o sankcii pre mladistvého, prípad sa postupuje na súdne konanie. To isté platí aj v prípade, ak sa rozhodnutie prijaté na RSK nevykoná, tzn. že participujúce strany zlyhajú v otázke dodržania záväzkov ohľadom nápravy páchatel'a a odškodnenia obete.

RSK si vyžaduje skutočne dôslednú prípravu¹⁰. Jednotliví koordinátori musia prejsť dôkladným školením. Najmä sa kladie dôraz na primerané poučenie zainteresovaných strán o predpokladanom priebehu konferencie, t.j. čo môžu očakávať od RSK a čo sa v rámci RSK od nich vyžaduje. Rodina páchatel'a by mala byť poučená najmä o tom, že sama môže prísť s konkrétnymi návrhmi na riešenie vzniknutej situácie a pomôcť mladistvému páchatel'ovi k náprave, ako aj s návrhmi ako odškodniť obeť (poškodeného).

Poučenie¹¹ obsahuje odporúčanie zmonitorovať existujúce možnosti, ako sú napr. účasť na rôznych výchovných a intervenčných programoch prístupných v danej lokalite, zapojenie sa do verejnoprospešných prác, charitatívnych činností, resp. akým spôsobom odškodniť obeť, alebo vykonať konkrétny druh práce/činnosti pre poškodeného. V opačnom prípade, ak neprebehne monitoring z ich vlastnej iniciatívy, majú tendenciu sa spoliehať len na poznatky a návrhy zúčastnených sociálnych pracovníkov a príslušníkov polície, čiže sa vyberá len z užšieho okruhu možností a to nemusí byť pre mladistvého páchatel'a vždy priaznivé. Je lepšie mať širší kontext a prehľad o existujúcich lokálnych programoch a vyjsť s vlastnou iniciatívou možného riešenia.

⁹ Pozri časť 4 Zákona o deťoch, mladistvých a ich rodinách (Children, Young Persons and Their Families' Act 1989), dostupné na: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/latest/DLM147088.html>

¹⁰ Podrobnejšie k celému priebehu RSK na Novom Zélande pozri časť 2, §§ 20-38 Zákona o deťoch, mladistvých a ich rodinách (Children, Young Persons and Their Families' Act 1989), dostupné na: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/latest/DLM147088.html>

¹¹ §§ 21 - 23 Zákona o deťoch, mladistvých a ich rodinách (Children, Young Persons and Their Families' Act 1989), dostupné na: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/latest/DLM147088.html>

Rodine sa dá časový priestor zhromaždiť aj vzdialenejších príbuzných, prípadne aj známych, resp. členov komunity alebo aj cirkvi, ktorí by mohli mať na mladistvého páchatel'a pozitívny vplyv a prispieť k pre všetky zainteresované strany akceptovateľnému rozhodnutiu. *Odporúča sa zhromaždiť čo možno najširší okruh príbuzných*, pričom sa vychádza z predpokladu, že mladistvý páchatel' bude v okruhu svojich príbuzných, známych a priateľov pociťovať väčšiu zodpovednosť za svoje konanie, ako by tomu bolo v tradičnom súdnom systéme.

Úlohou koordinátora je zvoliť termín, ktorý bude vyhovujúci pre páchatel'a, poškodeného, rodinných príslušníkov páchatel'a, zástupcov poškodeného, ako aj zástupcu polície, sociálnych pracovníkov a pod. Samotná RSK začína pozdravom a privítaním všetkých prítomných, čo má navodiť priateľskú a neformálnu atmosféru. K neformálnosti priebehu RSK napomáha aj to, že sa nevypracováva protokol o jej priebehu. Po uvítaní zúčastnených strán zástupca polície oboznámi zúčastnených s obvinením - *zhrnie skutkový stav, ktoré skutočnosti sa v danom prípade považujú za preukázané a čo sa páchatel'ovi kladie za vinu* (prípade sa na RSK presúva z orgánu činného v trestnom konaní po prešetrení veci).

Následne *sa mladistvý páchatel' vyzve, aby zaujal voči obvineniam stanovisko a aby sa vyjadril, či sa ku skutku priznáva* a je možné pokračovať v priebehu RSK. V prípade, ak je jeho vyjadrenie záporné, resp. trestný čin popiera, prípad je nutné postúpiť na konanie pred súdom. Jedine ak sa mladistvý ku skutku prizná a prejaví vôľu pokračovať v RSK, je možné postúpiť k ďalšej fáze, a tou je *vyjadrenie obete*, t.j. poškodeného k priebehu skutku, k jeho následkom a dopadom na jeho osobu.

Spravidla sa potom poskytne priestor pre rodinných príslušníkov mladistvého páchatel'a, aby sa v súkromí poradili o ďalšom postupe, t.j. o tom, aké navrhujú riešenie. Svoj postoj k veci následne predstavia pred ostatnými zúčastnenými osobami a diskutuje sa o navrhovanom riešení, pričom sa zvažuje, či navrhované riešenie je dostatočne efektívne a postačujúce na potrestanie páchatel'a a či si páchatel' uvedomuje svoju mieru zodpovednosti. Priestor na vyjadrenie sa dá samozrejme aj obeti- poškodenému. Ten/tá uvedie, či navrhovanú sankciu považuje za postačujúcu, príp. môže navrhnúť inú sankciu. Poškodení, ako už bolo vyššie spomínané, častokrát nežiadajú potrestanie páchatel'a formou trestu odňatia slobody, resp. nápravnej výchovy (čiže nemajú záujem na retributívnej sankcii), ale im skôr záleží na reštitúcii, reparácii, resp. ospravedlnení/úprimnej ľútosti zo strany páchatel'a. Potvrdzujú to aj prieskumy realizované na Novom Zélande metódou rozhovoru s poškodenými, ktorí absolvovali RSK.¹²

¹² Maxwell, G. M., Morris, A.: *The New Zealand Model of Family Group Conferences*. In: *Family Conferencing and Juvenile Justice- The way forward or misplaces optimism?* Zborník zo semináru konanom v júni 1993 v Melbourne pod záštitou Australian Institute of Criminology. Elektronický dokument. Dostupné na:

Spoločne tak skupina rozhodne, čo páchatel' potrebuje uskutočniť, aby nahradil škodu a či je v tomto potrebná pre neho aj nejaká pomoc. Celý priebeh konferencie sa uzatvára podpisom dohody s vymedzením záväzkov a povinností jednotlivých strán a takto podpísaná dohoda sa predkladá na schválenie Súdu pre mládež.

Samozrejme, nie každý mladistvý páchatel', rodič či poškodený trestným činom má s RSK pozitívne skúsenosti. V rámci realizovaných prieskumov na Novom Zélande sa odborníci stretli u mladistvých páchatel'ov napr. s pocitmi zahanbenia, rozpakov, a to len z dôvodu, že nevedeli čo sa na RSK od nich očakáva, čo majú povedať a pod. V niektorých prípadoch bola prítomnosť obete považovaná za negatívny element, nakoľko niektorí poškodení považujú za jediný dostatočný trest pre mladistvého páchatel'a trest odňatia slobody, na čo citlivo reaguje nielen samotný mladistvý obvinený, ale aj jeho rodinní príslušníci. Časť mladých obvinených sa necítila zainteresovaná v procese RSK, výsledok považovali za „rozhodnutie dospelých“. Čo sa týka obetí, časť reprezentatívnej vzorky uvádzala, že RSK vnímali negatívne, pretože mali dojem, že mladistvý páchatel' sa necíti byť za svoj čin zodpovedný, že ho neľutuje, ba dokonca, že sa poškodenému priamo vysmieva. Týmto negatívnym skúsenostiam s RSK sa však dá predchádzať práve primeraným a dostatočným poučením zainteresovaných strán o účele, a obsahovom zameraní samotnej RSK a neustálym preškoľovaním koordinátorov.¹³

Novozélandský model RSK sa v rôznych modifikáciách rozšíril aj do iných krajín- napr. Austrália, Kanada, Veľká Británia, Holandsko, Belgicko a pod.

http://www.aic.gov.au/documents/3/9/E/%7B39E7C4C4-9A99-468B-B147-1393CD014FFF%7Dfamily_report_full.pdf

¹³ tamtiež

POLÍCIOU VEDENÉ RSK V AUSTRÁLSKOM JUŽNOM WALESE - TZV. WAGGA WAGGA MODEL

V Austrálii sa okrem takto nastaveného modelu RSK (rozumej novozélandského modelu) využíva aj ďalší model, ktorý je súčasťou tzv. „cautioning“ systému spadajúceho pod právomoc polície. Začal sa využívať začiatkom 90. rokov minulého storočia v austrálskom Južnom Walese, konkrétne v meste Wagga Wagga.¹⁴ Tento nový model súvisel s vtedajšou reformou organizácie štátnej správy a samosprávy s cieľom posilniť miestnu zodpovednosť, za ktorým účelom bolo vytvorených v Južnom Walese viacero preventívnych projektov zameraných na miestnu komunitu. To znamená, že sa v tomto štáte posilnila rola polície a kládol sa dôraz na jej väčšie preventívne pôsobenie, najmä vo vzťahu k problematike kriminality mládeže.

Polícia bola a je v tejto oblasti považovaná za primárneho strážcu zákona a trestného systému, pričom zohráva kľúčovú úlohu v intervencii v prípade porušenia zákona. Povaha takejto intervencie má následne vždy vplyv na akýkoľvek proces, ktorý po nej nasleduje. Výsledkom tejto intervencie zo strany polície vo vzťahu k mladistvému páchatelovi je buď napomenutie s výstrahou, resp. podmienkové zastavenie trestného stíhania, alebo konanie voči mladistvému páchatelovi prechádza do fázy súdneho konania.

Jeden z prvých programov polície sa zamerával na riešenie problematiky záškoláctva, ktoré s kriminalitou mládeže úzko súvisí. Polícia začala úzko spolupracovať s miestnymi školami a úradmi sociálnych vecí a rodiny. Za základ bol prijatý tzv. „police cautioning system“, v rámci ktorého mala polícia preventívne pôsobiť na mládež a mladistvých prvopáchatelov „priviesť na správnu cestu“ prostredníctvom výchovných opatrení a poučovaní o dôsledkoch ich protiprávneho konania, ako aj o potenciálnych trestnoprávných následkoch (u nás známe ako „napomenutia s výstrahou“). Práve pre mladistvých prvopáchatelov, resp. mladistvých páchatelov menej závažných trestných činov bola následne vytvorená alternatíva trestného konania v podobe rodinných skupinových konferencií, čím sa Južný Wales inšpiroval Novým Zélandom, avšak modifikoval organizáciu a priebeh RSK tak, aby sa stali súčasťou tzv. „cautioning system“. Legálny základ dostali skupinové konferencie prijatím zákona o mladistvých páchateloch v roku 1997 (Youth Offenders Act

¹⁴ Moore, D. B., O'Connell, T.A. : *Family Conferencing in Wagga Wagga: A Communitarian Model of Justice*. In: *Family Conferencing and Juvenile Justice- The way forward or misplaced optimism?* Zborník zo semináru konanom v júni 1993 v Melbourne pod záštitou Australian Institute of Criminology. Elektronický dokument. Dostupné na: http://www.aic.gov.au/documents/3/9/E/%7B39E7C4C4-9A99-468B-B147-1393CD014FFF%7Dfamily_report_full.pdf

1997)¹⁵, ktorého 5. časť sa komplexne zaoberá konferenciou ako alternatívou trestného procesu s mladistvým páchatel'om.

Namiesto nezávislého koordinátora teda poučenie zainteresovaných strán, priebeh RSK a následnú kontrolu plnenia záväzkov vyplývajúcich z rozhodnutia *zabezpečuje príslušník polície*. Na rozdiel od modelu RSK rozvinutú na Novom Zélande, a niektorých ďalších austrálskych štátoch, sa však model RSK v Južnom Walese - tzv. Wagga Wagga model - *využíva len pri menej závažných trestných činoch, najmä majetkovej povahy* (napr. vandalizmus, krádeže, podvody, a pod.), *ale aj prechovávanie drog pre vlastnú potrebu*.

Rodine sa na rozdiel od novozélandského modelu nedáva priestor na poradenie sa počas samotného priebehu RSK, *priebeh je formálnejší a dokumentuje sa aj formou protokolu*. V podstate je tu možné hovoriť o alternatíve obdobnej konaniu o dohode o vine a treste tak, ako existuje v podmienkach nášho právneho systému, s tým, že na prijatí rozhodnutia v rámci RSK sa podieľa viac strán a *dôraz sa kladie na výchovný vplyv prostredia* (rodina, priatelia, známi, športové kluby, cirkvi, a pod.) a *na potreby obete - poškodeného*. Práve poškodená osoba je kontaktovaná *ako prvá*, aby sa vyjadrila, či má o takúto alternatívu riešenia vzniknutej situácie záujem. Až následne, keď s metódou RSK poškodená osoba súhlasí, je kontaktovaný mladistvý páchatel' a jeho rodina. To znamená, že podstatný pre tento druh alternatívy nie je ani tak spáchaný trestný čin, ale skôr osobnosť mladistvého páchatel'a a psychický stav obete. Zvyšuje sa tak výchovný charakter tejto metódy a zachovávajú sa práva oboch zúčastnených strán.

Podporovatelia oboch strán (aj páchatel'a, aj poškodeného) sa môžu do priebehu aktívne zapájať, navrhovať možné riešenie (nie je im však, ako už bolo vyššie spomenuté, poskytnutý súkromný priestor na poradenie sa), navyše vystupujú aj ako garanti akejkoľvek prijatej dohody. V austrálskom Južnom Walese je tak rodinná skupinová konferencia považovaná za významný a veľmi často využívaný odklon trestného konania.

Voči takto modifikovanému druhu RSK sa však objavujú viaceré *kritické ohlasy*. V prvom rade sa niektorí autori prikláňajú k názoru, že polícia prostredníctvom tejto metódy riešenia trestných vecí mládeže vo svojich rukách sústreďuje zvýšenú právomoc a kontrolu, čo môže viesť v rámci vyšetrovania k zatýkaniu a ukladaniu trestov bez zákonných garancií.¹⁶ Argumentuje sa najmä tým, že mladiství sa budú vo zvýšenej miere priznávať ku skutkom len preto, aby sa vyhli súdnemu konaniu, nakoľko priebeh RSK sa javí byť pružnejší a rýchlejší.

Argumentov proti vedúcej úlohe polície v RSK je viac, napr.:

¹⁵ zákon o mladistvých páchatel'och prijatý v roku 1997 dostupný online na: http://www.austlii.edu.au/au/legis/nsw/consol_act/yoa1997181/

¹⁶ Ashworth, A. Responsibilities, Rights and Restorative Justice *British Journal of Criminology*, 42 (2002), s. 578-595; Roche, D.: *Accountability in restorative justice*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 316 s. ISBN 9780199259359

- tým, že polícia podáva návrh na obžalobu, nie je vhodné, aby organizovala a kontrolovala priebeh konania, ktoré určuje výsledok celého prešetrovaného prípadu,
- to, že polícia zároveň v danom prípade vedie vyšetrowanie, vylučuje objektivitu rozhodovania v rámci RSK a jej neutrálnu pozíciu ako koordinátora,
- v prípade, že príslušník polície predsedá konferencii, je limitovaný ohľadom toho, čo smie alebo nesmie povedať.¹⁷

Naopak, niektorí odborníci prejavujú aj optimizmus a poukazujú na to, že dominantná úloha polície v prešetrovanom a následne na RSK riešenom prípade môže byť zmiernená účasťou ďalších subjektov - napr. orgánov štátu, záujmových združení a organizácií, cirkví - čím by sa zabránilo presadzovaniu tradičných policajných metód v procese, ktorý má byť novátorský vo vzťahu k riešeniu trestných vecí mladistvých páchateľov.¹⁸

Ďalší autori kritizujú model políciou vedených RSK (tzv. Wagga Wagga model) kvôli ich až príliš veľkej väzbe na teórii reintegratívneho zahanbenia, ktorá je práve v rámci restoratívnej justície kontroverznou témou.

Braithwaite (autor teórie) rozlišuje dva druhy zahanbenia. Prvé nazýva stigmatizačným zahanbením, ktoré dezintegruje morálne väzby medzi páchateľom a komunitou a zvyšuje možnosť recidívy. Druhé je reintegratívne zahanbenie, ktoré naopak väzby medzi páchateľom a komunitou posilňuje a možnosť recidívy a výskytu zločinu ako takého zmenšuje.¹⁹

Reintegratívne zahanbenie má dva aspekty - zjavný nesúhlas komunity s protiprávnym konaním (zahanbenie), a nasledovné znovuzачlenenie páchateľa do vzájomne závislého vzťahu v rámci komunity (reintegrácia). Inak povedané, Braithwaite tvrdí, že mladistvým páchateľom by malo byť umožnené znovuzачleniť sa do komunity a v pozícii zákon rešpektujúcich občanov prejavíť ľútosť nad svojimi minulými činmi, prevziať za ne zodpovednosť, ospravedlniť sa poškodeným a primerane odčiniť následky svojho protiprávneho konania. Kým totižto formálnym spôsobom uložená sankcia sa vo všeobecnosti snaží stigmatizovať páchateľa, neoficiálne uložená sankcia má za cieľ jeho sociálnu reintegráciu.

Niektorí kriminológovia sa k tejto teórii však stavajú skepticky a navrhujú, aby sa namiesto „zahanbenia“ kládol dôraz skôr na iné

¹⁷ Zinsstag, E., Teunkens, M., Pali, B.: *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*. Final Report of JLS/2008/JPEN/043. European Forum for Restorative Justice, 2011, s. 50

¹⁸ Pozri napr. Ashworth, A.. Responsibilities, Rights and Restorative Justice. *British Journal of Criminology*, 42, 2002, s. 578-595; Strang, H., Braithwaite, J. (Eds.). *Restorative justice and civil society*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 978-0521000536, s. 1-13

¹⁹ Braithwaite, J. *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. ISBN 9780511804618

emócie, ako napr. pocit viny, ľútosť, výčitky²⁰, empatiu²¹ a pod. Zahanbenie môže byť totižto deštruktívnou emóciou, ktorá môže u mladistvého páchatel'a vzbudiť pocit menejcennosti. RSK práve pre počet zainteresovaných strán automaticky vyvolávajú u mladistvého pocit zahanbenia. Skeptici tejto teórie vo vzťahu k restoratívnej justícii poukazujú na fakt, že teória reintegratívneho zahanbenia sa zameriava viac na mladistvého páchatel'a, kým restoratívna justícia kladie do centra pozornosti potreby a práva poškodeného.²²

Napriek kritike však aj takto modifikovaný model RSK dosahuje zjavné úspechy a ukazuje jeden zo spôsobov ako riešiť trestné veci mladistvých páchatel'ov.

Prieskumy realizované za účelom vyhodnotenia úspešnosti využívania tejto restoratívnej metódy ukazujú, že polícia nie je považovaná v tomto smere ako „nepriateľ“ mladistvého páchatel'a a „ochranca“ poškodeného, ako sa to zvyčajne javí v tradičnom justičnom systéme. Pri úspešne zrealizovaných RSK začali mladiství páchatelia chápať povinnosť príslušníkov miestnej polície vynucovať dodržiavanie zákona a namiesto považovania ich za svojich nepriateľ'ov ich začali vnímať skôr ako orgán výchovného charakteru sprostredkujúci im adekvátne riešenie ich problému (napr. formou spolupráce so školou, športovým klubom, zamestnaneckou organizáciou a pod.).²³

Mladiství páchatelia, ktorí mali pred RSK skúsenosť aj s justičným systémom považovali súdne konanie za „zlý vtíp“, resp. za „zbytočné“. Následok svojho protiprávneho konania pochopili až keď boli priamo konfrontovaní s poškodenými za prítomnosti ich vlastnej komunity, rodiny a priateľ'ov.

Navyše sa prostredníctvom tejto metódy zvýšila aj možnosť odškodnenia obete, nakoľko rodina a priatelia mladistvého páchatel'a môžu kolektívne spolu s mladistvým obvineným nahradiť spôsobenú škodu.

Prvé vyhodnotenia úspešnosti využívania tejto alternatívnej metódy boli realizované prieskumami ešte v roku 1992, čiže osemnásť mesiacov po ich zavedení do „police cautioning scheme“. Mladí ľudia, ako aj ich rodiny vnímali RSK ako pozitívny, efektívny

²⁰ Taylor, G. Guilt, shame and shaming. In Weijers, I., Duff, A. (Eds.): *Punishing juveniles: Principle and critique*. Oxford: Hart Publishing, 2002, 215 s. ISBN: 9781841132846, s. 179-192.

²¹ Maxwell, G., Morris, A. Restorative justice and reconviction. *Contemporary Justice Review*, 5(2),2002, s. 133-146.

²² Harris, N., Walgrave, L., Braithwaite, J.: Emotional dynamic in restorative conferences. *Theoretical Criminology*, 8(2),2004, s. 191-210.

²³ Moore, D. B., O'Connell, T.A. : *Family Conferencing in Wagga Wagga: A Communitarian Model of Justice*. In: *Family Conferencing and Juvenile Justice- The way forward or misplaced optimism?* Zborník zo semináru konanom v júni 1993 v Melbourne pod záštitou Australian Institute of Criminology. Elektronický dokument. Dostupné na: http://www.aic.gov.au/documents/3/9/E/%7B39E7C4C4-9A99-468B-B147-1393CD014FFF%7Dfamily_report_full.pdf

a vhodný spôsob k riešeniu trestných vecí najmä mladistvých prvopáchateľov.²⁴

Prieskum ďalej preukázal, že mladiství páchatelia majú dostatočné sociálne zázemie na reintegráciu. Mnohí z nich sa po absolvovaní RSK začali zaujímať o šport alebo sa stali členmi rôznych spoločenských organizácií. Taktiež RSK zvýšili záujem rodičov o voľnočasové aktivity ich detí, ako aj o okruh ľudí, s ktorými sa ich deti v rámci voľného času stýkajú.²⁵

Z uvedeného je teda možné vyvodiť záver, že RSK sú považované za efektívny spôsob, ako kolektívne reagovať na individuálne protiprávne konanie. V tomto smere je možné RSK chápať ako konferencie komunitnej zodpovednosti. Prostredníctvom mobilizácie komunity sa môže konštruktívnejšie a spravodlivejšie reagovať na zločin a neprispôsobivosť právnym a morálnym normám.

²⁴ Moore, D.B. "Evaluating family group conferences: some early findings from Wagga Wagga" in Criminal Justice Planning and Coordination, eds. D. Biles & S. McKillop, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1991.

²⁵ Dymond, K., Jamieson, J., Coates, B. & Couling, N. "Report on Young Offenders who have been subject to the Wagga Wagga police cautioning process, Wagga Wagga", School of Humanities & Social Sciences, Charles Sturt University, Riverina, 1992

KONFERENCIE V SEVERNOM ÍRSKU

V Severnom Írsku sa konferencie začali využívať v roku 1993 a to nielen ako alternatíva k trestnému konaniu, ale aj na riešenie napr. susedských sporov, či ďalších problémov v komunite. V rámci využívania týchto metód je v Severnom Írsku kľúčovým najmä dobrovoľníctvo. V prvých rokoch šlo skôr o neformálne alternatívy, ktoré neboli integrované v rámci trestného systému. Postupne sa však zistilo, že restoratívna justícia môže prispieť k pozitívnej zmene prístupu k trestaniu páchatel'ov a odškodňovaniu obetí, nakoľko umožňuje dosiahnutie spravodlivejšieho výsledku pre všetky zainteresované strany. Prijatím Justice (Northern Ireland) Act 2002²⁶ tak restoratívne metódy získali legálny základ.

Pred tým, ako sa oficiálne zaviedla metóda rodinných skupinových konferencií na riešenie trestných vecí mládeže, bolo uskutočnených viacero prieskumov a analýz tejto metódy na Novom Zélande, USA, Austrálii. Hľadal sa taký model, ktorý by bol čo možno najviac vhodný pre podmienky v Severnom Írsku. Každá krajina je totiž iná, má vlastné geografické, demografické, kultúrne podmienky, špecifiká a tieto treba pri prijímaní akéhokoľvek nového inštitútu do právneho systému zohľadniť. Severné Írsko sa priklonilo k novozélandskému modelu RSK, avšak si ho prispôbilo na svoje podmienky. Vznikol tak tzv. „balanced model“ („vyvážený model RSK“)²⁷, ktorý umožňoval rovnaké zaobchádzanie so všetkými zúčastnenými stranami, t.j. s obeťou, mladistvým páchatel'om ako aj členmi komunity. Novozélandský model totiž ako keby do centra pozornosti kládol len práva poškodeného, jeho vzniknutú ujmu a následné odškodnenie. Účelom vyváženého modelu je však okrem odškodnenia obete trestného činu aj výchovný vplyv na mladistvého páchatel'a, a to predovšetkým prostredníctvom aktívnej participácie členov komunity, ktorí sa na RSK zúčastňujú.²⁸

Vyvážený model sa tak zameriava *na motiváciu páchatel'ovho konania, na samotné príčiny spáchania trestného činu, na príležitosti spáchať trestný čin, na možnosti prevencie, ako aj na škodu spôsobenú trestným činom.*

Vznikla konferenčná služba pre mládež (Youth Conferences Service)²⁹, ktorá má na starosti organizovanie a riadenie priebehu RSK (nielen v trestných, ale aj mimotrestných veciach z oblasti napr. rodinného práva, sociálnoprávnej ochrany detí) a taktiež pripravenie plánu činností, ktoré musí obvinený splniť, aby odčinil následky svojho protiprávneho konania a aby sa vyhol v budúcnosti prípadnej

²⁶ dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/26/contents>

²⁷ § 57-61 Justice (Northern Ireland) Act 2002.

²⁸ Campbell, C., Devlin R., O'Mahony, D., Doak, J., Jackson, J., Corrigan, T. et al.: *Evaluation of the Northern Ireland Youth Conference Service*. Belfast: Northern Ireland Statistics and Research Agency, 2005.

²⁹ http://www.youthjusticeagency.ni.gov.uk/youth_conference_service/. Na stránke sú dostupné manuály týkajúce sa RSK pre obeť, pre mladistvých páchatel'ov (aj vo video podobe)

recidive. Takto pripravený plán, ktorý je výsledkom RSK, musí byť potvrdený rozhodnutím súdu, v prípadoch, ktoré by inak museli byť prejednávané v rámci súdneho konania³⁰.

V centre pozornosti sú najmä mladiství vo veku od 10 do 17 rokov veku, ktorí spáchali trestný čin, alebo je tu riziko, že ho spáchajú (vyskytuje sa u nich tzv. praekriminalita). Mladistvý páchatel' musí chcieť participovať na RSK a doznať sa k spáchaniu trestného činu. Bez prítomnosti mladistvého nie je možné RSK vykonať. To isté platí, ak mladistvý odmietne účasť na RSK. RSK zostávajú alternatívou trestného procesu len na báze dobrovoľnosti. Mladiství musia byť o tomto patrične poučení. V prípade súhlasu s touto alternatívou, mladistvý sa musí RSK zúčastniť v sprievode „vhodnej“ dospelšej osoby, ktorou môže byť rodič, priateľ alebo aj profesionálny pracovník, s ktorým mladistvý došiel už pred tým do kontaktu a má k nemu dôveru. Konferencie sa môžu zúčastniť aj ďalšie osoby, ktoré si mladistvý vyberie. Tieto osoby budú následne participovať na výsledku konferencie a preberú na seba záväzok na nápravu páchatel'a a realizáciu činností a povinností vytýčených v konečnom rozhodnutí RSK.³¹

Čo sa týka účasti poškodeného na RSK, táto nie je povinná. To znamená, že RSK môže prebehnúť aj bez účasti poškodeného (obete) trestného činu mladistvého páchatel'a. Týka sa to najmä prípadov, kedy by mohlo dôjsť k reviktimizácii obete v priebehu procesu RSK. Je tu však možnosť zapojiť sa do priebehu konferencie aj v takýchto prípadoch formou zariadení na prenos obrazu a zvuku, prípadne formou zastúpenia inou osobou.

Prieskum realizovaný v rokoch 2009-2010 však ukázal, že poškodení trestnými činmi sa zúčastnili priebehu RSK v 74% prípadov. Taký istý počet poškodených sa vyjadrilo, že bolo spokojných s priebehom a výsledkom konferencie, a asi 90% z týchto poškodených by odporučilo tento spôsob riešenia trestných vecí ďalším obetiam.³²

Okrem vraždy a zabitia môžu byť na RSK postúpený akýkoľvek trestný čin spáchaný mladistvým. Pri závažnejších trestných činoch, ako sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie, či recidivujúcich páchatel'och, sa však ráta so sprísneným dohľadom a neustálou výmenou informácií konferenčnej služby, tímami pre mládež a členmi komunity, ktorí preberajú záväzok, že dohliadnu na nápravu páchatel'a. Tento prístup nesie názov „circles of support and accountability“ („kruhy podpory a zodpovednosti“). Asi 50 %

³⁰ Youth Justice Agency. (2007-2008). *Annual report and accounts: Report on the work of the Youth Justice Agency of Northern Ireland 2007/2008*. London: Stationary Office.

³¹ Zinsstag, E., Teunkens, M., Pali, B.: *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*. Final Report of JLS/2008/JPEN/043. European Forum for Restorative Justice, 2011, s. 247-258

³² Youth Justice Agency. (2009-2010). *Annual report and accounts: Report on the work of the Youth Justice Agency of Northern Ireland 2009/2010*. London: Stationary Office.

prípadoch, ktorými sa RSK zaoberajú, tvoria trestné činy proti osobám a proti majetku malej a strednej závažnosti.³³

V prípade, ak mladistvý páchatel' splní všetky záväzky uložené mu v rozhodnutí, ktoré bolo výsledkom RSK, *nestáva sa tento trestný čin a rozhodnutie o ňom formou RSK súčasťou jeho registra trestov*.

Odporúčenie, resp. príkaz na konanie v rámci RSK môže prísť z úradu štátneho žalobcu (v našich podmienkach prokurátora) a tým pádom RSK bude tvoriť odklon trestného konania ešte v štádiu prípravného konania, alebo môže prípad na RSK odporučiť samotný súd rozhodujúci o prípade, pričom RSK bude chápané ako opatrenie súdu.

Priebeh konferencie je v podstate rovnaký ako v novozélandskom modeli. Dohoda, ktorá má byť výsledkom konferencie, musí vytýčiť plán povinností, ktoré má páchatel' reálne splniť a musí sa zaoberať aj samotnými príčinami protiprávneho konania mladistvého páchatel'a. Povinnosti, resp. opatrenia, ktoré páchatel'ovi môžu byť uložené sú predovšetkým: ospravedlnenie sa obeti trestného činu (poškodenému), odškodnenie, verejnoprospešné práce, zúčastnenie sa výchovného programu, programu na ovládanie hnevu, protialkoholické alebo protidrogovej terapie.

Poškodený má právo byť informovaný o plnení plánu, ktorý bol vytýčený v rámci dohody ako výsledku RSK.

³³ Zinsstag, E., Teunkens, M., Pali, B.: *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*. Final Report of JLS/2008/JPEN/043. European Forum for Restorative Justice, 2011, s. 247-258

VEĽKÁ BRITÁNIA A RODINNÉ SKUPINOVÉ KONFERENCIE

Veľká Británia patrí vôbec k prvým štátom v rámci Európy, ktoré začali využívať restoratívnu metódu konferencií na riešenie trestných vecí mládeže. V roku 1997 bola prijatá tzv. Biela kniha s názvom „*No more excuses - A new approach to tackling youth crime in England and Wales*“ („Už žiadne ospravedlnenia - nový prístup k riešeniu kriminality mládeže v Anglicku a Wales“), ktorej výsledkom bolo neskoršie vydanie Crime and Disorder Act 1998³⁴ a Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999, ktoré zaviedli nové prístupy k využívaniu restoratívnych metód v rámci trestného systému voči mladistvým páchatelom.³⁵ Biela kniha vychádzala z troch hlavných pilierov:

- *restorácia*- mladiství páchatelia sa musia poškodeným ospravedlniť a urobiť nápravu spôsobeného následku,
- *reintegrácia*- mladiství páchatelia „splatia svoj dlh spoločnosti“, následne sa stávajú opäť súčasťou komunity,
- *zodpovednosť*- mladiství páchatelia a ich rodičia čelia následkom protiprávneho konania a preberajú zodpovednosť za prevenciu pred recidívou.³⁶

Polícia však už v tom čase využívala určité restoratívne metódy a opatrenia pri zaobchádzaní s mládežou, ako napr. mediáciu medzi páchatelom a obeťou. Kooperovala pri tom s orgánmi sociálnych vecí a rodiny, ako aj organizáciami poskytujúcimi sociálne služby. Nanešťastie, tieto metódy a opatrenia nemali legálny základ a začali sa uplatňovať skôr ako dôsledok iniciatívy „zdola“.³⁷ Popri tradičnom trestnom systéme sa tak začalo uplatňovať viacero restoratívnych metód, ako výchovné opatrenia, napomenutie s výstrahou, príkaz na náhradu škody, využívanie verejnoprospešných prác a pod. Ich cieľom bolo pôsobiť preventívne voči recidíve mladistvých páchatelov a primäť ich k prevzatíu zodpovednosti za následky svojho protiprávneho konania. Prijatím zákona Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999³⁸ sa zaviedla možnosť, aby zainteresované strany, ktorých sa spáchaný trestný čin priamo dotýka, uzavreli dohodu. Ideálne sa to vzťahuje na mladistvého páchatela, jeho/jej rodinu a obeť, t.j. poškodeného (a jeho/jej rodinu), pričom priebeh takéhoto stretnutia dozoruje a vedie výbor zložený z dvoch vyškolených laikov

³⁴ The Criminal and Disorder Act 1998. Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk>

³⁵ Crawford, A., Newburn, T.: Recent developments in restorative justice for young people in England and Wales. *British Journal of Criminology*, 42(3), 2002, s. 476-495.

³⁶ Home Office: *No more excuses – A new approach to tackling youth crime in England and Wales*. Cm 3809. London: Home Office, 1997, bod 9.2

³⁷ Zinsstag, E., Teunkens, M., Pali, B.: *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*. Final Report of JLS/2008/IPEN/043. European Forum for Restorative Justice, 2011, s. 282-297

³⁸ Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999. Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/contents>

- členov komunity, a zástupcu tímu pre mládež (tímy pre mládež má Veľká Británia vytvorené v rámci systému juvenilnej justície ako lokálne orgány na zaobranie sa trestnými vecami mládeže formou restoratívnych metód).³⁹

Napriek tomu, že Veľká Británia prijatím Criminal Justice Act 2003 výrazne podporila zavedenie restoratívnych metód do justície, nebolo doriešené ich financovanie. Preto sa viac-menej restoratívne metódy využívali v trestných veciach mládeže a pri dospelých páchatel'och len v obmedzenej miere.

³⁹ Miers, D., Willemsens, J. *Mapping restorative justice: Developments in 25 European countries*. Leuven: European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice v.z.w, 2004

KONFERENCIE V HOLANDSKU

Prvé pilotné programy skupinových konferencií boli odštartované v Holandsku začiatkom nového milénia. Avšak hoci mali sľubné výsledky, nestali sa alternatívou riešenia trestných vecí mládeže, ale zostali využívané len v rovine netrestných vecí, najmä ako metóda sociálnej práce pri riešení rodinných problémov, domáceho násilia, resp. ako forma prevencie (keďže rozvrátená, disfunkčná rodina predstavuje častokrát hlavný kriminogénny faktor vo vzťahu ku kriminalite mládeže). Dôvodom, prečo Holandsko nepristúpilo k využívaniu RSK ako alternatívy trestného procesu bolo, že práve v čase zavádzania rodinných skupinových konferencií do právneho systému, bolo na území Holandska spáchaných viacero násilných trestných činov mladistvými páchateľmi, čo vyvolalo skôr snahu o sprísnenie prístupu uplatňovaného voči mladistvým v trestnom súdnictve.⁴⁰ Je však pravdepodobne len otázkou času, kým sa táto metóda rozšíri aj do trestných vecí mládeže, nakoľko Holandsko vykazuje značné úspechy s RSK v rovine sociálnej práce a praktické skúsenosti z tejto oblasti je predsa možné analogicky aplikovať aj v rovine trestného práva s obdobnými úspechmi.

Vedenie konferencií, školenie koordinátorov a riešenie prípadov vhodných na RSK zabezpečuje tzv. Eigen-Kracht Centrale⁴¹. Využíva sa novozélandský model vedenia RSK a so svojimi skúsenosťami sa Holanďania podelili už aj s Nemeckom a Slovenskou republikou.

⁴⁰ Zinsstag, E., Teunkens, M., Pali, B.: *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*. Final Report of JLS/2008/JPEN/043. European Forum for Restorative Justice, 2011, s. 267-268; Blad, J., van Lieshout, J.: *Families Solving their Problems- Family Group Conferencing on Family Problems in the Netherlands*. European Best Practices of Restorative Justice in Criminal Procedure, 2010. elektronický dokument, s. 59- 66

⁴¹ <http://www.eigen-kracht.nl/nl>

ÚVAHY DE LEGE FERENDA - SÚ RSK UPLATNITEĽNÉ AJ U NÁS ???

Podľa vzoru Holandska bolo na Slovensku uskutočnených už niekoľko RSK (od roku 2006), tzn. že sa doposiaľ využívajú len ako metóda sociálnej práce na riešenie mimotrestných vecí. Organizované sú pod gesciou združenia Úsmev ako dar s podporou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny a teda aj Úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, a miestnych samospráv. Každoročne sa uskutočnia v každom z ôsmich krajov tri rodinné skupinové konferencie, pričom výsledky sú veľmi priaznivé.

Osobne považujem túto metódu podľa výsledkov prieskumov v krajinách, ktoré RSK využívajú na riešenie trestných aj mimotrestných vecí vo vzťahu k mladistvým, ako veľmi efektívnu a vedela by som si ju predstaviť aj ako alternatívu trestného procesu v podmienkach Slovenskej republiky.

Asi za najprepracovanejší považujem vyvážený model RSK tak ako je uplatňovaný v Severnom Írsku, v ktorom sa do centra pozornosti dostávajú všetky zainteresované strany, pričom organizáciu a priebeh konferencie zabezpečuje nezávislá konferenčná služba. V podmienkach Českej republiky by uvedenú úlohu mohla vykonávať Probačná a mediačná služba. Na Slovensku existujú síce probační a mediační úradníci, ktorí majú status súdnych úradníkov, avšak ich počet namiesto toho aby rástol, klesá. Tým pádom využívanie probácie a mediácie v podmienkach SR zostáva viac menej stále iba na papieri. Preto rozšírenie ich právomocí o novú metódu nevidím veľmi reálne. Vhodnejšie na využívanie restoratívnych metód by bolo vytvoriť nezávislý orgán /ako je napr. Probačná a mediačná služba v ČR), ktorý by nepatril pod pôsobnosť žiadneho ministerstva. V Slovenskej republike by však bol reálnym aj model policajným príslušníkom, alebo skôr prokurátorom vedených rodinných skupinových konferencií s tým, že by boli RSK využívané ako alternatíva trestného procesu už v prípravnom konaní a len vo vzťahu k mladistvým páchatelom. V podstate po skončení vyšetrovania by sa namiesto návrhu na dohodu o vine a treste vypracoval návrh na realizáciu rodinnej skupinovej konferencie. V kontexte uvedeného považujem RSK za vhodnejšiu alternatívu, ako konanie o dohode o vine a treste, kde značne absentuje výchovný charakter tejto alternatívy, ktorý má vo vzťahu k mladistvým v rámci restoratívnej justície značný význam. Vyžadovalo by sa však odskúšanie pilotného projektu. Negatívom je, že stále absentujú v podmienkach SR aj probačné a výchovné programy, ktoré by mohli byť využívané ako sankcia za protiprávne konanie mladistvého páchatela v rámci dosiahnutej dohody na RSK.

Pre možné zavedenie RSK ako alternatívy trestného procesu pre mladistvých páchatelov nám môžu značne pomôcť skúsenosti nezávislej organizácie Úsmev ako dar, ktorá v tomto období chystá vydanie publikácie, kde zhrnie doterajšie praktické skúsenosti s využívaním rodinných skupinových konferencií ako metódy

sociálnej práce v riešení mimotrestných vecí (domáce násilie, náhradná rodinná starostlivosť a pod.).

Literature:

- Ashworth, A.. Responsibilities, Rights and Restorative Justice. *British Journal of Criminology*, 42, 2002, s. 578-595
- Bazemore, G. Schiff, M. (Eds.): *Restorative community justice: Repairing harm and transforming communities*. Cincinnati: Anderson Publishing Co., 2001, ISBN 978-1583605066
- Bazemore, G., Umbreit, M. A comparison of four restorative conferencing models. *Juvenile Justice Bulletin*. (Feb. 2001). U.S. Department of Justice. prevzaté z: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/184738.pdf>.
- Blad, J., van Lieshout, J.: Families Solving their Problems-Family Group Conferencing on Family Problems in the Netherlands. In European Best Practices of Restorative Justice in Criminal Procedure, 2010. elektronický dokument. dostupné na: http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CDMQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.eucpn.org%2Fdownload%2F%3Ffile%3DRJ_ENG.pdf%26type%3D8&ei=Rs-wUM6_DIXMswbjzIHYAw&usq=AFQjCNHFGSfa2as5RsqZCTP67OTr1d-mfg&sig2=MyoGPsMSXxFFaqBTqVWlww, s. 59- 66
- Braithwaite, J. Conferencing and plurality. *British Journal of Criminology*, 37(4) , 1997, s. 502-506
- Braithwaite, J. *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. ISBN 9780511804618
- Campbell, C., Devlin R., O'Mahony, D., Doak, J., Jackson, J., Corrigan, T. et al.: *Evaluation of the Northern Ireland Youth Conference Service*. Belfast: Northern Ireland Statistics and Research Agency, 2005.
- Crawford, A., Newburn, T.: Recent developments in restorative justice for young people in England and Wales. *British Journal of Criminology*, 42(3), 2002, s. 476-495
- Danek, J. et al. *Prevenca kriminality v prostredí detí a mládeže*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, 2007. 279 s. ISBN 978-80-89220-94-6
- Dymond, K., Jamieson, J., Coates, B. & Couling, N. "Report on Young Offenders who have been subject to the Wagga Wagga police cautioning process, Wagga Wagga", School of Humanities & Social Sciences, Charles Sturt University, Riverina, 1992Home Office. *No more excuses – A new approach to tackling youth crime in England and Wales*. Cm 3809. London: Home Office, 1997
- Faltin, M. *Delikvencia detí a mladistvých*. Bratislava: SPN, 1972. ISBN 67-127-72
- Harris, N., Walgrave, L., Braithwaite, J.: Emotional dynamic in restorative conferences. *Theoretical Criminology*, 8(2),2004, s. 191-210.

- Hroncová, J. et al. *Sociálna patológia a jej prevencia*. 1. vyd. Banská Bystrica: PF UMB, 2004. 220 s. ISBN 80-8055-955-3
- Hroncová, J. *Sociológia výchovy*. Banská Bystrica: PF UMB, 1996. ISBN 80-88825-37-7
- Kuchta, J., Válková, H., et.al.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha. Beckovy medziborové učebnice. C.H.Beck,2005. 1.vyd., ISBN 80-7179-813-4
- Matoušek, O., Matoušková, A. *Mládež a delikvence : Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. - 3. aktualiz. vyd. - Praha: Portál, 2011. - 336 s, ISBN: 9788073678258
- Maxwell, G., Morris, A. Restorative justice and reconviction. *Contemporary Justice Review*, 5(2),2002, s. 133-146.
- Maxwell, G. M., Morris, A.: *The New Zealand Model of Family Group Conferences*. In: *Family Conferencing and Juvenile Justice- The way forward or misplaced optimism?* Zborník zo semináru konanom v júni 1993 v Melbourne pod záštitou Australian Institute of Criminology. Elektronický dokument. Dostupné na: http://www.aic.gov.au/documents/3/9/E/%7B39E7C4C4-9A99-468B-B147-1393CD014FFF%7Dfamily_report_full.pdf
- Miers, D., Willemsens, J. *Mapping restorative justice: Developments in 25 European countries*. Leuven: European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice v.z.w, 2004
- Moore, D.B. "Evaluating family group conferences: some early findings from Wagga Wagga" in Criminal Justice Planning and Coordination, eds. D. Biles & S. McKillop, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1991.
- Moore, D. B., O'Connell, T.A. : *Family Conferencing in Wagga Wagga: A Communitarian Model of Justice*. In: *Family Conferencing and Juvenile Justice- The way forward or misplaced optimism?* Zborník zo semináru konanom v júni 1993 v Melbourne pod záštitou Australian Institute of Criminology. Elektronický dokument. Dostupné na: http://www.aic.gov.au/documents/3/9/E/%7B39E7C4C4-9A99-468B-B147-1393CD014FFF%7Dfamily_report_full.pdf
- Roche, D.: *Accountability in restorative justice*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 316 s. ISBN 9780199259359
- Sejšťová, L. *Deti, mládež a delikvencia*. - 1. vyd. - Bratislava: ALBUM, 2002. 290 s. ISBN 80- 968667-2-9
- Schusterová, I. *Násilie, jeho variabilita, obeť a možnosti riešenia*. Filozofická fakulta TU v Trnave, 2010, 132 s. , ISBN: 978-80-8082-411-2
- Strang, H., Braithwaite, J. (Eds.). *Restorative justice and civil society*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 978-0521000536
- Weijers, I., Duff, A. (Eds.): *Punishing juveniles: Principle and critique*. Oxford: Hart Publishing, 2002, 215 s. ISBN: 9781841132846.

- Youth Justice Agency. (2007-2008). *Annual report and accounts: Report on the work of the Youth Justice Agency of Northern Ireland 2007/2008*. London: Stationary Office
- Youth Justice Agency. (2009-2010). *Annual report and accounts: Report on the work of the Youth Justice Agency of Northern Ireland 2009/2010*. London: Stationary Office.
- Zinsstag, E., Teunkens, M., Pali, B.: *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*. Final Report of JLS/2008/JPEN/043. European Forum for Restorative Justice, 2011
- Children, Young Persons, and their Families' Act 1989. dostupné na:
<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/latest/DLM147088.html>
- Criminal and Disorder Act 1998. Dostupné na:
<http://www.legislation.gov.uk>
- Justice (Northern Ireland) Act 2002. dostupné na:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/26/contents>
- Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999. Dostupné na:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/contents>
- Youth Offenders Act 1997. dostupné na:
http://www.austlii.edu.au/au/legis/nsw/consol_act/yoa1997181/
- <http://www.eigen-kracht.nl/nl>
- http://www.youthjusticeagencyni.gov.uk/youth_conference_service/

Kontakt:

dominika.strigacova@gmail.com

PROCESNÍ ALTERNATIVY A JEJICH VLIV NA VYUŽÍVÁNÍ ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ

FILIP ŠČERBA

Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Abstract in original language

Článek se zabývá souvislostí mezi využíváním procesních postupů, jež jsou alternativou ke standardní formě trestního řízení, a aplikací alternativních trestů v praxi české trestní justice. Hlavní pozornost je věnována institutu trestního příkazu a na základě analýzy statistických údajů je prokazováno, jak změny v právní úpravě trestního příkazu ovlivňují skladbu trestů ukládaných soudy; tento jev je patrný zejména v souvislosti s využíváním trestu obecně prospěšných prací.

Key words in original language

Trestní příkaz; obecně prospěšné práce; trest odnětí svobody; alternativní tresty

Abstract

The article deals primarily with the connection between alternative procedural forms of criminal proceedings and applications of alternative punishments in the practise of the Czech criminal justice. The main attention is focused on criminal warrant (special form of court's decision). The analysis of statistical data prove, that changes of legal regulation of criminal warrant influence imposing of punishments by courts; this is obvious primarily with the connection of punishment of community works.

Key words

Criminal warrant; community works; imprisonment; alternative punishments

1. ÚVODEM

Již po dvě dekády je v českém trestním právu jasně patrná tendence omezovat sankcionování pachatelů trestných činů formou nepodmíněného trestu odnětí svobody. Důvody této snahy jsou obecně známé – příklon ke konceptu restorativní justice, nízká efektivita a vysoká finanční náročnost trestu odnětí svobody, přeplněnost věznic.

V legislativní rovině se tato idea projevila zejména v podobě zavádění nových alternativních trestů (primárně obecně prospěšných prací, probačních institutů či domácího vězení) a odklonů v trestním řízení (podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání mladistvých), ale též vytvořením nového systému sankcionování mladistvých (přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech

mládeže) nebo zřízením Probační a mediační služby (zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě).

V této souvislosti nelze přehlédnout, že český zákonodárce často podnikal tyto kroky nepromyšleně až chaoticky – stačí připomenout to, že k zavedení trestu obecně prospěšných prací a probačních institutů došlo několik let před tím, než byla vytvořena Probační a mediační služba jako celistvý orgán, jehož činnost je prakticky nezbytným předpokladem pro efektivní výkon zmíněných alternativ; podobná situace se opakovala v roce 2009, kdy byl přijetím nového trestního zákoníku (č. 40/2009 Sb.) zakotven do českého trestního práva trest domácího vězení, aniž by předtím byl fakticky připraven a zajištěn ten jediný skutečně efektivní způsob kontroly tohoto trestu, tedy elektronický monitoring (a tento stav trvá i nyní, tj. po třech letech účinnosti nového trestního zákoníku).

Přesto lze konstatovat, že v současnosti české trestní právo disponuje komplexním a bohatým systémem alternativních opatření, jež v sobě zahrnuje jak alternativy hmotněprávní, tak i alternativy procesní.

Cílem tohoto příspěvku je poukázat na významné souvislosti mezi využíváním alternativních procesních postupů aplikací alternativních trestů. V tuto chvíli je nutné zdůraznit, že alternativními procesními postupy jsou zde rozuměny nejen odklony v trestním řízení (jež bývají tradičně řazeny do kategorie alternativních opatření), ale i další odchylky od té podoby trestního řízení, která bývá doposud označována jako „standardní“ – byť toto označení lze do určité míry zpochybnit (viz dále).

V prvé řadě je třeba zdůraznit, že procesní způsob vyřízení trestní věci by principiálně neměl mít žádný vliv na to, jaký druh hmotněprávního postihu bude vůči obviněnému v případě prokázání viny uplatněn. Trestní zákoník totiž stanoví jasná kritéria, která musí soud brát v úvahu při stanovování druhu a výměry trestu (§ 39 a násl. tr. zák.). Je pravdou, že jisté procesní aspekty mezi nimi lze identifikovat – příkladem může být ustanovení § 39 odst. 3, které mezi těmito kritérii uvádí i délku trestního řízení, jestliže trvalo nepřiměřeně dlouhou dobu. Tuto instrukci je tedy třeba vnímat v tom smyslu, že důvodem pro uložení mírnějšího (případně alternativního) trestu může být spíše delší doba prováděného řízení, jakožto určitá kompenzace za újmu způsobenou obviněnému/pachateli samotným nepřiměřeně dlouhým trestním řízením.

Analýza statistických údajů však prokazuje, že specifické procesní postupy fakticky ovlivňují využívání alternativních trestů i způsobem, který není zákonem nijak předpokládán. Jde o jev principiálně negativní, a navíc bohužel nikoli překvapující, neboť je projevem dlouhodobé nemoci české trestní justice.

2. VYUŽÍVÁNÍ TRESTNÍCH PŘÍKAZŮ A JEHO VLIV NA UKLÁDÁNÍ TRESTŮ

Zmiňovaný jev souvisí s tím specifickým trestně-procesním postupem, který je v praxi českých soudů zároveň jednoznačně tím nejvyužívanějším. Tím je rozhodování formou trestního příkazu (§ 314e tr. řádu).

Pro ilustraci míry vyřizování věci trestním příkazem dobře poslouží tabulka č. 1, v níž jsou zachyceny údaje o počtech věcí vyřešených trestním příkazem v letech 2006 až 2011, jakož i o podílu této formy rozhodnutí ve vztahu k celkovému nápadu trestních věcí na okresní soudy.

Tabulka č. 1:

Využívání trestních příkazů v ČR v letech 2006 – 2011¹

ROK	NÁPAD TRESTNÍCH VĚCÍ	VYŘÍZENO TRESTNÍM PŘÍKAZEM	%
2006	96.258	55.213	57,4 %
2007	99.203	59.880	60,4 %
2008	96.394	58.198	60,4 %
2009	100.504	60.494	60,2 %
2010	90.279	50.282	55,7 %
2011	91.692	50.236	54,8 %

* Údaj vyjadřuje celkový počet osob, jejichž trestní věci, v daném období napadly na okresní soudy.

Z uvedených údajů je patrné, že trestními příkazy je vyřizována více než polovina věcí, jež na okresní soudy napadnou. Je tedy evidentní, že teorie (zákon) a praxe se zásadně liší v tom, jaká forma trestního řízení má být označována jako „standardní“ – zatímco teorie s odkazem na základní zásady trestního řízení (zejména zásadu veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti – srov. § 2 odst. 10, 11 a 12) považuje hlavní líčení za standard, od kterého se lze (spíše jen výjimečně) v zákonem předpokládaných případech odchýlit, v praxi ve skutečnosti převládá vyřizování trestních věcí bez provedení

¹ Zdroj: Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti za roky 2007 až 2012. Dostupné na: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>, a na <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145> – přístup 20. 10. 12

hlavního líčení, ať už ve formě odklonů, anebo právě s využitím institutu trestního příkazu.

V níže uvedené tabulce č. 2 jsou uvedeny údaje o aplikaci jednotlivých druhů trestů v praxi českých soudů, a to v období let 1995 až 2011 (údaje vyjadřují procento, jímž byla aplikace toho kterého trestu zastoupena ve vztahu k celkovému počtu odsouzených osob za příslušný kalendářní rok). Rok 1995 byl jako výchozí zvolen proto, že až do jeho konce český trestní zákon znal pouze tři hlavní hmotněprávní alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, a to upuštění od potrestání, podmíněné odsouzení a peněžitý trest – v roce následujícím již soudy mohly využívat i trest obecně prospěšných prací, který měl na skladbu ukládaných trestů značný vliv. Rok 2011 je zatím posledním rokem, pro který byly zveřejněny Statistické ročenky kriminality, z nichž jsou zvedené údaje převzaty.²

V tabulce není zachycena míra aplikace trestu domácího vězení, jenž může být ukládán od r. 2010, a to jednoduše proto, že míra jeho využívání byla v roce 2010 i v roce 2011 tak nízká (zejména kvůli nemožnosti jeho kontroly prostřednictvím elektronického monitoringu), že z ní nelze vyvozovat žádné podstatné závěry.³

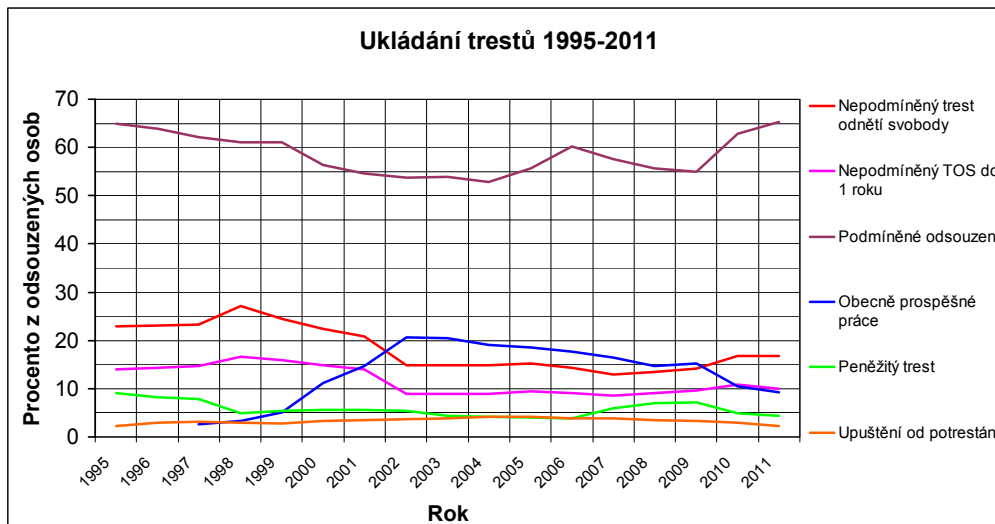
Tabulka č. 2 – Podíl aplikace hmotněprávních alternativních opatření a podmíněného trestu odnětí svobody

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
NEPO	22,84	23,07	23,31	27,1	24,51	22,33	20,83	14,84	14,81	14,89	15,18	14,40	13,03	13,54	14,14	16,73	16,72
NEPO do jednoho roku	14,05	14,3	14,65	16,62	15,86	14,82	13,97	8,95	8,96	8,94	9,52	9,10	8,65	9,14	9,69	10,88	9,90
Podmíněné odsouzení	65	63,86	62,21	61,13	61,01	56,35	54,53	53,68	53,95	52,84	55,66	60,28	57,51	55,64	54,95	62,85	65,25
Obecně prospěšné práce	–	–	2,68	3,28	5,14	11,21	14,68	20,62	20,55	19,04	18,52	17,67	16,5	14,77	15,25	10,50	9,28
Peněžitý trest	9,06	8,17	7,87	4,87	5,38	5,65	5,52	5,38	4,45	4,26	3,97	3,87	6,02	7,00	7,15	4,90	4,39
Upuštění od potr.	2,24	2,92	3,12	2,93	2,83	3,28	3,46	3,7	3,83	4,12	4,25	3,92	3,79	3,54	3,39	2,90	2,34

² Statistické ročenky kriminality jsou dostupné na www.justice.cz a <http://cslav.justice.cz/InfoData/uvod.html>

³ Konkrétně v r. 2010 byl trest domácího vězení uložen ve 114 případech (0,16% z odsouzených osob), v r. 2011 ve 228 případech (0,32% z odsouzených osob).

Graf č. 1 – Vývoj aplikace hmotněprávních alternativních opatření a nepodmíněného trestu odnětí svobody

Pro účely tohoto příspěvku je třeba si všimat primárně míry ukládání trestu obecně prospěšných prací – ten se na patnáct let stal tím relativně nejpřísnějším alternativním trestem, a proto se od něj právem očekávalo, že bude využíván v případech, kdy soudy zatím ukládaly krátkodobé nepodmíněné tresty odnětí svobody.

Z uvedených údajů je však patrné, že až do r. 2001 podíl aplikace obecně prospěšných prací sice stoupal (až téměř na 15%), avšak míra ukládaných krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody (ve výměře do jednoho roku) zůstávala víceméně stejná. Namísto toho se snižovalo využívání *podmíněného* trestu odnětí svobody. V této fázi tedy jeden alternativní trest nahrazoval jinou alternativu, nikoli nepodmíněný trest odnětí svobody – jde o známý efekt označovaný jako „net-widening“.

Zlom nastal v roce 2002, kdy oproti roku předešlému došlo ke skokovému nárůstu podílu trestu obecně prospěšných prací o 6% a k prakticky stejnému poklesu v ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody. Dá se tedy s velkou jistotou konstatovat, že od tohoto roku soudy konečně začaly využívat obecně prospěšné práce pro nahrazování nepodmíněného trestu odnětí svobody (zejména pak krátkodobých nepodmíněných trestů – jejich podíl poklesl o 5%), a nikoli jako alternativu k podmíněnému odsouzení.

Co ale bylo příčinou takového náhlého obrátu v přístupu soudů? Lze identifikovat hned několik důvodů takového jevu:

1. V roce 2002 již naplno fungovala Probační a mediační služba, jejíž úředníci efektivně kontrolují výkon trestu obecně

prospěšných prací. Probační a mediační služba vznikla již sice o rok dříve, k 1. 1. 2001 (zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě), ale v tomto svém prvním roce existence ještě z pochopitelných důvodů její činnost nebyla tak propracovaná, navíc soudci musely nejprve získat určitou důvěru k probačním úředníkům resp. k významu a efektivitě jejich práce. V roce 2002 už však tedy soudci mohli díky působení probačních úředníků vkládat více důvěry v kvalitní kontrolu trestu obecně prospěšných prací, a byli proto ochotni jej využívat v ještě širší míře než dříve.

2. K 1. 1. 2002 nabyla účinnosti novela č. 265/2001 Sb., která mj. provedla některé změny v právní úpravě trestu obecně prospěšných prací. Důležitou změnou bylo rozšíření okruhu subjektů, v jejichž prospěch mohou být obecně prospěšné práce vykonávány (do té doby bylo možné tyto práce vykonávat pouze ve prospěch obcí, od 1. 1. 2002 je lze vykonávat i ve prospěch státních či jiných obecně prospěšných zařízení – srov. § 45 odst. 3 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění účinném k 31. 12. 2009 a § 62 odst. 3 tr. zák.). Díky této se změně se rozšířila poptávka po výkonu obecně prospěšných prací ze strany těchto jiných institucí, což mělo opět pozitivní vliv na míru využívání tohoto trestu.
3. Třetí příčinou výše popsaného jevu byla další novinka, kterou přinesla zmiňovaná novela č. 265/2001 Sb. S účinností od 1. 1. 2002 byla rozšířena kategorie trestných činů, u nichž je nepodmíněný trest odnětí svobody trestem subsidiárním. Podle ustanovení § 39 odst. 2 trestního zákona z roku 1961 tak bylo možné u kategorie trestných činů, u nichž horní hranice trestní sazby nepřevyšovala *tři* roky (před účinností této novely šlo o trestné činy s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující jeden rok), uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu.

Do takto vymezené kategorie deliktů spadá již velké množství trestných činů, a to i včetně často páchaných úmyslných trestných činů (např. krádež, zpronevěra, ublížení na zdraví, výtržnictví a řada dalších). Jestliže by soud u některého takového trestného činu hodlal ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody, musel by v odůvodnění svého rozsudku adekvátně vysvětlit svůj závěr o tom, že vzhledem k osobě pachatele by uložení jiného druhu trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu.⁴ Takový požadavek pak v řadě případů opravdu může soud donutit k tomu, aby hledal za nepodmíněný trest odnětí svobody náhradu.

První dva uvedené důvody sice mohou poskytnout vysvětlení (dalšího) nárůstu využívání obecně prospěšných prací, nicméně nevysvětlují skokové snížení ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody. Rozšíření kategorie deliktů, u nichž má být nepodmíněný

⁴ Srov. přiměřeně Jelínek, J., Říha, J., Sovák, Z.: *Rozhodnutí ve věcech trestních*. 2. vydání. Leges, Praha 2008, s. 195.

trest odnětí svobody subsidiární sankcí, již mohl mít vliv na snížení míry ukládání tohoto trestu, avšak jistě sám o sobě nemohl způsobit snížení tak významné.

Proto je třeba se soustředit na příčinu čtvrtou a s největší pravděpodobností nejdůležitější - tou byla změna trestního řádu provedená opět novelou č. 265/2001 Sb., která znemožnila ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody trestním příkazem – do účinnosti novely samosoudce mohl trestním příkazem uložit i nepodmíněný trest odnětí svobody až na jeden rok.

Trestní příkaz totiž byl i v tomto inkriminovaném období velmi často využívaným způsobem vyřízení věci; např. právě v r. 2002 bylo trestním příkazem rozhodnuto v 49.919 případech, což představuje 50,79% z celkového nápadu za tento rok. V roce 2001 (tedy v posledním roce, kdy bylo možné ukládat trestním příkazem nepodmíněný trest odnětí svobody) bylo trestním příkazem vyřízeno 54,18% trestních věcí, které na soudy napadly.⁵ Jelikož tedy podíl věcí vyřizovaný trestním příkazem mezi roky 2001 a 2002 poklesl jen velmi mírně, závěr musí být jednoznačný: samosoudci v případech, kdy zvažovali možnost uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, většinou raději uložili nejpřísnější alternativní trest (kterým byl tehdy trest obecně prospěšných prací), než aby museli nařizovat ve věci hlavní líčení. Jinak řečeno, popsáný jev jasně dokázal, že samosoudce je od uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody poměrně efektivně odrazován tím, že by musel ve věci konat hlavní líčení.

Jde na jednu stranu o relativně pochopitelný postup samosoudců, pokud si uvědomíme, jaký důraz je v současné době kladen na rychlost vyřizování jednotlivých případů, tedy že jde o jedno z nejdůležitějších kritérií hodnocení práce soudce. Na druhou stranu se však lze jen těžko ubránit úvaze o určitém paradoxu, neboť tím nejlepším a krokem ve snaze dosáhnout snížení počtu ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody, ke kterému zákonodárce v posledních patnácti letech přistoupil, nebylo zavedení nějakého nového druhu alternativního trestu, ani zlepšování právní úpravy již existujících alternativních opatření, dokonce ani vybudování Probační a mediační služby (byť všechny tyto faktory bezpochyby na snížení podílu nepodmíněných trestů měly svůj pozitivní vliv). Tím efektivním činem zákonodárce se totiž ukázalo být znemožnění poslat obviněného do vězení „krátkou cestou“, tj. relativně pohodlným a méně časově náročným způsobem, čili vydáním trestního příkazu.

Zajímavosti přitom nepostrádá ta skutečnost, že vyloučení možnosti uložit nepodmíněný trest odnětí svobody trestním příkazem nevzešlo z iniciativy ministerstva spravedlnosti resp. vlády. Vládní návrh novely trestního zákona a trestního řádu, která byla schválena pod č. 265/2001 Sb., totiž tento prvek neobsahoval – do zmíněné novely byl vložen až na základě usnesení ústavně právního výboru Poslanecké

⁵ Údaje čerpány ze Statistického přehledu soudních agend 2002 a 2003.
Dostupné na www.justice.cz

sněmovny PČR (č. 156 ze dne 14. a 15. března 2001).⁶ Nešlo tedy o koncepční záměr ze strany předkladatele návrhu novely, ale o výsledek úprav provedených při projednávání tohoto návrhu na půdě Parlamentu...

3. OBDOBÍ ÚČINNOSTI NOVÉHO TRESTNÍHO ZÁKONÍKU

Změna v možnosti využívat zvláštního procesního postupu v podobě vyřízení věci trestním příkazem tedy měla za důsledek zajímavý efekt, který sám o sobě byl pozitivní – vždyť se tímto způsobem konečně podařilo snížit počet ukládaných trestů odnětí svobody. Postupem doby se však projevila druhá strana mince, tedy negativní dopady tohoto přístupu soudů.

Soudy totiž často ukládaly trestním příkazem trest obecně prospěšných prací v nevhodných případech, bez jakýchkoli podstatných informací o osobě obviněného, protože jen sporadicky byli využíváni probační úředníci k opatření informací významných pro možnost uložení obecně prospěšných prací, tedy k tzv. předjednání tohoto trestu. Důsledkem bylo časté ukládání tohoto trestu pachatelům, kteří jej nerespektovali, a následně bylo třeba přistoupit k přeměně na trest odnětí svobody. Trest obecně prospěšných prací byl dokonce tímto způsobem často ukládán opakovaně stejnému pachateli i přesto, že při předchozím odsouzení tento pachatel nesplnil povinnosti vyplývající z tohoto trestu a došlo k přeměně na trest odnětí svobody. Soudy totiž i v situaci, kdy ukládaly trest obecně prospěšných prací recidivistům, nezkontrolovaly, zda tento druh trestu již byl obviněnému uložen, resp. zda již byl vykonán.⁷

Tato skutečnost měla jednak za důsledek postupný pokles v ukládání trestu obecně prospěšných prací (viz tabulka č. 2), neboť soudy logicky ztrácely k tomuto trestu důvěru, a jednak se projevila i v legislativní rovině, a to v souvislosti s rekodifikací trestního práva hmotného. Nový trestní zákoník totiž již zakotvil v ustanovení § 62 odst. 2 omezení, podle kterého soud trest obecně prospěšných prací zpravidla neuloží, jde-li o pachatele, kterému byl trest obecně prospěšných prací v době tří let předcházejících uložení tohoto druhu trestu přeměněn na trest odnětí svobody. Navíc došlo k snížení maximální výměry trestu obecně prospěšných prací ze 400 na 300 hodin.

Změny navíc doznala opět i právní úprava trestního příkazu, kdy nové ustanovení § 314e odst. 3 tr. řádu umožňuje samosoudci uložit trest obecně prospěšných prací trestním příkazem až po předchozím vyžádání si zprávy probačního úředníka, ve které budou obsaženy právě informace o stanovisku pachatele, jeho zdravotním stavu a

⁶ Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=785&ct1=1>, přístup 13. 12. 2010

⁷ Háková, L., Kotulan, P., Rozum, J.: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo* 2005, č. 4, s. 10-11.

možnostech výkonu obecně prospěšných prací; trest obecně prospěšných prací je poté ukládán s přihlédnutím k této zprávě.

Ze statistických údajů z let 2010 a 2011 pak lze dovodit, že tyto změny měly zřejmý dopad na míru ukládání trestu obecně prospěšných prací, neboť oproti roku 2009 (tedy před účinností zmíněných změn právní úpravy) došlo v roce 2010 k téměř pětiprocentnímu poklesu ve využívání tohoto trestu, v roce 2011 tento pokles ještě dále pokračoval. Zároveň je vhodné si povšimnout i statistických údajů o využívání institutu trestního příkazu (viz tabulka 1), z nichž je patrné, že míra vyřizování věcí touto formou v roce 2010 a v roce 2011 (oproti roku 2009) rovněž poklesla o přibližně pět procent.

Příčinu poklesu míry vyřizování věcí trestním příkazem je třeba zřejmě hledat zejména v některých změnách, které přinesl nový trestní zákoník, přičemž zřejmě ty nejvýznamnější lze spatřovat v tom, že nový trestní zákoník již neobsahuje přísnou skutkovou podstatu trestného činu řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění (srov. § 180d zák. č. 140/1961 Sb., ve znění k 31. 12. 2009), či ve zúžení odpovědnosti za trestný čin ohrožení návykové látky na výhradně úmyslná jednání (srov. § 201 zák. č. 140/1961 Sb., ve znění k 31. 12. 2009 a § 274 tr. zák.). Došlo tak k celkovému poklesu nápadu trestních věcí, a to i věcí jednodušších, které se dříve řešily právě trestním příkazem.

Při hledání příčin poklesu podílu aplikace trestu obecně prospěšných prací je třeba si opět všimnout toho, k jakým změnám došlo ve využívání dalších druhů trestů. Pozorovat můžeme jednak mírný nárůst krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, což lze pokládat za důsledek mj. zmíněného zpřísnění hmotněprávních podmínek uložení trestu obecně prospěšných prací (omezení opětovného ukládání tohoto trestu resp. omezení jeho výměry) – jestliže soudy v určitých případech z těchto důvodů nemohly využít trest obecně prospěšných prací, při současné praktické nevyužitelnosti domácího vězení, byly nuceny zvolit právě uložení krátkodobého nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Jelikož ale nárůst krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody byl skutečně jen mírný, nemůže to být dostatečným vysvětlením toho, jaký druh trestu soudy v roce 2010 začaly někdy aplikovat namísto obecně prospěšných prací. Pohled na statistické údaje nám však jednoznačně vypovídá o tom, že v roce 2010 a 2011 dochází k výraznému nárůstu ve využívání institutu podmíněného odsouzení.

Na první pohled jde o podivný jev – trestní zákoník omezil možnosti postihovat trestem obecně prospěšných prací v některých závažnějších případech, takže důsledkem by mělo být spíše využívání přísnějšího trestu v takových případech, tedy nepodmíněného trestu odnětí svobody. Místo toho je však podstatně častěji ukládán trest principiálně mírnější než obecně prospěšné práce, tj. podmíněné odsouzení.

Vysvětlení je zřejmě třeba hledat ve zmíněné procesněprávní změně, čili v zakotvení zmiňovaného ustanovení § 314e odst. 3 tr. řádu. To zkomplikovalo ukládání trestu obecně prospěšných prací trestním příkazem, takže výsledkem byla určitá suma případů, kdy samosoudci hodlali vyřídit věc trestním příkazem co nejrychleji, a to i za cenu, že ukládanou sankcí bude pouze podmíněné odsouzení. Opět se tedy ukázalo, že v nezanedbatelné míře soudci dávají přednost „cestě nejmenšího odporu“, tj. co nejrychlejšímu a nejsnazšímu vyřízení případu, bez ohledu na to, jestli vede k dosažení konečného cíle, tj. zjištění a uplatnění nejvhodnějšího způsobu postihu pachatele.

4. ZÁVĚR

Proces má být realizací matérie, procesní právo tedy slouží k realizaci norem práva hmotného – toto pravidlo je základem systému práva a pochopitelně platí i pro právo trestní. Výše popsané jevy související s využíváním trestního příkazu jsou však důkazem naprostého převrácení tohoto principu, kdy snadnost resp. složitost určité formy řízení má zřejmý vliv na výběr hmotněprávní sankce, tedy na plnění tak zásadního cíle trestního práva, jakým je nalezení adekvátní trestněprávní reakce na čin konkrétního pachatele.

Proto je třeba ocenit již podniknuté legislativní kroky, jimiž se zákonodárce snažil přece jen zefektivnit sankcionování formou trestního příkazu – kromě již zmiňovaného ustanovení § 314e odst. 3 tr. řádu vyžadujícího předchozí zprávu probačního úředníka jako nezbytnou podmínku pro uložení obecně prospěšných prací trestním příkazem zakotvila novela provedená zákonem č. 193/2012 Sb. stejné pravidlo i pro trest domácího vězení (srov. § 314e odst. 4 tr. řádu). Jde vlastně o ojedinělé momenty, v nichž se projevuje snaha upřednostnit efektivitu trestání před rychlostí trestního řízení. Nicméně, jak bylo vysvětleno, ani tento krok se neobešel bez nežádoucích negativních důsledků.

Na druhou stranu, stejnou novelou (č. 193/2012 Sb.) došlo i k zavedení institutu dohody o vině a trestu. Přestože z této nové právní úpravy je patrná určitá opatrnost zákonodárce, tj. snaha co možná nejméně zasáhnout do základních zásad, na nichž je české trestní právo vybudováno,⁸ nelze přehlédnout, že tento institut již svou podstatou představuje zdůraznění rychlosti ukončení trestního řízení před dosažením materiální spravedlnosti, protože stát je prostřednictvím tohoto institutu ochoten přistoupit k uložení méně přísné sankce výměnou za to, že obviněný se dozná a bude souhlasit s tímto postihem bez nutnosti konání standardního (a tedy delšího) soudního řízení. Procesní forma vyřízení trestní věci tak opět bude mít přímý vliv na hmotněprávní způsob tohoto vyřízení, což je jen další potvrzení rostoucí ignorace účelu trestního řízení, který spočívá mj. ve spravedlivém potrestání pachatelů trestných činů (§ 1 odst. 1 tr. řádu).

⁸ Blíže viz Ščerba, F. a kol.: Dohoda o vině a trestu. a další prostředky racionalizace trestní justice. Praha: Leges 2012, s. 116-118.

Literature

- Háková, L., Kotulan, P., Rozum, J.: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo* 2005, č. 4, s. 10-11.
- Jelínek, J., Říha, J., Sovák, Z.: Rozhodnutí ve věcech trestních. 2. vydání. Praha: Leges, 2008, 368 s. ISBN: 978-80-87212-00-4
- Ščerba, F. a kol.: Dohoda o vině a trestu. a další prostředky racionalizace trestní justice. Praha: Leges 2012, 128 s. ISBN: 978-80-87576-30-4

Kontakt

filip.scerba@upol.cz

DOHODA O VINĚ A TRESTU A TRESTNÉ ČINY ZDRAVOTNICKÝCH PRACOVNÍKŮ

KATEŘINA ŠTREJTOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek pojednává o nově zavedené procesní alternativě – dohodě o vině a trestu. Jeho první část je zaměřena na obecné vymezení tohoto institutu a srovnání české právní úpravy s právní úpravou slovenskou. Poté je věnována pozornost možnosti praktického použití dohody o vině a trestu v případě trestné činnosti zdravotnických pracovníků.

Key words in original language

dohoda o vině a trestu, procesní alternativa, zdravotnický pracovník

Abstract

The contribution deals with newly established procedural alternative – institute of the agreement on guilt and punishment. First part is focused on general definition of the institute and comparison with Slovakian legislative. Next the attention is paid to possibilities of practical application of the institute in cases of medical personnel crime.

Key words

the agreement on guilt and punishment, procedural alternative, medical personnel

1. ÚVOD

Do trestního řádu byla novelou č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012 zavedena nová procesní alternativa, institut dohody o vině a trestu.

Společně s uvedenou novelou se nabízí mnoho otázek, které ostatně doprovází každou obdobnou novinku. Bude tento typický common law institut v České republice využíván? Bude přínosem pro české trestní řízení? A u jakého typu kriminality se uplatní nejlépe? Ve svém příspěvku se těmito otázkami zabývám.

V první části v krátkosti představuji českou právní úpravu institutu dohody o vině a trestu, zamýšlím se nad jeho místem v rámci doposud užívaných procesních alternativ a důvody, pro jeho zavedení. Jelikož česká právní úprava do značné míry vychází z právní úpravy slovenské, kde je institut dohody o vině a trestu využíván již více než šest let, zařadila jsem do svého příspěvku stručné srovnání české a slovenské právní úpravy. Ze slovenských zkušeností do značné míry vycházím rovněž v poslední části svého příspěvku, v níž se zabývám

použitelností dohody o vině a trestu u specifické skupiny kriminality, konkrétně u trestných činů zdravotnických pracovníků.

2. ČESKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Ať už máme na samotnou existenci dohod v trestním procesu jakýkoliv názor,¹ institut dohody o vině a trestu se stal realitou. Jde o další z projevů restorativní justice, jež vnímá trestný čin jako sociální konflikt mezi dvěma, případně více jednotlivci či stranami, který lze účinně řešit pouze za podmínky aktivní participace všech dotčených.² Z českých alternativ lze nalézt konsensuální prvek (prvek shody, souhlasu mezi stranami) rovněž u institutu narovnání.³

Podle důvodové zprávy byly hlavními argumenty pro zavedení této nové procesní alternativy zájem na rychlosti a pružnosti trestního řízení, odbřemenění soudů, a dále také ochrana obětí před sekundární viktimizací.⁴

Právní úprava dohody o vině a trestu byla do českého trestního řádu včleněna ve dvou částech. První upravuje uzavírání dohody a její obsah v ustanoveních § 175a až § 175b, druhá se zabývá řízením před soudem, který dohodu schvaluje v ustanoveních § 314o až § 314s.

Základem pro možnost sjednání dohody o vině a trestu je splnění dvou podmínek. Jednak musí výsledky vyšetřování dostatečně prokazovat, že se skutek stal, že je trestným činem a že jej spáchal obviněný, jednak obviněný musí prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a na základě doposud shromážděného materiálu nesmí být důvodné pochybnosti o pravdivosti jeho prohlášení. Dohodu o vině a trestu nelze sjednat ve všech případech. Její použití je vyloučeno u zvlášť závažných zločinů, v případech řízení proti uprchlému a ve věcech mladistvých. Teoreticky ji lze sjednat i ve zkráceném přípravném řízení. Tato varianta však zřejmě nebude nijak častá s ohledem na velmi omezený časový rámec zkráceného přípravného řízení. V rámci sjednání dohody o vině a trestu může být rovněž uloženo ochranné opatření.

¹ Poměrně rozsáhlý přehled možných pro a proti představil např. prof. Jan Musil ve svém příspěvku *Dohody o vině a trestu – ano či ne?* in ZÁHORA, J: *Rekodifikace trestného práva - doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008*, s. 179 a násl.

² Blíže srov. prof. Šámal in ŠÁMAL, P, NOVOTNÝ, O. RŮŽIČKA, M. et al. *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. s. 90.

³ MUSIL, J. *Dohody o vině a trestu – ani či ne?* in ZÁHORA, J: *Rekodifikace trestného práva - doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008*, s. 183.

⁴ Důvodová zpráva. Dostupná na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>

Tzv. dohodovací řízení sestává ze dvou relativně samostatných částí. V první fázi se státní zástupce snaží dosáhnout dohody s obviněným, obligatorně zastoupeným obhájcem. V druhé fázi je pak tato dohoda podrobena zkoumání soudy za účelem jejího schválení. Soud může dohodu ze závažných procesních důvodů odmítnout kvůli zjevné nepřiměřenosti nebo nesprávnosti. V další fázi řízení se pak nepřihlíží k prohlášení viny. Soud rovněž může věc usnesením vrátit do přípravného řízení případně rozhodnout jiným způsobem.⁵ Dokazování soud neprovádí, může však vyslechnout obviněného a opatřit potřebná vysvětlení. O schválení dohody o vině a trestu soud rozhoduje ve veřejném zasedání, dohodu schvaluje rozsudkem, který se neodůvodňuje a právní moci nabývá přímo vyhlášením. Není-li soudem dohoda schválena v plném rozsahu, je možné se proti jeho postupu odvolat.

Mezi proklamované přínosy dohody o vině a trestu patří posílení postavení poškozeného v podobě snadnějšího vypořádání jeho nároku na náhradu škody nebo bezdůvodného obohacení. Poškozený musí být vyrozuměn o konání jednání o uzavření dohody o vině a trestu a je mu doručován její opis. Samotnému sjednávání pak může, ale nemusí být přítomen. Dohodu o vině a trestu lze uzavřít i při absenci dohody o náhradě škody. V tom případě má státní zástupce povinnost soud na tuto skutečnost upozornit. Poškozenému rovněž náleží právo odvolání proti rozsudku, kterým byla schválena dohoda o vině a trestu.

3. SLOVENSKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Systém procesních alternativ v sousedním Slovensku je velmi podobný tomu českému.⁶ Dohoda o vině a trestu byla do slovenského trestního řádu zavedena společně s institutem podmíněného zastavení trestního stíhání spolupracujícího obviněného zákonem č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „slovenský trestní řád“). Cílem této novelizace bylo obdobně jako v českém případě zjednodušení, zefektivnění, zrychlení a zhospodárnění trestního řízení. Podle prvotních předpokladů mělo být po této novele více než 70 procent věcí řešeno odklonem.⁷ Po více než šesti letech praxe lze uzavřít, že tento poněkud přemrštěný předpoklad se nenaplnil. V roce 2011 skončila slovenská prokuratura odklonem okolo 25 procent věcí, z toho návrhem na dohodu o vině a

⁵ Podle § 314r odst. 5 trestního řádu může soud v odůvodněných případech rozhodnout o postoupení věci, zastavení trestního stíhání, přerušení trestního stíhání nebo trestní stíhání podmíněně zastavit či schválit narovnání.

⁶ Odklony v SR představují instituty podmíněného zastavení trestního stíhání, podmíněného zastavení trestního stíhání spolupracujícího obviněného, dohody o vině a trestu, smíru a trestního rozkazu (příkazu).

⁷ STRÝČKOVÁ, S. *Odklony v trestnom konaní* in KURUC, P. *Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe*, s. 422.

trestu přibližně 15 procent věcí.⁸ Využívání institutu dohody o vině a trestu má však průběžně narůstající tendenci, není institutem okrajovým a má svoje právoplatné místo ve slovenské teorii a praxi.

Dohoda o vině a trestu a řízení o ní je upravena v ustanoveních § 232 - § 233 a § 331 - § 335 slovenského trestního řádu. Z hlediska řízení jsou česká i slovenská právní úprava prakticky totožné. Zahájení jednání o dohodě o vině a trestu je v intencích státního zástupce, ke sjednávání je přizván poškozený, jeho účast a souhlas s konečným zněním dohody však není nezbytnou podmínkou její platnosti. V případě úspěšného sjednání dohoda putuje společně s návrhem na její schválení k soudu. Slovenský soud podobně jako český dohodu buď rozsudkem schvaluje, nebo usnesením odmítá. Rozsudek, kterým se schvaluje dohoda o vině a trestu se na rozdíl od české právní úpravy stručně odůvodňuje (§ 168 odst. 2 slovenského trestního řádu).

Více odlišností pak nalézáme v podmínkách pro uzavření dohody o vině a trestu. Na rozdíl od české právní úpravy může být dohoda o vině a trestu na Slovensku uzavřena rovněž v případě mladistvých pachatelů. V současné době je tímto způsobem řešena více než pětina všech trestných činů (provinění) mladistvých, což je o čtvrtinu více, než u dospělých pachatelů.⁹ Velmi výrazným rozdílem od české právní úpravy je možnost sjednat dohodu o vině a trestu i u zvlášť závažných zločinů. Na Slovensku není stanoven žádný limit v podobě výše trestní sazby, který by omezoval možnost sjednání dohody. V praxi již skutečně došlo ke schválení dohody o vině a trestu v případě vraždy.¹⁰

Dalším významným rozdílem je skutečnost, že slovenskému pachateli může být v řízení o dohodě o uznání viny a přijetí trestu mimořádně snížen trest odnětí svobody [§ 39 odst. 2 písm. d) zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů]. Takovou možnost český trestní zákoník nezná. K mimořádnému snížení trestu může být v našem trestním řízení přistoupeno pouze za splnění obecných podmínek uvedených v § 58 trestního zákoníku. Nicméně i v českých podmínkách lze pro obviněného spatřovat tu výhodu, že je možnost se dohodnout na uložení takového druhu trestu a v takové výměře, aby se ho dotkl co možná nejméně.

⁸ Správa o činnosti prokuratury Slovenskej republiky v roce 2011. Dostupná z: <http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava-o-cinnosti-prokuratury-slovenskej-republiky-za-rok-2011-3049.html>.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Za vraždu Moniky (†) zo Sniny sa zabiják dohodol na treste 18 rokov! Dostupné z: <http://www.cas.sk/clanok/237372/za-vrazdu-moniky-36-zo-sniny-sa-zabijak-dohodol-na-treste-18-rokov.html>.

4. TRESTNÉ ČINY ZDRAVOTNICKÝCH PRACOVNÍKŮ

Ačkoli je možnost využití institutu dohody o vině a trestu nastavena poměrně široce, je zřejmé, že nebude u různých druhů trestné činnosti využívána ve srovnatelné frekvenci. Lze očekávat, že typicky se dohoda o vině a trestu uplatní u méně závažné násilné, majetkové či drogové trestné činnosti, menší možnost využití pak vidím například u trestné činnosti hospodářské. Podle důvodové zprávy k novele trestního řádu bude možné nový institut uplatnit rovněž u trestných činů páchaných v silniční dopravě, u nichž se použití již zavedených trestně procesních alternativ jevílo jako nepřiměřeně mírné.¹¹

Samotné zahájení jednání o uzavření dohody je plně na posouzení státního zástupce. Zákon neposkytuje žádná vodítka, kterých se držet při určování, jaký případ je pro sjednání dohody vhodný a jaký nikoliv. Vhodnost případu tedy bude pravděpodobně hodnocena v rámci co nejlepšího naplnění účelu trestního řízení.¹² Z tohoto pohledu je nejprve třeba položit si otázku, zda je uzavírání dohod o vině a trestu u trestných činů zdravotnických pracovníků vůbec vhodné.

Trestná činnost zdravotnických pracovníků představuje specifickou skupinu kriminality, u níž se možnost uzavření dohody o vině a trestu na první pohled nabízí. Jedná se zejména nedbalostní trestné činy proti životu a zdraví,¹³ případně další trestné činy, které mohou být páchany při poskytování zdravotní péče.¹⁴ Svým charakterem tak jde o velmi podobnou trestnou činnost jako je právě výše zmiňovaná dopravní kriminalita. Navíc, v případech, kdy je dáno závažné podezření, že byl spáchán typicky nedbalostní trestný čin proti životu a zdraví v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb, lze očekávat, že trestní řízení bude zdlouhavé a dokazování složité a finančně náročné. Tomu by bylo možné se díky institutu dohody o vině a trestu vyhnout.

Přesto se domnívám, že se dohoda o vině a trestu v případě trestných činů zdravotnických pracovníků uplatní spíše výjimečně.

Jednak lze důvodně očekávat, že zdravotničtí pracovníci se budou zdráhat prohlásit svoji vinu, neboť samotné přiznání nedbalosti při poskytování zdravotní péče bude mít závažný dopad na jejich další pracovní kariéru. Je logické, že nebudou ochotni o uzavření dohody o vině a trestu právě z toho důvodu vůbec jednat. Dalším

¹¹ Důvodová zpráva. Dostupná na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

¹² Shodně AULICKÝ, P. *Dohoda o vině a trestu*. Státní zastupitelství, 2012, č. 3, s. 32 a násl.

¹³ Konkrétně přečiny usmrcení z nedbalosti podle § 143 trestního zákoníku, těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 trestního zákoníku a ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 trestního zákoníku.

¹⁴ Například přečin neposkytnutí pomoci podle § 150 odst. 2 trestního zákoníku.

problematickým aspektem je nezbytnost prokázání, že se skutek stal, je trestným činem a spáchal jej obviněný. To bude nepochybně vyžadovat složité, časově a finančně nákladné dokazování, spočívající ve více či méně rozsáhlém znaleckém zkoumání. Tím je ovšem popřen jeden z účelů dohody o vině a trestu, tedy zjednodušení celého řízení.

Důležitou otázkou rovněž představuje problematika způsobené škody. Dojde-li k trestnému činu ve zdravotnictví, nebývá vzniklá škoda obvykle bagatelní. Naopak se mnohdy jedná o škodu velmi vysokou. Jednou ze součástí dohody o vině a trestu je právě dohoda ohledně škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení. Jak však již bylo výše řečeno, existuje možnost do dohody uvést pouze část nároku s tím, že jeho zbytek uplatní poškozený v civilním řízení, nebo se škodou vůbec nezabývat. Státní zástupce není vázán vyjádřením poškozeného k rozsahu a způsobu náhrady škody.

Naopak výhodou pro pachatele této trestné činnosti může být možnost vyhnout se trestu zákazu činnosti, který by mu na dlouhá léta znemožnil vykonávat jeho povolání. Trest zákazu činnosti se neukládá nikdy obligatorně,¹⁵ je však pravidlem, že v případě uznání viny z nedbalostního trestného činu spáchaného při poskytování zdravotnické péče, bývá jako vedlejší trest uložen rovněž trest zákazu činnosti spočívající v zákazu výkonu konkrétního povolání ve zdravotnictví. Je však nabíledni, že přizná-li se například lékař, že zanedbal péči o svého pacienta, bude jeho odborný i morální kredit natolik poškozen, že další možnost výkonu jeho povolání bude fakticky znemožněna nebo minimálně zásadním způsobem omezena. Je tedy zřejmé, že každý lékař se bude snažit o očistění svého jména, buď formou zastavení trestního stíhání, nebo zprošťujícího rozsudku.

Z uvedených důvodů mám za to, že institut dohody o vině a trestu se v případě zdravotnické kriminality spíše neuplatní.

5. ZÁVĚR

Dohodu o vině a trestu považuji za poměrně zajímavý nástroj, který, bude-li nalezena vhodná cesta jeho praktického využití, může být velmi přínosný. Slovenské zkušenosti napovídají, že po počátečním rozpačitém aplikování tohoto nového právního institutu v praxi, si orgány činné v trestním řízení, obvinění i jejich obhájci uvědomí, jeho výhody a opodstatnění a počet uzavřených dohod se začne postupně zvyšovat.¹⁶

¹⁵ ŠÁMLA, P. et al. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. s. 931.

¹⁶ MAGVAŠIOVÁ, A., ČENTÉŠ, J. *Poznatky z aplikácie konania o dohode o vine a treste*. in ZÁHORA, J: *Rekodifikace trestného práva - doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008*, s. 177 a násl.

Pokud však jde o trestnou činnost ve zdravotnictví, nepředpokládám, že by došlo k významnějšímu (pokud vůbec nějakému) případu, kdy by se dohoda o vině a trestu uplatnila. Problém spatřuji zejména v nepříliš vysoké pravděpodobnosti, že by byli pachatelé zdravotnické kriminality ochotni doznat vinu, dále pak ve skutečnosti, že samotné prokázání objektivní stránky u nedbalostních trestných činů proti životu a zdraví v oblasti zdravotnictví je natolik náročné, že následné jednání o uzavření dohody o vině a trestu již nepředstavuje prakticky žádnou výhodu z hlediska rychlosti, efektivity či hospodárnosti trestního řízení.

Literature:

- Aulický, P.: Dohoda o vině a trestu. Státní zastupitelství, 2012, č. 3, s. 32, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, ISSN 1214-3758.
- Šámal, P, Novotný, O. Růžicka, M. et al: Přípravné řízení trestní, 2. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2003. 1471 s., ISBN 80-7179-741-3.
- Šámal, P. et al: Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 3614 s., ISBN 978-80-7400-428-5.
- Záhora, J: Rekodifikace trestného práva - doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, 281 s., ISBN 978-80-89363-03-2.
- Kuruc, P: Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe, Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, 552 s., ISBN 978-80-89447-57-2.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákon (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů
- Správa o činnosti prokuratury Slovenskej republiky za rok 2011. Dostupná z: <http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava-o-cinnosti-prokuratury-slovenskej-republiky-za-rok-2011-3049.html>
- Za vraždu Moniky (†)zo Sniny sa zabiják dohodol na treste 18 rokov! Dostupné z: <http://www.cas.sk/clanok/237372/za-vrazdu-moniky-36-zo-sniny-sa-zabijak-dohodol-na-treste-18-rokov.html>.

Contact – email

134832@mail.muni.cz

DOHODA O VINE A TRESTE, KOMPARÁCIA PRÁVNEJ ÚPRAVY

MARCELA TÓTHOVÁ

Ústav verejného práva, Fakulta práva PEVŠ, Bratislava

Abstrakt

S účinnosťou od 1. septembra 2012 bol do českého trestného práva včlenený nový procesný inštitút dohody o vine a treste ako jedna z foriem odklonov od štandardného priebehu trestného konania. Do slovenskej trestno-procesnej úpravy bol tento inštitút včlenený už v rámci rekodifikácie trestného práva, taktiež ako jeden z dostupných odklonov. Aj keď z analýzy procesných úprav vyplýva, že podstata a zmysel tohto inštitútu sú rovnaké, novšia česká úprava vykazuje niekoľko odchýlok, v kontexte ktorých je potrebné ju hodnotiť.

Kľúčové slová:

Dohoda o vine a treste, konanie o dohode o vine a treste, komparácia procesných úprav.

1. DOHODA O UZNANÍ VINY A PRIJATÍ TRESTU V PRÁVNEJ ÚPRAVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Dohoda o uznaní viny a prijatí trestu (ďalej len „dohoda o vine a treste“) bola do nášho právneho poriadku začlenená v rámci rekodifikácie trestného práva u nás, s účinnosťou od začiatku januára 2006, ako jedna z dostupných foriem odklonov od klasického priebehu trestného konania. Jej právna úprava je doposiaľ obsiahnutá v ustanoveniach § 232 a § 233 Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z.z. v platnom a účinnom znení, ďalej len „TP“) a v ustanoveniach § 331 až § 335 TP.

Z formulácie zákonných ustanovení je zrejmé, že tento odklon od klasického, štandardného priebehu trestného konania, má iba fakultatívnu povahu. Prokurátor, ktorý je oprávnený iniciovať jej vypracovanie, po zistení splnenia zákonných podmienok teda môže, no nemusí toto vypracovanie iniciovať. Samotná dohoda o vine a treste predstavuje postup, v rámci ktorého dochádza k vytvoreniu dohody medzi obvineným (spravidla zastúpeným svojim obhajcom) na strane jednej spoločne s prokurátorom a poškodeným na strane druhej.¹ Jej obsahom je priznanie resp. uznanie viny zo strany obvineného, prijatie určitého trestu a prípadne aj dohoda v ďalších kľúčových otázkach, ktoré sa následne premietnu do výrokov rozhodnutia súdu. Podľa našej právnej úpravy prichádza do úvahy možnosť uzavrieť dohodu o vine a treste pri akomkoľvek trestom čine. Je teda irelevantné, či z hľadiska závažnosti ide o prečin, zločin alebo

¹ Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 781 a nasl.

o obzvlášť závažný zločin. V každom prípade a ešte pred tým, ako prokurátor iniciuje vytvorenie takejto dohody, je povinný preskúmať splnenie podmienok, ktoré pre tento postup stanovuje § 232 ods. 1 TP. V zmysle tohto je teda povinný preskúmať, či došlo ku kumulatívne splneniu nasledujúcich podmienok:²

- a. výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania musia zdôvodňovať záver, že stíhaný skutok sa skutočne stal, že má znaky trestného činu a že ho spáchal obvinený,
- b. obvinený sa k spáchaniu tohto skutku priznal a uznal svoju vinu,
- c. o pravdivosti tohto priznania obvineného nasvedčujú dôkazy, ktoré boli v rámci vyšetrovania či skráteného vyšetrovania zhromaždené.

Ak sa prokurátor rozhodne iniciovať konanie o dohode o vine a treste, ihneď po splnení zákonných podmienok, vyzve všetky zúčastnené osoby, aby sa vyjadrili k začatiu tohto konania. V prípade obdržania negatívnych vyjadrení, ak odmietnu takúto výzvu, pokračuje prokurátor v štandardnom postupe trestného konania. Prokurátor o tomto urobí záznam vo vyšetrovacom spise.³ V prípade, že osoby s konaním o dohode o vine a treste súhlasia, akceptujú ho, prokurátor toto konanie začne. Na konanie o dohode o vine a treste je povinný predvolať obvineného. O čase a mieste konania je povinný upovedomiť poškodeného a v prípade, že obvinený má obhajcu, potom aj obhajcu. Ako jeden z prejavov ochrany mladistvých v trestnom konaní platí, že ak je obvinený mladistvý, dohodu o vine a treste nemožno uzavrieť bez súhlasu zákonného zástupcu a obhajcu mladistvého.

Dohoda o vine a treste následne podlieha schváleniu zo strany súdu a to formou rozsudku. Prirodzene, schválenie dohody o vine a treste zo strany súdu nie je obligatórne, keďže súd má možnosť preskúmať jej primeranosť vo vzťahu k trestnému činu, ktorého sa predmetná dohoda týka a z hľadiska dodržania procesných predpisov. Samotná dohoda o vine a treste (ak je konsenzuálne stranami vytvorená) predstavuje pre trestné konanie značný prínos, keďže na verejnom zasadnutí následne nie je potrebné dokazovať vinu. Vzhľadom na toto je dohoda o vine a treste, ako aj konanie o nej, finančne i časovo výhodné a umožňuje odbremenenie súdov v prípadoch, kedy je to možné a vhodné. V tomto prípade je však potrebné uviesť si aj skutočnosť, že sa obvinený v podstate vzdáva svojho ústavného

² Ivor, J. a kol.: Od zločinu k trestu. Sprievodca občana trestným konaním. Bratislava: EUROKÓDEX, 2012, s. 335 a nasl.

³ Kanáliková, T.: Postavenie poškodeného z hľadiska odklonov v trestnom konaní. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2011. Bratislava: PraF UK, 2011, s. 427 a nasl.

nadnárodne garantovaného práva na verejné prejednanie svojej veci na hlavnom pojednávaní a práva na podanie odvolania.

Po vypracovaní dohody o vine a treste (jej náležitosti stanovuje § 232 ods. 7 TP) sa táto podpisuje prokurátorom, obvineným (jeho obhajcom) a tiež poškodeným, ak si tento úspešne uplatnil nárok na náhradu škody a zúčastnil sa konania. Následne na to sa dohoda zasiela súdu na schválenie spoločne s návrhom na jej schválenie. V tomto návrhu musí byť obsiahnutá identifikácia osôb - strán dohody o vine a treste a taktiež aj návrh rozhodnutia súdu čo sa týka výroku a poučenia. Ako som už vyššie uviedla, obsahom dohody môže byť nie len uznanie viny a prijatie určitého trestu, no obsahovať môže aj dohodu o náhrade škody pre poškodeného (-ných). Dohoda o náhrade škody však nie je povinnou súčasťou tohto návrhu. Pre prípad, že návrh dohody o vine a treste neobsahuje dohodu o náhrade škody, prokurátor zároveň s jej podaním navrhuje súdu, aby poškodeného s nárokom na náhradu škody alebo jej časti odkázal na civilné či iné relevantné konanie. Spoločne s návrhom podáva prokurátor súdu aj dohodu o vine a treste ako aj celý spisový materiál a jeho prílohy.

Nie je vylúčené, že po tom, čo dôjde k iniciovaniu konania o dohode o vine a treste zo strany prokurátora, obvinený uzná svoju vinu (celkom alebo z časti), no v konečnom dôsledku k dohode strán nedôjde (napr. v prípade, ak nedôjde k dohode o treste). Keďže uznanie viny a prijatie trestu je povinnou náležitosťou dohody o vine a treste, v takomto prípade chýba jedna z podstatných náležitostí pre toto konanie. Ak teda z akýchkoľvek dôvodov nedôjde v konečnom dôsledku k dohode o vine a treste, no obvinený už uznal svoju vinu, prokurátor postupuje v trestnom konaní klasickým spôsobom. To znamená, že prokurátor podá obžalobu, uvedie v nej ten skutok, ktorý obvinený uznal (v celom rozsahu alebo iba z časti), trestnoprávne ho kvalifikuje, uvedie uznanie viny (v danom rozsahu) a požiada súd, aby vykonal hlavné pojednávanie a rozhodol o treste pre uznaný skutok (jeho časť). V rozsahu uznaného skutku sa následne už nevykoná dokazovanie. V časti, v ktorej obvinený vinu neuznal (ak ide o takúto situáciu), sa dokazovanie na hlavnom pojednávaní vykoná. Následne súd rozhodne o treste pre uznaný čin (jeho časť) a o vine a treste pre ten čin (jeho časť), kde obvinený vinu neuznal.

Po tom, čo návrh na schválenie spoločne s dohodou o vine a treste (ako aj s celým spisovým materiálom a jeho prílohami) dôjde súdu, predseda senátu ho preskúmava z hľadiska obsahu samotného návrhu i z hľadiska obsahu spisového materiálu. V prípade, že na základe týchto podkladov skonštatuje, že dohoda je zrejme neprimeraná alebo že došlo k porušeniu procesných predpisov, uznesením návrh odmietne. Právoplatnosťou tohto uznesenia sa vec vracia do prípravného konania. Posudzovanie primeranosti alebo neprimeranosti dohody je závislé od závažnosti činu, ktorého sa týka. Ak ide o zločin s trestnou sadzbou, ktorá v hornej hranici prevyšuje 8 rokov, primeranosť sa posudzuje obligatórne na verejnom zasadnutí. V opačnom prípade sa primeranosť hodnotí na zasadnutí verejnom. Ak predseda senátu skonštatuje, že nedošlo k porušeniu žiadnych procesných predpisov a dohoda je zároveň primeraná vzhľadom na

skutok, ktorého sa týka, určí termín verejného zasadnutia. Na tomto sa následne dohoda o vine a treste prejedná a rozhodne sa o nej.

Po tom, čo sa na verejnom zasadnutí prednesie návrh dohody o vine a treste (po otvorení verejného zasadnutia), formou zákonných otázok zisťuje predseda senátu, či obvinený rozumie podstate, obsahu i dôsledkom tejto dohody a obvinenia, či k vypracovaniu dohody pristúpil dobrovoľne, či s jej návrhom (návrhom trestu) súhlasí či bol riadne poučený o svojich právach. Taxatívny výpočet pokladaných otázok je obsiahnutý v § 331 a nasl. TP.

Dohoda o vine a treste je zo strany súdu posudzovaná ako celok. Ak teda nie je v poriadku niektorá jej časť, potom je oprávnený prerušiť verejné zasadnutie, na ktorom sa prejednáva s tým, aby sa strany dohodli a konsenzuálne dohodu zmenili či upravili.

Pre schválenie návrhu dohody o vine a treste sa vyžaduje kladné zodpovedanie všetkých položených otázok zo strany obvineného. Následne na to súd schváli dohodu o vine a treste formou rozsudku, ktorý momentom vyhlásenia nadobúda právoplatnosť a stáva sa vykonateľným. Nie je teda možné podať voči nemu riadny opravný prostriedok - odvolanie. Ak by obvinený čo i len na jedinú otázku odpovedal záporne, dohoda nemôže byť súdom schválená v dôsledku čoho sa vec vracia do prípravného konania (v tomto prípade nie formou rozsudku, ale uznesenia).

2. NOVÁ PRÁVNA ÚPRAVA DOHODY O VINE A TRESTE V ČESKEJ REPUBLIKE

Pokusy o právne zakotvenie dohody o vine a treste do trestnoprávnych predpisov sa začali objavovať už v roku 2005. Išlo o návrh „řízení o prehlášení viny obžalovaným". Tento návrh bol síce Poslaneckou snemovňou schválený, no následne ho v roku 2006 senát zamietol. Tento moment možno považovať za kľúčový, keďže v Českej republike sa Poslaneckej snemovni nepodarilo takýto návrh schváliť.

Druhý pokus o zakotvenie tohto inštitútu do trestnoprávnej úpravy operuje už s pojmom „dohoda o vině a trestu". Návrh predložilo v roku 2007 Ministerstvo spravodlivosti a hoci ho vláda schválila, takto pripravenú novelizáciu trestno-procesných predpisov zmarilo priamo ministerstvo a to vzatím tohto návrhu späť (v januári 2010).

Aktuálny návrh Ministerstva spravodlivosti (z roku 2011) na inkorporáciu tohto inštitútu do trestno-procesnej úpravy teda nie je návrhom prvým. Poslaneckou snemovňou bol tento návrh schválený v marci 2012, pričom senát ho prejednal v priebehu apríla 2012. V konečnom dôsledku možno konštatovať, že s účinnosťou od začiatku septembra 2012 bol do trestného konania inkorporovaný inštitút dohody o vine a treste. Jeho právna úprava je obsiahnutá v § 175a a § 175b a v ďalších ustanoveniach týkajúcich sa súdneho konania Zákona o trestním řízení soudním (zákon č. 141/1961 Sb. - trestní řád - v platom a účinnom znení, ďalej len „Trestní řád").

Rovnako ako je tomu v našich podmienkach, aj v novej českej úprave sa za základ dohody o vine a treste považuje priznanie zo strany obvineného, teda uznanie svojej viny pre stíhaný skutok spoločne s absenciou akýchkoľvek pochybností o pravdivosti tohto priznania resp. uznania viny. Rovnako ako u nás, konanie o dohode o vine a treste iniciuje výhradne štátny zástupca. Môže tak urobiť jednak sám alebo na základe návrhu obvineného. O tom, že obvinený má právo navrhnúť konanie o dohode o vine a treste, rovnako ako aj o podstate a dôsledkoch tohto návrhu musí byť obvinený už v prípravnom konaní poučený. Iba takáto znalosť tohto práva zabezpečí jeho dôslednú aplikáciu. V oboch prípadoch predpokladom pre tento postup je, že výsledky vyšetrovania jednoznačne zdôvodňujú záver, že skutok, ktorý je stíhaný, sa stal, má znaky trestného činu a jeho páchatelom je obvinený. Trestný čin, ktorého sa môže dohoda o vine a treste týkať, môže byť z hľadiska závažnosti prečinom alebo zločinom.⁴ Absolútne sa vylučuje v prípade obzvlášť závažných zločinov.⁵ Úplne sa tiež vylučuje jej aplikácia v prípadoch, kedy je obvinený stíhaný ako ušlý. V prípade mladistvých páchatelov sa taktiež vylučuje jej uzavretie, keďže v ich prípade je potrebné v každom prípade preferovať výchovný vplyv trestného konania (jeho priebehu) na mladistvého pred ekonomicky i časovo výhodnejšou formou konania. Vzhľadom na tieto skutočnosti resp. obmedzenia možno konštatovať, že do trestno-procesných predpisov v Českej republike bola zakomponovaná možnosť uzavretia dohody o vine a treste v obmedzenej podobe.

Štátny zástupca má možnosť jednak sám iniciovať konanie o dohode o vine a treste (fakultatívne), alebo na takýto postup mu môže byť doručený návrh od obvineného. Ak bude štátnemu zástupcovi podaný návrh zo strany obvineného, nie je povinný ho bez ďalšieho akceptovať, ale má možnosť:

- na konanie o dohode o vine a treste pristúpiť a následne bude s obvineným konať, alebo
- obvinenému (spoločne s obhajcom) oznámi, že z jeho pohľadu nie je dôvod na takýto postup resp. nie sú naň splnené zákonné podmienky.

Je prirodzené, že obvinený nesmie byť žiadnym spôsobom donucovaný ku konaniu o dohode o vine a treste. Je to jeho osobné rozhodnutie. Ako určitá forma ochrany obvineného je v tomto prípade stanovená požiadavka povinnej obhajoby. Každý obvinený, ktorý by chcel uzavrieť túto dohodu, musí povinne mať obhajcu, bez ktorého ju

⁴ Prečinom je trestný čin nedbanlivostný alebo trestný čin úmyselný, za ktorý zákon stanovuje trest odňatia slobody, ktorý neprevyšuje 5 rokov. Zločinom je trestný čin úmyselný, ktorého trestná sadzba trestu odňatia slobody prevyšuje 5 rokov.

⁵ Obzvlášť závažným zločinom je úmyselný trestný čin, pri ktorom horná hranica trestu odňatia slobody je najmenej 10 rokov.

uzavrieť nemožno. Riadnosť poučenia, dobrovoľnosť pri uzatváraní tejto dohody ako aj na zachovanie procesných predpisov preveruje následne súd, ktorý dohodu v konečnom dôsledku preskúmava.

Aj v tomto prípade je základom konania o dohode o vine a treste konsenzus, dohoda obvineného (spoločne s obhajcom) so štátnym zástupcom. O termíne spoločného jednania má právo byť upovedomený aj poškodený, ktorý sa smie tohto jednania zúčastniť. Toto právo mu patrí okrem prípadu, ak by sa výslovne vzdal svojich procesných práv. Poškodenému je dané v súvislosti s dohodou o vine a treste právo uplatniť si nárok na náhradu škody, avšak najneskôr pri prvom jednaní o uzavretí dohody. Na tento účel sa nevyžaduje jeho osobná prítomnosť, nakoľko plne postačuje, keď si tento nárok uplatní písomnou formou (adresovane príslušnému štátnemu zástupcovi). Samozrejme o tomto svojom oprávnení musí byť poškodený poučený v rámci zákonného poučenia o jeho právach. V prípade uplatnenia tohto nároku sa následne súčasťou dohody o vine a treste stáva aj dohoda o náhrade škody v určitej výške. Zaujímavé však je, že aj po uplatnení nároku na náhradu škody zostáva dohoda o vine a treste stále dohodou obvineného so štátnym zástupcom, pričom poškodenému je dané iba oprávnenie sa k nej vyjadriť. Ak by obvinený s navrhovanou výškou náhrady škody nesúhlasil, na uzavretie dohody to nebude mať žiadny vplyv, môže teda byť vypracovaná a následne aj súdne schválená. Ak si poškodený uplatnil nárok na náhradu škody, ale ku konsenzu v tejto otázke nedošlo, súd pri jej schvaľovaní má možnosť o nároku na náhradu škody rozhodnúť sám a to za podklade dôkazov, ktoré má v danej veci k dispozícii (v zmysle uplatneného nároku).

Dohoda o vine a treste musí mať podľa českej procesnej úpravy písomnú formu. Obsahovať musí

- identifikáciu strán, ktoré sa na nej dohodli (štátny zástupca, obvinený, poškodený za podmienky, ak bol prítomný na jednaní a súhlasí s dohodnutou náhradou škody),
- charakteristiku stíhaného skutku, okolností jeho spáchania spoločne s právnou kvalifikáciou a zákonným pomenovaním i číselným označením,
- uznanie viny zo strany obvineného pre skutok, na ktorý sa dohoda vzťahuje,
- dohodnutý druh, výmeru trestu a pravidiel i podmienky pre jeho vykonanie a ak je ich uloženie možné, tak aj ďalšie primerané obmedzenia či povinnosti a prípadné ochranné opatrenia, ktorých uloženie sa dohodlo,
- ak sa dohodla aj náhrada škody, potom uvádza aj rozsah a spôsob jej náhrady (škody, nemajetkovej ujmy, vydanie bezdôvodného obohatenia),

- podpisy štátneho zástupcu, obhajcu a obvineného i poškodeného, dátum a miesto spísania dohody.

Ak sa uzavrie takáto dohoda o vine a treste, potom sa zasiela (predkladá) súdu spoločne s návrhom na jej schválenie (a celým spisovým materiálom vrátane príloh). Nie je vylúčené, že hoci sa jednanie o dohode začalo, k samotnej dohode v konečnom dôsledku nedôjde. V takýchto prípadoch pokračuje štátny zástupca klasickým spôsobom v trestnom konaní. Ak by sa však obvinený v rámci konania o dohode o vine a treste priznal k stíhanému skutku, no následne nedôjde k uzavretiu tejto dohody, potom sa v ďalšom konaní nesmie na takéto priznanie prihliadať (§ 175a Trestného rádu).

Po tom, čo sa návrh na schválenie dohody spoločne so samotnou dohodou a celým spisovým materiálom doručí súdu, predseda senátu preskúma tento návrh podľa obsahu a obsahu spisu. Ak by v rámci tohto prieskumu zistil zásadné porušenia procesných predpisov (absencia povinne vyžadovaného obhajcu, nespravodlivosť či nesprávnosť dohody v otázkach skutkových, v otázkach dohodnutého trestu či náhrady škody), tento návrh odmietne. Právoplatnosť odmietnutia vracia vec späť do prípravného konania. Štátny zástupca má následne možnosť dohodnúť novú dohodu o vine a treste, ak sú na to splnené zákonné podmienky. Voči uzneseniu o odmietnutí návrhu je prípustná sťažnosť štátneho zástupcu. S cieľom rozhodnutia o tomto návrhu môže predseda senátu nariadiť aj verejné zasadnutie. Do úvahy prichádza taktiež aj nariadenie predbežného prejednanie návrhu na schválenie dohody o vine a treste.

Predbežné prejednanie návrhu sa uskutočňuje spravidla na neverejnom zasadnutí. Iba ak by to predseda senátu považoval za potrebné, má možnosť nariadiť aj zasadnutie verejné. Predbežné prejednanie prichádza do úvahy v prípadoch, ak predseda senátu skonštatuje, že predložená vec zrejme patrí do príslušnosti iného súdu, existujú okolnosti odôvodňujúce prerušenie alebo zastavenie či podmienené zastavenie trestnej veci, prípadne ak do úvahy prichádza schválenie narovnania.

S cieľom rozhodnutia o návrhu dohody o vine a treste sa uskutočňuje *verejné zasadnutie*. Po jeho začatí prednáša štátny zástupca návrh tejto dohody a obvinený má následne možnosť vyjadriť sa k nemu (na základe výzvy predsedom senátu). V rámci tohto vyjadrenia predseda senátu taktiež formou otázok zisťuje, či obvinený rozumie podstate a povahe tejto dohody, či k jej vypracovaniu pristúpil dobrovoľne, slobodne a vážne a či sú mu známe dôsledky jej súdneho schválenia. Aj v tomto prípade platí, že pristúpením na konanie o dohode o vine a treste sa v podstate obvinený vzdáva svojho práva na verejné prejednanie veci na hlavnom pojednávaní a rovnako ako u nás, aj podania riadneho opravného prostriedku - odvolania.

Ak je na verejnom zasadnutí prítomný poškodený, tento má právo vyjadriť sa k predloženému návrhu následne po obvinenom. Dokazovanie súd nevykonáva. Ak by to považoval predseda senátu za potrebné, môže obvineného vypočuť alebo si môže zadovážiť

potrebné vysvetlenia na účely rozhodnutia. Štátnemu zástupcovi je dané oprávnenie raz podaný návrh na schválenie dohody o vine a treste vziať späť a to až do momentu, kedy sa súd odoberie na záverečnú poradu. Späť vzatie návrhu štátnym zástupcom automaticky vracia vec do prípravného konania.

Súdu je v rámci rozhodovania o návrhu o dohode o vine a treste daná možnosť rozhodovať o skutku, jeho právnej kvalifikácii, o treste a tiež o ochrannom opatrení, avšak iba v rozsahu, v akom je to uvedené v návrhu. Rovnako tak v rozsahu, ktorý je uvedený v návrhu a s ktorým poškodený súhlasí alebo v rozsahu riadne uplatneného nároku poškodeným, rozhoduje súd pokiaľ ide o nárok na náhradu škody, nemajetkovej ujmy a v otázkach vydania bezdôvodného obohatenia.

Pokiaľ by bola dohoda o vine a treste nesprávna z hľadiska zistenia skutkového stavu, z hľadiska nedodržania procesných ustanovení alebo poškodenia práv obvineného, alebo neprimeraná z hľadiska dohodnutého druhu a výšky trestu, súd ju neschváli. Tak isto postupuje v prípade, ak by nebola primeraná z hľadiska rozsahu a spôsobu nahradenia škody, nemajetkovej ujmy či vydania bezdôvodného obohatenia. V týchto všetkých prípadoch súd vydáva uznesenie, ktorého právoplatnosť vracia vec späť do prípravného konania. S cieľom zabezpečenia riadneho postupu môže súd oznámiť štátnemu zástupcovi a obvinenému svoje výhrady a námietky tak, aby títo mohli dohodu zmeniť, upraviť, doplniť a navrhnúť jej nové znenie. V týchto prípadoch súd môže verejné zasadnutie odročiť. Ak sa v lehote odročenia nepredloží nová (upravená či pozmenená) dohoda o vine a treste, vec sa formou uznesenia vracia do prípravného konania (jeho právoplatnosťou).

Dohoda o vine a treste sa schvaľuje *formou odsudzujúceho rozsudku*. V jeho znení musí byť obsiahnutý výrok o schválení dohody o vine a treste a výrok o samotnej vine a treste, prípadne, ak sa dohodlo a je to prípustné, tak o ochrannom opatrení. Náležitosti odsudzujúceho rozsudku presne upravuje § 314r Trestného rádu.

Popri odsudzujúcom rozsudku má súd možnosť aj v tejto fáze konania rozhodnúť o postúpení veci, o zastavení trestného stíhania, o podmienечnom zastavení trestného stíhania alebo o schválení narovnania. Štátny zástupca môže voči týmto rozhodnutiam súdu podať sťažnosť, ktorej je priznaný odkladný účinok.

Tak ako je tomu v našej trestno-procesnej úprave, aj v prípade tej českej platí, že rozsudok, ktorým sa dohoda o vine a treste schvaľuje, nadobúda právoplatnosť momentom vyhlásenia. Nie je teda proti nemu možné podať riadny opravný prostriedok (odvolanie). Ako som už vyššie uviedla, obvinený sa pristúpením na konanie o dohode o vine a treste v podstate vzdáva práva na podanie riadneho opravného prostriedku a o tejto skutočnosti musí byť riadne poučený. Takáto úprava má zabezpečiť najmä procesnú ekonómiu a úsporné finančné opatrenia. Odvolanie by mohol podať iba v prípade, ak by odsudzujúci rozsudok nezodpovedal obsahu navrhutej dohody o vine a treste.

Ak by sa po právoplatnosti odsudzujúceho súdneho rozhodnutia, ktorým sa schválila dohoda o vine a treste, objavili nové skutočnosti, ktoré neboli doposiaľ známe a ktoré sú súčasne dôležité pre posúdenie danej trestnej veci, potom do úvahy prichádza podanie mimoriadneho opravného prostriedku a tým je návrh obnovy konania.

Čo sa týka výroku vo veciach náhrady škody, nemajetkovej ujmy a vydania bezdôvodného obohatenia, aj tu platí, že súd smie rozhodovať iba o takých nárokoch, ktoré sú obsiahnuté v dohode. Ak sa dohoda schvaľuje, súd v nej uvádza aj výrok o náhrade škody, ktorý jej obsahu zodpovedá a s ktorou poškodený súhlasil alebo výrok o náhrade škody v rozsahu riadne uplatneného nároku poškodeným. Ak by teda aj v rámci dohody o vine a treste nedošlo ku konsenzu v otázkach náhrady škody, nemajetkovej ujmy a vydania bezdôvodného obohatenia, ak si poškodený nárok riadne uplatnil, súd o ňom môže v rámci rozsudku, ktorým schvaľuje dohodu o vine a treste rozhodnúť. Podkladom pre toto rozhodnutie súdu je pritom spisový materiál a záver, že skutkový stav v ňom zistený, je spoľahlivo preukázaný.

Poškodený má možnosť podať riadny opravný prostriedok voči rozsudku, ktorým sa schválila dohoda o vine a treste, no iba pokiaľ ide o výrok o náhrade škody a za podmienky, že tento výrok nebude zodpovedať rozsahu a spôsobu náhrady, ktoré sa dohodli v dohode a s ktorým poškodený súhlasil. Rovnako má toto oprávnenie aj v prípade, že súd rozhodoval o nároku na náhradu škody iba na základe predloženého spisového materiálu.

3. KOMPARÁCIA SLOVENSKEJ A ČESKEJ PROCESNEJ ÚPRAVY DOHODY O VINE A TRESTE

Zavedenie trestno-procesnej úpravy dohody o vine a treste a konania o nej možno považovať za pozitívny krok českej trestnej legislatívy. Tak ako v prípade slovenskej úpravy, aj v prípade tej českej ide o jednu z možností odklonenia sa od klasického, štandardného priebehu trestného konania, prirodzene iba v prípadoch, kedy je takýto postup možný. Na jednej strane je potrebné vnímať procesné zjednodušenie tohto postupu, odbremenenie súdov v prípadoch, kedy nie je potrebné, aby prebehlo riadne trestné konanie a taktiež výhody, ktoré tento postup má z hľadiska procesnej ekonómie a z hľadiska časového. Na strane druhej je potrebné mať na zreteli skutočnosť, že pristúpením na konanie o dohode o vine a treste sa obvinený vzdáva svojich ústavne i medzinárodne garantovaných práv na verejné prejednanie veci v konaní pred súdom (na hlavnom pojednávaní) a možnosti podania riadneho opravného prostriedku. O týchto následkoch konania o dohode o vine a treste musí byť obvinený (so svojim obhajcom) riadne a komplexne poučený, čo má zabezpečiť, že konat' o dohode o vine a treste sa bude skutočne iba v prípadoch, kedy s tým obvinený slobodne, dobrovoľne a z vlastnej vôle súhlasi.

Z hľadiska obsahového možno obe úpravy (slovenskú aj českú) hodnotiť ako veľmi podobné. Podstata a zmysel tohto inštitútu je v oboch trestno-procesných úpravách v zásade rovnaký. Nemožno však opomínať určité odlišnosti novoprijatej českej úpravy od procesnej

úpravy tohto inštitútu u nás, na základe ktorých možno práve tú českú úpravu hodnotiť ako značne opatrnejšiu.

Základným a veľmi dôležitým rozdielom týchto úprav je rozsah trestných činov, na ktoré sa môže vzťahovať. Zatiaľ čo v podmienkach Slovenskej republiky je konanie o dohode o vine a treste možné v zásade pri všetkých trestných činoch, česká úprava ju vyhradzuje (limituje) iba pre prečiny a zločiny.

Dôležité je aj to, že v prípade českej úpravy nad ekonomikou, procesným aj časovým zrýchlením konania v prípade mladistvých prevážila potreba výchovného vplyvu na túto skupinu páchatel'ov. Zatiaľ čo podľa českej úpravy nie je možné konať o dohode o vine a treste v prípade mladistvých, slovenská právna úprava takúto možnosť úplne nevylučuje (na rozdiel od českej). Limituje však toto konanie na povinnosť získať súhlas zákonného zástupcu alebo obhajcu mladistvého obvineného. Bez tohto súhlasu nie je konanie o dohode o vine a treste voči mladistvému možné ani u nás.

S cieľom ochrany obvineného v konaní o dohode o vine a treste je v českej právnej úprave zakotvená povinná obhajoba pre tieto prípady. Slovenská právna úprava ju síce nestanovuje, no nad touto možnosťou je, podľa môjho názoru, možné do budúcnosti uvažovať. Povinná obhajoba na jednej strane smeruje nie len k ochrane obvineného v tomto konaní, no do budúcnosti by mohla vyvažovať fakt, že pristúpením na toto konanie sa obvinený v podstate vzdáva svojich dôležitých procesných práv.

Zaujímavý je aj postup, ak sa v rámci konania o dohode o vine a treste nevytvorí konsenzus zúčastnených strán. V prípade slovenskej právnej úpravy, ak sa už obvinený k stíhanému skutku priznal (celkom alebo z časti), prokurátor postupuje v bežnom postupe trestného konania s tým, že v obžalobe uvedie, že obvinený sa k spáchaniu skutku priznal (celkom alebo z časti) a následne súd už v tomto rozsahu nevykonáva dokazovanie. V prípade českej úpravy, ak sa obvinený v rámci konania o dohode o vine a treste síce prizná k spáchaniu stíhaného skutku, no v konečnom dôsledku nedôjde k vytvoreniu dohody o vine a treste, štátny zástupca postupuje v klasickom postupe trestného konania (podáva súdu obžalobu), no na priznanie sa obvineným sa nesmie prihliadať.

Zatiaľ čo slovenská právna úprava úplne vylučuje možnosť obvineného podať riadny opravný prostriedok - odvolanie voči dohode o vine a treste, česká úprava takúto možnosť pozná, no iba pre prípad, že rozsudkom schválená dohoda nezodpovedá obsahu dohody predloženej štátnym zástupcom. Aj v tomto prípade je, podľa môjho názoru, možné diskutovať o zmene aktuálnej slovenskej procesnej úpravy, keďže je otáznosť, ako by sa postupovalo v prípade, ak by súdom schválená dohoda o vine a treste nezodpovedala obsahu tej, ktorá bola súdu predložená prokurátorom.

Osobitosti súdneho konania o dohode o vine a treste plne zodpovedajú trestno-procesnej úprave súdneho konania v Slovenskej a v Českej

republike. Všeobecne však možno konštatovať, že nová česká procesná úprava je na jednej strane opatrnejšia v porovnaní so slovenskou, no na strane druhej obsahuje viaceré záruky a limity, ktoré môžu viesť k jej lepšiemu a dôslednejšiemu aplikovaniu a zvyšovaniu kvality trestného konania.

Literatúra:

- Ivor, J. a kol.: Od zločinu k trestu. Sprievodca občana trestným konaním. Bratislava: EUROKÓDEX, 2012, ISBN 978-80-89447-76-3.
- Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, ISBN 978-80-8078-309-9.
- Kanáliková, T.: Postavenie poškodeného z hľadiska odklonov v trestnom konaní. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2011. Bratislava: PraF UK, 2011. ISBN 978-80-7160-318-4.
- Trestný poriadok (zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov)
- Zákon o trestním řízení soudním (zákon č. 141/1961 Sb. v znení neskorších predpisov)

Contact – email

JUDr. Marcela Tóthová, PhD.: marcela.tothova26@gmail.com

TRESTNÍ PŘÍKAZ VYDANÝ BEZ OHLEDU NA ZJIŠTĚNÝ SKUTKOVÝ STAV

JAN ZUBEK

Abstract in original language

Autor v článku řeší důsledky, které může mít vydání trestního příkazu za situace, kdy skutkový stav je zjištěn pouze ze spisového materiálu, a soudce tak nemá možnost se s důkazy, které prokazují vinu obviněného, bezprostředně seznámit, přičemž v některých případech by konání hlavního líčení a provedení důkazů před soudem mohlo mít za následek odlišný úsudek soudce a tedy i odlišné rozhodnutí. Poměrně často je trestní příkaz výsledkem zkráceného řízení trestního, kde skutkový stav věci byl objasněn jen v hrubých rysech a k jeho zevrubnějšímu poznání na základě provedeného dokazování, resp. též vyjádření obviněného k důkazům a pro vedení jím navržených důkazů, má dojít teprve v řízení před soudem. Autor v této souvislosti zvažuje, zda v takových případech hrozí ve větší míře než obvykle, že může dojít k nesprávnému a nespravedlivému odsouzení. Společenský zájem na spravedlivém a fakticky správném posouzení každého trestného jednání a právo obviněného na spravedlivé soudní řízení, tak, jak na něj nahlíží naše Ústava, Listina základních práv a svobod i obecné zásady trestního práva, je protiváhou zájmu společnosti na rychlém a efektivním trestním soudnictví. Stávající právní úprava se v tomto ohledu opírá toliko o presumpci odpovědného přístupu soudce a bdělosti obviněného nad svými právy. Vzhledem k vysokému počtu věcí vyřízených trestním příkazem, je možné v praxi narazit na pravomocné trestní příkazy, které byly vydány bez zřetele k nedostatečným skutkovým zjištěním a nebo, které vykazují jiné věcné či formální nedostatky. Podle názoru autora stávající právní úprava by mohla být obohacena o procesní prostředek, jehož pomocí by bylo možné jednoduše odstranit zejména ty očividně nesprávné, nespravedlivé akty aplikace práva. Současně by jeho samotná existence, resp. důsledky jeho aplikace působily na motivačně na samosoudce, aby uvážlivě nakládal s tímto alternativním procesním prostředkem. V závěru příspěvku nechybí možné řešení de lege ferenda.

Key words in original language

Trestní příkaz, obviněný, zjištěný skutkový stav

Abstract

The author of the article deals with consequences of the issuing of a criminal order in a situation when the facts of the case have been ascertained only from files, and the judge has not had a possibility to become directly acquainted with evidence proving the guilt of the accused, and where, in some cases, holding of a trial and producing evidence before court might have led to different judge's conclusions and therefore to a different judgment. Quite often a criminal order is the result of summary criminal proceedings where the facts of a case have only been cleared up in general terms, and the thorough

knowledge of the facts based on producing evidence, on statements of the defendant with respect to such evidence, and on proofs of evidence moved by the defendant should yet be acquired in proceedings before court. In this context, the author considers if, in such cases, there is a greater than usual degree of danger that an erroneous and unjust judgment of conviction may be made. Public interest in fair and factually correct consideration of criminal conduct and the defendant's right to a due process, as it is entailed in our Constitution, the Charter of Fundamental Rights and Freedoms and in general principles of criminal law, is a counterweight to the interest in quick and efficacious criminal justice. In this regard, current legislation is solely based on the presumption of a responsible attitude of a judge and on alertness of the defendant to his rights. Given to a large number of cases disposed of by criminal orders, it is possible to encounter final and conclusive criminal orders which have been issued regardless of insufficient findings of facts and/or which have other factual or formal deficiencies. According to the author, the current legislation should be enriched with a procedural means by which it would be possible to simply remove obviously wrong, unjust acts of the application of law. At the same time, existence of such means, or consequences of its application, would motivate sole judges to deal with this alternative procedural measure judiciously. In the end of the article a possible solution *de lege ferenda* is presented.

Key words

Criminal order, defendant, issue of fact

1. OBECNĚ K TRESTNÍMU PŘÍKAZU

Trestní příkaz je formou odklonu, jehož počátky v českém právu spadají už do konce 20. let minulého století a který tak má v českém (československém) trestním procesu poměrně dlouhou historii. Jakkoliv si tento institut prošel poměrně složitým vývojem a v období mezi 1. únorem 1949 a 1. červencem 1973 a dále 1. červencem 1990 a 1. lednem 1994 byl dokonce z právního řádu zcela vypuštěn, skutečnost, že byl v té či oné podobě uplatňován v různých společensko-politických etapách, je sama o sobě dostatečným dokladem, že se jedná o účinný nástroj zjednodušení a zefektivnění soudního řízení v méně závažných případech.

Podstata zjednodušeného (vy)řízení¹, které proto nese označení „zvláštní“ způsob řízení, spočívá v tom, že jde o (vy)řízení bez jednání, bez dokazování, bez slyšení obžalovaného. Jde vlastně o to, že se, s vyloučením rovnosti účastníků, rozhodne pouze na základě obsahu obžaloby. Trestní příkaz tak představuje jeden z nástrojů, kterým je zajišťována rychlost řízení v úseku řízení vedeného samosoudcem, což nepochybně ovlivňuje i celkovou délku trestního

¹ Zjednodušené (vy)řízení v tomto smyslu nezaměňovat s pojmem „zjednodušené řízení“ před samosoudcem, které navazuje na zkrácené přípravné řízení [§ 314b odst. 1 ve spojení s § 179a odst. 1].

řízení. Trestní řád zde navazuje na čl. 38 odst. 2 LZPS, kde je mimo jiné stanoveno, že každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů.

Při srovnání s účelem podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání mladistvého, jde v případě trestního příkazu jen o splnění základního účelu odklonu (tj. zrychlení a zefektivnění procesu), u dalších typů odklonů je jejich účel širší.²

K vyřízení věci trestním příkazem může přistoupit pouze samosoudce poté, co byla státním zástupcem proti obviněnému podána obžaloba nebo návrh na potrestání.³ Trestní příkaz je tak zaměřen toliko ke zjednodušení a tedy urychlení té části trestního řízení, která má být vedena před soudem, nikoliv řízení předcházejícího.⁴ Úspěšné vyřízení věci trestním příkazem eliminuje konání hlavního líčení, řízení o odvolání i řízení o dovolání. Je nutné si uvědomit, že trestní příkaz nešetří čas a námahu jen soudce a obviněného, ale všech dalších subjektů trestního řízení.

Vzhledem k tomu, že rozhodnutí ve formě trestního příkazu působí obdobné trestněprávní následky jako odsuzující rozsudek,⁵ je zřejmé, že trestní příkaz je nástrojem napomáhajícím k vyšší výkonnosti trestního soudnictví, a to při snaze o zachování jejího základního poslání, jímž je náležité zjišťování trestných činů, spravedlivé potrestání jejich pachatelů, upevňování zákonnosti, předcházení a zamezování trestné činnosti a výchova občanů.

Takováto realizace urychlení a zefektivnění trestního procesu reflektuje poznatky z praxe, kde se na jedné straně soudy a státní zastupitelství potýkají s vysokým nápadem spáchaných trestných činů a na straně druhé řada pachatelů neprojevuje zájem svá obhajovací práva v trestním řízení jakkoli uplatňovat. Řízení v takových případech se navenek jeví jako zbytečné a zabírá čas nejen rozhodujícímu soudci, ale očividně i lhostejnému obviněnému.

S tzv. příkazním řízením se můžeme setkat i v jiných právních předpisech.⁶ Tento formálně jednodušší způsob meritorního vyřízení věci neposkytuje prostor adresátu rozhodnutí, který by mu náležel při standardnímu způsobu vyřízení věci. Podstatné je, že právní řád nikomu, ani v trestním řízení, toto standardní řízení neupírá. Podáním odporu se lze domoci práva na spravedlivý proces, jak jej garantuje čl. 6 odst. 1 EÚLP. Záleží na svobodném rozhodnutí každého adresáta, zda k standardnímu řízení nakonec dojde, zde zjevně podepřeno zásadou každého právního systému „Vigilantibus iura scripta sunt” (Právo svědčí bdělým).

² Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P., a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 832.

³ V dalším textu může obžaloba largo sensu zahrnovat návrh na potrestání.

⁴ Ke zjednodušení a urychlení přípravného řízení slouží institut zkráceného přípravného řízení § 179a – 179h.

⁵ Trestní příkaz poté, co nabude právní moci, představuje právní titul pro vykonávací řízení.

⁶ Např. § 150 zákona č. 500/2006 Sb., správní řád, § 172 a násl. OSŘ, § 34a a násl. zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

V trestním řízení stav „bdělosti“ obviněného (podezřelého) není podroben takové zkoušce jako v jiných řízeních. Obviněný, nebrání-li tomu nějaká duševní porucha, je srozuměn s tím, že je proti němu trestní řízení vedeno. Navíc trestní příkaz nebude prvním rozhodnutím⁷ v řízení, tudíž by ani pro jeho adresáta jeho existence, do jisté míry i obsah, neměli být překvapením. V tomto lze spatřovat významný rozdíl oproti institutu platebního rozkazu známému z občanského soudního řízení. V jeho případě totiž prvotní informaci o tom, že určité řízení bylo zahájeno, žalovaný obdrží teprve tehdy, až je mu samo toto rozhodnutí doručeno.

Naproti tomu nelze pominout, že ani formálně jednoduchý opravný prostředek, spolu se zajištěnou autonomií vůle jedince s ním nakládat, nemusí vždy spolehlivě zabránit excesům orgánů veřejné moci. A proto se nabízí otázka, zda zrušení rozhodnutí takového charakteru, vydaném v příkazním řízení v rámci trestní justice, má být podmíněno toliko aktivní a relevantní obranou obviněného.

Navíc v tomto institutu preferovaná zásada rychlého procesu, však nemůže být upřednostněna na úkor řádného objasnění věci, což dokazuje její propojení se zásadou oficiality v ustanovení § 2 odst. 4., ale musí být uplatňována s plným šetřením práv a svobod zaručených LZPS a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách (zásada přiměřenosti).

2. KE SPOLEHLIVĚ ZJIŠTĚNÉMU SKUTKOVÉMU STAVU

Jsou-li splněny veškeré zákonem stanovené podmínky, může samosoudce přistoupit k úvaze o vydání trestního příkazu. Trestní příkaz lze vydat i v případech, kdy obviněný ve své výpovědi líčí rozhodné skutkové okolnosti odlišně, než jak vyplývají z jiných důkazů, anebo když popírá své zavinění. Nezbytným předpokladem ovšem i v takových případech je, že skutkový stav je spolehlivě prokázán ostatními opatřenými důkazy, které umožňují rozhodnout o vině a trestu trestním příkazem i bez konání hlavního líčení.⁸

Spolehlivě zjištěný, resp. prokázaný opatřenými důkazy skutkový stav (§ 314e odst. 1, § 2 odst. 5), a to v rozsahu, který je nezbytný pro toto rozhodnutí, je tudíž základním a nepominutelným předpokladem pro takový postup. Tato materiální podmínka by měla být splněna beze zbytku vždy, pokud samosoudce hodlá rozhodnout odsuzujícím rozhodnutím bez projednání věci v hlavním líčení. Přestože zásada zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností (§ 2 odst. 5) se uplatní ve všech stadiích trestního řízení, nelze přehlížet, že stupeň pravděpodobnosti učiněných závěrů se od počátku řízení až k meritornímu rozhodnutí postupně zvyšuje. Slovy Nejvyššího soudu *„Pro vydání usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 1 trestního řádu) není nutné, aby trestná činnost byla spolehlivě*

⁷ Pro zjednodušení je tím označen též záznam o sdělení podezření dle § 179b odst. 3.

⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 7. 1996, sp. zn. 2 Tzn 121/1996.

*prokázána v míře, jako je tomu u obžaloby“.*⁹ Různou míru pravděpodobnosti a jistoty zřejmě bude možné nalézt dále mezi obžalobou a odsuzujícím rozsudkem soudu, kde požadavek spolehlivě zjištěného skutkového stavu může být zcela naplněn jen v podobě lidsky dosažitelné jistoty, že se inkriminovaný skutek se stal [§ 226 písm. a)] a že to byl obžalovaný, který jej spáchal [§ 226 písm. c)].¹⁰ Nelze též opomíjet, že rozsah skutkového zjišťování je v přípravném řízení menší než v řízení před soudem. V přípravném řízení musí být objasňovány toliko základní skutečnosti důležité pro posouzení případu [§ 164 odst. 1; též § 188 odst. 1 písm. e) a contrario]¹¹

Trestní příkaz je právní instrument, jehož „vlastnosti“ i „způsob použití“ jsou sice definované zákonem, nicméně jeho výsledné působení, jak pozitivní tak i negativní, je odvislé od prostředí, do kterého byl tento instrument zasazen. Zde je určitý výčet relevantních charakteristik:

- okresní soudy se potýkají nápadem trestné činnosti okolo 100 tisíc případů ročně¹²
- nevydá-li samosoudce trestní příkaz, popř. neučiní-li žádné z rozhodnutí dle § 314 odst. 1, nařídí a poté provede hlavní líčení
- v roce 2009 bylo vyřízeno trestním příkazem 60 494 věcí, v roce 2010 to bylo 50 282 věcí¹³
- trestní příkaz je možné vydat na základě výsledků zkráceného přípravného řízení
- v rámci zkráceného přípravného řízení, zejména z důvodů rychlosti, se odkládá dokazování, jakož i obstarávání některých důkazních prostředků (výslech osob, znaleckých posudků apod.); stejně tak námitky, návrhy obviněného jsou koncentrovány až do stadia řízení soudního
- možnost vrátit věc státnímu zástupci k došetření je limitována důvody v § 188 odst. 1 písm. c); v roce 2009 bylo 517 věcí vráceno státnímu zástupci a v roce 2010 to bylo 495 věcí¹⁴
- o vrácení věci státnímu zástupci k došetření musí soud rozhodnout usnesením, a to včetně jeho odůvodnění; státní zástupce má možnost podat stížnost proti tomuto usnesení
- trestní příkaz obsahuje pouze výrok (často doslovně převzatý z obžaloby, návrhu na potrestání), nikoliv odůvodnění

⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. 25 Cdo 1950/2007.

¹⁰ Srov. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P., a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 622.

¹¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P., a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 543.

¹² Statistický přehled soudních agend za rok 2009, 2010, Ministerstvo spravedlnosti - dostupný na www.justice.cz.

¹³ Statistický přehled soudních agend za rok 2009, 2010, první část, Ministerstvo spravedlnosti, str. 111 – dostupný na www.justice.cz.

¹⁴ Tamtéž.

- v důsledku trestního příkazu je potlačen princip veřejnosti a bezprostřednosti
- není zachována rovnost zbraní účastníků; obviněný má mít možnost uplatnit své argumenty za podmínek, které nejsou jasně (evidentně) nevýhodné ve srovnání se státním zástupcem, což zvláště u zkráceného řízení nebývá splněno
- lhůta pro podání odporu proti trestnímu příkazu činí 8 dní od jeho doručení.

Záměr zákonodárce zvýšit rychlost (bez nutnosti jednání) a zmírnit formálnost (absence odůvodnění) řízení při současně nízké míře kontroly použití trestního příkazu může přivodit efekt zákonodárcem nezamýšlený. Na jedné straně je poměrně vysoký nápad případů, které by měly být projednány trestní justicí při zachování všech ústavněprávních limitů. Na opačné straně stojí apel „orgánů dohledu“ a ústavního soudu nevyjímaje, na zachovávání přípustné délky trestního řízení. Vyřízení věci odklonem musí být pro naprostou většinu z trestních soudců příležitost jak vykázat „nepsaný“ počet vyřízených věcí za určité období a dále vytvořit si časový prostor pro práci na skutkově a právně složitých případech. Popsaná motivace samosoudce, spolu s výše zmíněným minimalismem revize užití odklonu, může vést k aplikacím trestního příkazu i v případech, u kterých to zákon nepřipouští. (Státní zástupce tím, že podal k soudu obžalobu na obviněného, očividně nemá pochybnosti o důvodnosti stíhání obviněného. Podáním odporu proti trestnímu příkazu, z důvodu pochybností o skutkovém stavu, by veřejný žalobce oponoval především vlastním závěrům z přípravného řízení. Rovněž může být motivován jako soudce, neboť tento odklon eliminuje nutnost jeho účasti na hlavním líčení.)

Jak bylo již zmíněno, k uložení trestního příkazu může samosoudce přistoupit po podání obžaloby a bez jejího projednání v hlavním líčení. Soudce se v tomto případě rozhoduje na základě důkazů shromážděných ve spise. S ohledem na to zákon pro vydání trestního příkazu restriktivně stanoví, že skutkový stav musí být spolehlivě prokázán opatřenými důkazy. Míra spolehlivosti opatřených důkazů závisí jen na hodnocení samosoudce, neboť revize trestního příkazu se neprovádí.¹⁵

Absence hlavního líčení zbavuje soudce možnosti poznat objektivní skutečnosti bezprostředně. Názor soudce na věc učiněný na základě spisového materiálu se může změnit v průběhu hlavního líčení. Může k tomu dojít pouze po „bezprostřední“ konfrontaci s důkazy, stejně tak po širším dokazování, než jaké proběhlo v přípravném řízení. Ovšem soudce není jen pasivním divákem, a proto v důsledku zvolené taktiky nebo obratnosti nabyté léty praxe odhalí nové významné skutečnosti, které ho dovedou k odlišnému závěru, než jaký učinili policejní orgán a státní zástupce. Právě zprostředkované a soudem neprovozené

¹⁵ To platí s určitými výjimkami. Ke zrušení trestního příkazu může dojít na základě řízení o podané stížnosti pro porušení zákona (§ 266 a násl.). *Nelze pominout ani možnou nicotnost rozhodnutí, např. samosoudce takto rozhodne o trestném činu, k jehož projednání není příslušný.*

poznatky o trestném činu, implikují určitou míru nejistoty o správnosti rozhodnutí. Tato nejistota může být ještě citelnější u věcí, kde zjednodušenému soudnímu řízení, předcházelo zjednodušené přípravné řízení. Právě značně zjednodušená forma podkladů a závěrů zkráceného řízení anticipuje o to pečlivější zkoumání jejich obsahu. Bude velmi záležet na každém samosoudci, aby se zevrubně seznámil se spisovým materiálem ještě před tím, než zvolí postup, jímž hodlá věc řešit.¹⁶ Opačný než „řádný a zákonný“ postup může znamenat úsporu času a sil, ovšem současně i rezignaci na zjištění pravdy cestou kritické rozumové prověrky shromážděných důkazů a dalších podkladů o skutku *de iure* a jeho posouzení podle zákona.

Právo na spravedlivý proces je podle názoru Ústavního soudu limitem práva na řádný zákonný proces v tom významu, že ne každá nezákonnost rovná se nespravedlivosti a neústavnosti, ale pouze taková, která vede za uvedených předpokladů k vině obviněného. Také sama zákonnost limituje spravedlnost procesu tím, že nezákonný proces jeho spravedlivost přinejmenším ohrožuje, zejména tak, že nemůže vést ke spravedlivému potrestání pachatele (§ 1). **Základem takového potrestání musí být skutkový stav věci zjištěný bez důvodných pochybností (§2 odst. 5).** Případné nezákonnosti nelze omluvit účelovým konstatováním, že celková spravedlivost procesu byla přece zachována a tím snad byl garantován i spravedlivý trest. Nezákonný proces nemůže přispět k rozhodnutí o oprávněnosti trestního obvinění proti konkrétní osobě, resp. není s to tuto oprávněnost náležitě garantovat. Proto rámcem spravedlivého procesu může být jedině proces vedený zákonným způsobem. Zákonnost, poněkud schematicky vyjádřeno, je tu formou trestního řízení, spravedlivost pak žádoucí kvalitou (obsahu) trestního řízení (srov. nálezy Ústavního soudu č. 69/2003 Sb. n. u. ÚS – Beck, sv. 30, s. 163).¹⁷

3. SPRAVEDLNOST ZARUČENÁ OBVINĚNÉMU ANEB OBVINĚNÝ MÁ SPRAVEDLNOST VE SVÝCH RUKOU

Na rozdíl od soukromého práva je právo trestní více spojeno se zájmem společenským (veřejný) na zákonnosti průběhu a výsledku řízení.¹⁸ Zde se dotýkáme podstaty současného politického systému, jehož nosným pilířem je podřízenost státu a jeho orgánů právu. S ideou právního státu úzce souvisí jistota občanů, že tento systém bude nejen zachovávat, ale i chránit určité stálé hodnoty. Již na konci 19. století britský právník a ústavní teoretik Albert Venn Dicey zařadil maximu „nikdo nesmí být trestán ani omezován, pokud neporušil zákon“ mezi 3 základní principy právního státu.¹⁹

¹⁶ Považuji za nepřijatelnou praxi, kdy soudce řešení rozporů mezi důkazy podmiňuje podáním odporu.

¹⁷ s. 89.

¹⁸ Veřejný zájem na potrestání pachatele je obvykle formulován účelem trestání.

¹⁹ *Palekar, S. A. Comparative Politics and Government*, PHI Learning, 2009, str. 64-65, dostupné též zde:

Nepochybně i dnes bude možné artikulovat celospolečenský zájem na tom, aby výkon trestní justice byl prováděn s nejvyšší možnou mírou zodpovědnosti. Mimo jiné proto, aby se stanovení vinny a trestu dotklo pouze osob, u nichž nejsou žádné pochybnosti, že trestný čin spáchali a jsou za jeho spáchání odpovědné. Za tímto účelem jsou do systému trestní justice implementovány mechanismy, které těmto „justičním omylům“ mají zabráňovat. Jak poznamenal Ústavní soud, účelem trestního řízení není jenom „spravedlivé potrestání pachatele“, ale účelem trestního řízení je i „fair“ proces. Existence řádného procesu je nevyhnutelnou podmínkou existence demokratického právního státu (srov. nálezn Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl ÚS 4/94).

V této souvislosti je na místě otázka, proč břemeno obrany před nespravedlivým, právně i společensky nepřijatelným potrestáním trestním příkazem má ležet pouze na obviněném? Značné procento z celkového počtu věcí je vyřízeno trestním příkazem bez toho, že by si obviněný zvolil obhájce nebo mu byl obhájce ustanoven. V těchto případech bude záležet na řadě okolností, jako jsou například mentalita obviněného (silně submisivní jedinec nemusí překonat zábrany brojit proti autoritativnímu rozhodnutí), jeho znalosti práva a zejména trestně právních norem (obviněný má obavy, že projev odporu proti trestnímu příkazu může zhoršit jeho situaci, navíc netuší, jak by měl posléze postupovat), či rodinné a jiné poměry v jakých se nachází (obává se publicity kriminality, která se může dotknout i osob nejbližších, a proto raději připustí odsouzení trestním příkazem).

Osoby obviněné z trestného činu tvoří velmi široké spektrum, otázku majetkových poměrů či rozumových, osobnostních schopností nevyjímaje. Okolnost, že obvinění v potřebné míře nevyhledají pomoc advokáta, může nasvědčovat nejen lhostejnosti k výsledku trestního řízení, ale též nedostupnosti právnických služeb určité sociální vrstvě obyvatelstva. Tento stav nouze nemůže zcela zhojit ani bezplatné právní poradenství poskytované Českou advokátní komorou nebo ochrana, jakou nemajetnému obviněnému poskytuje trestní řád (§ 33 odst. 2), což ostatně dokazuje i současný stav, kdy jsou tyto prostředky využívány velice okrajově.

S tímto stavem kontrastuje silná motivace samosoudce k tomu, aby věci vyřizoval pokud možno tímto odklonem, pramenící z výrazně zjednodušené formy i procedury a rovněž i vysoké procentní úspěšnosti. Pro nedostatek odůvodnění není možné provést revizi, zda se samosoudce zabýval zjištěným skutkovým stavem, zda mu případné skutkové nebo právní vady byly známy, potažmo absentuje i popis, jak se tento orgán vypořádal s případnými rozpory mezi jednotlivými důkazy. A nejde tu jen o deficit „průhlednosti“ výkonu spravedlnosti, ale i o neuplatnění zásad veřejnosti (zejm. veřejné kontroly zákonnosti postupu) a ústnosti (zejm. verifikace důkazů obviněným), jako standardních kontrolních a ochranných pojistek proti zneužití pravomoci samosoudce. Ta může spočívat jak v

http://books.google.cz/books?id=0J7Q60bJkkIC&pg=PA64&dq=Dicey+%22may+be+punished+for+breach+of+law%22&as_brr=3&ei=o2g7Su-YGpP8zQSqyNy6BQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

zmíněném přehlížení skutkových nebo právních nedostatků, tak i „neplýtvání energií“, když detailnější obeznámení se se spisovým materiálem, stejně řešení nedostatků jeho obsahu je podmíněno podáním odporu. Opaku nenasvědčuje ani stávající praxe, kde výrok o vině bývá doslova i do písmene převzat z obžaloby (návrhu na potrestání), což usnadňuje práci, ale současně eliminuje známky činnosti samosoudce.

Vše podstatné, co souvisí s vydáním trestního příkazu, se odehrává za „zavřenými dveřmi“, což znesnadňuje kontrolu práce samosoudce. U tohoto institutu chybí nejen kontrola toho, zda samosoudce před tím, než rozhodl, se dostatečně seznámil se spisovým materiálem, ale rovněž jistota, že soudce je osobou, která fakticky rozhodla.

4. CO S PRAVOMOCNÝM TRESTNÍM PŘÍKAZEM?

Zrušení trestního příkazu, který nabude právní moci, je možné podle současné právní úpravy jen v řízení o stížnosti pro porušení zákona vedeného u Nejvyššího soudu (§ 266 a násl.)²⁰, popř. v řízení po povolení obnovy (§ 287 a násl.), které však míří na jiné případy, než je výše popsány. Lze mít pochybnosti o tom, nakolik je schopen odsouzený, který nedisponuje potřebnými znalostmi zejména o trestním procesu, tato opravná řízení sám úspěšně iniciovat. Navíc tato cesta k nápravě nevede přímo, ale spíše různými oklikami. Jde tak o proceduru poměrně zdlouhavou, zatěžující řadu orgánů jak výkonné tak soudní moci,²¹ a její výsledek je odvislý od názoru zaměstnance příslušného útvaru ministerstva, který může věc „odfiltrovat“.

*Podle Jana Musila se trestní řízení dotýká zvláště důležitých a citlivých civilizačních hodnot. Na jedné straně stojí kolektivní, státem reprezentovaný zájem na stabilitě a bezpečí, který příkazuje silným a mocí obdařeným státním orgánům stíhat pachatele trestných činů, na druhé straně stojí zájem slabého jednotlivce být chráněn nejen před zločinem, ale též před zlovůlí a přehmaty státních orgánů v situaci, kdy se ocitne, ať již oprávněně nebo neoprávněně, v roli podezřelého.*²²

Podle mého názoru půjde o složité a citlivé poměřování naproti sobě stojících veřejných zájmů, resp. veřejných statků. V daném případě se

²⁰ Např. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 7 Tz 90/2011, Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 8. 2010, sp. zn. 4 Tz 36/2010.

²¹ Podnět se po prvním vyhodnocení na ministerstvu spravedlnosti adresuje nejbližší nadřízenému státnímu zastupitelství, jež bylo ve věci činné v posledním stupni. Poté co ministerstvo obdrží toto stanovisko státního zástupce, může dojít k vyřízení podnětu. Pokud nedojde k neformálnímu odložení, podá ministr stížnost pro porušení zákona Nejvyššímu soudu. Nejvyšší soud pokud stížnost nezamítne, rozhodne rozsudkem, že byl porušen zákon. Teprve v důsledku toho může dojít ke zrušení trestního příkazu a projednání věci v hlavním líčení.

²² Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P., a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 101.

střetává na straně jedné zájem na efektivním a rychlém trestním řízení (čl. 38 odst. 2 Listiny, čl. 6 odst. 1 EÚLP, § 2 odst. 4) a na straně druhé zájem na plném uplatnění procesních práv obviněného (čl. 36 a násl. Listiny, čl. 6 EÚLP, § 2 odst. 4 a 13), na zjištění skutečného (objektivně pravdivého) skutkového stavu věci (§ 2 odst. 5) a na předcházení omylům záležejících v odsouzení nevinné osoby (čl. 40 odst. 2 Listiny, čl. 6 odst. 2 EÚLP, § 2 odst. 2 a 5).

V situaci, kdy proti sobě stojí dvě ústavní hodnoty, je nutné sáhnout k testu proporcionality (srov. např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 31. 10. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 15/01). Vzájemné poměřování ve vzájemné kolizi stojících ústavních hodnot spočívá v následujících kritériích. Prvním je kritérium vhodnosti, tj. odpověď na otázku, zdali institut, omezující určitou ústavní hodnotu, umožňuje dosáhnout sledovaný cíl (ochranu jiné ústavní hodnoty). Druhým kritériem poměřování je kritérium potřebnosti, spočívající v porovnávání legislativního prostředku, omezujícího ústavní hodnotu, s jinými opatřeními, umožňujícími dosáhnout stejného cíle, avšak nedotýkajícími se ústavní hodnoty. Třetím kritériem je porovnání závažnosti obou v kolizi stojících ústavních hodnot.

Kritérium vhodnosti hledá odpověď na otázku, zda zjednodušené řízení předcházející vydání trestního příkazu v kumulaci s tím, že přezkumu pravomocného trestního příkazu lze de lege lata dosáhnout jen za velice ztížených podmínek, skutečně vede k žádoucímu zrychlení trestního řízení a snížení zatíženosti orgánů činných v trestním řízení.

Jakkoliv se může na první pohled zdát, že tomu tak je, opak je pravdou. Účelem (cílem) trestního řízení má být náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů (§ 1 odst. 1). Míjí-li se trestní řízení naznačenému účelu, ztrácí jakýkoli význam a opodstatnění. V okamžiku, kdy orgány činné v trestním řízení rezignují tuto svou úlohu, ztrácí trestní řízení svůj obsah a stává se pouhou fasádou. Řečeno jinak: „trestní řízení“ slepě upřednostňující rychlost na úkor správnosti rozhodování vlastně trestním řízením tak, jak je pojímáno Listinou, Evropskou úmluvou o ochraně lidských práva a svobod a trestním řádem, vůbec není. K tomu Ústavní soud poznamenal *„Rychlost řízení může být uvažována až v rámci konkrétního - spravedlivého - procesu. Proces, byť by byl garantován jako "rychlý", by neměl rozumného smyslu, pokud by nebyl spravedlivý, negarantoval spravedlivý výsledek, tedy (mj.) pokud by v něm neměl každý možnost domáhat se ochrany svého práva (jde o pojmovou součást procesu). Základní právo dle čl. 36 odst. 1 Listiny každého na ochranu svého práva, realizovatelné v řízení, z povahy věci předchází rychlosti tohoto řízení, je jeho obligatorním východiskem. Jinak by se proces a v něm i jeho rychlost prakticky stávaly samoučelem“* (srov. nález Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 14/10).

Aplikace kritéria potřebnosti zde konkrétně znamená zvážit, zda cíle, jímž je zrychlení vyřizování méně závažných trestních věcí a odbřemenění trestní justice, nelze dosáhnout jinak, než zásadním ztížením (resp. faktickým znemožněním) možnosti dosáhnout přezkumu pravomocného trestního příkazu.

Nabízí se přitom hned několik opatření, jež mohou ke jmenovanému cíli vést a jež jsou současně konformní s ústavou garantovanými hodnotami. Kromě personálního posílení orgánů činných v trestním řízení a lepší organizace jejich práce včetně specializace jednotlivých osob vystupujících jejich jménem by bylo možno uvažovat rovněž o vyčlenění části tzv. bagatelních skutkových podstat trestných činů z trestního zákoníku a jejich přesun do hmotného správního práva trestního. U některých skutkových podstat trestných činů by bylo možné vést polemiku, zda důvodem jejich zařazení mezi trestné činy soudní byla požadovaná míra škodlivost (závažnost) deliktu, či spíše okolnost, že správním orgánům se v potřebném rozsahu nedařilo věci projednávat a pachatele trestat.²³ Jednoduchou úpravou nevyhovujícího stavu pochopitelně dochází k zahlcování trestního soudnictví věcmi bagatelní závažnosti, což reaktivně působí tlak na co nejjednodušší jejich vyřizování.

Poslední složkou testu proporcionality je kritérium závažnosti posuzovaných hodnot (zájmů) stojících v kontrapozici. Ani z tohoto pohledu nemůžeme být se stavem *de lege lata* spokojeni, když zájem na řádném odhalování trestných činů a spravedlivém trestání jejich pachatelů stejně jako zájem na maximální ochraně práv obviněného jsou *prima facie* vyššími hodnotami než zájem na rychlém vyřizování trestních věcí a ulehčení práce orgánů účastnících se trestního řízení.

Současná podoba trestního řádu je při rozhodování trestním příkazem postavena jednak na presumpci pečlivého a odpovědného postupu samosoudce a jednak na presumpci aktivní obrany právně neodpovědného pachatele. Zákonodárce považuje za dostatečné, pokud nedostatky ve zmiňovaném postupu soudce budou kompenzovány aktivní obranou obviněného a naopak, že nedostatek této obrany obviněného vyváží pečlivý a odpovědný postup samosoudce. Není těžké domyslet, že tento „vyvážený“ ochranný mechanismus může účinně fungovat jen potud, jestliže předpoklad zákonodárce se naplní. Co však s případy, kdy soudce zevrubnější seznámení se s věcí (spisovým materiálem) odkládá na případné hlavní líčení, nebo i přes pochybnost o trestní odpovědnosti obviněného trestní příkaz vydá s tím, že tyto pochybnosti ne/podáním odporu nejlépe potvrdí/vyvrátí obviněný, přičemž v obou zmíněných případech se obviněný nijak nebrání, popř. se brání neúčinně (odpor podaný opožděně nebo někým, komu zákon takové právo nepřiznává apod.). Trestní řád neobsahuje adekvátní kontrolní mechanismus, který by umožnil veřejné moci v rámci organizace trestní justice se vlastními prostředky vypořádat s možným zneužíváním široké aplikační přípustnosti tohoto odklonu.²⁴ Nezřídka jsou právě následky

²³ Za všechny je možné zmínit pokus kriminalizovat řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění § 180d trestního zákona. V současné podobě trestního zákoníku např. § 274 odst. 1.

²⁴ Domnívám se, že je odlišná situace u rozhodnutí vydaném po provedeném hlavním líčení. Soudce je s trestným činem pachatele, důkazy o něm i pachatelem samým seznámen bezprostředně. Soudce, který provede hlavní líčení tak nikoli jen formálně, ale fakticky naplní zásadu zákonného soudce. Mimoto i samotné veřejné projednání věci s sebou nese značnou schopnost působit na procesní korektnost postupu soudce.

nesprávné aplikace institutu trestního příkazu odstraňovány v řízení pro porušení zákona. Paradoxně pak oproti zamýšlenému účelu trestního příkazu, tj. zjednodušení a zrychlení vyřízení věci, naopak dojde k nežádoucím komplikacím v řízení a k jeho prodlužování.

5. JAK OCHRÁNIT KVALITU ROZHODNUTÍ A PŘITOM NEPOPÍRAT JEHO ÚČEL?

Stát, který koncentruje veškerou působnost a pravomoc v oblasti trestní justice do rukou svých orgánů (soudů, státního zastupitelství a policie), se však dlouhodobě potýká se zabezpečením jejich efektivního fungování. V tomto ohledu je stát stimulován ekonomickou „únosností“ množství finančních prostředků vynaložených k zabezpečení provozu trestní agendy. Stát za tímto účelem (prostřednictvím zákonodárce) zajišťuje potřebnou vyšší produktivitu trestní justice cestou zjednodušeného objasňování a vyřizování trestních případů a tedy nutně za cenu restrikce procesních práv obviněného a jeho obhájce. Výrazně nižší formální nároky na obstarávání a prověřování podkladů rozhodnutí s sebou pochopitelně nesou riziko přehmatu a nespravedlivého odsouzení. Zdá se, že nic nestojí v cestě tomu, aby do trestního řádu byl přijat určitý právní prostředek ke snížení nastíněného nebezpečí. Veřejná moc (stát) by touto zvýšenou péčí o fair proces „spravedlivě“ vyvážila ekonomický profit. Pochopitelně musí být zvolena taková protiváha, která povede k zamýšlenému cíli, tedy posune ochranu lidských práv a svobod k vyššímu standardu a která zároveň s tím nezlikviduje parametr jednoduchého a rychlého vyřizování některých trestních věcí samosoudcem.

Do současné diskuze o reformě trestního procesu je možné předložit dva návrhy na změnu. První návrh spočívá v zavedení určitého (dozorčího) procesního prostředku, který by mohl být uplatněn ke zrušení pravomocných trestních příkazů vydaných v rozporu s ustanovením § 314e odst. 1, popř. též takových, kde skutek nebyl správně právně kvalifikován a nebyla splněna zásada nulla poena sine lege.

Tento právní instrument by měl posloužit při odstranění flagrantních porušení povinnosti rozhodnout trestním příkazem, jen nejsou-li o zjištěném skutku žádné pochybnosti, neboli napravit vady skutkové (error in facto). Dále by mohl sloužit k nápravě jiných podstatných právních vad (error in iure) tohoto druhu odklonu jako např. nesrozumitelnost výroku, odporující si výroky, nesprávná právní kvalifikace.

Opravný prostředek by byl v dispozici odsouzeného, popř. dalších osob, které jsou oprávněny podat odpor ve prospěch obviněného (§ 247 odst. 2). Příslušným soudem k přezkoumání takové vady trestního příkazu by byl soud instancně nadřazený soudu, který rozhodnutí vydal. Rozsah přezkumu by byl omezen toliko na posouzení, zda skutkový stav byl spolehlivě (v potřebné kvalitě a rozsahu) zjištěn a prokázán proto, aby mohla být věc vyřízena tímto odklonem.

Nadřizený soud by nezkoumal jiná tvrzení žalatele (odsouzeného), než právě tato. V případě pochybností by nadřizený soud trestní příkaz zrušil a uložil samosoudci o obžalobě rozhodnout po provedeném hlavním líčení. Pokud by žádosti nevyhověl, žalateli by tuto skutečnost neformálně oznámil. Nebylo by možné domáhat se dalšího přezkoumání tohoto postupu nadřizeného soudu. Z důvodu právní jistoty a ochrany práv nabytých v dobré víře by tento přezkum trestního příkazu bylo možné učinit např. nejpozději ve lhůtě jednoho roku od okamžiku, kdy trestní příkaz nabyl právní moci. Podnět ke zrušení trestního příkazu by se podával prostřednictvím soudu, který toto rozhodnutí vydal. Samosoudce by mohl podnětu žalatele vyhovět, trestní příkaz zrušit v rámci tzv. autoremedury. Po zrušení trestního příkazu by nařídil hlavní líčení.

Nový opravný prostředek by mohl být podán pouze ve prospěch odsouzeného, a proto by měl být spojen s principem zákazu reformationis in peius. Tím by se zamezilo jeho zneužití a dodatečnému přísnějšímu trestání. Nové rozhodnutí, vydané z důvodu předcházejícího chybného rozhodnutí samosoudce, by tedy nemělo přitížit jeho adresátu.

Přínos tohoto opravného prostředku spatřuji zejména v jeho existenci samotné. Právě jednoduchý způsob kontroly respektování jednoho z hlavních cílů trestního procesu, tj. pravdivého zjištění skutkového stavu věci, by měl motivovat především samosoudce k uvážlivému nakládání s tímto druhem odklonu. Jeho výlučná provázanost s trestním příkazem by mohla působit výrazně efektivněji, než stávající mimořádné opravné prostředky.

Jiný (alternativní) návrh změnu spočívá ve vyloučení možnosti vydat trestní příkaz po zkráceném přípravném řízení. Smyslem tohoto zjednodušení a zrychlení přípravného řízení bylo zasadit těžiště dokazování do soudního řízení. Ovšem s ohledem na rozsah zjištěných skutečností a jejich kvalitu se v hlavním líčení často objevují dosud neznámé skutkové okolnosti či svědci jsou vůbec poprvé v řízení vyslýcháni. Policejní orgán je srozuměn, že na jeho velmi zjednodušenou činnost navazuje standardní řízení soudní, a může tedy spoléhat, že všechny důležité skutkové a právní okolnosti případu budou v této etapě řízení objasněny. Spoléhá i na případné odhalení „neviny“ pachatele.

I tento způsob by měl napomoci snížit riziko přehmatu v trestní justici. Nelze však pominout, že takováto změna trestního procesu by se výrazněji promítla do rychlosti vyřizování věci, a mohla by naopak vést k tlaku na policejní orgán, aby se zkrácené přípravné řízení nekonalo.²⁵

²⁵ V roce 2010 bylo v rámci České republiky podáno u okresních soudů 46 789 návrhů na potrestání oproti 33 519 podaným obžalobám. Zdroj: Statistický přehled soudních agend za rok 2010, první část, Ministerstvo spravedlnosti, dostupný na www.justice.cz.

6. ZÁVĚR

Trestní příkaz, představující alternativní způsob soudního vyřízení trestní věci, se za dobu své existence osvědčil, coby vhodný nástroj ke spolehlivému fungování trestních soudů. Právě výrazně jednodušší procedura i forma umožňují každému samosoudci udržet vysokou produkci. Autor se však domnívá, že nakládání samosoudce s tímto prostředkem by mělo podléhat určité minimální kontrole, a to nikoliv jen ze strany soukromých osob, ale též vybraných orgánů veřejné moci. Autorem navržené řešení na jedné straně představuje způsob, jakým lze rychle a jednoduše odstranit vadná rozhodnutí a na straně druhé straně, z důvodu úzce vymezeného rozsahu přezkumu, představuje akceptovatelné zatížení druhoinstančních soudů.

Literature:

KRATOCHVÍL, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha : C. H. Beck, 2009

Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P., a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2007

Palekar, S. A. Comparative Politics and Government, PHI Learning, 2009

PALOVSKÝ, T. Odklony v trestním řízení a reforma trestního procesu. In Days of Public Law/Dny veřejného práva. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2007

STRÍŽ, I., POLÁK, P., FENYK, J., HÁJEK, R. Trestní zákoník a trestní řád, průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 2. díl - trestní řád. 1. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2010

ŠÁMAL P. a kol. Trestní řád, komentář, 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 - § 139. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2009

Contact – email

jan.zubek@deiure.cz

ODKLONY V ŘÍZENÍ VE VĚCECH MLADISTVÝCH

EVA ŽATECKÁ - MILANA HRUŠÁKOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta - Univerzita Palackého,
Právnická fakulta

Abstract in original language

Příspěvek je věnován problematice odklonů využívaných v trestním řízení proti mladistvým, přičemž důraz je kladen zejména na praktickou stránku. Autorky se snaží jednak přiblížit jednotlivé instituty uplatňované u mladistvých, přičemž zároveň poukázat na možné sporné body. Závěry pak patří zhodnocení jednotlivých institutů a náměty na zlepšení právní úpravy tak, aby těchto institutů bylo využíváno v trestním řízení proti mladistvým co nejvíce.

Key words in original language

Trestní právo mladistvých, odklony, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, odstoupení od trestního stíhání, dohoda o vině a trestu.

Abstract

This paper concerns the problematic of diversions used in criminal cases of juvenile offenders. The impact is on the practical issue of these diversions. The authors try firstly to mention each institute and then point out the practical points. The conclusions include the evaluation of the individual institutes and suggestions de lege ferenda to improve the legislation so that these institutes should be used in criminal proceedings against juveniles as possible.

Key words

Criminal Law of Juveniles; Diversions; Conditional Cessation of Prosecution; Settlement; Withdrawal from Prosecution; the Agreement about Guilt and Punishment.

1. ÚVOD

V tomto příspěvku se zabýváme problematikou využití odklonů ve specifickém řízení ve věcech mladistvých, a to zejména rozdíly těchto institutů a jejich užití u mladistvých oproti dospělým obviněným, kdy se jedná o vysoce praktické a zefektivňující prostředky vyřízení věci. Východiskem odklonů je koncept tzv. restorativní justice, která má, oproti tzv. justici retributivní, posílit zejména nápravnou složku, snahu o urovnání stavu způsobeném proviněním mladistvého. A k tomuto směřují právě odklony.

Díky celému systému možných opatření a odklonů dochází k potřebné diferenciaci přístupu k řešení trestních věcí mladistvých. Každý mladistvý je jiný a je třeba toto zohlednit. Předností využití odklonů je

zejména to, že nedochází k uvěznění mladistvých, k jejich vytržení ze společnosti a je možné s nimi účelně pracovat a tak sledovat i účel zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jímž je, aby se při projednávání činů, kterých se dopustí mládež, sledovalo zejména vhodné užití opatření zaměřených do budoucna, které účinně přispěje k tomu, aby se dotyčný páchaní protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji (§1 odst. 2 ZSM).

V řízení ve věcech mladistvých mají přednost postupy, jež přispívají k předcházení trestné činnosti mládeže před opatřeními represivní povahy.

Lze konstatovat, že procesní alternativy představují významnou součást našeho právního systému a jsou projevem odklonění se od nahlížení na sankci jako na výlučný prostředek ochrany před kriminalitou.¹

Instituty zmiňované v tomto příspěvku jsou velmi užitečné právě pro případy řízení s mladistvými pachateli provinění, neboť v rámci dodržení specifických zásad², které v řízení ve věcech mladistvých jsou vyžadovány a uplatňovány, zajišťují příznivější a méně stigmatizující vyřízení věci pro mladistvého pachatele při zachování výchovné funkce řízení. V řízení s mladistvými tak pomohou výrazně uplatnit zejména zásadu "rychlosti řízení" (§3 odst. 6 ZSM) a zásadu "řádné náhrady škody" (§ 3 odst. 7 ZSM).

Právě s ohledem na *koncept restorativní justice*, jež nahlíží na provinění jako na konflikt mezi mladistvým a poškozeným, je vhodné využití nejen odklonů, ale i případně mediace. V ní má poškozený možnost podílet se na řešení trestní věci a případně úspěšná mediace, která vyústí v dohodu o náhradě škody, může být předpokladem pro využití institutu narovnání.³

Odklony směřují k usmíření pachatele s poškozeným, dále k tomu, aby se pachatel vypořádal s následky svého činu a převzal na sebe odpovědnost za daný protiprávní čin. Požadavek přijmutí své

¹ Viz ŽATECKÁ, Eva. Využití odklonů v trestních věcech mladistvých. In *PRÁVO AKO ZJEDNOCOVATEL EURÓPY - VEDA A PRAX*. 2010.

² Jedná se kromě klasických trestněprávních zásad (zásada nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege, subsidiarita trestní represe), též o rozšířený princip oportunity v trestním řízení mladistvých, zásadu specializace soudců, státních zástupců a policistů pro práci s mládeží, zásadu zvýšené ochrany soukromí mladistvého, zásadu šetření osobnostních práv mladistvého atd. viz § 3 ZSM

³ Samotná mediace není trestním právem upravena a nejedná se o klasický trestněprávní institut, kterým by došlo k zastavení trestního stíhání atd.

odpovědnosti za spáchané provinění je nezbytnou podmínkou pro využití odklonů.⁴

2. JEDNOTLIVÉ ODKLONY

Pro účely našeho příspěvku je nezbytné, abychom definovaly, co rozumíme pod pojmem odklon v trestním řízení. Jako odklon chápeme ty procesní instituty, jež nám umožní odklonit věc mimo hlavní líčení a vyřídit je jiným způsobem. Mezi odklony tedy řadíme (z hlediska trestněprávního⁵) *podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, odstoupení od trestního stíhání a podmíněné upuštění od podání návrhu na potrestání* v rámci zkráceného řízení. Dále je sem možné zařadit i zcela nový *institut dohody o vině a trestu*. Poslední z výše jmenovaných však nelze použít v řízení ve věcech mladistvých a je opět sporné, zda se jedná o pravý typ odklonu, když v tomto případě dojde k rozhodnutí o vině a trestu trestním soudem.

Dále *nepovažujeme* za odklon v pravém slova smyslu trestní příkaz, který je navíc možný užít jen v trestních věcech dospělých, i když je jistě prostředkem zefektivňujícím trestní proces.⁶

U všech výše uvedených institutů, tedy podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání, odstoupení od trestního stíhání a upuštění od podání návrhu na potrestání, dochází k výraznému zrychlení a zefektivnění řízení, které je dříve skončeno, což je zejména pro mladistvé velmi důležité, neboť na jejich provinění přichází okamžitá reakce. Stejně tak poškození nejsou opomenuti a mají možnost uplatnit efektivně svá práva a nároky na náhradu škody či vydání bezdůvodného obohacení, jež je jim pak úspěšně a rychle nahrazena. Nemusí se však jednat nutně o náhradu škody v penězích, neboť ZSM umožňuje nahradit škodu i jiným způsobem, o čemž bude pohovořeno níže.

Odklony je možné chápat ve věcech mladistvých dvojím způsobem. První je klasický, tedy využití odklonů státním zástupcem již v přípravném řízení, kdy jsou odklony opravdovým „odklonem trestního řízení“, a toto trestní řízení nedospěje vůbec do stádia hlavního líčení a řízení před soudem. Poněvadž ZSM umožňuje uložení odklonů i soudcem v rámci hlavního líčení, je třeba tyto formy odlišit, neboť každá má své výhody a nevýhody.

⁴ ŽATECKÁ, Eva. Využití odklonů v trestních věcech mladistvých. In *PRÁVO AKO ZJEDNOCOVATEL' EURÓPY - VEDA A PRAX*. 2010.

⁵ Možno hovořit i o odklonech mimo právních - viz předchozí odkaz

⁶ K tomu též Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě, Leges, 2011 a ŽATECKÁ, Eva. Využití odklonů v trestních věcech mladistvých. In *PRÁVO AKO ZJEDNOCOVATEL' EURÓPY - VEDA A PRAX*. 2010

Dle našeho názoru by se odklony *měly uplatňovat zejména v přípravném řízení*, neboť zde nacházíme jejich hlavní funkci. Pro mladistvého je sice uplatnění odklonu vhodné i v řízení před soudem, nicméně zde pak postrádáme ten pravý smysl odklonů, jímž je dle našeho názoru odklonit věc mimo hlavní líčení a její vyřízení rychleji v rámci přípravného řízení. My se také proto dále v příspěvku zabýváme těmi „ryzími“ odklony, tzn. těmi uplatňovanými v rámci přípravného řízení.

2. PODMÍNĚNÉ ZASTAVENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

PODMÍNKY PRO ULOŽENÍ

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání (dále jen PZTS) je možné využít i u mladistvých za obdobných podmínek, jako je tomu u dospělých. Tedy provinění mladistvého musí být jen přečin, mladistvý se k činu doznal, nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradu uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná vhodná opatření k jeho vydání, a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

Nově od 1. 9. 2012 se rozšiřují podmínky pro uplatnění tohoto institutu i na případy, kdy:

je-li to odůvodněno povahou a závažností spáchaného přečinu, okolnostmi jeho spáchání anebo poměry obviněného, soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodne o podmíněném zastavení trestního stíhání pouze tehdy, pokud obviněný splní podmínky uvedené výše a zaváže se, že se během zkušební doby *zdrží určité činnosti*, v souvislosti s níž se dopustil přečinu, nebo

složí na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu,

a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

Dochází tu tedy *k rozšíření podmínek* pro využití tohoto institutu a částečné propojení s institutem narovnání.

Vzhledem k tomu, že se jedná o PZTS, je *nutné stanovit zkušební dobu*, která činí v případě obecných podmínek 6 měsíců až 2 roky, v rozhodnutí o zastavení trestního stíhání, v souvislosti s kterým se

mladistvý zavázal zdržet se po zkušební dobu určité činnosti nebo složil peněžitou částku určenou státní na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, se stanoví zkušební doba na šest měsíců až tři roky (§ 69 odst. 3 ZSM).

PRAKTICKÉ ASPEKTY

Výhodou tohoto institutu je, že s ohledem na stanovení zkušební doby není řízení definitivně ukončeno a nad mladistvým tak visí pomyslný „Damoklův meč“, takže si více uvědomuje, že se má chovat řádně a pro případ, že by tomu tak nebylo, dojde k pokračování v jeho trestním stíhání.

Z hlediska nákladů a způsobu provedení se jedná o jednodušší postup, kdy opravdu jen mladistvý musí vést řádný život.

Novinka letošního roku, která nám umožňuje využít PZTS v případě, kdy se mladistvý zaváže, že se zdrží určité činnosti, či uhradí peněžitou částku na účet soudu, nám poněkud touto „jednoduchostí“ zatočila. Osobně si nemyslíme, že by v případě využití PZTS mladistvými bylo těchto následných podmínek využito, neboť v prvním případě by se mohlo jednat maximálně o zákaz řízení, neboť jinou činnost obvykle mladistvý při páchání trestné činnosti neporušují. Podmínku složení peněžitě částky na účet soudu a problémy s tím spojené rozebíráme pak níže u institutu narovnání, jehož bývala základní náležitostí.

Další výhodou spatřujeme v tom, že státní zástupce může zároveň uložit i některé z výchovných opatření.⁷ Uložením PZTS tímto řeší problém s dodržением takto uloženého výchovného opatření, neboť díky zkušební době, kdy mladistvý musí během něj plnit uložená opatření, pak pokud je nedodrží, trestní stíhání může pokračovat. Takže i samotný mladistvý má zájem na úspěšném dokončení či splnění výchovného opatření. Z tohoto pohledu se nám PZTS jeví jako velmi důležitý typ odklonu a jeden z nejvhodnějších pro mladistvé.

3. NAROVNÁNÍ

PODMÍNKY PRO VYUŽITÍ

Též institut narovnání je možné mladistvým uložit za stejných podmínek, jako je tomu v případě dospělých. Jedná se o situace, kdy mladistvý prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou

⁷ K tomuto je oprávněn již v přípravném řízení se souhlasem mladistvého
§ 15 odst. 3 ZSM

důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě; uhradí poškozenému škodu způsobenou přečinem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem, vydá bezdůvodné obohacení získané přečinem nebo učiní jiná vhodná opatření k jeho vydání, a složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství *peněžitou částku* určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu. Zároveň státní zástupce považuje takový způsob vyřízení věci za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl přečinem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

Výhodou tohoto institutu pro všechny pachatele (zejména vítaná u dospělých) je, že v případě schválení dohody o narovnání soudem je celá trestní věc definitivně ukončena a mladistvému tu neběží žádná zkušební doba.

PRAKTICKÉ ASPEKTY

Pojďme se však podívat na praktické aspekty ukládání tohoto institutu. Nedílnou podmínkou je v tomto případě náhrada škody a úhrada peněžitě částky na účet soudu.

Pokud by se opravdu mělo uplatnit narovnání stejně jako u dospělých pachatelů, tj. bez možnosti nahradit škodu jiným způsobem (např. naturálně), tak ve věcech mladistvých jej nelze téměř vůbec uplatnit. Mladiství jsou obvykle odkázáni na peněžitou pomoc rodičů, neboť si ve většině případů ještě nevydělávají, a tudíž náhrada škody formou peněz pro ně není vhodná. Takto by tento odklon ztratil svoji výchovnou funkci, když náhradu škody i další náklady by za ně uhradili rodiče či jiný zákonný zástupce. Jak bylo zmíněno výše, ZSM však umožňuje náhradu škody i ve formě naturální, např., že mladistvý vykoná pro poškozeného určité práce, uvede věc do původního stavu či jen uveřejní svoji omluvu, kdy v tomto případě zákon hovoří o tzv. *institutu přiměřeného zadostiučinění*⁸. Tímto způsobem lze tedy vyřešit náhradu škody. Jak si ovšem poradit s uhrazením peněžitě částky na pomoc obětem trestných činů (dále jen PČ)? Tento požadavek je též obligatorní náležitostí pro schválení narovnání.

Pokud mladiství mají majetek a měli by náhradu škody a PČ uhradit ze svého majetku, dochází ke konfliktu právních norem, neboť občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, dále jen OZ) umožňuje nakládání s majetkem

⁸ K tomu rovněž viz Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck 2007, str. 32 a násled.

nezletilých osob pouze se souhlasem opatrovnického soudu.⁹ Mladistvý je oprávněn nakládat se svým majetkem dle své duševní a mravní vyspělosti přiměřené jeho věku, kdy hovoříme o tom, že má *částečnou způsobilost k právním úkonům* (§ 9 OZ)¹⁰. Šestnáctiletý mladistvý je tedy oprávněn si např. koupit přehrávač MP3 za 600,- Kč, ale není jasné, zda je oprávněn rozhodnout o uhrazení PC v rámci řízení s ním a pokud ano, tak v jaké částce. Pokud by s jeho majetkem ve vyšších částkách měli nakládat zákonní zástupci, je třeba pak jednoznačně schválení opatrovnického soudu.

Je tak rovněž otázkou, zda rozhodnutí soudu pro mladistvé ohledně schválení narovnání dle ZSM by splňovalo podmínky za OZ a zákon č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen OSŘ), podle kterých se tento právní úkon schvaluje, neboť soud pro mládež není opatrovnickým soudem. Dle našeho názoru pak spíše ne. Není zřejmé a nikde není upraveno, od jak vysoké částky toto schválení soudu je nutné, neboť toto neřeší ani OZ. Ve většině případů tak by rodiče mohli použít majetek mladistvého k uspokojení těchto pohledávek, avšak problém by mohl vzniknout do budoucna, pokud by pak panoval nesoulad mezi rodiči, či pokud by s tímto postupem nesouhlasil např. orgán sociálně právní ochrany dětí, který je v opatrovnickém řízení nezletilcům ustanovován jako kolizní opatrovník, a někdo podal návrh na soud na navrácení této částky mladistvému či jiný podnět opatrovnickému soudu, který v rámci nesporného řízení může být téměř jakýkoliv.

Je rovněž otázkou, zda je vůbec možné, aby částku na pomoc obětem trestné činnosti uhradili za mladistvého i rodiče, nebo zda se vyžaduje osobní plnění. Zásada individuální trestní odpovědnosti, kdy trest se má dotýkat jen pachatele, svědčí spíše pro to, že nelze, aby tuto částku uhradil za pachatele někdo jiný, nicméně zákon to výslovně nikde nezakazuje. Vzhledem k omezeným finančním možnostem mladistvých tak v tomto případě stejně tyto náklady budou hradit rodiče, avšak tímto jednáním se pak zcela ztrácí výchovný efekt řízení a mladistvý naopak může mít pocit, že mu rodiče „koupili skončení trestního stíhání“. Pokud by se tyto náklady měly striktně hradit z majetku mladistvého, dostáváme do střetu právních norem, jak bylo uvedeno výše, kdy zákonní zástupci jsou omezeni v nakládání s majetkem mladistvého, a ten je rovněž omezen v nakládání dle stupně svého rozumového a mravního vývoje. Částka určená na pomoc obětem trestného činu, tak vždy bude muset být relativně nízká.

⁹ K tomu rovněž Hrušáková, M., Matiaško, M. Dopad Nového trestního zákoníku na Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, in Dny práva 2009, Sborník příspěvků, ISBN 978-80-210-4990-1

¹⁰ Rovněž i Nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb. ve znění platném k 1. 1. 2013) v § 31 počítá s tím, že mladistvý bude *způsobilý k právnímu jednání, co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku*.

4. Odstoupení od trestního stíhání mladistvého

Podmínky pro využití

Tento institut je možné využít jen v řízení proti mladistvému v případě, kdy u provinění trestní zákoník stanoví horní hranici trestu odnětí svobody do výše 3 let a zároveň tu chybí veřejný zájem na potrestání mladistvého. Jedná se o případy, kdy trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páčání dalších provinění, a to zejména v případě, jestliže mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program, úplně nebo alespoň částečně nahradil škodu způsobenou proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil, anebo bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné.

V případě uplatnění tohoto institutu je trestní řízení opět konečné, neboť státní zástupce od dalšího odstoupí.

PRAKTICKÉ ASPEKTY

Tento institut je částečnou modifikací *institutu účinné lítosti*, který je možný v ZSM uplatnit pro větší počet provinění, neboť ZSM rozšiřuje počet provinění až na ty, kde trestní zákoník stanoví 5 letou horní hranici trestu odnětí svobody. Trestnost činu v případě institutu účinné lítosti zaniká, jestliže mladistvý po spáchání činu buď dobrovolně odstranil, nebo napravit způsobený následek, anebo se o to pokusil, zejména nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky; svým chováním projevils účinnou snahu po nápravě a čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost. Z výše uvedeného je patrné, že nevýhodou institutu odstoupení od trestního stíhání mladistvého je omezený počet provinění, za něž je možné jej využít, a tedy v praxi bude spíše využít institut účinné lítosti, pokud mladistvý projeví snahu po nápravě a učiní další potřebná opatření.

Pro mladistvého se však u odstoupení od trestního stíhání zcela jistě jedná o nejlepší variantu, ovšem s ohledem na absenci zkušební doby může opět ztrácet výchovný prvek, pokud pak mladistvý poruší své sliby a bude páchat trestnou činnost dál.

5. Podmíněné odložení od podání návrhu na potrestání

Jednou z možností je dále využití institutu podmíněného odložení od podání návrhu na potrestání mladistvého, ovšem dle našeho názoru by ke zkrácenému přípravnému řízení u mladistvých nemělo docházet. Máme za to, že sice je vhodné, aby řízení ve věcech mladistvých bylo

co nejrychlejší, domníváme se však, že snaha o náhradu škody je tu větší, a proto pouhé zjištění, že se provinění dopustil mladistvý, kdy máme všechny potřebné důkazy proto, aby státní zástupce mohl podat návrh na potrestání do 14 dnů ode dne sdělení podezření, není zcela výchovné. Navíc tu chceme poukázat na aspekt, kdy policejní orgány sdělují podezření až v době, kdy mají všechny důkazy, což není zcela v souladu s lhůtami pro toto řízení.¹¹

Následuje zpravidla vynesení trestního příkazu soudcem, což není možné v řízení ve věcech mladistvých. Proto tuto variantu pro mladistvé nepovažujeme za vhodnější a v podstatě opět kopíruje PZTS.

6. DOHODA O VINĚ A TRESTU¹²

Úvodem tohoto institutu připomínáme, že i tento není ryzím odklonem, ale pouze prostředkem zefektivňujícím trestní proces (jako např. výše zmíněný trestní příkaz), a pro účely trestního stíhání mladistvých jej nelze použít. Toto považujeme za správné z následujících důvodů.

Dohoda o vině a trestu by v případech mladistvých připadala v úvahu zejména tam, kde by se ukládalo trestní opatření, nebo u tzv. recidivistů.¹³ Nesmělo by se však jednat o situace, kde TZk stanoví horní hranici nejméně 10 let (případy zvláště závažných zločinů). Nicméně právě její použití by zcela vytlačovalo výchovný efekt řízení a vedlo u mladistvých spíše k pohrdání trestním řízením, když by mladistvý mohl o své vině „smlouvat“ se státním zástupcem. Zároveň by došlo i ke ztrátě represivní funkce a důstojnosti trestního řízení a jeho závažnosti, kterou by si měl mladistvý uvědomit, aby se vyvaroval páchání další trestné činnosti v budoucnu.

Z hlediska možného přínosu dohody o vině a trestu pro mladistvé zde žádný nenacházíme, neboť ZSM umožňuje mimořádné snížení rozpětí sazby u trestního opatření nezávisle na limitech daných TZk (§ 32 ZSM). Pro potencionální recidivisty tento institut rovněž ztrácí smysl, neboť pro ně toto ustanovení též není vhodné, neboť se již ničebo nebojí a neváží si snahy orgánů činných v trestním řízení.

Existuje tu však dále otázka, zda dohoda o vině a trestu je vůbec odklonem v trestním řízení. Podle kritéria vyřízení věci v řízení před soudem se nejedná o odklon, jen bychom mohly tímto kritériem vidět zajištění rychlosti řízení obdobně, jako je tomu u trestního příkazu,

¹¹ Mělo by se jednat o co nejrychlejší vyřízení věci od spáchání trestného činu či provinění. Blíže srovnej např. habilitační práce Fryšták M. Dokazování v přípravném řízení, 2012.

¹² k tématu blíže např. Ščerba F. a kol.: Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice, Leges Praha 2012

¹³ ZSM s tímto pojmem však u mladistvých neoperuje.

který někteří řadí mezi odklony, někteří nikoliv.¹⁴ My se kloníme k variantě, že trestní příkaz není odklonem stejně jako dohoda o vině a trestu, jen umožňuje zefektivnění a zrychlení justice a trestního řízení. Nejedná se však o odklon v pravém slova smyslu, neboť je věc vždy vyřízena až v řízení před soudem.

7. ZÁVĚR

V posledních letech dochází k neustálému přijímání nových právních institutů směřujících k odbřemenění justice a k zefektivnění trestního řízení. Tyto snahy jsou sice chvályhodné, ale ne však za každou cenu. Byť tak obecně odklony považujeme za užitečné postupy, nejsou vhodné za všech okolností a rozhodně nejsou vhodné pro každého pachatele. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje u mladistvých pachatelů provinění využít řadu institutů splňujících odklonnou funkci a zefektivňujících řízení, a oproti dospělým pachatelům pak navíc specifický institut odstoupení od trestního stíhání, který vzhledem k jeho nastavení na potřeby řízení s mladistvými je také asi z nich nejvhodnější alternativou. V řízení s mladistvými naopak není možné užít trestního příkazu a dohody o vině a trestu, což však nepovažujeme za nedostatek, ale naopak za klad právní úpravy, jak jsme odůvodnily výše, kdy navíc ani tyto dva instituty nepovažujeme za odklony v pravém slova smyslu.

Literature:

Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007

Ščerba F. a kol.: Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice, Leges Praha 2012

Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě, Leges, 2011

Hrušáková, M., Matiaško, M.: Dopad Nového trestního zákoníku na Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Dny práva 2009, Masarykova universita Brno, Sborník příspěvků, ISBN 978-80-210-4990-1

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, 2007

Žatecká, E. Využití odklonů v trestních věcech mladistvých. In PRÁVO AKO ZJEDNOCOVATEĽ EURÓPY - VEDA A PRAX. 2010

Contact – email

eva.zatecka@law.muni.cz

milanahrusakova@seznam.cz

¹⁴ např. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, 2007, str. 645